

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра політології, історії і філософії

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
кафедра політичних наук і права

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
кафедра історії України та правознавства

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Полтава-2026

Редакційна колегія:

Шаравара Тамара, завідувач кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету доктор, історичних наук, професор

Макарець Світлана, доцент кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент

Приходько Сергій, доцент кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету, кандидат політичних наук, доцент

Токуєва Наталія, доцент кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

Усанов Ігор, доцент кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету, кандидат філософських наук, доцент

Політичні трансформації сучасного суспільства: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12 березня 2026 р.). Полтава : ПДАУ, 2026. 344 с.

Затверджено до друку і поширення в мережі Інтернет вченою радою факультету обліку та фінансів Полтавського державного аграрного університету (протокол № 8 від 27.03.2026 р.).

ISBN 978-617-8797-20-1

2026-13

На основі міждисциплінарного підходу розглянуто кардинальні суспільно-політичні зрушення на глобальному та локальному рівнях, проаналізовано соціально-економічні, культурні, освітні, правові процеси й безпекові аспекти модернізації політичної системи.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами політичного життя в Україні та за кордоном.

Тексти доповідей публікуються в авторській редакції. За науковий зміст, якість поданих матеріалів і наведені факти відповідають автори, а також наукові керівники (для здобувачів вищої освіти).

УДК 32:321:316.42

© ПДАУ, 2026

© Автори статей, 2026

ISBN 978-617-8797-20-1

2026-13

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ Й ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ СВІТУ:

ДИНАМІКА ЗМІН 10

Баштанник Оксана

ЕТАПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. 10

Буштець Марія-Магдалєна

ООН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: МІЖ ГУМАНІТАРНОЮ ДОПОМОГОЮ ТА ПОЛІТИЧНОЮ НЕСПРОМОЖНІСТЮ 14

Вагіна Олена

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ІНСТИТУЦІЙНІ ТА РЕСУРСНІ БАР'ЄРИ ГЕНДЕРНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В СИСТЕМАХ ПРЕФЕРЕНЦІЙНОГО ГОЛОСУВАННЯ 19

Гапоненко Віра

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВПО В УКРАЇНІ 23

Гедікова Наталя

КРИЗА ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ЧАСИ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 26

Згурська Валентина

ВПЛИВ ПОПУЛІЗМУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ 28

Науменко Ольга

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 31

Некряч Анастасія

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ – ЗАПОРУКА СТАЛИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.. 34

Приходько Сергій

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ 41

Старовойтов Дмитро

ВПЛИВ ЛОБІЮВАННЯ ЯК ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ТА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ 45

Хомич Андрій

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХІЇ І СЛОВАЧЧИНИ ПІСЛЯ ЇХ РОЗДІЛУ (1993-2004 РР.) 49

Чубур Наталя

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 53

СЕКЦІЯ 2. ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ

ТРАНСФОРМАЦІЙ 57

Бабіна Валентина

ПОЛЯРИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ЦІННСТЕЙ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН «СХІДНОГО ТРАНЗИТУ»..... 57

Вонсович Сергій ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ» У СУЧАСНОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ	59
Детюк Вікторія Луценко Вікторія АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СВИТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ).....	63
Прядко Тетяна Чумак Віталій ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СПРОТИВУ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ	68
Слободян Світлана ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ	71
Сосюра Олександр ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	75
Мотрич Віталій АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НЕСПЛАТИ ПОДАТКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВА ІННОВАЦІЯ	78
Усанов Ігор Усанова Людмила ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ У ПЕРЕХОДІ ВІД ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ ДО ПРАГМАТИЧНОГО АКТИВІЗМУ	80
Шевчук Владислав ДЕСТРУКТИВНІ ВПЛИВИ МАЛОРОСІЙСТВА НА ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	83
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВОЄННИХ УМОВАХ.....	89
Басараб Володимир Йовбак Олександр ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ	89
Басараб Володимир Йовбак Сергій РЕФОРМА МСЕК В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ	94
Бороденко Олена Бороденко Марія УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ У ВЛАДНОМУ КОНФЛІКТІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 2025- 2026 РОКІВ	99
Дорофєєв Олександр Краєвська Дарина УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	103

Дяченко Валентин ІНСТРУМЕНТАРІЙ DIGITAL-ТРАНСФОРМАЦІЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ДО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	106
Калініченко Зоя СТРАТЕГІЇ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ТА РЕГІОНАЛІЗМУ У ПРОЦЕСАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ	110
Козловська Людмила СТРУКТУРІ ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: ВІД МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ДО ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ.....	114
Комаров Максим АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	116
Танцюра Денис НЕФІНАНСОВА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИХ УМОВАХ.....	119
Харламов Михайло Чиркіна-Харламова Марина МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	123
(2022-2025 РОКИ).	123
Шевчук Катерина ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	126
 СЕКЦІЯ 4. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА	131
Гаврилечко Юрій ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ВИКЛИК СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	131
Гавриш Катерина ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК НОВА ФОРМА ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ	135
Дяченко Наталія МУЛЬТИМОДАЛЬНІ АГРАРНІ ХАБИ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ	138
Загородня Альона ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	142
Кіндратець Олена НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК ЧИ БЕЗПОРЯДОК	145
Луцюк Андрій СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ	149

Маруховський Олег ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	152
Наумкіна Світлана ТРАНСФОРМАЦІЯ АРІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ	156
Олійник Уляна Малінковська Оксана НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	158
Сердюк Ірина ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	162
Філіпов Ярослав ВІД МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ДО ПРАВА СИЛЬНОГО: ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ.....	165
Чікалкін Сергій ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	169
Шаравара Тамара СТРУКТУРНІ АДАПТАЦІЇ НАТО В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ.....	171
Шевцов Ярослав ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ	175
Яровой Тихон ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЛОБЮВАННЯ ЯК ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТУ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ.....	180
СЕКЦІЯ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ..	184
Гнатюк Володимир ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАЄКТОРІЇ РЕЖИМІВ НА СУБНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ ЯК КОНЦЕПТ ТА ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ.....	184
Горелова Вероніка ЕТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	188
Дерев'янкін Сергій ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	192
Кабакова Ольга ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС	194
Керекеша Олег ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	198

Круглов Віталій	
ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ В УМОВАХ МАСОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПЕРЕМІЩЕНЬ	202
Лахач Тамара	
ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	206
Макарець Світлана	
УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ У МЕРЕЖІ EUROCITIES ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ.....	210
Мацука Вікторія	
МЕНЕДЖМЕНТ PR І РЕГІОНАЛЬНИЙ ІМІДЖ: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ НА ДОВІРУ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА МІЖНАРОДНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТЕРИТОРІЙ.....	214
Мотрич Віталій	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НЕСПЛАТИ ПОДАТКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВА ІННОВАЦІЯ	217
Погорелова Інна	221
ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ БЕЗПЕКИ КОРЕЙСЬКОГО ПІВОСТРОВА	221
Фульмес Юрій	
СЕСІЇ МІСЦЕВИХ РАД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: РІШЕННЯ І ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ (2013 – 2014)	225
СЕКЦІЯ 6. ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	230
Афанасьєв Олександр	
ПОЛІТИЧНІ МІФИ У СУЧАСНОМУ СВІТОБАЧЕННІ	230
Бажан Віталій	
ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ І ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО ТИПУ ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	233
Бульбенюк Світлана	
ПОСТПРАВДА І ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У ЧАСИ ШІ: ВИКЛИКИ ЧИ МОЖЛИВОСТІ?	235
Голуб Тетяна	
КОГНІТИВНИЙ ДИСОНАНС ПРИ ЗМІНІ ПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ	240
Гордієнко Олексій	
КАНАЛИ ТА ЗАСОБИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	242
Дабіжа Віра	
АРХІТЕКТУРА БАГАТОРІВНЕВОГО МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ.....	245
Демченко Володимир	
ДЕРЖАВНИЦЬКІ АРГУМЕНТИ В ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СЕРГІЯ ШЕЛУХІНА)	248

Каменчук Тетяна	
АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ШІ НА ФОРМУВАННЯ ГРМАДСЬКОЇ ДУМКИ.....	251
Кочубей Лариса	
Пурій Микола	
Шевченко Микола	
ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ДИНАМІКА ЗМІН	253
Lysenko Yuliia	
MANIPULATION AS AN INSTRUMENT OF POLITICAL COMMUNICATION IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY	256
Конє Марк	
ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ	259
Кулик Аня	
ПРАВОВА ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	262
Макєєв Дмитро	
ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	265
Манелюк Юрій	
ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	267
Саламаха Олег	
ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН	271
Сенько Інна	
СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК МЕХАНІЗМ ЦІННІСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	274
Скибіцька Діана	
ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	277
Сороченко Мирослав	
ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ КРЕАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ	280
Тетера Дарія	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	284
Токуєва Наталія	
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ Й МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	287
Харченко О.	
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	291

СЕКЦІЯ 7. ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 297

Зіньова Ольга ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ З ДОМАШНІМИ ПРАЦІВНИКАМИ	297
Мамонтов Ігор СУЧАСНІ ВІХИ КОДИФІКАЦІЇ БУДІВЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ	299
Martyniuk Roman Datsiuk Oleksii THE IDEA OF A MIXED REPUBLIC IN THE RECENT UKRAINIAN STATE AND LEGAL EXPERIENCE	303
Мельник Микола ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАСТАВНИЦТВА В УКРАЇНІ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД	307
Орел Вікторія ВІЗУАЛІЗАЦІЯ У СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ	311
Проноза Інна ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ОБМЕЖЕННЯМИ .	316
Проць Олександра ЦІННІСТЬ ПРАВА ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	318
Розгон Ольга ПЕРЕХІД ВІД «ЗЕЛЕНОГО» ТАРИФУ ДО МЕХАНІЗМІВ NET BILLING У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ	321
Тіхонов Анатолій ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: КОМПЛЕКСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОСТУПУ ДО СУДУ ТА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	325
Тимошенко Артур СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВОЇ ЕТИКИ	330
Федоренко Тетяна МЕДІАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ	332
Чепурний Тарас ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ	336
Шабалін Андрій ПРАВО ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ .	339
Шапочка Олександр ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТИ ІНКЛЮЗІЇ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	341

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ Й ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ СВІТУ: ДИНАМІКА ЗМІН

Баштанник Оксана,

д. держ. упр., к. політ. н., професор,
професор кафедри історії та політичної теорії
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро

ЕТАПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Політичні процеси у державах Центрально-Східної Європи на початку ХХІ ст. відрізнялися від західноєвропейського формату, що робило даний регіон одним із найбільш подієво бурхливих та аналітично значущих. Для незалежної України, яка також є приналежною до даного політико-географічного простору, трансформації політичних систем держав ЦСЄ тривалий час виступали дороговказом політичних реформ у контексті перспектив європейської інтеграції. Також, здавалося, що результат демократичних трансформацій деяких держав ЦСЄ остаточний, нормативні основи та практики інституційного функціонування можуть бути прикладом для запозичення. Однак, вже в середині 2010-х виявилось, що подібні твердження не зовсім відповідають дійсності, а проявлені деструктивні тенденції все більше посилювалися в майбутньому.

Конкретизуючи дослідницькі координати нашого аналізу, відзначимо, що ми слідуємо поширеному в українських суспільно-політичних студіях підходу до визначення просторових рамок регіону ЦСЄ як такого, що включає Польщу, Чехію, Угорщину та Словаччину (держави Вишеградської групи), а також Україну, Молдову та білорусь [1]. Даний підхід, як і інші, базується не лише на географічному, але також і на політико-культурному підґрунті, акцентування на якому покликане утвердити геополітичний статус України як європейської держави, що, власне, відповідає дійсності. Сам аналітичний концепт «Центрально-Східної Європи», як відзначає Н. Лешкович, за період свого формування та еволюції трактувався по-різному: як міф, як політичний проєкт

або ж географічна реальність, ідеологічна конструкція чи ментальна карта тощо [2, с. 283]. Політичні процеси кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. в державах ЦСЄ за напруженістю могли поступатися, напевно, лише балканським (в макрорегіоні Європи), а за ідеологічним впливом і до сьогодні залишаються ключовими для демаркації східних кордонів європейської цивілізаційної ідентичності.

Ми вважаємо за необхідне виокремити такі етапи трансформації політичних систем держав ЦСЄ із відповідним обґрунтуванням:

1. Демократизація – 90-ті рр. ХХ ст. З 1989 р. в регіоні ЦСЄ та Європі в цілому почалися трансформації геополітичного значення: падіння комуністичного режиму в Польщі, «оксамитова» революція в тодішній Чехословаччині, руйнування Берлінського муру та ін. Подальший розпад СРСР та проголошення незалежності України формували оптимістичне бачення політичного майбутнього регіону, втім ситуація з Придністров'ям у Молдові, прихід до влади о. Лукашенка в Білорусі та ін. були одними із перших сигналів щодо ускладнення демократичного транзиту країн до консолідованої демократії.

2. Європеїзація – середина 2000-х рр. У 2004 р. до складу членів ЄС було прийнято держави Вишеградської групи, а також Литву, Латвію, Естонію, Словенію, Кіпр та Мальту; всі вони реалізували необхідні реформи в різних сферах для відповідності критеріям членства. Це було найбільш чисельне розширення ЄС і найбільш позитивне для України – перспективи її європейської інтеграції здавалися як ніколи реальними, що вплинуло і на політичну систему: відбулася Помаранчева революція, було обрано проєвропейського президента В. Ющенка, тип змішаної республіки змінено на парламентсько-президентську.

3. Системний регрес – з 2014 р. (виражено) і до тепер. Початок російсько-української війни проявив дещо неочікувані і небезпечні тенденції перебігу політичних процесів у певних державах ЦСЄ, а саме: достатньо значну підтримку російської зовнішньополітичної доктрини на рівні частини політичної еліти та/або суспільства; поширення антиєвропейських, антизахідних чи геть антиліберальних політичних наративів в соціумі; шокуючі та злочинні наміри

очільників політичних сил (наприклад, зі Словаччини, Угорщини та ін.) щодо їх ймовірних посягань на територіальну цілісність України на тлі військових дій.

Виокремлені тенденції спричинили деструктивний вплив на функціонування політичних систем самих же держав ЦСЕ і показовим у даному випадку є кейс Угорщини, яка за даними Індексу верховенства права в період з 2015 р. до 2025 р. демонструє стійке зниження свого місця в загальному рейтингу – від 36-ї зі 102-х держав до 79-ї зі 143-х [3]. Ми розглядаємо цей індекс як більш вагомий показник для загальної характеристики функціонування політичної системи держави, оскільки на нашу думку, популярні індекси демократії не в повній мірі відображають динаміку суспільно-політичних змін. Так, за даними Індексу демократії від The Economist у 2014 р. Угорщина мала з 10-ти можливих балів 6.90, а у 2024 р. – 6.51; в цей же час, Молдова мала 6.32 та 6.04 бали відповідно [4], але за даними Індексу верховенства права з 2015 р. до 2025 р. її місце в загальному рейтингу змінилося з 66-ї зі 102-х держав до 68-ї зі 143-х [3].

Окрім цього, чинний президент Молдови М. Санду, частина політичної еліти та, все ж, значна частина суспільства демонструють стійку прихильність до європейської інтеграції даної країни, в останні роки – не в меншій мірі з міркувань безпеки. Після засідання Національного комітету з питань європейської інтеграції 13 липня 2022 р. М. Санду заявила, що: «Європейська інтеграція Республіки Молдова – це програма нашої країни. Тому ми повинні працювати разом, щоб рухатися вперед цим шляхом. Ми не маємо права на невдачу» [5]. Скептики щодо європейської інтеграції Молдови недооцінюють її вплив на стабільність в регіоні, яка може опинитися під значною загрозою після завершення другого і останнього президентського терміну М. Санду у 2028 р.

Відзначимо, що успішна європейська інтеграція Угорщини та інших держав Вишеградської групи всього через 15 років після розпаду соціалістичного блоку стала можливою багато в чому завдяки функціонуванню різних програм підтримки від тодішнього ЄС. Зокрема, «... започаткована Радою ЄЕС 18 грудня 1989 року програма (№ 3906/89) економічної допомоги Польщі й Угорщині з

ціллю реформування їхніх господарських систем. [...] Досить швидко завдання програми конкретизувалось як фінансова допомога країнам-кандидатам із Центрально-Східної Європи у підготовці до вступу в ЄС. Вона охопила, окрім вказаних країн, Естонію, Латвію, Литву, Словаччину, Словенію та Чехію, а дещо пізніше – Болгарію і Румунію, а також інші балканські країни» [6, с. 9–10].

Таким чином, на сьогодні цілком предметно можливо говорити про регрес або «відплив» процесів демократизації у ЦСЄ, що раніше було дослідницьким припущенням. Навіть європейської інтеграції України та Молдови недостатньо щоб скоригувати цю загальну тенденцію, необхідні глибинні зміни. Також, залишається невизначеним майбутнє демократії у білорусі, проблиски якого гаснуть під тиском РФ. У суспільствах держав ЦСЄ має широко підтримуватися запит на функціонування політичних систем на основі принципів демократичного урядування, національної стійкості та європейських цінностей.

Джерела та література

1. Віднянський С. В., Майоров М. В. Центрально-Східна Європа, Центральна та Східна Європа. *Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А-Я* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Tsentralno_Skhidna (дата звернення: 27.02.2026).
2. Лешкович Н. О. Конструювання концепту «Центрально-Східна Європа» в історіографічних дискурсах ХХ – початку ХХІ ст. *Дриновський збірник*. 2019. Т. ІХ. С. 275–286.
3. The World Justice Project Rule of Law Index. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2025> (дата звернення: 27.02.2026).
4. Democracy index. Economist Intelligence Unit. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?tab=line&country=~HUN&mapSelect> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Press Statement by President Maia Sandu after the meeting of the National Committee for European Integration (13 July 2022). URL:

<https://presedinte.md/rus/discursuri/declaratia-presedintei-maia-sandu-dupa-sedinta-comisiei-nationale-pentru-integrare-europeana> (дата звернення: 27.02.2026).

6. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Ю. Остапця і М. Токаря. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.

Буштець Марія-Магдалена,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Міжнародні відносини (з вивченням 2-х іноземних мов)» Чорноморського національного університету імені Петра Могили м. Миколаїв
Науковий керівник – Тихоненко Ірина, к. політ. н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили м. Миколаїв

ООН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: МІЖ ГУМАНІТАРНОЮ ДОПОМОГОЮ ТА ПОЛІТИЧНОЮ НЕСПРОМОЖНІСТЮ

Дії Управління Організації Об'єднаних Націй з координації гуманітарних питань (УКГП)

Після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року УКГП стало ключовим координаційним механізмом для міжнародної гуманітарної допомоги в Україні [3]. Відповідно до мандату, визначеного резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 46/182 (1991), Управління має завдання координувати гуманітарні дії та мобілізацію відповідних ресурсів для забезпечення узгодженості всіх заходів реагування на кризу [6].

ОЧА контролює роботу в тематичних сферах: продовольча безпека, охорона здоров'я, житло та захист цивільного населення, в рамках так званої «кластерної системи» [6].

Щорічні пріоритети Управління щодо оцінки потреб, визначення цільових груп населення та пріоритетних гуманітарних заходів визначаються за допомогою механізмів Плану гуманітарного реагування України (HRP). Ці плани

розробляються у співпраці з агентствами ООН, міжнародними та українськими НУО [6].

ОЧА також керує механізмами мобілізації фінансування, зокрема через Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації (CERF) та гуманітарні заклики до донорів. Гуманітарна допомога в імпровізованих та надзвичайних ситуаціях надається безпосередньо через колектив партнерів: структури ООН (ЮНІСЕФ, ВПП, УВКБ ООН), Міжнародний комітет Червоного Хреста тощо [5; 6]

ОЧА стикається з системними проблемами на окупаних територіях та у зонах активних бойових дій, через обмеження у діях зі сторони РФ, безпекові ризики, обмеження гуманітарних коридорів, політичні блокування, ефективність доставки гуманітарної допомоги тощо. Ці дії створюють парадокс, що інституційна ефективність у сфері гуманітарної логістики поєднується з безсиллям у сфері примусу [5; 3].

Зернова ініціатива за посередництва Організація Об'єднаних Націй Чорноморська зернова ініціатива (липень 2022)

У липні 2022 року за посередництва ООН та Туреччини було укладено Чорноморську зернову ініціативу [2]. Ця угода мала б забезпечити механізм безпечного експорту українського зерна з портів Одеси, Чорноморська та Південного через гуманітарний коридор у Чорному морі у відповідь на глобальну продовольчу кризу, спричинену повномасштабною війною та блокадою портів [2]. Ініціатива передбачала створення безпечного маршруту, роботу Спільного координаційного центру в Стамбулі за участі України, Росії, Туреччини та ООН, а також інспекцію суден для недопущення перевезення військових вантажів [2]. Її метою було відновлення українського аграрного експорту, стабілізація світового продовольчого ринку та зменшення ризиків голоду в країнах Глобального Півдня. Паралельно ООН і Росія підписали меморандум щодо сприяння експорту російського зерна й добрив [1]. Упродовж липня 2022 – липня 2023 року експортовано понад 30 млн. тонн продукції, що сприяло зниженню світових цін на зерно та підтримці гуманітарних програм [2; 4]. Попри економічні результати, угода залишалася політично нестабільною:

Росія періодично призупиняла участь і в липні 2023 року вийшла з ініціативи, після чого атаки на українську портову інфраструктуру відновилися [2].

Співвідношення гуманітарного та безпекового виміру діяльності Організація Об'єднаних Націй у російсько-українській війні

Гуманітарний вимір діяльності ООН охоплює захист цивільного населення, продовольчу безпеку, медичну допомогу, підтримку ВПО та координацію відбудови. Через механізми УГКП, ЮНІСЕФ, Всесвітньої продовольчої програми і UNHCR було розгорнуто масштабну допомогу в Україні та сусідніх країнах: постачання продовольства й грошову підтримку вразливим групам, зміцнення системи охорони здоров'я, надання тимчасового житла та захист біженців, а також програми розмінування й підтримки енергетичної інфраструктури [8; 11]. Попри складні умови війни, гуманітарна система продемонструвала високу мобілізаційну здатність [8].

Водночас безпековий вимір, що передбачає припинення агресії та застосування примусових механізмів відповідно до Розділу VII Статуту ООН [3], виявився паралізованим через право вето Росії як постійного члена Рада Безпеки ООН [9; 10]. Хоча Генеральна Асамблея ООН ухвалювала резолюції із засудженням агресії (зокрема ES-11/1 2022 року) [7], вони мають рекомендаційний характер. У результаті виникла інституційна асиметрія: гуманітарні механізми працюють, тоді як безпековий компонент колективної безпеки заблокований через особливості статутної архітектури ООН [9; 10].

Дилема нейтралітету ООН у контексті російсько-української війни

Питання нейтральності ООН є одним з найактуальніших проблем, що виникли у зв'язку з конфліктом між Росією та Україною. Політична неупередженість, рівновіддаленість від конфлікуючих сторін та гарантування гуманітарного доступу незалежно від політичних умов є традиційними принципами діяльності ООН. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, нейтральність передбачає неучасть у військових операціях, утримання від політичних конфліктів та надання рівного захисту цивільному населенню обох сторін конфлікту. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182 (1991)

підтверджує ці цінності, які є основою діяльності гуманітарних організацій: гуманність, нейтральність, неупередженість та незалежність [6].

Однак питання морального виправдання нейтралітету виникає, коли має місце явна агресія, що порушує статтю 2(4) Статуту ООН; рівновіддаленість може виглядати як пасивність або непряма легітимізація агресора. Хоча Генеральна Асамблея у 2022 році ухвалила резолюцію ES-11/1, в якій засудила агресію проти України, її рішення мають лише рекомендаційний характер. Натомість за механізми виконання відповідає Рада Безпеки ООН, постійним членом якої є Росія, і яка має право вето. В результаті існує розрив між нормативною позицією міжнародного співтовариства та його фактичною здатністю гарантувати відповідальність [6].

Конфлікт між Росією та Україною поставив на випробування систему міжнародного управління Організації Об'єднаних Націй. Завдяки координації допомоги, підтримці цивільного населення та реалізації таких програм, як Чорноморська зернова ініціатива, організація продемонструвала відносну ефективність у гуманітарній сфері. Право вето держави-агресора та структурні особливості Ради Безпеки ООН одночасно паралізували компонент безпеки.

В результаті війна виявила глибокий інституційний дисбаланс: ООН може зменшити гуманітарні наслідки конфлікту, але не має практичних засобів, щоб покласти йому край. Конфлікт між гуманітарною місією та нормативним зобов'язанням дотримуватися міжнародного права ще більше підкреслюється дилемою нейтральності.

Джерела та література

1. Memorandum of Understanding between the UN and the Russian Federation (22 July 2022). URL: https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/09/MOU_21_July_UN-Secretariat86.pdf (дата звернення: 25.02.2026).
2. Організація Об'єднаних Націй. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre Documents (2022). URL:

https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/black_sea_grain_initiative_full_text.pdf

(дата звернення: 25.02.2026).

3. Організація Об'єднаних Націй. Статут ООН (1945), ст. 2(4), Розділи V і VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 25.02.2026).
4. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Food Price Index Reports (2022–2023). URL: <https://www.fao.org/markets-and-trade/resources/newsletters/food-price-index-newsletter-archive/en> (дата звернення: 25.02.2026).
5. UN Central Emergency Response Fund (CERF). Annual Reports. URL: <https://cerf.un.org/about-us/publications> (дата звернення: 25.02.2026).
6. UN General Assembly Resolution 46/182 (1991). Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations. URL: <https://docs.un.org/en/a/res/46/182> (дата звернення: 25.02.2026).
7. UN General Assembly Resolution ES-11/1 (2022). Aggression against Ukraine. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1> (дата звернення: 25.02.2026).
8. UN OCHA. Ukraine Humanitarian Response Plans (2022–2024). URL: <https://response.reliefweb.int/ukraine/reports> (дата звернення: 25.02.2026).
9. UN OCHA. Ukraine Situation Reports (2022–2024). URL: <https://response.reliefweb.int/ukraine/reports> (дата звернення: 25.02.2026).
10. UN Security Council Meeting Records on Ukraine (2022–2024). URL: <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/meetings/2024> (дата звернення: 25.02.2026).
11. WFP. Global Food Security Updates (2022–2023). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4010710> (дата звернення: 25.02.2026).

Вагіна Олена,
к.і.н., доцент,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя

СОЦІОКУЛЬТУРНІ, ІНСТИТУЦІЙНІ ТА РЕСУРСНІ БАР'ЄРИ ГЕНДЕРНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В СИСТЕМАХ ПРЕФЕРЕНЦІЙНОГО ГОЛОСУВАННЯ

Глобальна тенденція до запровадження виборчих систем з відкритими списками базувалася на очікуванні, що розширення прав виборців автоматично гарантує здійснення реального впливу громадян на гендерний склад представницьких органів. Проте практика застосування відкритих списків у країнах Східної Європи та Латинської Америки виявила суттєвий розрив між нормативною моделлю та політичною реальністю. Розуміння механізмів, які перетворюють преференційне голосування на інструмент збереження монопольного впливу партійних еліт, є необхідним для оптимізації інституційних параметрів виборчої системи в умовах реформування інститутів політичного представництва.

Метою дослідження є виявлення ключових соціокультурних, інституційних та ресурсних факторів, що блокують ефективність преференційного голосування та нівелюють вплив виборців на персональний склад представницьких органів (на основі порівняльного аналізу досвіду Литви, Польщі, Бразилії та України).

Емпіричною базою дослідження є досвід країн, що репрезентують різні моделі пропорційного голосування з відкритими списками. Варіативність нормативного регулювання дозволяє простежити вплив процедурних параметрів на кінцевий розподіл мандатів. Литва та Польща представляють європейську модель із значним потенціалом до реконфігурації списків, де виборці мають широкі можливості для зміни черговості кандидатів. Пропорційна складова змішаної виборчої системи Литви є системою множинних преференцій за відсутністю законодавчого регулювання гендерного балансу списків [6]. Польща має досвід запровадження 35-відсоткової гендерної квоти у поєднанні з одним

преференційним голосом виборця і відсутністю нормативно закріплених правил чергування кандидатів у списках [9, с. 8]. Бразилія використовує 30-відсоткову гендерну квоту в умовах класичної моделі відкритих списків в округах значної величини, що характеризується високим рівнем внутрішньопартійної конкуренції та обмеженим доступом жінок до фінансових ресурсів [8, с. 3]. В Україні на місцевих виборах 2020 р. вперше було випробувано специфічну модель із 40-відсотковою гендерною квотою, обов'язковим чергуванням кандидатів різної статі у списках та високим загороджувальним бар'єром (25% виборчої квоти) [1], який істотно обмежував вплив виборців на порядок чергування кандидатів.

Порівняльний аналіз різних моделей преференційного голосування дозволяє виділити три типи бар'єрів, які деформують ідею «відкритості» списків і блокують дієвість квот, перешкоджаючи досягненню збалансованого гендерного представництва.

1. Соціокультурні стереотипи. У Литві та Польщі відсутність жорстких законодавчих вимог щодо чергування кандидатів у списку спричинила ефект, протилежний очікуваному: механізм преференцій трансформувалася в інструмент збереження наявної конфігурації еліт [3, с. 224]. Емпіричні дані свідчать, що виборці, отримавши право впливати на структуру списку, схильні демонструвати консервативну електоральну поведінку, віддаючи перевагу чинним політикам-чоловікам та кандидатам із високим рівнем медійної впізнаваності [2, с. 66; 6]. Така інерція волевиявлення призводить до витіснення нових політичних акторів (зокрема жінок) на непрохідні позиції. Це доводить, що без запровадження додаткових компенсаторних механізмів (фіксованих квотних позицій) відкриті списки фактично легітимізують наявні соціокультурні стереотипи електорату та унеможливають досягнення гендерно збалансованого представництва.

2. Фінансово-економічні бар'єри. Бразильська модель демонструє, як в умовах нерегульованої внутрішньопартійної конкуренції вирішальним фактором електорального успіху стає не якість політичної програми кандидата, а обсяг залученого фінансування. Система відкритих списків призвела до зростання

вартості виборчих кампаній, де доступ до медіа та фінансових ресурсів фактично підміняє реальну підтримку виборців, призводячи до усунення менш забезпечених кандидатів (частіше жінок) від реального розподілу мандатів [5, с. 197–198]. Специфічним проявом цієї диспропорції є практика номінального висування: політичні партії формально включають жінок до списків задля дотримання квотних вимог, однак де-факто блокують їхню кампанію, концентруючи фінансові та організаційні ресурси на просуванні пріоритетних кандидатів-чоловіків [7].

3. Інституційні запобіжники. Українська модель 2020 р. стала прикладом інституційної нейтралізації впливу виборця на розподіл мандатів. Встановлення високого бар'єра у 25% виборчої квоти створило майже непереборну перешкоду для зміни черговості кандидатів, внаслідок чого лише 20,3% депутатів отримали мандати завдяки преференціям виборців [4, с. 72]. На відміну від Польщі чи Литви, де спостерігається висока динаміка руху кандидатів у списках, українська модель законсервувала рішення партійних еліт. Це фактично перетворило преференційний голос на декларативний інструмент, позбавлений реальної електоральної ваги, що дозволило партійним елітам зберегти повний контроль над формуванням прохідної частини списку та нівелювати результати запровадження гендерної квоти.

Отже, ефективність преференційного голосування як механізму забезпечення гендерного паритету визначається здатністю виборчої системи компенсувати вплив соціокультурних стереотипів електорату та вирівнювати ресурсні диспропорції. Міжнародний та український досвід доводять, що без дієвих запобіжників (таких як оптимізація прохідного бар'єра, жорсткий контроль за розподілом виборчих фондів та нормативне регулювання черговості у списках) механізм преференцій втрачає здатність забезпечувати рівні можливості. Натомість він перетворюється на інструмент легітимізації патріархальних настанов електорату, консервації гендерних диспропорцій та збереження монопольного впливу партійних еліт.

Джерела та література

1. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> __ (дата звернення: 25.02.2026).
2. Górecki M. A., Kukołowicz P. Gender quotas, candidate background and the election of women: A paradox of gender quotas in open-list proportional representation systems. *Electoral Studies*. 2014. Vol. 36. P. 65–80. DOI: 10.1016/j.electstud.2014.06.009 (дата звернення: 25.02.2026).
3. Kukołowicz P. Do Voters Read Gender? Stereotypes as Voting Cues in Electoral Settings. *Polish Sociological Review*. 2013. 182 (2). P. 223–238. URL: <https://polish-sociological-review.eu/pdf-125669-53683?filename=53683.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Lebediuk V., Moroziuk Y. Party Nomination and Legislative Gender Quotas in the 2020 Local Elections in Ukraine: The case of Rivne Regional Council. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2024. Vol. 24. № 1. P. 55–80. DOI: 10.34135/sjps.240103 (дата звернення: 25.02.2026)..
5. Miguel L. F. Political Representation and Gender in Brazil: Quotas for Women and their Impact. *Bulletin of Latin American Research*. 2008. № 27. P. 197–214. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1470-9856.2008.00263.x> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Purvaneckienė G. A gender perspective of the parliamentary elections in Lithuania. *The Progressive Post*. 2020. URL: <https://feps-europe.eu/a-gender-perspective-of-the-parliamentary-elections-in-lithuania/> (дата звернення: 25.02.2026).
7. Queiroz Ch. Electoral model and party dynamics harm women's chances in politics. *Revista Pesquisa FAPESP*. 2024. URL: <https://revistapesquisa.fapesp.br/en/electoral-model-and-party-dynamics-harm-womens-chances-in-politics/> (дата звернення: 25.02.2026).
8. Tosi N. Gender-Based Quotas, Parity, and Elections: An Empirical Study of the 2020 Legislative Municipal Elections in the State of São Paulo, Brazil. *Policy Perspectives*. 2025. № 32. P. 1-28. DOI: 10.4079/pp.v32i0.4. (дата звернення: 25.02.2026).
9. Towards gender balance in the European elections Electoral quotas – What can they achieve? *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI\(2023\)751447_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI(2023)751447_EN.pdf) (дата звернення: 25.02.2026).

Гапоненко Віра,
д.політ.н., професор,
завідувач кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВПО В УКРАЇНІ

До 2014 року в українському законодавстві не було прописано статус внутрішньо переміщеної особи. Практичний досвід внутрішньої міграції, на жаль, мав місце внаслідок аварії на ЧАЕС, однак тоді регулювання стосувалось конкретно постраждалих від цієї катастрофи. Тож фактично нормативне та інституційне забезпечення прав ВПО бере свій початок з 2014 року, коли масштабні міграційні процеси внаслідок гібридної агресії РФ стали реальністю.

Понад 10 річний досвід у цій царині дав змогу створити належні нормативні та інституційні умови. Систему правового регулювання вимушених внутрішніх мігрантів складає Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1].

Законом визначено коло інституційних суб'єктів гарантування прав ВПО. До них належить Кабінет Міністрів України, Центральний орган виконавчої влади у справах міграції, органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень.

Однак, після початку повномасштабного вторгнення інтенсивність внутрішніх міграційних потоків значно зросла, що актуалізувало питання інституційної спроможності держави забезпечувати затверджені права ВПО. Коротко окреслимо слабкі місця та виклики у гарантуванні прав ВПО.

По-перше, відсутність ресурсів для реалізації задекларованих прав. Часто це пов'язано з стрімким збільшенням ВПО, але подекуди, і з відсутністю змін та уточнень законів у суміжних сферах, які мають бути внесені після надання конкретних прав внутрішньо переміщеним особам. Для прикладу ВПО мають право на пільгові умови для вступу до закладів освіти, утворено спеціальні освітні центри при університетах, що покликані сприяти надолуженню освітніх втрат

вимушеним переселенцям. Однак, кількість вступників зі статусом ВПО щороку перевищує наявні бюджетні місця, тому таким абітурієнтам доводиться конкурувати між собою. Ще більш складним виявляється питання реалізації житлових прав, компенсації за пошкоджене (зруйноване) майно, адже його реалізація вимагає значних фінансових та матеріальних ресурсів. Це посилює настрої розчарування і впевненості у декларативному характері затверджених прав.

По-друге, спостерігається інституційна асиметрія у забезпеченні прав ВПО. На практиці саме органи місцевого самоврядування відіграють основну роль у реальному забезпеченні ВПО всім необхідним: формують фонди житла для тимчасового проживання; вирішують питання щодо набуття ВПО прав на земельну ділянку із земель комунальної власності; забезпечують надання медичної допомоги, влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади комунальної форми власності; забезпечують соціальний захист дітей, зокрема сиріт [1].

Безумовно, важливе місце у системі інституційного забезпечення відіграє взаємодія органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства з надання допомоги ВПО. Адже, саме громадські об'єднання, волонтерські та благодійні організації беруть на себе функції з оперативного реагування на суспільні виклики там, де державні механізми занадто повільні або відсутні взагалі. Згідно із законодавством державні інститути виступають гарантами діяльності громадських організацій, залучають громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, контролюють дотримання законодавства громадськими об'єднанням [1].

Однак, таких державних заходів часто виявляється недостатньо, щоб забезпечити системність та повноту охоплення всіх потреб ВПО [2], тому перспективним видається поглиблення заходів із тристоронньої співпраці, передусім для пошуку ресурсів для забезпечення задекларованих прав переміщених осіб. Такий напрям інституційної діяльності також передбачений законодавцем, наприклад, щодо сприяння з надання внутрішньо переміщеним

особам кредитів на придбання земельних ділянок, придбання та будівництво житла, залучення міжнародної гуманітарної або благодійної допомоги для пільгового кредитування, рефінансування витрат для особливо вразливих категорій людей.

Варто позитивно оцінити і міжнародний рівень інституційного забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, для оптимізації міжнародної допомоги надається сприяння в прискоренні імпорту гуманітарних вантажів, звільнення їх від оподаткування та митних платежів.

По-третє, недостатніми є інформаційні та просвітницькі заходи із висвітлення та вирішення проблем ВПО [3]. Часто переміщені особи не мають можливості скористатись допомогою просто через відсутність інформації про те, куди звертатись. З часом багато процесів цифровізується, але значна частка переміщених осіб досі не може скористатись ними у зв'язку із невмінням користуватись відповідними додатками або відсутністю сучасних гаджетів.

Таким чином, формально та юридично передбачено широке коло інститутів із забезпечення прав ВПО, однак на практиці зусилля мають бути спрямовані на узгодження та координацію їх функцій, пошук ресурсів для наповнення реальним змістом задекларованих прав внутрішньо переміщених осіб, їх повноцінної соціальної та психологічної інтеграції у нові громади.

Джерела та література

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» / Верховна Рада України. Редакція від 4.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Кулик В. Експертне обговорення стану державної політики підтримки ВПО. Політком. 13 лютого 2026. URL: <https://politcom.org.ua/ekspertne-obgovorennya-stanu-derzhavnoyi-polityky-pidtrymky-vpo> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Haponenko V. A., Korol M. O. Political and legal challenges in the management of migration flows of internally displaced persons. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious,

economic, and legal aspects : scientific monograph Riga : Baltija Publishing, 2022.
P. 1345–1349. (дата звернення: 25.02.2026).

Гедікова Наталя,
д. політ. н., професор,
професор кафедри політичних наук і права
ДЗ «Півенноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса

КРИЗА ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ЧАСИ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Початок третього десятиліття XXI століття ознаменувався глибокою трансформацією політичних систем світу. Традиційні інститути представницької демократії, які вважалися стабільними та ефективними у другій половині XX століття, демонструють ознаки глибокої системної кризи. Ця криза зумовлена не лише внутрішніми суперечностями, а й зовнішніми факторами: пандеміями, військовими конфліктами, енергетичними кризами та швидким технологічним розвитком. Метою цих тез є аналіз динаміки зміни політичних інститутів та визначення шляхів їх адаптації до нових викликів.

Перш за все, варто звернути увагу на кризу представництва демократії у контексті сучасного популізму. Так, одним із ключових виявів кризи є катастрофічне зниження рівня довіри громадян до політичних партій, парламентів та урядів. Громадяни часто відчувають відірваність політичних еліт від реальних проблем суспільства, що породжує почуття безпорадності або гніву. Це створює сприятливе підґрунтя для зростання популізму, який пропонує прості рішення складних проблем, підриваючи інституційні основи демократії. Як зазначає Р. Мертон [4], популістські рухи часто використовують інститути демократії для їхньої ж руйнації, закликаючи до «прямого народовладдя» в обхід представницьких органів, що веде до деінституціоналізації влади. Динаміка змін полягає у переході від партійно-орієнтованих систем до систем, орієнтованих на особистостей лідерів (персоналізація політики), що робить політичні системи більш вразливими до індивідуальних помилок лідерів.

Заслуговує всебічної уваги і технологічна трансформація інститутів. Розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту (ШІ) фундаментально змінює функціонування політичних систем. Інститути змушені адаптуватися до вимог прозорості та швидкості прийняття рішень. Цифрова демократія (e-democracy) пропонує нові механізми взаємодії держави та суспільства: електронні петиції, бюджет участі, онлайн-голосування. Проте, технології також несуть загрози, такі як маніпуляція громадською думкою через соціальні мережі, створення інформаційних бульбашок та дипфейки [1]. Динаміка змін полягає у необхідності створення регуляторних інститутів для контролю над інформаційним простором та захисту кібербезпеки політичних процесів.

Глобальна нестабільність та кризи стимулюють централізацію влади в межах виконавчої гілки, обумовлюючи реконфігурацію влади та її подальшу централізацію. Інститути президента або прем'єр-міністра набувають більшого впливу за рахунок послаблення ролі парламентів. Це зумовлено потребою швидкого прийняття рішень у кризових ситуаціях. Однак, така централізація несе ризики авторитарних тенденцій та послаблення механізмів контролю. Згідно з дослідженнями П. Бурдьє [1] стійкість політичної системи залежить від балансу між швидкістю прийняття рішень та механізмами стримувань і противаг. Послаблення парламентського контролю веде до зниження підзвітності влади.

Таким чином, політичні інститути світу перебувають у стані перманентної трансформації. Криза представницької демократії стимулює пошук нових форм взаємодії держави та суспільства. Стійкість політичних систем залежатиме від їхньої здатності адаптуватися до технологічних змін, зберігаючи при цьому демократичні принципи. Перспективним напрямом є розвиток гібридних моделей, які поєднують представницьку демократію з елементами прямого народовладдя та цифровізацією управлінських процесів. Необхідно переосмислити роль політичних партій та знайти нові механізми залучення громадян до політичного життя.

Джерела та література

1. Бурдье П. Поле політики, поле соціальних наук, поле журналістики. URL: <https://surl.li/aqbmada> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Фрідман Д. Наступні 100 років. Прогноз на XXI століття. Київ : Морфеус, 2025. 464 с.
3. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства. Львів : Колір ПРО, 2020. 800 с.
4. Merton R. Science and technology in a democratic order. URL: <https://www.panarchy.org/merton/science.html> (дата звернення: 25.02.2026).

Згурська Валентина,

к.політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних наук та історії
Київського національного університету будівництва і архітектури
Київ

ВПЛИВ ПОПУЛІЗМУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

В останні роки популізм став центром уваги громадськості та науковців. Однак в академічній літературі існують суперечки щодо того, як прихід популістських сил до влади впливає на якість демократичних режимів. З одного боку, науковці часто вказують на те, що популізм ослаблює основні ліберально-демократичні інститути, насамперед верховенство права. Інші дослідники приписують популізму потенціал зміцнення інститутів політичної участі та поліпшення представницького зв'язку між політиками та громадянами завдяки його акценту на вертикальних механізмах демократичної підзвітності, таких як вибори та механізми прямої демократії.

Наукові дискусії про природу популізму тісно пов'язані з дослідженням демократії і вказують на неоднозначний зв'язок між цими двома поняттями. Ця неоднозначність може бути пов'язана з суперечностями між основними ідеями популізму та різними моделями демократії, такими як «воля народу» та представницьке урядування [1].

Слід відзначити, що популістські сили часто йдуть на вибори з програмою інституційних змін, щоб реалізувати на практиці свій ідеал демократії і тим самим реформувати чинну представницьку демократію [2]. Не дивно, що деякі дослідники також обговорювали спорідненість між популізмом та авторитаризмом [3]. Серед європейських науковців здебільшого саме радикальна права популістська сила асоціюється з авторитарними тенденціями [4], тоді як латиноамериканські науковці пов'язують лівих популістів зі зростанням конкурентного авторитаризму.

Аналіз діяльності популістських партій у складі уряду 19 європейських країн з 1991 по 2019 роки виявив, що незалежно від входження до правлячої коаліції, популісти мають обмежений вплив на якість демократії [5]. При цьому у деяких випадках, у низці важливих демократичних аспектів, таких як контроль за урядом, свобода вираження поглядів, основні права та громадянські свободи, перебування популістів у статусі головного партнера має більш негативний вплив, ніж у статусі молодшого.

Емпіричний аналіз також підтвердив, що популісти негативно впливають на функціонування виборчої, ліберальної та деліберативної демократії [6]. Крім того, цей руйнівний ефект популізму зменшується залежно від ефекту колії: наявності тривалого досвіду демократичної практики та високої якості демократичних інститутів. Дослідники також виявили, що зазвичай популістські уряди схильні до ослаблення виборчої, ліберальної та деліберативної демократії. Однак не вдалося підтвердити жодного з очікуваних коригувальних ефектів популізму щодо егалітарної або партисипативної демократії, оскільки за популістських урядів лібералізм, деліберація, а також виборча основа демократії піддаються ерозії. При цьому ерозійний потенціал популістського правління не залежить від спектра: як ліві, так і праві популісти ослаблюють демократичні інститути.

Очевидно, що для вивчення наслідків популізму для різних демократичних моделей важливо розрізняти різні фази розвитку популістської тенденції: зародження, прихід до влади, зміцнення позицій чи програш на виборах. Хоча

популісти часто отримують державні посади, обіцяючи реформувати, покращувати та поглиблювати демократію, але, прийшовши до влади, ті самі популісти можуть підривати основні демократичні інститути заради збереження і посилення своєї влади у довгостроковій перспективі. Отже, хоча популістські ідеї самі по собі не є недемократичними, вони можуть бути використані для ослаблення демократичних інститутів та обрання лідерів з авторитарними нахилами на керівні посади.

Однак досі немає досліджень, які б розглядали схильність форми правління до скочування у популізм. Традиційно вважалося, що саме президентська форма правління, характерна для країн Латинської Америки та пострадянського простору, є найбільш сприятливою основою для трансформації демократій в автократії. Однак дедалі більша ерозія демократичних інститутів у всьому світі, що фіксується цілою низкою дослідницьких центрів, дає підстави стверджувати, що парламентська форма правління також може бути узурпована певною політичною силою, лідер якої може керувати країною протягом десятиліть, без жодних конституційних обмежень на строки перебування при владі. Найяскравішим прикладом є Угорщина, в якій лідер Фідес В. Орбан очолює країну на посаді прем'єр-міністра з 2010 року.

Джерела та література

1. Urbinati N. Democracy and populism. *Constellations*. 1998. Vol. 5. №1. P. 110–124.
2. Levitsky S. Loxton J. Populism and competitive authoritarianism in the Andes. *Democratization*. 2013. Vol. 20. №1. P. 107–136.
3. Norris P., Inglehart R. Cultural backlash. Trump, Brexit, and authoritarian populism. Cambridge University Press, 2019.
4. Bonikowski B. Ethno-nationalist populism and the mobilization of collective resentment. *The British Journal of Sociology*. 2017. Vol. 68. № 1. P. 181–213.
5. Vittori D. Threat or Corrective? Assessing the Impact of Populist Parties in Government on the Qualities of Democracy: A 19-Country Comparison. *Government and Opposition*. 2022. Vol. 57. № 4. P. 589-609.

6. Ruth-Lovell S.P., Grahn S. Threat or corrective to democracy? The relationship between populism and different models of democracy. *European Journal of Political Research*. 2023. Vol. 62. P. 677-698. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12564> (дата звернення: 23.02.2026)

Науменко Ольга,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Громадсько-волонтерський сектор, що поєднує громадські організації, здійснює критичну роль щодо забезпечення зворотного зв'язку між державою і населенням, захисту інтересів громадян та підтримці демократичних процесів. Особливе значення даного сектору не може бути недооцінене, тому що, він забезпечує стабільність у суспільстві за умов постійних криз, здійснюючи підтримку функціонування демократії в умовах війни [4, с. 7].

В сучасних умовах розвитку громадянського суспільства в Україні основним завданням громадських організації має бути налагодження безперервної взаємодії і комунікації між суспільством та державою. Тому, громадські організації можуть бути реальними каналами представництва усього спектру суспільних інтересів, та посередниками між їх носіями та владою.

Загалом, громадські організації не є безпосередніми носіями влади та при цьому спроможні значно впливати на неї залежно від напрямку власної діяльності, обраної місії і поставленої мети. Механізмами даного впливу є формування громадської думки через публічні виступи лідерів громадських організацій в медіа, ведення блогів, публікацій у соціальних мережах, таких як Facebook і інших.

У період воєнного стану громадські організації формуються з відповідною метою і цілями, від співпраці з проектами міжнародної технічної допомоги в

Україні [2, с. 211; 213], до Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), яке у 2025 в Україні ліквідувалося і програми якого були скасовані, лише деякі програми перейшли до управління Держдепартаменту США.

Як зазначив М. Ткач, керівник Регіонального офісу «U-LEAD з Європою» у Донецькій області, що «насправді завдання органів місцевого самоврядування – це побудувати в громаді стійку систему управління, здатну протистояти кризовим ситуаціям та протидіяти їх наслідкам. І для цього потрібні такі складові: команда, ресурси та якісні комунікації, як зовнішні, так і внутрішні». Також, експерт зазначив, що кризові ситуації не завжди є погано, оскільки в екстремальних умовах з'являються нестандартні розв'язання проблем. Тому, криза – це є можливість.

А. Пархом'юк, керівник Регіонального офісу «U-LEAD з Європою» у Волинській області, розклав кризову ситуацію на наступні етапи: 1) запобігання як процес пом'якшення кризи; кроки зосереджені на зниження ймовірності чи ефектів кризової ситуації; 2) підготовка: кроки перед появою кризової ситуації задля забезпечення ефективного реагування і відновлення; 3) реагування: кроки щодо контролю і мінімізації впливу кризової ситуації; 4) відновлення: кроки щодо зменшення часу подолання наслідків кризової ситуації.

На думку А. Пархом'юка, під час протистояння кризі важливим є пам'ятати про стейкхолдерів, в особливості громадські організації, та залучати їх на кожному з етапів підготовки і реагування [2].

Важливими завданнями громадського сектору в кризових умовах під час війни є потреби громадян щодо медицини, фармацевтики, гуманітарної допомоги та психологічної підтримки. Військовий стан наразі в Україні визначає особливі вимоги щодо взаємодії громадських і державних організацій, зусилля яких зосереджені на таких завданнях: забезпечення гуманітарної допомоги: організація в постачанні продовольства, медикаментів і інших життєво необхідних ресурсів для постраждалого населення; координація волонтерської допомоги: залучення громадських організацій до допомоги біженцям, підтримка поранених та постраждалих; зміцнення інформаційної безпеки в протидії

дезінформації і підтримці інформаційної кампанії щодо дійсної ситуації в країні; мобілізація ресурсів: спільна експлуатація інфраструктури, транспорту і персоналу в забезпеченні швидкого реагування на потреби суспільства; моніторинг і звітність: формування прозорих механізмів звітності, щодо запобігання зловживанням і зростання довіри; психологічна підтримка: організація програм допомоги населенню, яке потерпає від стресу і травм, що пов'язані з військовими діями в країні [1, с. 214].

Індекс сталості організацій громадянського суспільства (ОГС), що показує загальний рівень сталості, упродовж 2014–2022 рр. відбулося поступове покращення показника від 3,3 до 3,1 бала. В 2023 та 2024 рр. Індекс зафіксував найвищий результат 3,0 бала. Це засвідчує про стабільність, хоча і не в повні сталого громадянського суспільства, який зберігає витривалість та підтримує розвиток навіть за умов війни.

Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI) в Україні з 2014 по 2024 р. засвідчує, що всупереч кризам, тиску, невизначеності та втомі, громадський сектор не лише вижив, але і зміцнився. Громадські організації підтвердили власну спроможність не лише реагувати на виклики, але і формувати системні зміни, на основі партнерства, довіри та баченні майбутнього [3].

Важливим при вирішенні кризових ситуацій під час воєнного стану в громадському секторі є ефективна комунікація з жителями тієї чи іншої громади задля налагодження діалогу.

Джерела та література

1. Мунтян Л. Я. Громадські організації та їх взаємозв'язок із державними установами в період воєнного часу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 7. С. 210–215.
2. Стельмах О. Як вистояти громаді в кризових ситуаціях, – поради від експертів U-LEAD. *U-LEAD з ЄВРОПОЮ*. 16.11.2021. URL: <https://u-lead.org.ua/news/6>. (дата звернення: 01.03.2026).

3. Стійкість чи виживання: як громадський сектор України пройшов кризи 2014–2024 років. *Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД)*. 18 серпня 2025. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/novyny/stijkist-chi-vizhivannya-yak-gromadskij-sektor-ukrajini-projshov-krizi-2014-2024-rokiv>. (дата звернення: 01.03.2026).
4. Що очікує суспільство від роботи громадського сектору в умовах затяжної війни? Аналітичний звіт. *Centre of Policy Making*. 7 лист. 2024 р. 70 с. URL: <https://www.cpm.org.ua/post/hromdskyy-sektor-v-umovah-viyny-analitychnyy-zvit> (дата звернення: 01.03.2026).

Некряч Анастасія,
д. політ. н., професор,
професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ – ЗАПОРУКА СТАЛИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Україна як суверенна держава, закріпивши свій вектор розвитку через набуття європейських цінностей і стандартів в статусі майбутнього повноправного члена Європейського Союзу, побудову демократичної, правової та соціальної країни п'ятий рік поспіль разом із світовою спільнотою стримує російську агресію, відстоюючи своє природне право на свободу та демократію. Провідну роль в згуртованості, консолідації, стійкості та солідарності суспільства належить інституту місцевого самоврядування, який сформований на засадах субсидіарності, як ключової практики функціонування європейської моделі. Необхідно відзначити, що вітчизняне місцеве самоврядування функціонує в досить складних умовах виконує стратегічне завдання життєзабезпечення населення, здійснює управління у всіх сферах, підтримує критичну інфраструктуру на місцевому рівні. Не менш

важливим і доленосним завданням для місцевого самоврядування стає проблема забезпечення доступності, створення безбар'єрного та інклюзивного середовища в рамках самоврядних територій. Такий підхід відповідає Резолюції ООН «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993 р.), Конвенції про права осіб із інвалідністю (2006 р.), Конвенції ООН сталого розвитку до 2030 року (2015р), європейським інклюзивним підходам, Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, Указу Президента України № 420/2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні», Плану заходів Кабінету Міністрів України з цього питання на 2025-2026 роки тощо. Вищезазначені нормативно-правові акти спрямовані на мінімізацію соціальної ізоляції, розвитку потенціалу спільнот, усунення бар'єрів в усіх сферах з тим, щоб кожна людина отримала рівні можливості для повноцінного та активного життя, доступу до освіти, роботи, послуг та громадської участі. Зрештою, такий алгоритм розвитку має змінити наше ставлення один до одного, закріпити почуття поваги та справедливості. А це до речі, ті, ключові маркери змін, яких потребують сучасні територіальні громади і вкрай важливо, щоб кожен із нас ставав частиною цих змін.

В контексті цього важливим напрямком в діяльності органів місцевого самоврядування можна вважати співпрацю місцевої влади, громадськості, бізнесу, залучення громадян до вироблення спільних підходів у сфері інклюзії та доступності. З іншого боку, це формує нову логіку формування резилентної громади, здатної протистояти нинішнім труднощам, забезпечувати стійкість системи, більш раціонально і усвідомлено підходити до ухвалення необхідних рішень, відновлювати та знаходити ресурси для забезпечення потреб людини. Реально це підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування за реалізацію покладених на них державних та самоврядних повноважень, дає можливість виробити стратегію розвитку на перспективу.

Не меш значущим завданням на шляху розбудови безбар'єрного простору на місцевому рівні стає імплементація досвіду і практики

доступності демократичних країн європейської співдружності. Адаптація їх до вітчизняних реалій дозволить сформувати в Україні інклюзивні громади, які б включали інформаційні, освітні, економічні, соціальні, цифрові компоненти. Принаймні побудована на таких засадах територіальна громада стає більш самодостатньою, спроможною забезпечити рівні можливості всім групам населення. При цьому суттєвою ознакою цієї громади є те, щоб в ній кожен відчував себе важливим, почутим і зрозумілим. А значить маємо говорити про формування «працюючої» моделі доступних громад, які стануть в нашій країні звичною практикою, і в центрі яких є виключно людина з її потребами та інтересами. Однією з характерних особливостей місцевого самоврядування є те, що побудувати таку модель можна тільки спільними зусиллями. На цьому шляху, важливою є освітня підтримка посадовців органів місцевого самоврядування, соціальних працівників органів місцевого самоврядування, фахівців з інклюзії, професійна консультаційна та експертна робота з різними структурними підрозділами органів місцевого самоврядування. Зрештою, на нашу думку, для цього потрібно проводити громадські слухання, чітко окреслити порядок збору підписів мешканців маломобільних груп під електронними петиціями і зверненнями. Позитивним аспектом в цій ситуації може бути налагодження міжсекторального співробітництва органів місцевого самоврядування із громадськими об'єднаннями, підприємницькими структурами, представниками бізнесу з метою спільного пошуку інструментів вирішення проблем на місцевому рівні в контексті європейських підходів у сфері інклюзії та досягнення спільного розуміння шляхів реалізації місцевих програм з безбар'єрності, створення сприятливих умов для залучення мешканців територіальних громад, включаючи маломобільні групи до розв'язання спільних проблем.

Окрім цього, важливим аспектом в досягненні безбар'єрності є формування знань та практичних самоврядних навичок участі мешканців територіальних громад, маломобільних груп населення, а саме: тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни, представників національних меншин,

молоді, жінок. Саме ці групи першочергово потребують обізнаності із своїми правами як члени територіальних громад, засобами їх захисту та реалізації права на участь в управлінні місцевими справами. Повною мірою це відповідає основоположним принципам Європейської хартії місцевого самоврядування, досягненню позитивних змін у територіальних громадах, надання всім мешканцям, які в силу різних обставин стали маломобільними можливості отримати якісні публічні послуги, які необхідні їм в повсякденному житті. Окрема місія в побудові безбар'єрного простору належить посадовим особам органів місцевого самоврядування. В їх полі зору постійно мають бути фактори, що гальмують впровадження принципу інклюзії на місцевому рівні. Доцільно мати аналіз впливу цифрових технологій на можливість отримання доступних послуг, яких потребує населення, особливо це стосується маломобільних груп. Варто проводити об'єктивний, неупереджений моніторинг роботи координаційних рад з формування безбар'єрного простору на місцевому рівні, звернувши увагу на те, як ці питання відображені в статуті громади, рішеннях сесій, виконавчих комітетів, чи ефективними є ці рішення та у який спосіб здійснюється контроль за ухваленими рішеннями та чи реалізуються місцеві програми з безбар'єрності. По суті вищезазначене складає ту сукупність маркерів, які характеризують сталість та стійкість громади, її спроможність на належному рівні забезпечувати життя людей.

Наступне. Враховуючи, що інтеграція України в європейський цивілізаційний простір є важливим завданням на нинішньому етапі її функціонування, тому вивчення кращих європейських практик безбар'єрності та інклюзії, доступності на місцевому рівні та поширення їх у вітчизняну практику є актуальним і доцільним. Перерахуємо можливі кроки для цього. По-перше, варто вивчити зарубіжний досвід роботи інституту старост, оскільки ця інституція нова у вітчизняній системі місцевого самоврядування. А відтак важливо розуміти вплив її на реалізацію принципу інклюзії, безбар'єрності на місцевому рівні; по-друге, в ході реалізації реформи децентралізації влади, введено новий інститут префектів, який успішно

працює в країнах Європи, але до цього часу не імплементований у вітчизняну практику. Доцільно також знати механізм його управління та вплив на реалізацію інклюзивних підходів на регіональному та місцевому рівнях; по-третє, в європейських країнах функціонує інститут місцевого омбудсмена, який сприяє реалізації безбар'єрності та доступності послуг усім жителям. Адаптація його у вітчизняну практики відкриває додаткове Вікно можливостей для більш комплексного вирішення місцевих справ, захисту прав та свобод кожного мешканця, допоможе реалізовувати їхнє право на участь у вирішенні спільних справ громади. Відразу зауважимо, що посадовець на якого будуть покладені ці функції, повинен добре розуміти специфіку кожної маломобільної групи, об'єктивно здійснювати моніторинг стосовно того, як ці групи задовольняють життєві потреби, реалізують особисті інтереси та наскільки доступними для них є послуги в громаді. При правильній організації, цей інститут сприятиме об'єднанню інтересів усіх зацікавлених суб'єктів самоврядного процесу, консолідації зусиль усіх сторін у підвищенні рівня інклюзивності та резилентності територій, унеможливить узурпацію влади посадовцями, забезпечуючи публічне обговорення їхньої діяльності, стане на заваді поширенню корупції, сприятиме залученню всіх громадян, включаючи маломобільні групи до спільного вирішення місцевих справ;

На сьогодні важливим завданням є необхідність проведення постійного моніторингу щодо якості послуг, які надаються маломобільним групам населення та саме у який спосіб вони залучаються до вирішення спільних справ. Але чи є в громади потенційні ресурси, відповідна соціальна інфраструктура, що здатна реально покращити умови цим групам. Ці питання варті для обговорення на круглих столах, зустрічах з місцевими депутатами для усвідомлення їх ролі в реалізації побудови безбар'єрного та доступного простору; працівниками соціальних, психологічних служб щодо активізації їх участі в забезпеченні маломобільних груп належними послугами; з представниками громадських організацій, суб'єктів господарювання,

приватного сектору для залучення їх до партнерської співпраці та обміну досвідом, пов'язаного із формуванням безбар'єрного середовища.

Такий підхід відповідає принципам Додаткового протоколу до Європейської Хартії місцевого самоврядування щодо права участі у справах місцевої влади, цілям і пріоритетам Угоди про Асоціацію України та ЄС, зокрема, главі 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво». Можливо, це звучить більш як порада, але посадовцям, всім суб'єктам, що здійснюють свою діяльність в межах територіальних громад, важливо не тільки розуміти принципи інклюзії та безбар'єрності, але й володіти інструментами їх реалізації на практиці з найбільшою користю для людей.

Безперечно, побудова безбар'єрного простору потребує відкритості і прозорості. З цією метою доцільним було б створення постійно діючої платформи для діалогу між органами місцевого самоврядування та населенням, громадськими організаціями, бізнесом. Сприяло б цьому налагодженню комунікації, обмін інформацією з нагальних питань діяльності органів місцевого самоврядування.

В підсумку. Реалізація європейських практик інклюзивних підходів та безбар'єрності повинна активізувати просвітницьку та інформаційну підтримку ветеранів війни, учасників війни, які пройшли найскладніші випробовування в умовах воєнного стану. Звісно, що все це потребує професійної консультативної та експертної роботи з ними. Важливо мати розроблені та ухвалені місцеві програми з інклюзії та безбар'єрності для них та інших маломобільних груп. Перспективним завданням такої діяльності має стати досягнення такого стану, щоб кожна громада ставала безбар'єрним простором, а доступність – своєрідною суспільною цінністю, на якій базується стійкість кожної людини та громади в цілому. Адже інклюзивна громада – це резилентна громада, здатна протистояти викликам і гібридним загрозам, самоорганізовуватися та швидко відновлюватися з тим, щоб рухатися далі, забезпечуючи населення всім необхідним для його повсякденного життя. Тож реалізація європейських інклюзивних політик, успішних практик

безбар'єрності відкриває шлях сталому розвитку територіальних громад, сутність яких полягає в забезпеченні балансу між задоволенням потреб сучасних поколінь і захисту інтересів майбутніх. У автора тез немає сумнівів стосовно того, що вітчизняна система місцевого самоврядування спроможна протистояти всім викликам і загрозам сьогодення і сформувати стійкі, соціально справедливі громади із безбар'єрним та безпековим простором для кожної людини.

Джерела та література

1. Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні. URL: <https://surl.lt/jqiusp> (дата звернення: 19.02.2026).
2. Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. URL: <https://surl.lu/bekvvn> (дата звернення: 19.02.2026).
3. Резолюція № 995_306 від 20.12.1993 Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». URL: https://zakononline.ua/documents/show/165263_165263 (дата звернення: 20.02.2026).
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71# (дата звернення: 20.02.2026).
5. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні. URL: <https://surl.lu/onccbl> (дата звернення: 20.02.2026).
6. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036# (дата звернення: 20.02.2026).
7. Указ Президента України №533/2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (дата звернення: 20.02.2026).
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 883-р. «Про затвердження плану заходів на 2021 і 2022 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883-2021-%D1%80?dark=1#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

Приходько Сергій,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Процеси політичних трансформацій мають складний системний характер. Адже зміни, які відбуваються в їх рамках стосуються не лише виключно організаційних форм політики, а також її різноманітних процесуальних та ціннісно-нормативних аспектів. Тривалий час панував чіткий лінійний підхід щодо аналізу відповідних процесів. Сутність цієї інтерпретації перехідних періодів полягає у тому, що історичний розвиток політичних інститутів має чітко окреслений напрям і певну логіку прогресу. Відповідно до неї політичні зміни розглядаються як закономірний перехід від одного етапу розвитку до іншого. При цьому кожний наступний етап вважається більш розвиненим або ефективним. У політичному розумінні це означає перехід від авторитарних до демократичних моделей побудови політичної системи.

Найбільш послідовно цей підхід відображений у праці Френсіса Фукуями «Кінець історії?», опублікованої у 1989 році. Її ключовим положенням стала концепція про фактичну безальтернативність ліберальної демократії як найбільш оптимальної моделі політичної системи. Загальною підставою для таких висновків став тодішній загальносвітовий суспільно-політичний контекст, який був досить сприятливим для подібних висновків. «Те, свідками чого ми є – це не просто завершення холодної війни чи певного етапу післявоєнної історії, а кінець історії як такої, тобто, кінцевий пункт ідеологічної еволюції людства і універсалізація західної ліберальної демократії як остаточної форми людського правління» [3, с. 5]. Тобто, вчений оголосив цю модель фактично кінцевим етапом розвитку людської цивілізації. І взагалі – підставою для унеможливлення будь-яких міжнародних суперечностей. За умов прийняття всіма народами принципів ліберальної демократії не буде підстав для цього.

Протягом 1990-х років лінійний підхід був провідним в політичній транзитології. Оптимістичні очікування щодо потенційних результатів трансформаційних змін в усіх посттоталітарних державах базувалися на оцінці загальної ситуації, в рамках якої вони відбувалися. Насамперед трансформації були зумовлені внутрішніми процесами, а не військовими поразками. По-друге, вони охопили значну кількість країн, зокрема які належали до колишнього соціалістичного табору. І, найголовніше, міжнародна обстановка була найсприятливішою для таких очікувань, оскільки припинився стан холодної війни і відійшла в минуле загроза нової війни.

Але вже в цей період з'ясувалося, що посттоталітарні трансформації відбуваються з різною інтенсивністю і змістовною спрямованістю. В деяких країнах переходи затягнулися, внаслідок чого певної завершеного вигляду набули режими, в яких формально демократичні політичні інститути функціонували в рамках недемократичних політичних відносин. Зокрема, вибори мають номінально вільний і конкурентний характер. Але при цьому вони відбуваються із масштабним застосуванням адміністративного ресурсу і обмеженням прав опозиції. Враховуючи відповідні практики, організація Freedom House визначила такі типи держав: вільні, частково вільні та невольні. Ця класифікація базується на критеріях стану політичних прав і громадянських свобод, рівня конкурентності виборів і наявності незалежних судів і медіа [2]. Частково вільні демократії об'єктивно склалися як перехідні моделі, в яких поєднувалися елементи як демократичних, так і недемократичних режимів. Насамперед це стосувалося пострадянських країн. Для їх характеристики застосовувалися ознаки: «гібридна», «електоральна» демократія, псевдодемократія, «сіра зона» тощо. Поступово внаслідок затягування перехідних процесів вони стабілізувалися як самодостатні моделі.

Але паралельно відбувалися процеси іншого характеру. Фактично у більшості постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи на початок 2000-х років процеси демократичних трансформацій загалом завершилися успішно. В них було сформовано стабільні консолідовані демократії, які

повністю відповідали ознакам вільних держав У суспільстві склалася згода стосовно демократичних принципів та цінностей функціонування політики. Але далі, зокрема, в країнах Вишеградської групи розгорнулася зворотна динаміка. Тобто, в країнах з ніби то сформованою інституційною демократією починається її фактичний демонтаж. Звичайно, в історії траплялися подібні аналогії, наприклад, після першої світової війни. Але там свою роль зіграла несприятлива міжнародна кон'юнктура. В нинішніх умовах авторитарні «розвороти» (backslidings) [1] відбулися вже внаслідок внутрішніх процесів та діяльності політичних сил, які перебувають на владних посадах.

Поки що, вказані зміни не доцільно оцінювати як системну кризу демократії, але відповідні тенденції виокремлюються все виразніше. Вони пов'язані певною мірою з явищами міжнародного життя, які політики вже трансформують у свою виборчу риторику. Однією з таких передумов варто назвати кризу ідентичності сучасних націй. В сучасних умовах вони представляють собою багатоскладові утворення, до яких належать різноманітні етнічні групи. Внаслідок процесів глобалізації, інтеграції відбувається «розмивання» не лише міждержавних, а й міжнаціональних кордонів. Тобто, має місце певна національно-політична уніфікація. В цій ситуації люди відчувають суттєвий дискомфорт від втрати традиційних форм і принципів своєї життєдіяльності. Тому вони починають орієнтуватися на добре знайомі етнічні ніші, де вони почуваються зручно. Суттєвих труднощів додає проблема неконтрольованої міграції.

Іншим аспектом, який зумовлює кризу сучасної демократії, є невирішеність соціально-економічних проблем. Серед них найбільш значущими є ненадання державою необхідних соціальних гарантій. Це явище може поглиблюватися внаслідок проявів політичної корупції. Зазначені тенденції вже безпосередньо зумовлюють втрату довіри громадянами до традиційних політичних партій, з якими асоціюються всі проблеми. В цій ситуації на політичну арену виходять право- та лівопопулістські політичні сили, які суттєво активізують свою діяльність, залучаючи на свій бік широкі кола виборців. Вони

обіцяють розв'язати існуючі проблеми, щоправда, не пропонуючи при цьому конкретних засобів для цього. Такий підхід знаходить свою підтримку під час виборчих кампаній. Крім того, використовуються стереотипи, пов'язані з національною історичною пам'яттю, коли сучасні проблеми у відносинах з іншими державами пояснюються історичними передумовами

Усвідомлюючи стан, що на наступних виборах вже нічого конструктивного ці політичні сили не зможуть запропонувати, вони намагаються закріпити свій правлячий статус. При цьому вони активно вдаються до застосування явно недемократичних практик. Вони полягають у забезпеченні собі можливості здійснювати суттєвий вплив на політичні процеси вже за відсутності правлячого статусу. Насамперед це здійснюється через оволодіння ключовими посадами у системі судової влади. Ще одним засобом такого впливу є присвоєння собі права та повноважень контролювати інформаційні процеси та діяльність мас медіа. Він дає змогу обмежувати або навіть забороняти діяльність будь якого з них, навіть не спираючись на закон, а виходячи з його власного розуміння.

Отже, поки що не варто оцінювати такі явища як системну кризу демократії. Але зазначені тенденції, які поступово набувають поширення, свідчать про певну втрату традиційними політичними інститутами здатності належним чином вирішувати існуючі проблеми. Причому такий стан є характерним не лише для згаданих постсоціалістичних країн. Поступово посилення популістичного напрямку спостерігається і в країнах розвинутої демократії.

Джерела та література

1. Carothers T., Hartnett B. Misunderstanding Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*. 2024. Vol.35. № 3. Pp. 24–37.
2. Freedom House. Countries and Territories. URL: <https://freedomhouse.org/country/scores> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Fukuyama F. The End of History? *The National Interest*, 1989. №16. Pp. 3-18 (дата звернення: 25.02.2026).

Старовойтов Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ВПЛИВ ЛОБІЮВАННЯ ЯК ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ТА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

Лобіювання, як складова сучасних суспільно-політичних процесів, дедалі частіше розглядається через призму безпекових викликів, оскільки впливає не лише на формування стратегічних напрямів державної політики, а й на архітектуру управлінських рішень, пов'язаних із захистом національних інтересів. Історичний досвід свідчить, що окремі групи тиску здатні проводити досить агресивну політику взаємодії із владою, створюючи додаткові умови для отримання ексклюзивних преференцій або перешкоджаючи ухваленню тих чи інших законодавчих актів. У контексті національної безпеки це може обернутися зростанням залежності державних структур від приватних чи зовнішніх акторів, які нерідко мають власні мотивації та пріоритети, що не співпадають із суспільним благом.

У сфері національної безпеки лобіювання охоплює широкий спектр напрямів, включно з розробкою оборонної політики, внесенням змін до законодавства та визначенням підходів до модернізації критичної інфраструктури. При формуванні оборонного бюджету або закупівлі сучасних зразків озброєння уряд часто перебуває під впливом приватних корпорацій, які спільно із зацікавленими депутатами можуть сприяти прийняттю рішень, вигідних передусім для окремих бізнес-груп [1]. Зокрема, у разі державного замовлення на виробництво інноваційної військової техніки потужні промислово-фінансові структури іноді отримують пільгові умови фінансування, що дає їм змогу домінувати на ринку та диктувати ціни на послуги, а також підтримувати ділові відносини з певними політичними колами. При цьому важливо враховувати, що лобіювання може здійснюватися як відкрито, шляхом публічних звернень, так і в тіньовій формі, коли ключові угоди досягаються за закритими

дверима, а державні рішення фактично зумовлюються тиском або корупційними складовими.

Взаємодія державних органів із приватним сектором, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями є неодмінною характеристикою сучасного державного управління, оскільки демократичні принципи передбачають залучення усіх зацікавлених сторін до формування політик та ухвалення рішень. Проте у випадку посилення позицій лобістських груп вищі посадовці ризикують втратити об'єктивність при розгляді законопроектів чи призначенні посад у стратегічних установах. Часто таке явище породжує конфлікт інтересів: держслужбовці, відповідаючи за регуляцію певного сектору економіки, можуть отримувати пропозиції працевлаштування в компаніях, які працюють у тій же сфері, або укладати з ними довгострокові договори ще до завершення державної служби [2]. Що створює передумови для «захоплення держави» (state capture), коли масштабні приватні чи зовнішні інтереси підпорядковують собі дії офіційних структур. Ризики неконтрольованого лобіювання полягають у тому, що стратегічні та соціально важливі рішення, зокрема в обороні та розвитку інфраструктури, можуть прийматися на користь груп, які переслідують винятково власні інтереси, нехтуючи безпековими вимірами та загальним суспільним добробутом.

В Україні система правового регулювання лобіювання поки що не має чіткої та послідовної рамки, хоча окремі елементи регулювання вже закріплені у низці законів та підзаконних актів. Чинне законодавство містить норми, які передбачають публічність діяльності громадських об'єднань, прозорість фінансових звітів політичних партій, а також встановлює певні обмеження для посадовців у контексті уникнення корупційних ризиків [3]. Більше того, у 2024 році світ побачив Закон України «Про лобіювання» [4]. Водночас, відсутність у ньому дійсно дієвого механізму регулювання лобіювання, ускладнює моніторинг та оцінку впливу комерційних чи некомерційних структур на органи

державної влади. Частина експертного середовища вказує на необхідність розробити такий нормативно-правовий акт, де були б прописані раціональні механізми контролю за лобістами.

На міжнародній арені склалися різні моделі регулювання лобістської діяльності, що відображають історичні, правові й культурні особливості кожної країни. У Сполучених Штатах Америки одним із ключових аспектів є вимога до лобістів реєструватися, розкривати обсяги витрат і встановлювати чіткі правила щодо комунікацій із представниками законодавчої та виконавчої гілок влади [5]. Упровадження найкращих світових практик в Україні могло б передбачати створення єдиного реєстру лобістів, запровадження обов'язкових звітів про зустрічі між бізнесом і держслужбовцями, а також забезпечення дієвого нагляду з боку громадських організацій та профільних комісій.

Законодавче вдосконалення у сфері лобіювання є нагальним завданням для України не лише через потребу в запровадженні європейських стандартів прозорості, а й у зв'язку з викликами, що постають у контексті економічної та національної безпеки. Формування відкритої системи, де чітко визначено межі взаємодії бізнес-структур із державними органами, здатне запобігти концентрації політичної влади в руках окремих фінансово-промислових груп. Запровадження спецзакону про лобіювання з урахуванням найкращих закордонних практик має включати чіткі положення про порядок реєстрації лобістів, правила проведення зустрічей із посадовцями, а також запобіжники щодо «кругової міграції» (revolving door), коли колишні урядовці або парламентарі відразу переходять на роботу в комерційні структури, які до того мали бізнес-інтереси у сфері їхніх державних повноважень.

Серед механізмів, що найсуттєвіше впливають на державну політику України, виділяють як офіційні, так і неформальні методи просування інтересів. Законні форми лобіювання переважно включають публічну участь зацікавлених осіб у робочих групах, внесення ініціатив у парламент

через депутатські об'єднання, організацію експертних круглих столів із метою представлення своєї позиції. Тіньові ж схеми базуються на використанні корупційних важелів, інформаційних маніпуляціях і створенні штучних перешкод для конкурентів. Подібні явища можуть підривати довіру громадян до інститутів влади та гальмувати модернізацію адміністративного апарату, особливо коли йдеться про стратегічно важливі для національної безпеки галузі, як-от енергетика чи оборона.

Джерела та література

1. Вінниченко О. Перспективи застосування досвіду інституціоналізації лобізму у США у вітчизняній системі публічного управління. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdanopua_2023_2_3 (дата звернення: 23.02.2026).
2. Стельмах А. В. Проблеми реалізації лобістської діяльності в системі публічного управління: теоретичні підходи. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2020. Вип. 4. С. 83–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2020_4_13. (дата звернення: 23.02.2026).
3. Козуліна С. Лобізм у правотворчій діяльності органів публічної влади: зарубіжний досвід та шляхи його використання в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2017. Вип. 20. С. 75–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2017_20_9 (дата звернення: 23.03.2026).
4. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 № 3606-IX. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Наглюков І. Лобізм як засіб формування безпекової політики: методи та стратегії. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2023. Вип. 51. С. 82–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2023_51_12. (дата звернення: 23.02.2026).

Хомич Андрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Історія та археологія
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав
Науковий керівник – Войтенко Юрій, к.і.н., доцент,
доцент кафедри політології та журналістики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХІЇ І СЛОВАЧЧИНИ ПІСЛЯ ЇХ РОЗДІЛУ (1993–2004 РР.)

Розподіл єдиної Чеської і Словацької Федеративної республіки став прикладом мирного і добровільного «розлучення» у країнах Центральної Європи на початку 1990-х років. Фактичний вихід Словаччини від спільного з Чехією федеративного державного утворення відбувся як політичний консенсус політичних еліт обох країн, який був узгоджений на рівні прем'єр-міністрів (Чехії – В. Клауса і Словаччини – В. Мечіара) та затверджений федеральними зборами і національними парламентами. Так, з 1 січня 1993 року відбулося офіційне розділення раніше єдиної федеративної держави на дві: Чеську і Словацьку Республіки.

Кожна з цих двох держав пішла власним шляхом свого державного будівництва, що відобразилось і на трансформаціях їх політичних систем. Так, Чехія й надалі залишалася парламентською республікою. Згідно з ухваленою 16 грудня 1992 р. Конституцією, президент Чехії обирається парламентом на п'ятирічний термін. Найбільш відомим президентом Чехії даного періоду є Вацлав Гавел, який двічі поспіль був главою держави протягом першого десятиліття (1993–2003 рр.), а до розділу єдиної держави – був її лідером (1989–1992 рр.) [2, с. 123]. Сам же парламент Чехії став двопалатним: Палата депутатів (200 чол.), яка обирається за пропорційною виборчою системою строком на чотири роки; Сенат (81 чол), склад якого обирається за мажоритарною виборчою системою на шість років (зі зміною третини кожні два роки). Варто зазначити, що кількісний склад Палати депутатів був

збережений від спільної зі Словаччиною держави, а Сенат був запроваджений як нова інституція, перші вибори до якого відбулися у 1996 р. Загалом, як можна побачити, інститут парламентаризму Чехії найбільше нагадує американську (США) модель.

Інститут парламентаризму в Словаччині став дещо відмінним від Чехії (остання ж успадкувала, зберегла і дещо модернізувала його від спільної держави). Так, парламент Словаччини зберіг свою назву крайового законодавчого органу – Національна Рада Словацької Республіки (150 депутатів), яка обирається за пропорційною виборчою системою строком на чотири роки. Окремо верхню палату Словаччина не створювала. Вибори ж Президента держави, як і у Чехії, здійснювалися на рівні парламенту до 1999 року, після – всенародним волевиявленням. Відомим президентом республіки на початку 1990-х рр. був М. Ковач, який до цього очолював спільний федеральний парламент (Федеральні Збори) об'єднаної держави з червня по грудень 1992 р. [4]. Загалом, як видно з окреслених параметрів політичної системи, обидві республіки є виключно парламентського типу.

Окремою інституцією є виконавча вертикаль на чолі з урядом. Так, у чеській практиці уряд призначається президентом і є відповідальним перед парламентом [5, с. 286]. Враховуючи особливість форми правління Чехії (парламентська республіка), то саме прем'єр-міністр фактично є найбільш впливовою інституцією в державі. При цьому варто зазначити, що як прем'єр-міністр, так і уряд в цілому, при їх формуванні, залежить від політичної архітектури у парламенті за результатами відповідних виборів. Найбільш відомим очільником уряду Чеської Республіки у 1990-х рр. був ліберальний політик В. Клаус, який мав відповідний досвід ще у складі спільної зі Словаччиною держави [1]. Ліберальний курс з мінімальним державним втручанням в економіку Чехії на шляху її переходу до ринку (з усіма перевагами і недоліками) в рамках політики «шокової терапії» отримав відповідну назву – «клаусотерапія» [5, с. 288].

Схожою є модель формування виконавчої влади і в Словаччині (президент призначає прем'єр-міністра, а за поданням останнього – інших міністрів; парламент же має надати вотум довіри новопризначеному уряду). Найбільш відомим (переважно у негативній конотації) очільником уряду Словацької Республіки був В. Мечіар [6]. Саме за діяльності цього прем'єр-міністра і його уряду на початку-середині 1990-х років (партія якого перемагала на виборах до Національної Ради – «Рух за демократичну Словаччину»), Словацька Республіка не здобула тих звершень в економіці через ручні та автократичні форми урядування [3, с. 230]. Така політика, своєрідного «шоку» без відповідної «терапії» (на відміну від досить ліберальної чеської моделі) загальмувала розвиток Словаччини у бік ринкової економіки та демократичного поступу. Відповідні дії уряду В. Мечіара на стартовому етапі у новітній період державотворення в Словаччині, у формі її ручного транзиту («мечіарізм»), суттєво відрізняється від її від чеської ліберальної «клаусотерапії». Ці дві моделі стали протилежними, полярними варіантами економічної політики прем'єр-міністрів і їх урядів двох сусідніх, а нещодавно однієї держави.

Автократичний стиль управління прем'єр-міністром Словаччини В. Мечіаром дає підстави вважати, що саме він був найбільше зацікавленим у тому, щоб відділити Словаччину від спільної з Чехією держави і керувати неї у зручний для себе спосіб з 1993 р. Саме В. Мечіар був найбільше зацікавленим у піднятті питання про відокремлення Словаччини від спільної Чехією держави, що відбувалися під час зустрічей з його колегою В. Клаусом вже після парламентських виборів (які пройшли у червні 1992 р.). Розподіл колишньої спільної держави відбувся на рівні політичних еліт (прем'єр-міністрів і парламентарів) без референдуму, за співвідношенням – дві частини Чехії і одна Словаччині [3, с. 220].

Таким чином, після розподілу єдиної федеративної держави на дві окремі (Чеську і Словацьку Республіки), кожна з них сформувала власну модель політичної системи, яка залежала від особливостей кожної з цих країн,

зокрема у частині зрілості та демократичності політичної еліти, так і її громадян. Інерційно ці країни зберегли парламентську форму правління та кількісні показники своїх парламентів (Чехія згодом створила ще й вищу палату – Сенат). Уряди формували президенти за результатами політичної архітектури у парламентах і перші були відповідальними перед останніми. Проте, значний вплив на політичну систему і політику держави залежав від особистісного фактора еліти, передусім – лідера. Оскільки фактичними лідерами у республіках парламентського типу є очільники урядів, які впроваджують рішення парламентів, то авторитарний стиль управління Прем'єр-міністра Словаччини В. Мечіара значно відрізнявся від його чеського ліберального колеги В. Клауса. Обидва керманічі урядів використовували політичні системи своїх суверенних країн для реалізації власного курсу у різних виявах державотворення.

Джерела та література

1. Вацлав Клаус: біографія. База даних Національної бібліотеки Чеської Республіки. URL: https://aleph.nkp.cz/F/?func=find-c&local_base=aut&ccl_term=ica=jn19990218045 (дата звернення: 23.02.2026).
2. Гавел Вацлав. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське вид-во, 2011. 808 с.
3. Кріль М. Історія Словаччини: навч. посібник. Львів, 2006. 264 с.
4. Міхал Ковач: біографія. Колишні Президенти Словаччини. URL: <https://www.prezident.sk/michal-kovac/> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Нариси історії Чехії / Ю. А. Зінько та ін. Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2017. 464 с.
6. Vladimír Mečiar. Brockhaus Enzyklopadie. URL: <https://brockhaus.de/ecs/enzy/article/meciar-vladimir> (дата звернення: 23.02.2026).

Чубур Наталія,
к.пед.н., доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського
національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку Європейського Союзу характеризується системною трансформацією його інституційної архітектури під впливом комплексних безпекових викликів. Повномасштабна агресія російської федерації проти України, енергетична криза, кіберзагрози та геополітична нестабільність зумовили необхідність перегляду традиційної моделі функціонування інтеграційного об'єднання. Якщо раніше ЄС позиціонувався передусім як економічний союз, то сьогодні безпековий вимір набуває визначального значення [1].

Після 2022 року Європейський Союз здійснив низку безпрецедентних кроків у сфері колективної безпеки. Зокрема, у відповідь на повномасштабну агресію Росії проти України Європейський Союз активізував фінансування військової допомоги через Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF) – позабюджетний інструмент, створений у 2021 р. для фінансування заходів у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Початковий фінансовий ліміт фонду становив 5,7 млрд євро на період 2021–2027 рр., однак після 2022 р. його неодноразово збільшували з огляду на потреби безпекової підтримки України [2].

Упродовж 2022–2024 рр. ЄС мобілізував понад 6 млрд євро через EPF для потреб України, включно з фінансуванням постачання летального та нелетального озброєння – артилерійських боєприпасів, систем протиповітряної оборони, бронетехніки, засобів зв'язку та індивідуального захисту [3]. Це стало першим випадком в історії ЄС, коли інституція профінансувала постачання летальної зброї державі, що перебуває в умовах повномасштабної війни. У березні 2024 р. Рада ЄС ухвалила рішення про створення спеціального

інструменту Ukraine Assistance Fund обсягом 5 млрд євро у межах EPF, що дозволило забезпечити більш довгострокову та прогнозовану військову підтримку України [4]. Таким чином, загальний фінансовий ресурс фонду для підтримки України було суттєво розширено. Окрім безпосереднього фінансування озброєнь, EPF забезпечує підтримку діяльності Військової місії ЄС з надання допомоги Україні (EUMAM Ukraine), яка здійснює підготовку українських військовослужбовців на території держав-членів ЄС. Станом на 2025 р. підготовку в межах місії пройшли десятки тисяч військовослужбовців, а фінансування місії перевищило 600 млн євро [2; 4].

Активізація механізмів Європейського фонду миру засвідчила якісне зрушення у практиці реалізації безпекової політики ЄС, оскільки вперше було системно запроваджено механізм централізованої компенсації державам-членам за постачання військової техніки третій державі, що перебуває у стані збройного конфлікту. Це свідчить про трансформацію ЄС із переважно цивільного актора міжнародних відносин у суб'єкта, здатного здійснювати комплексну військово-політичну підтримку партнерів. Відбулося посилення координаційної ролі Європейської Комісії у впровадженні санкційних пакетів та контролі за їх дотриманням [4].

Однією з ключових тенденцій стала трансформація механізмів ухвалення рішень. Принцип одностайності у сфері зовнішньої політики дедалі частіше розглядається як фактор інституційної вразливості. У зв'язку з цим активізувалися дискусії щодо переходу до голосування кваліфікованою більшістю, що сприятиме підвищенню оперативності реагування на кризові ситуації [3].

Інституційна адаптація також проявилася у зміцненні взаємодії між наднаціональними та міжурядовими структурами. Європейська Рада відіграє стратегічну роль у визначенні політичних орієнтирів, тоді як Європейська Комісія забезпечує реалізацію узгоджених рішень. Такий формат взаємодії формує гібридну модель управління, що поєднує елементи наднаціональності та міжурядовості [1].

Суттєвим напрямом трансформації безпекової політики Європейський Союз стала реалізація концепції стратегічної автономії, що передбачає здатність ЄС самостійно діяти у ключових сферах безпеки та оборони, зменшуючи критичну залежність від зовнішніх партнерів. Концепція отримала системне закріплення у документі «Стратегічний компас для безпеки та оборони», схваленому Радою ЄС у березні 2022 р., який визначив напрями розвитку оборонних спроможностей, створення сил швидкого реагування ЄС та посилення оборонної промислової бази [1].

У сфері оборони стратегічна автономія реалізується через зміцнення Європейської оборонно-промислової бази (EDTIB) та стимулювання спільних закупівель озброєння державами-членами. Зокрема, у 2023 р. було ухвалено Регламент щодо створення Інструменту посилення європейської оборонної промисловості через спільні закупівлі (EDIRPA), спрямований на заохочення кооперації держав-членів у закупівлі озброєння та подолання фрагментації ринку [4]. У 2024 р. Європейська комісія запропонувала Європейську оборонно-промислову програму (EDIP), що передбачає довгострокову інтеграцію виробничих потужностей та спільне планування оборонних ініціатив. Окремим елементом інституційного закріплення нової безпекової парадигми стало прийняття Акту на підтримку виробництва боєприпасів (ASAP), який передбачає фінансове стимулювання нарощування виробництва артилерійських снарядів та ракет у межах ЄС з метою забезпечення власних потреб і підтримки України [4]. Таким чином, відбувається перехід від декларативної координації до практичної інтеграції оборонної політики.

Енергетична безпека стала ще одним каталізатором інституційних змін. У сфері енергетики стратегічна автономія посилилася після 2022 р. через реалізацію плану REPowerEU, спрямованого на зменшення залежності від російських енергоресурсів, диверсифікацію постачання газу та розвиток відновлюваної енергетики [2]. Водночас у технологічній сфері ЄС ухвалив Європейський акт про чипи (European Chips Act), який передбачає масштабні інвестиції у виробництво напівпровідників і зменшення залежності від азійських ринків [2]. Отже, реалізація концепції стратегічної автономії засвідчує перехід

ЄС до нової безпекової моделі, що поєднує оборонну інтеграцію, технологічний суверенітет та енергетичну незалежність. Прийняття нормативних актів у сфері розвитку оборонної промисловості та спільних закупівель озброєння свідчить про інституційне закріплення нової безпекової парадигми та формування більш самодостатнього безпекового суб'єкта міжнародних відносин.

Санкційна політика стала важливим інструментом зовнішньополітичного впливу. ЄС продемонстрував здатність оперативно погоджувати масштабні обмежувальні заходи, що свідчить про високий рівень політичної консолідації держав-членів. Інституційна ефективність санкційного механізму підтверджує зростання ролі ЄС як глобального актора.

Таким чином, безпекові виклики стали каталізатором поглиблення політичної інтеграції Європейського Союзу. Відбувається поступове посилення наднаціонального компоненту у сфері безпеки та оборони. Інституційна модель ЄС трансформується у напрямі більшої гнучкості, адаптивності та стратегічної автономії. Подальший розвиток вимагатиме реформування процедур ухвалення рішень і зміцнення інституційної єдності держав-членів.

Джерела та література

1. Європейський Союз: консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. Брюссель, 2016.
2. European Peace Facility. Council of the European Union : офіц. сайт. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/> (дата звернення: 26.02.2026).
3. EU military support for Ukraine. Council of the European Union : офіц. сайт. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/> (дата звернення: 26.02.2026).
4. EU military support for Ukraine. Council of the European Union : офіц. сайт. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/> (дата звернення: 26.02.2026).

СЕКЦІЯ 2. ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Бабіна Валентина,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса

ПОЛЯРИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ЦІННІСТЕЙ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН «СХІДНОГО ТРАНЗИТУ»

Політичні трансформації є не лише інституційними змінами, а й глибокими ціннісно-світоглядними зсувами, що визначають вектор розвитку держави та її місце у геополітичній структурі світу. У країнах «східного транзиту» (постсоціалістичні держави Центральної та Східної Європи) ці процеси часто супроводжуються гострою поляризацією суспільства, що гальмує консолідацію демократії та створює ризики реверсу до авторитарних практик. Ціннісні розколи впливають на стабільність політичних систем, виборчу поведінку, формування державної політики та рівень соціальної довіри. Метою тез є аналіз впливу ціннісної поляризації на динаміку політичних трансформацій та пошук шляхів подолання розколів через формування нової політичної культури.

Ціннісні розколи та ідентичність можна розглядати в сучасних умовах як «поле битви». Так, поляризація в транзитних суспільствах часто проходить між прихильниками ліберальних (євроінтеграційних, західноцентричних) та традиціоналістських (протекторських, євразійських або проросійських) цінностей. Цей розкол не обмежується лише політичними поглядами, а охоплює ставлення до історії, релігії, ролі держави у суспільстві та прав меншин. Цінності стають інструментом мобілізації електорату, що призводить до «війни наративів», де опоненти сприймаються не як політичні конкуренти, а як вороги. Така поляризація робить компроміс у політиці майже неможливим, оскільки кожна сторона вважає свою позицію єдиною правильною та моральною.

Трансформація ідентичності стає центральним елементом політичної боротьби, де історичні наративи використовуються для легітимізації сучасних політичних рішень. Політико-ціннісна ідентичність в сучасних умовах стала вагомим чинником об'єднання потенційного електорату навколо «своїх» партій.

Дуже вагомим на ціннісні орієнтації є і вплив воєнних конфліктів та криз. Так, збройні конфлікти значно посилюють ціннісну поляризацію, перетворюючи її на питання виживання та безпеки. Вони змушують суспільство переосмислювати ідентичність, ворогів та союзників, часто формуючи образ ворога не лише зовні, а й усередині країни. В умовах війни ліберальні цінності часто підпорядковуються цінностям безпеки та національного виживання. Це створює парадокс: потреба у демократичних трансформаціях стикається з потребою у жорсткій централізації влади для ефективного управління кризою. війна може як консолідувати суспільство навколо спільної загрози, так і поглибити розколи через різне бачення шляхів досягнення миру та історичної пам'яті. Політичні трансформації відбуваються під тиском необхідності швидких рішень, що часто суперечить демократичним процедурам.

Суттєву роль у поглибленні розколів грають мас-медіа та інформаційний простір. Власне, інформаційний простір відіграє ключову роль у посиленні поляризації. Соціальні мережі створюють «інформаційні бульбашки», де громадяни отримують лише ту інформацію, яка підтверджує їхні існуючі погляди, ігноруючи протилежні точки зору. Політичні актори використовують це для маніпуляції та демонізації опонентів. Динаміка змін полягає у необхідності розробки стратегій підвищення медіаграмотності суспільства та регулювання інформаційного простору. Без цього інформаційний простір продовжуватиме працювати як механізм розділення суспільства, а не як майданчик для діалогу. Використання ШІ для створення фейкових новин посилює цей ефект.

Отже, поляризація суспільних цінностей є значним викликом для політичних трансформацій у країнах транзиту. Вона гальмує демократичні реформи, знижує ефективність державного управління та створює передумови

для авторитарних тенденцій. Подолання поляризації вимагає формування інклюзивної національної ідентичності, яка базується на спільних цінностях, повазі до різноманіття та діалозі між різними соціальними групами. Необхідно розробляти політику пам'яті, яка об'єднує, а не розділяє суспільство, та сприяти розвитку незалежних медіа, що базуються на фактах, а не на емоціях.

Джерела та література

1. Краща демократія. Засади представницького устрою. Фонд Конрада Аденауера. URL: <https://surl.li/bgthsh> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Castells, M. The new public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. URL: <https://surl.lu/dcnflg> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Castells M. *The Power of Identity*. Malden: Wiley-Blackwell, 2010. 584 p.
4. Razumkov Centre. The identity of Ukraine's citizens: trends of change (June of 2024). URL: <https://surl.li/zmxbah> (дата звернення: 23.02.2026).

Вонсович Сергій

д. політ. н., професор,
професор кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ» У СУЧАСНОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ

Актуальність дослідження справедливості як соціального екзистенціалу обумовлена пошуком ефективних засобів гармонізації індивідуальних і суспільних інтересів як основи для реалізації оптимальної моделі соціального устрою. Проблема має глибокі історичні корені і залишається однією із засадничих у сучасних умовах, зокрема для України, яка як транзитна держава намагається знайти найбільш придатну форму своєї соціально-політичної організації. Справедливість була і залишається однією з ціннісних універсалій,

без урахування якої соціально-філософські рефлексії щодо суспільного ідеалу та форм його втілення є неповними. Актуальність тематизації справедливості може бути визначена на глобальному, національному й індивідуальному рівнях.

На глобальному рівні проблема справедливості актуалізується пошуками оптимального світового порядку, який би враховував інтереси і прагнення найрізноманітніших культур, держав і цивілізацій, забезпечував їх повноправне представництво в міжнародних організаціях. Глобальна справедливість унеможлиблює домінування однієї, нехай і найрозвинутішої та наймогутнішої, цивілізації, яка б із позиції сили змушувала інші народи світу рухатися у фарватері власної політики. На національному рівні гостро постає питання взаємин влади і громадян. Загальна тенденція демократизації сприяє появі численних інституцій громадянського суспільства, які намагаються відстоювати специфічні інтереси етнічних, конфесійних, мовних, гендерних меншин тощо. Певним аксіологічним орієнтиром може стати ідеал соціальної держави, у межах якої підтримується неписаний «соціальний контракт» влади та громадянського суспільства. Надмірне відхилення від цього ідеалу, цинічна узурпація всієї повноти влади в руках однієї кліки чи корпорації часто призводить до порушення міри справедливості, що спричиняє соціальні вибухи, революції та перевороти. Конкретно для України актуальність проблеми справедливості обумовлюється двома Майданами (2004 та 2013–2014 рр.), а також результатами президентських виборів 2019 р., під час яких суспільство безпосередньо висловлювало своє незадоволення чинною владою. І особливо гостро це питання постало під час повномасштабної війни з РФ. За роки після початку повномасштабного вторгнення Росії справедливість стала гаслом мільйонів українців. Йдеться про відповідальність, про те, щоб винні у цій агресії були покарані, і щоб у майбутньому ніхто не наслідував приклад Володимира Путіна. Це питання також набуло нової актуальності після того, як Дональд Трамп пообіцяв закінчити війну і розпочав переговори з Росією.

На індивідуальному рівні проблема справедливості знаходить прояв у відстоюванні власних прав, у прагненні громадянина брати повноцінну участь у

демократичних процедурах, включаючи обговорення та прийняття рішень, від яких залежить його доля чи добробут. Справедливість постає для індивіда як найважливіша складова його ціннісно-світоглядних орієнтирів.

Справедливість є категорією багатовимірною, у якій присутні різні рівні, сторони та грані. Усі вони необхідні для усвідомлення цілісної картини цього феномена. Загальна тенденція еволюції поглядів на справедливість трансформуються. Концепти «справедливість як світовий порядок» та «справедливість як гармонія» витісняються концептами «справедливість як рівність» і «справедливість як чеснота», набуваючи характеру політико-правової та етичної категорії. У найбільш загальному вигляді справедливість може бути визначена як принцип адекватності суспільних зусиль, спрямованих на відновлення гармонії соціального світу (права), порушеної внаслідок діяльності чи бездіяльності певних суб'єктів. У глобальному вимірі, в умовах вирішення світовою спільнотою питання справедливості російсько-української війни, особливого значення набуває переосмислення теорії «справедливої війни».

Екзистенційний вимір російсько-української війни як глобальної проксі-війни з гібридними тактиками та акцентом на інформаційних інструментах зміни поведінки людей, суспільної думки та системи сприйняття супротивником, мирним населенням і світовою спільнотою подій, що відбуваються, обумовлює переосмислення теорії справедливої війни. Застосування цієї теорії до російсько-української війни дозволяє критично оцінити дії та наміри агресора, законність і справедливість застосування Україною збройного насилля у цьому конфлікті. Поява недержавних утворень як значних акторів збройного конфлікту також вимагає переосмислення традиційної теорії справедливої війни. Оскільки недержавні утворення (ДНР та ЛНР), а також тимчасово окуповані території України, які незаконно імплементовані до Конституції РФ, становлять загрозу не тільки для конкретної держави, а й для світового правопорядку, необхідно оцінювати, як можуть застосовуватися принципи теорії справедливої війни до цих акторів та боротьби з ними.

У політико-правовому дискурсі визначення дефініції «справедлива війна» відображає широкий спектр підходів: від обґрунтування війни як крайньої міри, що не може використовуватися для егоїстичних цілей, а слугує необхідності захисту людей, які зазнають агресії [1, с. 5]; шляхів інтеграції положень концепції силової політики з ідеями справедливості, гуманності та захисту прав особистості [2, с. 69] до того, що справедлива війна не є позитивним концептом, а справедливі війни визначаються злом, але меншим і необхідним [4, с. 103]. Виходячи з цього, російсько-українську війну можна охарактеризувати як глобальну війну нового покоління – проксі-війну з гібридними тактиками та акцентом на інформаційних інструментах зміни поведінки людей [3], суспільної думки та системи сприйняття супротивником, мирним населенням і світовою спільнотою подій, що відбуваються.

Дослідники Росії та її країн-союзників, апологети «руського мира» на Заході ставлять під сумнів відповідність дій України критеріям справедливої війни щодо застосування збройного насилля або намагаються маніпулювати сутністю деяких критеріїв сучасних трансформованих теорій справедливої війни.

Аналіз класичних принципів і сучасних підходів до трактування теорії справедливої війни, які враховують особливості збройних конфліктів ХХІ століття (гібридний характер, участь недержавних утворень, використання цивільного населення як інструменту для досягнення політичних цілей, руйнування критичної інфраструктури, міжнародну підтримку, інформаційне протиборство), доводить, що застосування Україною збройного насилля з огляду на необхідність самооборони, досягнення легітимних цілей війни, відсутність альтернатив для вирішення збройного конфлікту є необхідним і не порушує норм і принципів міжнародного гуманітарного права. Але досягнення справедливості – завдання не з простих. Війна в Україні оголила глибокі розломи у міжнародному правопорядку, поставивши під сумнів його здатність виконувати свою основну функцію.

Джерела та література

1. Кравченко В., Пащенко В. Практика та теорія «справедливої війни» в ХХІ столітті. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 1. С. 4–13.
2. Пода Т. Теорія «справедливої війни»: від античності до сучасності. *Вісник НАУ. Серія Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С. 66–69.
3. Прокальчук О. Проксі-війна і інформаційні операції. *ЛВ.ua*. 13 грудня 2017 р. URL: https://lb.ua/society/2017/12/13/384643_proksiviyna_i_informatsiyni.html (дата звернення: 01.03.2026).
4. Семчинський К. Контроверса теорії справедливої війни у працях філософів і християнських теологів. URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20641/11_Semchinsky.pdf?sequence=1 (дата звернення: 22.02.2026).

Детюк Вікторія,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Луценко Вікторія,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Агроінженерія
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Науковий керівник – Світлана Макарець, к.і.н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Євроінтеграційний курс України – це не просто стратегічний напрям зовнішньої політики нашої держави, а й один із важливих світоглядних орієнтирів для сучасного українського суспільства. Особливе місце у цьому

процесі належить молоді, яка є не лише носієм нових ціннісних орієнтацій, а й формує запит на демократичні трансформації. Саме молоде покоління визначає перспективи впровадження європейських цінностей у політичній культурі та повсякденних соціальних практиках.

У сучасних умовах війни та глибоких суспільно-політичних змін молодь дедалі більше сприймає європейські цінності не як щось абстрактне, а, передусім, через призму власного досвіду навчання, волонтерської діяльності, громадянського активізму та професійного самовизначення.

Європейський Союз ґрунтується на системі основних цінностей, серед яких найбільш значущими є: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та права людини. Для української молоді ці цінності наповнюються конкретним змістом, що безпосередньо пов'язаний із можливістю особистісного розвитку, доступом до якісної освіти, справедливими правилами та перспективами професійної реалізації.

Так, наприклад, цінність свободи асоціюється у молоді з можливістю вільного пересування, участю в академічних обмінах, навчанні та стажуванні в європейських університетах (програми Erasmus+, European Solidarity Corps), можливістю вільного вибору траєкторії навчання і кар'єри. Верховенство права та справедливість сприймаються молоддю через запит на прозорі правила в освітньому середовищі, рівні можливості та нетерпимість до корупційних практик. Людська гідність як цінність набула нового значення після подій Революції Гідності та в умовах повномасштабної війни, коли захист гідності людини та нації став основою нового бачення світу.

Підтвердженням ціннісної орієнтації української молоді на європейський вектор є результати соціологічних досліджень останніх років. Так, підтримка вступу до Європейського Союзу серед усіх вікових груп найвищою є саме серед молоді (18–29 років) і сягає близько 80% (середній показник по країні – 69%) [1].

Серед цінностей, визначених представниками студентської молоді як європейських, до топ-5 входять права людини, толерантність, рівність, соціальний захист та високий рівень життя. З-поміж інших цінностей респонденти звертають

увагу на демократію, гідність, особисту свободу (60% голосів), верховенство права (32%). Також до категорії «європейські цінності» молоді люди відносять індивідуалізм (45%), здоровий спосіб життя (54%) і раціоналізм (37%) [2, с. 28].

Незмінною цінністю для представників молодого покоління залишається свобода та незалежність у своїх діях. Так, у 2024 році частка респондентів, які вказали на їх значущість, склала 56% (для порівняння: 52% – у 2023 році, 28% – у 2021 році) [3, с. 20]. Більше того, результати Всеукраїнського опитування «Свобода, безпека, достаток: думка українців під час війни», засвідчили, що 46% респондентів навіть в умовах війни надають пріоритет свободі над безпекою. Показово, що половина респондентів (51%) у віковій групі 18–29 років готова навіть наражатися на небезпеку заради особистої свободи та гарантій дотримання громадянських прав [4].

Сьогодні українська молодь орієнтується на європейські цінності й традиції не лише у сфері культури, а насамперед, у практиці громадянської та політичної активності. Яскравими прикладами є масова участь студентів у волонтерських ініціативах після 2014 року та особливо після 2022 року, розвиток молодіжних громадських організацій, участь у проєктах місцевої демократії та громадського контролю. Наприклад, в умовах повномасштабного вторгнення значно зросла кількість молоді, яка долучилася до волонтерської діяльності: у 2023 році частка молодих людей, що почали волонтерити після лютого 2022 року, складала 30%, а у 2024 році цей показник зріс до 34%. Загалом, частка тих, хто займався волонтерством раніше і продовжив це робити, збільшилася з 42% у 2023 році до 51% у 2024 р. Водночас кількість тих, хто взагалі не займався волонтерством, скоротилася з 52% у 2023 до 44% у 2024 році [3, с. 60].

Показовим є також розвиток студентського самоврядування, що все більше орієнтується на європейські принципи прозорості, виборності та підзвітності. Молодіжний цифровий активізм у соціальних мережах і на онлайн-платформах сприяє поширенню європейського ціннісного дискурсу, залученню нових учасників до громадських ініціатив і формуванню критичного ставлення до авторитарних практик.

Особливо виразно ці тенденції простежуються на рівні конкретних закладів вищої освіти, зокрема Полтавського державного аграрного університету. Так, студентський Сенат ПДАУ, як представницький орган, виступає гарантією впровадження принципів виборності, підзвітності та участі у внутрішньоуніверситетському врядуванні. Цей орган самоврядування був заснований у 2005 році. Він об'єднує молодь з активною життєвою позицією, яка представляє інтереси студентів на різних рівнях, а також організовує благодійні акції, зокрема «Серце до серця», «Живи добром – твори дива», донорські акції, патронаж ветеранів та інші соціальні ініціативи, що відповідають цінностям солідарності та відповідальності. Представники Сенату входять до складу ректорату, стипендіальних комісій і представляють університет на всеукраїнських і міжнародних заходах, форумах та круглих столах, що сприяє розвитку демократичних навичок і лідерства серед молоді [5].

Студентська молодь ПДАУ активно долучається до волонтерських ініціатив, спрямованих на підтримку Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб та місцевих громад. Волонтерський центр університету «Пульс» діє як інструмент об'єднання та координації студентів різних факультетів у благодійних і громадських ініціативах. Центр регулярно збирає та передає гуманітарну допомогу військовослужбовцям, підтримує внутрішньо переміщених осіб, організовує благодійні ярмарки, донорські акції, а також заходи соціальної підтримки ветеранів та осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах [6]. Найважливіше, що ця діяльність має системний характер і підтримується як органами студентського самоврядування, так і адміністрацією університету, що відповідає європейському принципу солідарності та соціальної відповідальності.

Студенти ПДАУ також беруть участь у молодіжних програмах громадянської освіти, тренінгах з медійної грамотності, цифрової безпеки, проектного менеджменту та підприємництва, що реалізуються у співпраці з міжнародними та національними організаціями. Наприклад, молодь університету долучається до цифрової платформи U-Report, що функціонує за

підтримки UNICEF і дає молодим людям можливість не тільки висловлювати свої думки щодо соціальних змін, а й впливати на прийняття рішень на місцевому та національному рівнях [7].

Окрім цього, студенти ПДАУ активно долучаються до молодіжних проєктів і міжнародних програм співпраці: університет має понад 43 угоди про міжнародне співробітництво з закладами освіти у більш ніж 20 країнах, що відкриває можливості для академічної мобільності, обміну досвідом та участі у спільних освітніх і наукових ініціативах [8].

Отже, на прикладі студентської молоді Полтавського державного аграрного університету можна простежити, що європейські цінності (демократія, солідарність, відповідальність, участь і повага до людської гідності) набувають конкретного змісту через щоденні практики громадянської активності. Вони перестають бути декларативними орієнтирами й трансформуються у реальні моделі поведінки, що формують нову політичну культуру українського суспільства.

Джерела та література

1. Підсумки 2024 року: в очікуванні справедливого миру? – всеукраїнське опитування <https://surl.li/rpkrpl> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Промоція європейських цінностей у студентському середовищі: досвід українських закладів вищої освіти : аналітичний звіт. Київ, 2024. 83 с. URL: <https://surl.li/dsksqh> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Вплив війни на молодь в Україні : дослідження. 2024. 83 с. URL: <https://surl.li/ucijbz> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Свобода, безпека, достаток: думка українців під час війни. URL: <https://surl.li/rjwnwo> (дата звернення: 20.02.2026).
5. ПДАУ. Студентський Сенат університету. URL: <https://surl.li/chkhlb> (дата звернення: 22.02.2026).
6. ПДАУ. Волонтерський центр «Пульс». URL: <https://surl.li/myignx> (дата звернення: 22.02.2026).

7. U-Report – твій голос у світі змін. URL: <https://surli.cc/zqnmfg> (дата звернення: 22.02.2026).
8. ПДАУ. Міжнародна діяльність. URL: <https://surli.li/eguxgv> (дата звернення: 22.02.2026).

Прядко Тетяна,

к. політ. н.,
старший викладач кафедри політології та журналістики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

Чумак Віталій

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СПРОТИВУ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

У сучасних політичних реаліях проблема національної консолідації набуває особливої актуальності, зокрема в державах, що перебувають у стані затяжних криз, збройних конфліктів або воєнних протистоянь. Одним із ключових чинників, що забезпечують здатність суспільства до самоорганізації, опору та збереження політичної й соціальної цілісності, є політична культура. У цьому контексті особливого значення набуває політична культура спротиву – специфічна форма політичної культури, що формується в умовах екзистенційної загрози базовим цінностям, суверенітету та колективній ідентичності нації.

Політична культура традиційно визначається як сукупність цінностей, норм, уявлень, моделей поведінки та символів, що опосередковують ставлення громадян до політичної системи й визначають характер їхньої участі у політичному процесі. У межах цього концепту політична культура спротиву постає як особливий тип політичної культури, зорієнтований на активне протистояння зовнішньому чи внутрішньому домінуванню, насильству, авторитарним практикам або політичній несправедливості.

Культура спротиву ґрунтується на низці структурних елементів: усвідомленні загрози колективним цінностям і національним інтересам; наявності спільних символів, наративів і міфів боротьби; готовності до політичної мобілізації та самопожертви; домінуванні цінностей свободи, гідності й солідарності. Таким чином, політична культура спротиву виходить за межі пасивного сприйняття політики, трансформуючи громадян із об'єктів політичного управління на активних суб'єктів політичної дії.

Національна консолідація передбачає досягнення відносної єдності суспільства навколо спільних цінностей, цілей і уявлень про майбутнє держави. Політична культура спротиву виконує у цьому процесі інтегративну функцію, оскільки сприяє подоланню регіональних, соціальних і політичних розколів через формування спільного досвіду боротьби та колективної відповідальності.

В умовах екзистенційної загрози спротив набуває рис універсального соціального коду, який актуалізує колективну ідентичність, посилює горизонтальні зв'язки між громадянами та формує відчуття спільної відповідальності за долю політичної спільноти. У цьому сенсі політична культура спротиву виконує не лише захисну, а й консолідуючу функцію, перетворюючись на ресурс довготривалої соціальної єдності.

Українська політична культура спротиву має глибокі історичні корені – від визвольних рухів ХІХ–ХХ століть до сучасних форм громадянської мобілізації. Події Революції Гідності 2013–2014 років, а згодом і масовий спротив зовнішній агресії, стали потужними каталізаторами формування нової якості національної солідарності.

Емпіричні дані соціологічних досліджень фіксують трансформацію типу політичної культури українського суспільства від підданської до активістської. Зокрема, опитування, проведені Київський міжнародний інститут соціології, засвідчують стійке зростання рівня національної ідентифікації та сприйняття суспільної єдності як базової цінності. За результатами дослідження 2024 року, 44 % громадян вважають українське суспільство об'єднаним, ще 36 % фіксують

одночасну наявність ознак єдності й внутрішніх напружень, що свідчить про усвідомлене, а не декларативне сприйняття консолідації [4].

Важливим емпіричним індикатором політичної культури спротиву є високий рівень довіри до інституцій, безпосередньо пов'язаних із опором. За даними соціологічного дослідження Центру Разумкова у 2024 році, Збройні сили України стабільно очолюють рейтинг суспільної довіри, що вказує на легітимацію спротиву як соціально схваленої та морально виправданої практики [2].

Не менш показовим є розвиток волонтерського руху як форми горизонтальної самоорганізації. Дані Info Sapiens свідчать, що значна частина громадян брала або продовжує брати участь у волонтерських і громадських ініціативах, спрямованих на підтримку армії, внутрішньо переміщених осіб та місцевих громад. Волонтерство в Україні виконує не лише компенсаторну функцію щодо інституційних обмежень держави, а й виступає механізмом формування довіри, солідарності та відчуття спільної відповідальності [3].

Окремим виміром політичної культури спротиву є символічний і меморіальний простір. Дослідження та публічні матеріали Український інститут національної пам'яті фіксують зростання суспільної підтримки національної пам'яті як елемента політичної ідентичності. Героїчні наративи, меморіальні практики та символи спротиву виконують функцію міжпоколінної трансляції досвіду боротьби, закріплюючи його як нормативну складову національної ідентичності [1].

У сукупності воєнний, волонтерський, інформаційний і культурний виміри спротиву сформували феномен «нації спротиву», в межах якого політична культура перетворюється на чинник інтеграції суспільства навколо спільної мети — збереження державності та політичного суверенітету.

Таким чином, емпіричний матеріал переконливо підтверджує, що політична культура спротиву в Україні не є ситуативною реакцією на кризу, а має системний і кумулятивний характер. Вона трансформує кризові виклики на ресурс національної консолідації, формує стійку політичну ідентичність,

засновану на активному громадянстві, та виступає фундаментом становлення зрілої політичної нації.

Джерела та література

1. 89% українців підтримують державну політику пам'яті: ключові дані соціології від УІНП. URL: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/89-ukrayinciv-pidtrymuyut-derzhavnu-polityku-pamyati-klyuchovi-dani-sociologiyi-vid-uinp?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 23.02.2026).
2. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diiialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Соціально-політичні дослідження. <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-category?id=10> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Сприйняття українцями рівня єдності суспільства. Прес-релізи та звіти. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1418&page=1> (дата звернення: 23.02.2026).

Слободян Світлана,

викладач-методист

ВСП «Фаховий коледж геологорозвідувальних технологій»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

В умовах глобальних викликів та криз питання патріотизму набуває стратегічного значення для виживання будь-якої нації. Проте патріотизм є неоднорідним явищем. Його якість, спрямованість та ефективність безпосередньо залежать від політичної свідомості та культури суспільства. Без інтелектуального та ціннісного підґрунтя патріотизм може легко

трансформуватися у деструктивні форми або стати інструментом політичних маніпуляцій.

Патріотизм є найвищим проявом політичної культури суспільства. Він не є статичним і потребує постійного розвитку через систему громадянської освіти та політичної соціалізації. Лише поєднання глибокої політичної свідомості (*розуміння «навіщо» і «як»*) та активної політичної культури (*реальні дії*) створює той тип патріотизму, який здатен забезпечити сталий розвиток і безпеку сучасної держави [6, с. 44, 47].

Ключові ознаки сучасного патріотизму -це синтез політичної свідомості та культури, а саме: Державоцентричність як пріоритет загальнодержавних інтересів над приватними чи корпоративними у критичних ситуаціях. Активна суб'єктність це перехід від пасивного *«любити Батьківщину»* до активного *«будувати державу»*. Участь у волонтерських рухах, громадських ініціативах та місцевому самоврядуванні. Етичність як чесна сплата податків, неприйняття корупції та дотримання етичних норм у професійній діяльності як форма щоденного патріотизму. Інформаційна стійкість, яка здатна протидіяти дезінформації, що підриває державні інститути та національну єдність.

Політична свідомість – це сукупність почуттів, традицій, зразків поведінки, ідей та теоретичних концепцій, що відображають ставлення індивіда до політичної системи.

У контексті патріотизму політична свідомість виконує ключові функції.

Пізнавальна. Патріот володіє об'єктивними знаннями про політичну систему своєї країни, її історію та місце у світі. Це захищає від популізму.

Оціночна. Здатність критично аналізувати дії державних інститутів. Справжній патріотизм включає в себе «критичну дистанцію» – здатність визнавати помилки своєї держави задля їх виправлення.

Регулятивна. Свідомість формує внутрішні орієнтири, які спонукають людину діяти на користь суспільного блага без зовнішнього примусу [3, с. 17, 19, 21].

Політична культура – це практичне втілення свідомості у конкретних діях. Патріотизм проявляється через певний тип політичної культури, який у політології називають «культурою участі» (participant culture).

Ознаки патріотизму в межах високої політичної культури є легалізм, як повага до закону як до найвищої цінності. Патріот розуміє, що правопорядок є основою міцної держави. Важливим акцентом є громадянська відповідальність – усвідомлення, що делегування влади через вибори не знімає з громадянина відповідальності за контроль над цією владою. А також толерантність до плюралізму. Розуміння того, що патріотизм може мати різні політичні відтінки, але єдина мета – процвітання країни – має об'єднувати опонентів [1, с. 55; 157].

Важливою ознакою політично зрілого патріотизму є його гуманістична основа. На відміну від шовінізму, який будується на ненависті до інших, патріотизм ґрунтується на любові до свого. Політично грамотний патріот поважає суверенітет та культуру інших народів, оскільки сам цінує ці поняття.

Патріотизм через політологію – це не лише любов до Батьківщини, а й готовність брати відповідальність за її розвиток. Патріотичне виховання через призму політології реалізується за кількома напрямками: *Формування політичної грамотності*. Знання Конституції, устрою держави та функцій її органів перетворює стихійну прихильність до рідного краю на свідому повагу до державних інститутів. *Розвиток критичного мислення*. У світі постправди та фейків політологія вчить студентів розрізняти конструктивний патріотизм і деструктивний популізм. Це захищає молодь від маніпуляцій та радикалізації. *Історична спадковість*. Вивчення історії політичних вчень України та етапів державотворення формує почуття гордості за інтелектуальний та політичний спадок нації [5, с. 55, 157].

Політологія як фундамент свідомого патріотизму формує раціональний патріотизм на відміну від емоційного патріотизму, який ґрунтується лише на почуттях. Це, насамперед розуміння державних механізмів, усвідомлення прав та обов'язків тощо. *Патріотизм у трактуванні сучасної політології – це не лише*

готовність захищати кордони, а й щоденна праця над розбудовою демократичної, правової та заможної держави [5, с. 44; 10, с. 15].

Політологія виконує кілька критично важливих функцій у виховному процесі.

Когнітивна. Дає знання про політичну систему України, її місце у світі та історію державотворення.

Ціннісно-орієнтаційна. Формує відданість демократичним цінностям, свободі та суверенітету.

Критична. Навчає розрізняти патріотизм і популізм, захищає від політичних маніпуляцій та пропаганди. Вивчення політології сприяє переходу від «підданої» культури (пасивності) до культури участі. Патріотизм у цьому контексті проявляється через: *участь у виборах та громадських ініціативах; розуміння національних інтересів держави; здатність аргументовано захищати позицію своєї країни в міжнародному дискурсі [2, с. 312, 316].*

В умовах глобалізації та інформаційних війн політологія стає «інтелектуальним щитом». Вона пояснює: *«Справжній патріотизм – це не заперечення чужого, а глибоке розуміння та розбудова власного. Політологія вчить, що бути патріотом – означає бути компетентним громадянином, здатним на конструктивний діалог з владою».*

Політологія як гуманітарна наука перетворює стихійні патріотичні почуття молоді на свідому громадянську позицію. Вона інтегрує знання про право, історію та соціологію, створюючи цілісну картину того, чому держава є цінністю і яка роль кожного студента у її збереженні [4, с. 89, 93].

Політологія як гуманітарна наука досліджує людину в контексті її політичного буття. На відміну від суто юридичних дисциплін, вона фокусується не лише на нормах права, а й на цінностях, мотивах та психологічних установках індивіда. Гуманізація сучасної освіти передбачає, що студент має не просто засвоїти суму фактів, а навчитися критично аналізувати політичну реальність. Це створює підґрунтя для раціонального патріотизму – любові до Батьківщини,

що базується на розумінні її інтересів, усвідомленні складності історичного шляху та відповідальності за майбутнє.

Джерела та література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Гаєвська О. Б. Політична свідомість та політична культура як чинники державотворення в Україні. *Науковий вісник*. Київ : Гілея, 2018. Вип. 132. С. 312–316.
3. Горбач О. Н. Гуманізація вищої освіти як засіб формування громадянської позиції студентів. Київ : *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2021. Т. 4. С. 15–21.
4. Жданова С. Б. Політологія в системі гуманітарної підготовки сучасного спеціаліста. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2020. № 1 (31). С. 88–93.
5. Політологія: підруч. / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. 3-тє вид., перероб., допов. Київ : Академія, 2010. 568 с.
6. Руденко Ю. Ю. Патріотичне виховання молоді в умовах сучасних викликів: політологічний аспект. Київ : *Молодий вчений*. 2022. № 5 (105). С. 44–49.

Сосюра Олександр,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності Публічне управління та адміністрування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ
Науковий керівник – Коваль Яна,
к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими соціально політичними та економічними трансформаціями, що зумовлені процесами

глобалізації, цифровізації суспільства та активним просуванням держави у напрямі європейської інтеграції. У таких умовах особливого значення набуває реформування системи державного управління, яка повинна відповідати новим викликам міжнародного середовища та забезпечувати ефективне функціонування державних інституцій. Трансформація державного управління стає одним із ключових факторів модернізації політичної системи України та підвищення її конкурентоспроможності у світовому просторі [1].

Глобалізаційні процеси істотно впливають на розвиток державного управління, оскільки формують нові стандарти взаємодії між державою, суспільством та міжнародними інституціями. Поширення інформаційних технологій, розвиток міжнародного співробітництва та інтеграція національних економік сприяють формуванню нових моделей публічного управління, що базуються на принципах відкритості, прозорості та ефективності. У цьому контексті держави змушені адаптувати свої управлінські системи до глобальних тенденцій, що передбачає оновлення інституційних механізмів та впровадження сучасних управлінських підходів.

Для України питання модернізації державного управління набуває особливої актуальності у зв'язку з європейським вибором держави. Європейська інтеграція передбачає гармонізацію національного законодавства з нормами Європейського Союзу, реформування системи державної служби, удосконалення механізмів прийняття управлінських рішень та посилення ролі громадянського суспільства у процесах управління. Реалізація цих завдань потребує комплексної трансформації всієї системи державної влади, включаючи її організаційну структуру, нормативно правове забезпечення та управлінські практики [2].

Одним із важливих механізмів трансформації державного управління є впровадження принципів належного врядування. Такі принципи включають відкритість діяльності органів влади, підзвітність державних інституцій, участь громадян у прийнятті управлінських рішень та ефективне використання ресурсів. У країнах Європейського Союзу ці принципи стали основою сучасної

системи публічного управління та довели свою ефективність у забезпеченні стабільного розвитку держави. Впровадження зазначених принципів в Україні сприяє підвищенню довіри громадян до влади та формуванню демократичних механізмів управління [3].

Важливу роль у процесі трансформації відіграє цифровізація державного управління. Розвиток електронного урядування дозволяє підвищити ефективність надання адміністративних послуг, спростити взаємодію громадян з органами влади та зменшити рівень бюрократичних процедур. Використання сучасних інформаційних технологій забезпечує прозорість діяльності державних інституцій та сприяє формуванню нової управлінської культури. У цьому контексті цифрові інструменти стають важливим елементом модернізації державної системи.

Окремим напрямом реформування державного управління є децентралізація влади. Передача значної частини повноважень органам місцевого самоврядування сприяє більш ефективному вирішенню соціально економічних проблем на місцях та підвищує рівень відповідальності місцевих органів влади перед громадою. Децентралізаційні процеси створюють умови для розвитку регіонів, формування фінансової самостійності громад та активізації участі населення у прийнятті управлінських рішень [4].

Разом з тим процес трансформації державного управління в Україні супроводжується низкою проблем. Серед них можна виділити інституційну нестабільність, недосконалість нормативно правового забезпечення, недостатній рівень професійної підготовки управлінських кадрів та обмеженість ресурсів для проведення реформ. Додатковим фактором впливу є воєнні умови, які потребують оперативного прийняття рішень та адаптації управлінських механізмів до нових викликів [5].

Трансформація системи державного управління України в умовах глобалізації та європейської інтеграції є складним і багатовимірним процесом. Вона передбачає реформування інституційної структури влади, впровадження сучасних управлінських технологій, розвиток цифрового урядування та

посилення ролі громадянського суспільства. Успішна реалізація цих змін створить передумови для формування ефективної системи публічного управління, здатної забезпечити стабільний розвиток держави та її інтеграцію до європейського політичного та економічного простору.

Джерела та література

1. Куйбіда В., Петренко І. Публічне управління в Україні. Київ. 2020.
2. Нижник Н. Державне управління в Україні. Київ. 2019.
3. Melnykovych M. Public Administration Reform in Ukraine. Warsaw. 2021.
4. OECD. Public Governance Review of Ukraine. Paris. 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/07/public-governance-in-ukraine_7a1de7cf/c8cbf0f4-en.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
5. Європейська комісія. Ukraine Report 2023. Brussels. 2023. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/22506-SWD_2023_699-Ukraine-report_ENG-UKR.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

Мотрич Віталій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НЕСПЛАТИ ПОДАТКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВА ІННОВАЦІЯ

Проблема несплати податків в Україні традиційно розглядається крізь призму фінансового права та економічної безпеки, що дозволяє аналізувати це явище переважно як порушення бюджетного законодавства або загрозу фінансовій стабільності держави [1; 2]. Однак сучасні виклики (воєнний стан), який суттєво ускладнює здійснення контрольних-наглядових функцій [3]. Цифровізація економічних процесів [4], і інтеграція до європейського правового простору [5] потребують оновлених адміністративно-правових механізмів, які виходять за межі класичних підходів, орієнтованих виключно на фіскальний тиск та юридичну відповідальність [6].

Наукова новизна дослідження полягає у трьох концептуальних аспектах. По-перше, обґрунтовується доцільність запровадження «адміністративно-правового комплаєнсу» як нового інструменту взаємодії між державою та платниками податків [7]. Це передбачає не лише контроль і санкції, а й створення умов для добровільного виконання податкових зобов'язань через прозорість процедур, розвиток електронних сервісів та підвищення рівня правової освіти громадян.

По-друге, доводиться необхідність інтеграції міжнародних стандартів (ОЕСР, ЄС) у національну систему податкового контролю [8]. Особлива увага приділяється адаптації принципів BEPS до українських реалій, що відкриває нові можливості для боротьби з агресивним податковим плануванням.

По-третє, пропонується модель «динамічного адміністративного контролю», яка поєднує превентивні та репресивні заходи в єдиному циклі управління. Використання Big Data та штучного інтелекту дозволяє прогнозувати ризики несплати податків і здійснювати проактивне управління ними.

Таким чином, адміністративно-правові механізми протидії несплаті податків мають трансформуватися від каральних до комплексних, інтегрованих у систему публічного управління. Це сприятиме зменшенню масштабів тіньової економіки, збільшенню бюджетних надходжень та підвищенню довіри громадян до державних інституцій.

Джерела та література

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. С. 112.
2. Кучерявенко М. П. Податкове право України: підручник. Харків: Право, 2020. 640 с.
3. Бандурка О. М. Адміністративне право України. Харків: Право, 2021. 512 с.
4. Гетманцев Д. О. Податкова політика України: сучасні виклики та перспективи. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 384 с.

5. Європейська комісія. Taxation and Customs Union. Brussels: EU Publications, 2023.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2019. 520 с.
7. OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Paris: OECD Publishing, 2023. 320 p.
8. OECD. Addressing Base Erosion and Profit Shifting (BEPS). Paris: OECD Publishing, 2019.

Усанов Ігор,

к. філос. н. доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Усанова Людмила

к. філос. н. доцент,
доцент кафедри педагогіки і суспільних наук
Полтавського університету економіки і торгівлі
м. Полтава

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДИ У ПЕРЕХОДІ ВІД ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ ДО ПРАГМАТИЧНОГО АКТИВІЗМУ

Процеси глобалізації, цифровізації та соціальної турбулентності докорінно змінили характер політичної участі нових поколінь, наприклад, Z-зумерів (умовні 90-ті р.) та Альфа (діти міленіалів від 2012 р.). Традиційні моделі політичної соціалізації, що базувалися на спадковості ідеологічних уподобань та стабільній прихильності до певних партійних платформ, витісняються новими, більш гнучкими формами взаємодії з владою та суспільством. Актуальність даної теми зумовлена тим, що сучасна молодь перестає розцінювати політику як сферу боротьби великих ідеологій, натомість сприймаючи її як простір для реалізації конкретних соціальних змін.

Розглянемо як розгортається криза ідеологічної лояльності. Якщо у ХХ столітті політична ідентичність значною мірою визначалася приналежністю до великих ідеологічних таборів: лібералізму, консерватизму чи соціал-демократії, то для молоді характерний «ідеологічний еклектизм». Сучасні молоді люди частіше підтримують окремі ідеї (наприклад, екологічні ініціативи лівих та економічну свободу правих), ніж цілісні партійні програми. Це явище можна пояснити концепцією «постматеріалістичних цінностей» Рональда Інглгарта, а саме, коли базові потреби в безпеці задоволені, на перший план виходять цінності самовираження, автономії та якості життя. Ідеологічна лояльність сприймається як обмеження особистої свободи, тому молодь прагне уникати жорстких рамок усіляких «ізмів» і надає перевагу тимчасовим і ситуативним коаліціям навколо актуальних проблем [1].

Таким чином, формується феномен прагматичного активізму, – на зміну декларативній політиці приходять «прагматичний активізм», що орієнтується на конкретний, вимірюваний результат тут і зараз. Цей перехід від ідеологічної теоретичності до життєвої практики можна визначати через наступні характерні риси. *Проектний підхід.* Політична активність молоді стає точковою. Замість багаторічної роботи в молодіжних крилах партій, молоді люди об'єднуються для вирішення локальної проблеми: від реформування університетського самоврядування до місцевих соціальних проектів, або адвокації екологічних тем. *Горизонтальність та мережевість.* Сучасна молодь уникає вертикальних ієрархій [2]. Завдяки цифровим технологіям мобілізація і спалахи кластерних об'єднань, що відбуваються миттєво через соціальні мережі, де лідером стає не той, хто має мандат, а той, хто пропонує найефективніше рішення [3].

В українському контексті вищою формою практичності та активізму стало волонтерство. В Україні трансформація політичних цінностей молоді набула своїх унікальних рис під впливом повномасштабного вторгнення, а волонтерський рух став головним каналом політичної та соціальної самореалізації. Це і є найвищим проявом прагматичного активізму у нашій

державі: коли довіра до інституцій може бути низькою, але рівень відповідальності за країну – надвисоким. Молодь не чекає ідеологічних гасел і харизматичних лідерів, вона самоорганізується для вирішення логістичних, гуманітарних та безпекових завдань, що фактично формує новий тип громадянської ідентичності – «громадянина-учасника».

З першого погляду, еволюція від ідеологічної лояльності до прагматичного активізму свідчить про дорослішання громадянського суспільства, адже молодь більше не хоче бути об'єктом політичних маніпуляцій чи «електоральним ресурсом», прагне власної суб'єктності. Але разом з тим, зростає ризик «ціннісного релятивізму», бо без ідеологічного підґрунтя суспільство втрачає свою візійну та цілепокладальну функцію, а отже, зростає загроза втрати світоглядної стратегічності. Ідеологія традиційно виконує функцію «соціального навігатора», що визначає вектор на образ існування суспільства. Відмова від неї на користь вирішення локальних завдань (single-issue цілей) може призвести до фрагментації політичного простору, де тактичні успіхи не складаються у єдину візію майбутнього. Ба більше, виключно прагматичний підхід ризикує перетворити політику на технократичне адміністрування, позбавлене метафізичного сенсу. Самих лише інструментальних практик недостатньо для розв'язання ціннісних конфліктів, де вибір стоїть не між «ефективним» та «неефективним», а між різними категоріями справедливості та свободи, ідентичності та образу існування. Існує небезпека, що за відсутності духовної чутливості молодь може стати об'єктом маніпуляцій «цифрового популізму», який пропонує швидкі технологічні рішення для складних системних криз.

Отже, соціальний розвиток потребує не заміщення ідеології прагматизмом, а їхньої аксіологічної конвергенції. Прагматичний активізм має слугувати інструментом реалізації, тоді як ідеологеми (національна ідентичність та образ існування особистості) повинні залишатися ціннісним фундаментом політичної трансформації.

Джерела та література

1. Артемчук О. Компаративний аналіз політичної культури сучасної молоді України. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2023. Вип. 34. С.73–79. URL : <https://surl.li/rioaa0> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Magoga C. Misunderstanding Youth Activism: How Young People Are Rewriting Democracy. URL : <https://surl.li/uojjtp> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Редькіна Г. М. Політичні цінності молоді в Україні: чи є трансформація? *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73. С.84–88. URL : <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.12> (дата звернення: 23.02.2026).

Шевчук Владислав,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
Науковий керівник – Борис Дем'яненко, д. політ. н., професор,
професор кафедри політології та журналістики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

ДЕСТРУКТИВНІ ВПЛИВИ МАЛОРОСІЙСТВА НА ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У сучасних наукових інтерпретаціях малоросійство розглядають як сукупність настанов редукованого патріотизму й провінціалізму, сформованих у частини українського суспільства внаслідок тривалого колоніального перебування українських земель у складі російської імперії. Це явище проявляється в індіферентному або негативному ставленні до українських державницьких традицій і національних прагнень, у схильності підтримувати російську культуру й великодержавну політичну модель. До його усталених рис належать національна амнезія, самоприниження, яничарство, політична конформність, слабковільність, пасивне терпіння, політична наївність, надмірний ірраціоналізм і романтизм [3, с. 109].

Малоросійство історично постало як своєрідна гібридна форма світогляду, характерна насамперед для привілейованих верств українського суспільства, що поєднували лояльність до власної землі з підданською відданістю імперському «отечеству». Йому притаманна внутрішня амбівалентність і подвійність самоусвідомлення: це не стійка ідеологічна позиція, а радше мінливий психологічний стан, емоційний настрій, схильний до коливань і ситуативних трансформацій. Малоросійство слід розглядати як специфічний ментальний комплекс – форму внутрішньої залежності від імперського центру, поєднану з підсвідомим страхом перед ним. Для носіїв такої самосвідомості колишня імперія постає постійною метрополією-еталоном, щодо якої вони звіряють власні судження, цінності та уявлення. У цьому сенсі малорос завжди мислиться як похідна, вторинна фігура – носій комплексу меншовартості, здатний бути суб'єктом історичного процесу лише в обмежених, жорстко заданих межах. Поєднання зовнішньої залежності з внутрішнім самообмеженням породжувало феномен двоєдушності, що став однією з ключових рис малоросійської ідентичності [2].

Малоросійство історично формувало й відтворює настанови капітулянтства, пристосуванства та угодовства, що виявляються у неспроможності або небажанні послідовно й принципово відстоювати національні інтереси як найвищу політичну й екзистенційну цінність [6]. Носії такої свідомості схильні до компромісів з антиукраїнськими силами, репрезентуючи власну позицію як «помірковану», «миролюбну» чи «толерантну». У політичному вимірі це виявляється у готовності інтегруватися в імперські проєкти і легітимізувати їх, розглядаючи російську імперію як «власну» державу, участь у розбудові якої виправдовувалася спільними військово-політичними успіхами, зокрема у протистоянні історичним противникам України. Імперська влада, зі свого боку, системно підтримувала малоросійство як ефективний механізм культурного й політичного провінціалізму, спрямований на витіснення національної історичної пам'яті та маргіналізацію самотніх ідентифікаційних наративів. Унаслідок цього

малоросійство супроводжується притупленням або втратою історичної свідомості, засвоєнням імперських історичних міфів, зверхнім або зневажливим ставленням до культури і традицій власного народу. Втрата державності та історичної пам'яті про колективні перемоги сприяла формуванню комплексу культурно-політичної меншовартості, що закріплював уявлення про неспроможність української спільноти до самостійної організації та повноцінного духовного саморозвитку.

Завершена, послідовна відмова від усього українського як форма прояву малоросійської свідомості на практиці трапляється доволі рідко. Причиною цього є її потенційна ризикованість у контексті жорсткого імперського контролю: радикальна демонстрація лояльності до метрополії могла сприйматися владою як удавана та викликати підозру щодо прихованих мотивів носія такої позиції. За умов репресивної політики щодо української культури малоросійство частіше реалізовувалося не через повну відмову від національних маркерів, а через редукцію українськості до політично безпечних фольклорно-етнографічних і побутових форм, позбавлених модерного культурного й політичного змісту. Показовим у цьому сенсі є функціонування масових культурних образів, побудованих на спрощеному, карикатуризованому відтворенні «хуторянської» українськості.

Для малоросійськи зорієнтованого інтелектуала принциповим є публічне дистанціювання від здобутків української, європейської та російської антитоталітарної культурної традиції при одночасній демонстрації своєї «екзистенційної лояльності» до «великої» тоталітарної держави, попри очевидність її насильницького характеру. Утім, визначальними тут постають не окремі декларації, а стійкі настанови одного з варіантів інтелігентського малоросійства, для якого характерною є афективна втеча від національної ідентичності, від реальності та, зрештою, від особистої свободи і відповідальності. Таку втечу супроводжує прагнення підпорядкуватися «організуючому» центру влади, який знімає з індивіда потребу автономного мислення й морального вибору, підміняючи їх ілюзією психологічного

комфорту. Подібна позиція є типовою для малоросійства як інтелігентської установки: вона виявляється у формі тотальної капітуляції перед буттям, поєднаної з прихованою або відкритою ворожістю до тих, хто орієнтується не на уникнення дійсності, а на її осмислення й перетворення, не на забуття власних культурних підвалин, а на їх активне утвердження.

У ширшому вимірі малоросійство постає внутрішнім чинником українського соціокультурного буття, що зумовлює його фрагментарність, нестійкість нормативних орієнтирів, розмитість ціннісних систем і внутрішню неструктурованість. Воно стало однією з причин того, що впродовж тривалого історичного часу українська спільнота та українська людина не змогли належним чином захистити власний соціальний простір і політичну суб'єктність, забезпечити стабільне функціонування держави європейського типу.

Малоросійство як одна з реальних загроз процесу національного державотворення ґрунтується на сукупності стійких світоглядних і психосоціальних настанов, серед яких ключовими є [1, с. 188; 6]:

- усвідомлене або латентне відчуття другорядності й культурної меншовартості, що супроводжується перебуванням у «парадигмі страху», постійною готовністю до уникання відповідальності та прагненням довести власну «неукраїнськість» як форму самозахисту;
- страх перед українською мовою та елітарними формами національної культури, сформований тривалою історією репресивних практик, у межах яких сама українська мовна ідентичність розглядалася як небезпечна й підривна, а тому підлягала системному обмеженню або знищенню;
- свідоме або підсвідоме дистанціювання від української професійної культури з її знеціненням як «вторинної», «провінційної» чи «неповноцінної», що насправді є похідним від страху самоствердження та внутрішньо засвоєного комплексу меншовартості;
- негативне ставлення до автономних форм громадської самоорганізації, якщо вони не ініційовані або не санкціоновані зовнішнім, позанаціональним центром влади, що історично проявлялося у т. зв. феномені «отаманщини»;

- орієнтацію на позанаціональні центри інтерпретації дійсності, що виявляється у відмові від власної культурно-інтелектуальної перспективи на користь абстрактних «загальнодержавних» або «універсальних» схем, які маскують асиміляційний характер імперського мислення;

- деформацію історичної пам'яті, що полягає у витісненні знань про українські здобутки і водночас у гіпертрофованому наголошенні на історичних поразках як аргументі проти можливості повноцінного державного й культурного самоствердження, а отже – як виправданні індивідуальної та колективної пасивності.

З часу здобуття Україною незалежності у 1991 р. малоросійство розглядається як чинник, що негативно позначається на процесах державотворення. Як політичний і соціокультурний феномен, пов'язаний із проявами національної меншовартості та історично зумовленими ідентифікаційними практиками, воно не може бути швидко подолане виключно через нормативно-правові рішення чи декларативні інтелектуальні зусилля. Натомість прискоренню формування національної свідомості та громадянської ідентичності може сприяти системна діяльність відповідальної, професійної політичної еліти, здатної забезпечувати суспільну консолідацію на основі довіри, підзвітності та орієнтації на публічний інтерес.

Джерела та література

1. Грабовський С. Україна – не Африка? «Білі негри» у пошуках самих себе Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 217 с.
2. Грабовський С. Феномен малоросійства. Ще раз про «ворогів» української незалежності. URL: <http://www.day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/fenomen-malorosiystva>. (дата звернення: 23.02.2026).
3. Дем'яненко Б., Дем'яненко В. Феномен малоросійства у вітчизняному інтелектуальному дискурсі. *Наукові записки з української історії: збірник наукових статей*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. С. 104–114. <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-104-114>.

4. Лосєв І. Прокляття меншовартості. Чому малоросійство культивує поразку.
URL: <http://www.tyzhden.ua/> (дата звернення: 23.02.2026)..
5. Маланюк Є. До проблеми етнопсихології малоросійства. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1997. № 1. С. 41–52.
6. Маланюк Є. *Малоросійство*. Нью-Йорк, 1959. 32 с. URL :
<https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/malorosiistvo-kniga-ievgena-malaniuka-1959-roku/>. (дата звернення: 23.02.2026).

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВОЄННИХ УМОВАХ

Басараб Володимир,

к.і.н.,

доцент кафедри політології і державного управління
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород

Йовбак Олександр,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, яка триває в Україні з 2022 року, радикально змінила форми та способи взаємодії громадян з органами державної влади та місцевого самоврядування. В умовах воєнного часу на перше місце в контексті оптимізації способів політичної участі громадян виходить діджиталізація. Це стало актуальним у випадках, коли фізична присутність громадян та взаємодія з представниками органів влади є неможливою через безпекову ситуацію. Тому цифрові інструменти в жорстких умовах воєнного стану починають відігравати основну роль у збереженні та розширенні політичної участі громадян.

Основну роль у цих процесах відіграє законодавча база нашої держави. Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» вводить обмеження для діяльності органів місцевого самоврядування, але це не стосується використання інформаційно-комп'ютерних технологій, що зафіксовано постановою Кабінету Міністрів № 611 від 12 травня 2022 року [4].

Одним із найважливіших інструментів для непрямої політичної участі громадян є додаток «Дія». Українські громадяни, використовуючи цей додаток, можуть отримати відповідні державні послуги, подати запит до органів

державної влади та долучитись до петицій. Через електронні петиції мешканці громад можуть швидко звертатися до органів державної влади та ініціювати актуальні зміни, знаходячись у безпечному місці [3]. Саме тому інтеграція електронних петицій у застосунок Дія спростила та оптимізувала процес подання петицій, що сприяє поглибленню процесів політичної участі громадян. Іншою формою політичної участі громадян є електронні звернення. Вони дозволяють своєчасно повідомляти про актуальні проблеми у питаннях безпеки, евакуації, потребах в гуманітарній допомозі тощо. Це, в свою чергу, спрощує процес реагування органів влади на актуальні запити громадян через створення спеціальних електронних приймалень, через які громадяни можуть надсилати звернення та отримувати консультації у режимі реального часу.

Також одним з найбільш ефективних інструментів залучення громадян до політичної участі є онлайн-опитування. Через цей механізм громадяни впливають на управлінські рішення, підтримуючи важливі питання, що допомагає швидше впроваджувати елементи прямої демократії на місцях. Особливо актуальними онлайн-опитування стали після відповідних політичних обмежень з початком введення військового стану в Україні 24 лютого 2022 року [6].

На сьогоднішній момент особливо актуальним є питання ветеранської політики, захист прав ветеранів та членів їхніх родин. Діджиталізація відіграє важливу роль у цьому процесі, оскільки забезпечує доступи до інформації, адміністративних послуг і правової підтримки навіть під час обмежень воєнного стану. На порталі «Дія» та відповідних сайтах територіальних громад працює один із головних цифрових інструментів – Єдиний державний реєстр ветеранів війни. Через електронний кабінет ветерана він спрощує реєстрацію статусу учасника бойових дій, дозволяє отримувати відповідні пільги та соціальні виплати через доступні е-функції: пошук фахівця з супроводу ветеранів війни, е-оселя, е-відновлення, подання заяв на субсидію, встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та інші. Завдяки відповідним електронним сервісам

ветерани можуть відстежувати розгляд своїх звернень та отримувати консультації, не наражаючись на небезпеку під час переміщень у воєнний час.

Сьогодні важливу роль відіграють жіночі спільноти, які адаптували свою діяльність до умов воєнного часу. Вони все ширше використовують цифрові інструменти для захисту прав жінок і просування їх інтересів в територіальних громадах. Опираючись на цифрові технології, громадські жіночі об'єднання мають можливість швидко інформувати суспільство про свої ініціативи та залучати громаду до розв'язання проблем [1]. Онлайн-платформи надають жінкам можливість подавати звернення до органів місцевої влади щодо питань соціального захисту, медичного обслуговування, допомоги з дітьми і т.д. Жіночі організації використовують соціальні мережі для організації онлайн-навчання для жінок, що дозволяє підвищити цифрову грамотність та покращити економічну самостійність жіноцтва.

Окремо треба виділити організації внутрішньо переміщених осіб, які відіграють особливу роль у включенні громадян в діяльність територіальних громад в умовах війни. Через воєнні дії значна частина громадян нашої держави змушена була покинути свої домівки і розпочинати життя в нових територіальних громадах.

Саме цифрові інструменти дозволили ВПО більш ефективно координувати свої дії та залучати переселенців до прийняття рішень щодо гуманітарної допомоги, працевлаштуванні, освіті та потребах у житлі. Наприклад, через застосунок «Дія» та місцеві платформи громади організують реєстрацію ВПО для отримання допомоги [5]. Також цифрові канали комунікації використовуються для проведення різних освітніх заходів та інформаційних кампаній, що особливо актуально через дезінформаційні намагання ворога посилити дестабілізацію українського суспільства. Таким чином, завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій, ВПО можуть активно долучатись до життя громад у складних умовах війни.

Однією з найбільш активних груп населення, яка використовує цифрові інструменти для активного суспільно-політичного життя, є молодь. Сучасна

молодь України стикається з безпрецедентними викликами, спричиненими військовою, економічною нестабільністю та соціальними трансформаціями. В Україні створені відповідні молодіжні центри та освітні платформи, через які молоді люди долучаються до впливу на життя громади, беруть участь у громадських слуханнях, онлайн консультаціях та опитуваннях. Молодіжні ради та молодіжні організації активно використовують соціальні мережі та мобільні додатки для залучення молоді до участі в суспільно-політичному житті [7]. Це дозволяє створювати цифрові спільноти для обговорення нагальних проблем, а також заохочує молодь брати активну участь у різних проєктах: освітніх, волонтерських, охорони здоров'я, культури, утвердження української та громадянської ідентичності [2, с. 19].

Аналіз діджиталізації політичної участі громадян в умовах війни дозволяє зробити ключові висновки. По-перше, цифрові технології є важливим інструментом для забезпечення демократичних процесів на місцевому рівні в період воєнного часу. По-друге, цифрові інструменти не лише полегшують доступ до послуг та інформації, а й сприяють прозорості, підзвітності органів місцевої влади. По-третє, набутий Україною унікальний досвід в умовах глибокої кризи можна імплементувати в майбутньому в європейську спільноту.

Джерела та література

1. Волонтерство, громади, самоврядування: як війна розширила політичну участь жінок в Україні. ZMINA. 2025. 5 грудня. URL: <https://zmina.info/news/volonterstvo-gromady-samovryaduvannya-yak-vijna-rozshyryla-politychnu-uchast-zhinok-v-ukrayini/> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичні матеріали до державної доповіді про становище молоді в Україні / В. О. Радкевич, М. А. Пригодій, Т. М. Герлянд, О. А. Тітова, В. А. Кручек, О. В. Лапа, Д. О. Закатнов, Л. А. Лупаренко. Київ : Інститут професійної освіти НАПН України, 2025. 37 с.
3. Перший етап електронної демократії в Україні: Мініформ запускає петиції в «Дії» / Урядовий портал. 2021. 17 травня. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/pershij-etap-elektronnoyi-demokratiyi-v-ukrayini-mincifri-zapuskaye-peticiyi-v-diyi> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Постанова Кабінет Міністрів України №611 від 12 травня 2022 року / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pripinennya-diyi-ugodi-mizh-kabinetom-ministriv-ukrayini-ta-uryadom-rosijskoyi-federaciyi-611-200522> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Селіхов Д. Роль органів місцевого самоврядування України у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Теоретико-правовий аналіз. Economics and Law. 2024. №3. С. 76–84. URL: <https://nasuperiodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/11000/10152> (дата звернення: 23.02.2026)
6. Сучасні онлайн-інструменти участі громадськості. URL: https://www.mdi.org.ua/images/2024/062024/19_.pdf (дата звернення: 23.02.2026).
7. Українські муніципалітети впроваджують демократичні інновації в умовах війни / Офіс Ради Європи в Україні. 2023. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/local-initiatives.-success-stories> (дата звернення: 23.02.2026).

Басараб Володимир,

к.і.н.,

доцент кафедри політології і державного управління

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород

Йовбак Сергій,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності Публічне управління та адміністрування

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород

РЕФОРМА МСЕК В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО

ВИБОРУ УКРАЇНИ

В Україні вже чотири роки триває жахлива кровопролитна війна, спровокована російським путінізмом. Через використання новітніх засобів ведення війни значна частина учасників бойових дій стає інвалідами. Такі люди є особливо вразливими і потребують великої уваги з боку суспільства, а їх утримання вимагає великих фінансових ресурсів з боку держави. Оскільки на сьогоднішній день значна частина економіки зруйнована, то й ресурси стають все більш обмеженими. Держава змушена удосконалювати політику при встановленні категорії «інвалідність», щоб розуміти, кому і в яких обсягах надавати ті чи інші соціальні послуги.

Крім того, в умовах воєнного стану у сфері медико-соціальної експертизи загострилася проблема корупції. Забезпечення мобілізаційних потреб держави зіткнулося з ризиками незаконного встановлення інвалідності частині військовозобов'язаних. Процес отримання статусу особи з інвалідністю є складним, що безпосередньо створює умови до зловживань і корупційних проявів через прогалини в нормативно-правових актах. До прикладу, у 2024 році шістдесят чотири посадовці МСЕК отримали підозри у вчиненні злочинів, а дев'ять осіб було засуджено. Ці факти доводять системність зловживань та необхідність реформ у цій сфері. За даними українських правоохоронних

органів, за роки війни скасовано більше чотирьох тисяч висновків про інвалідність, яку призначали на основі фіктивних документів [7].

У багатьох країнах світу впроваджено систему оцінки функціонування життєдіяльності та здоров'я людини за Міжнародною класифікацією.

Тому, зважаючи на відповідні фактори, влада провела масштабну реформу МСЕК, щоб удосконалити роботу комісії з оцінювання стану здоров'я людини. З першого січня 2025 року діяльність медико-соціальних експертних комісій було припинено та створено експертні команди, які, проводять оцінювання повсякденного функціонування людини. Наразі створено тисячу триста сімдесят сім експертних команд, які працюють у триста трьох багатопрофільних лікарнях [5].

Поняття інвалідність, тобто явище, яке дає право на соціальний захист у різних країнах, має своє трактування. Відрізняються критерії визначення інвалідності, методи оцінки та перелік підтверджувальних документів. В Україні, визначаючи інвалідність, спираються на медико-соціальні аспекти. Стаття 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» вказує, що людиною з інвалідністю вважається особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації її прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист [3]. Тобто при визначенні враховуються різні фактори обмеження соціальної активності людини, але домінує медична складова.

1 січня 2025 року вступив у дію закон № 4170-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» [2]. Цим законом було ліквідовано застарілу, корупційну систему медико-соціальної експертизи та створено команди, які оцінюють повсякденне функціонування людини.

У процесі реформування МСЕК запроваджується нова концепція оцінки стану пацієнта: 1) спрощується процес встановлення стану інвалідності для

пацієнта; 2) забезпечується доступна фахова оцінка медичного стану людини; 3) запроваджується діджиталізація процесу оцінювання стану людини; 4) ліквідується корупційна складова в процесі оцінювання; 5) створюється відповідний центр для можливого оскарження рішень.

Але, незважаючи на трансформацію певних критеріїв до визначення поняття «інвалідність», концептуальних змін не відбулося – медичний підхід продовжує домінувати. Після ліквідації МСЕК розпочали працювати експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО). Ці команди також складаються з лікарів, а їх склад визначається відповідно до окремого випадку. Представники Пенсійного фонду та соціальні працівники не є обов'язковими членами таких команд, що, на нашу думку, обмежує реалізацію прав та оцінку становища соціально вразливої особи в суспільстві. Тим більш це актуально в контексті адаптації національного законодавства вимогам Європейської спільноти. Як ми вже відзначали на початку старту згаданої реформи, сформовано біля тисячі чотириста експертних команд, до яких було включено чотири тисячі лікарів [1]. Це майже втричі більше, ніж було в МСЕК, що породжує питання доцільності збільшення витрат з державного бюджету на фінансування такої кількості експертів.

Оплата роботи експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування здійснюватиметься через фінансування з боку Національної служби здоров'я України коштами програми медичних гарантій, через що виникають справедливі питання цільового використання грошей, виділених державою на лікування населення.

Об'єктивно оцінюючи механізм роботи експертних команд, слід відзначити, що велика увага в їхній діяльності приділяється цифровізації процесів, що є значним досягненням у боротьбі проти зловживань під час надання особі відповідних пільг та соціальних послуг. Корупційні діяння при наданні людині статусу, що дозволяє їй уникнути мобілізаційних процесів, є однією з найболючіших тем для суспільства в умовах воєнного стану. Інформація про роботу експертних команд, яка надходить до єдиної інформаційної системи і

доступна на аналогічних дашбордах НЗСУ безперечно зміцнює довіру суспільства до роботи органів державного управління в контексті реформування медичної галузі [6].

Таким чином, цифровізація процесів у роботі експертних команд зменшила можливий суб'єктивний вплив на ухвалення відповідних рішень. Це на порядок знижує корупційні ризики та робить процедуру деперсоналізованого розгляду справ, особливо зручною для пацієнтів.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) перевірило стан виконання змін і рекомендацій, які відбулися за вказаний період, і констатує, що частина антикорупційних заходів вже реалізована. У той же час лишається певна частина рекомендацій, які ще не імплементовані в роботу експертних команд та вимагають певних додаткових кроків для реалізації.

По-перше, впровадження міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я перебуває на початковій стадії. Електронну систему не інтегровано повністю. По-друге, залишається ризик штучного затягування строків встановлення інвалідності, оскільки не визначені максимальні строки для проведення обстежень. По-третє, немає реальної інтеграції систем між відомствами. По-четверте, не вирішена потреба у повному впровадженні електронного документообігу. По-п'яте, впровадження автоматичного формування експертних команд залишається формальним, і, відповідно, існує ризик зовнішнього впливу [4].

Отже, реформа МСЕК спрямована на вдосконалення процесу встановлення статусу особи з інвалідністю. Вона передбачає проведення оцінювання здоров'я людини через електронну систему, яка забезпечується Центром оцінювання функціонального стану особи. Це забезпечує певну об'єктивність і прозорість процесу та знижує корупційні ризики в роботі експертних команд. Нові експертні команди у питаннях визначення інвалідності продовжують дотримуватися медичних аспектів, але для реалізації положення Міжнародної конвенції про права осіб з інвалідністю і наближенні українського законодавства до європейських норм, необхідно рівноцінно враховувати, крім медичних також

економічні, психологічні і соціальні аспекти. Це, у свою чергу, прискорить адаптацію законодавства України до європейських стандартів та проведення необхідних реформ в медичній галузі в контексті інтеграції нашої держави в європейську спільноту.

Джерела та література

1. Експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОФОП). МОЗ. URL: <https://moz.gov.ua/uk/ekopfo> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи. Закон України від 19.12.2024 №4170-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4170-20> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 21.03.1991 №875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Реформа МСЕК: НАЗК закликає до подальшого удосконалення процедури встановлення інвалідності URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/reforma-msek-nazk-zaklykae-do-podalshogo-udoskonalennya-protsedury-vstanovlennya-invalidnosti/> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Рік роботи без МСЕК: МОЗ підбило підсумки реформи / Щотижневик «Аптека UA» №50 (1521). 22 грудня 2025. URL: <https://www.apteka.ua/article/736664>
6. Система оцінювання повсякденного функціонування людини. МОЗ. URL: <https://moz.gov.ua/uk/ekopfo> (дата звернення: 23.02.2026).
7. Топ-10 корупційних ризиків у МСЕК щодо встановлення інвалідності: НАЗК актуалізувало дослідження 2021 року з урахуванням режиму воєнного стану. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/top-10-koruptsiynyh-ryzykiv-u-msek-schodo-vstanovlennya-invalidnosti-nazk-aktualizovalo-doslidzhennya-2021-roku-z-urahuvanniam-rezhymu-voennogo-stanu/> (дата звернення: 23.02.2026).

Бороденко Олена,
д.і.н., професор кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
м. Полтава

Бороденко Марія,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
філософського факультету Університету Палацького
м. Оломоуц, Чеська Республіка

УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ У ВЛАДНОМУ КОНФЛІКТІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 2025- 2026 РОКІВ

Сьогодні події підвищеної громадської активності чеських та іноземних громадян пов'язанні з наростанням суперечностей між президентом Петром Павелом і керівниками головних владних структур виконавчої та законодавчої гілок влади Чеської Республіки. У результаті жовтневих виборів 2025 р. посаду Прем'єр-міністра посів один із найбагатших людей Чехії (за версією Forbes) Андрій Бабіш. Політик і бізнесмен очолює політичну партію «Дія незадоволених громадян» (ANO), має словацьке походження, подвійне громадянство та одіозну, найсуперечливішу репутацію, оскільки відзначився залякуванням політичних опонентів, популізмом і проросійськими поглядами [1].

Не менш суперечливим політиком-підприємцем із японсько-корейськими коренями виявився Голова Палати представників Томіо Окамура, який має подвійне японсько-чеське громадянство, відзначився проросійськими настроями та очолює політичний рух «Воля і пряма демократія» (SPD) [7].

На початку 2026 р. спалахнув конфлікт між Петром Павелом і міністром закордонних справ Петром Мадинкою, який тимчасово виконував повноваження й міністра довілля. Однією з причин суперечностей стала відмова президента Чехії призначати на посаду міністра довілля ще одного чеського політика із сумнівною політичною історією Філіпа Турека. Останній названий громадський діяч відзначився прихильністю до нацизму, особи Адольфа Гітлера та колекціонуванням відповідної символіки, а також судовими тяжбами щодо домашнього насилля та зґвалтування [11].

Конфлікт набув загострення 27 січня 2026 р., коли Петро Павел під час екстреної конференції ознайомив громадськість із повідомленнями від голови МЗС Петра Мацинки. Інформаційна переписка була опублікована в соціальних мережах і кваліфікувалася як спроба шантажу на президента. Відмова в призначенні на посаду міністра Філіпа Турека стала однією з причин назрілого конфлікту між президентом та урядом. Загострення посилилося також через питання щодо постачання Україні чотирьох літаків L-159 [11].

До того ж, відкриту антиукраїнську позицію стали пропагувати Томіо Окамура та його заступник Радім Фіала. Вищеназвані політики, очевидно, вирішили йти за прикладом певних напрямів міграційної політики США за президенства Дональда Трампа. Сучасні політичні технології у поєднанні з активністю засобів масової інформації дозволяють підняти особні рейтинги окремих діячів і переключити увагу громадян держави від наростаючих внутрішньополітичних, соціально-економічних проблем, маскуючи їх під нібито назрілу шкоду державі від іммігрантського руху людей. Популістські виступи пропагують пошук «винних», передовсім в присутності українців, спрямовані на формування емоційних ярликів, обурення, страху та відволікання людей від перевірки правдивих фактів про політичну ситуацію в країні.

Із початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 р. Чехія одна з перших країн, яка розгорнула потужну допомогу українському суспільству та прийняла значну частину біженців. Керівництво SPD у ЗМІ неодноразово наголошувало на великій кількості українців, які отримали статус тимчасового захисту, легально проживають в країні, отримують державну фінансову допомогу, нібито забирають робочі місця у чехів, створюють прецедент для зростання безробіття в Чехії, уповільнюють збільшення заробітних плат, які є нижчими у порівнянні з Німеччиною, тощо. Більше того, Томіо Окамура зауважив, що Прага вже нагадує Київ, а деякі іноземці почуваються «ніби в Україні», тому наполягає на посиленні системи дозволів на проживання для іноземців [3; 8].

Ці резонансні події викликали цілий рух у підтримку президента Петра Павела та сприянні допомоги українцям. Зокрема, 1 лютого 2026 р. на Староміській площі та частині Вацлавської площі м. Праги мітингувало близько 80-90 тис. чоловік. Подібні виступи відбулися у більшості міст Чехії.

У продовження пражської демонстрації 15 лютого 2026 р. близько 400 громад активізувалися у виступах, які відбулися у Брні, Оломоуці, Остраві та інших містах. Чеські протестувальники наголошували на недопущенні для Чехії розвитку словацького та угорського сценаріїв, сталості демократичних, конституційних традицій тощо. Рух на підтримку України набув вираження у наступній пражській демонстрації 21 лютого 2026 р., на якій із промовою виступив Петро Павел [5; 6; 9; 11].

У ЗМІ розгорнулася справжня полеміка щодо ролі українських біженців у політичних, соціально-економічних, демографічних і культурних процесах чеського суспільства [2; 3; 4; 8; 10].

Джерела та література

1. Андрей Бабіш. *Vikimedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 23.02.2026).
2. «Без українців економіка Чехії похитнеться»: що кажуть чехи про від'їзд біженців і чого бояться чеські компанії. *ProUkrainu*. 31.5.2025. URL: <https://proukrainu.blesk.cz/bez-ukrayincziv-ekonomika-chehiyi-pohytnetsya-shho-kazhut-chehy-pro-vidyizd-bizhencziv-i-chogo-boyatsya-cheski-kompaniyi/> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Vokál Vladimír. Okamura: V Praze už to vypadá jako v Kyjevě. Ukrajinci podsekávají české platy. *iDNES.cz* 19.2.2026. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/tomio-okamura-rozstrel-spd-ukrajinci-migrace-cizinci-imunita-ceska-televize-potraviny-obrana.A260218_214600_domaci_vov (дата звернення: 23.02.2026).
4. Petr Bartoň. Ukrajinci zaplatí všechny české nezaměstnané a zdravotně postižené. *Hospodářské Noviny*. 11.2.2026. URL: <https://archiv.hn.cz/c1-67843160-ukrajinci-zaplati-vsechny-ceske-nezamestnane-a-zdravotne-postizene> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Podoba míru ovlivní budoucnost Evropy, řekl Pavel na shromáždění k výročí ruské agrese na Ukrajině. *iROZHLAS*. 21.2.2026. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/valka-na-ukrajine-vyroci-spolecne-za-ukrajinu-pochod-zmizele-vlajky-praha_2602211511_adn (дата звернення: 23.02.2026).
6. Stojíme za prezidentem! *Wikipedie*. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Stoj%C3%ADme_za_prezidentem! (дата звернення: 23.02.2026).
7. Томіо Окамура. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 23.02.2026).
8. Ukrajínští uprchlíci zvyšují čeukrajínští uprchlíci zvyšují českým mzdy. Dělaví práci, kterou místní nechtějí, říká ekonomka. *iROZHLAS*. 30.1.2026. URL: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/ukrajinsti-uprchlici-zvysuji-cechum-mzdy-delaji-praci-kterou-mistni-nechteji_2601300600_med (дата звернення: 23.02.2026).
9. Češi vyjdou do ulic na podporu prezidenta Pavla. Jste mezi nimi? Těšíme se na fotografie z vaší obce! *Forum 24*. 15.2.2026. URL: <https://www.forum24.cz/cesi-vyjdou-do-ulic-na-podporu-prezidenta-pavla-jste-mezi-nimi-tesime-se-na-fotografie-z-vasi-obce> (дата звернення: 23.02.2026).
10. Чехія отримує від українців вдвічі більше, ніж витрачає на допомогу. *ProUkrainu*. 10.2.2026. URL: https://proukrainu.blesk.cz/chehiya-otrymuye-vid-ukrayincziv-dvychi-bilshe-nizh-vytrachaye-na-dopomogu/?fbclid=IwdGRjcAP5c1tjbGNrA_lzN2V4dG4DYWVtAjExAHNyGMGYXBwX2lkDDM1MDY4NTUzMTcyOAABHpw6Elhrtt7LVlGtxmhO9lbcmw0wVHx8FRogMm0FCmRokpW01D6UfLFxSGM_aem_302BH53jllAdWwUKh8Trfg (дата звернення: 23.02.2026).
11. Як влада Чехії свариться через Україну і чому люди вийшли за президента. *BBC News Україна*, 2 лютого 2026 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ce3kreg7vpdo> (дата звернення: 23.02.2026).

Дорофєєв Олександр,
д.е.н., професор,
професор кафедри економіки та публічного управління
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Краєвська Дарина,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Ефективне управління економічним розвитком на регіональному рівні є одним із ключових інструментів державної та місцевої політики, що визначає здатність регіонів забезпечувати стійке зростання, соціальну стабільність та конкурентоспроможність у сучасних умовах трансформаційних економічних процесів. Особливо актуальним це завдання є для територіальних громад України в умовах децентралізації, змін бюджетної політики, реформування місцевого самоврядування та трансформаційних викликів, спричинених зовнішніми і внутрішніми чинниками.

Удосконалення управління регіональним економічним розвитком передбачає поєднання стратегічного бачення, ефективних механізмів планування, моніторингу та реалізації комплексних програм розвитку. Сучасні підходи включають формування збалансованої системи стратегічних документів, що узгоджують інтереси центральних органів влади, місцевих рад і бізнес-спільноти, з урахуванням територіальних особливостей, людського та виробничого потенціалу регіону. У цих умовах розроблення і впровадження регіональних стратегій стає не лише інструментом планування, а й засобом координації ресурсів і стимулювання місцевих ініціатив [1].

Програма економічного і соціального розвитку Полтавської міської територіальної громади на 2026 рік є прикладом комплексного планового документа, що ґрунтується на аналізі соціально-економічного стану громади, визначенні пріоритетів та формуванні заходів для досягнення визначених цілей.

Даний документ розроблено з урахуванням чинного законодавства України, положень державних та регіональних стратегій, а також пріоритетів Концепції інтегрованого розвитку, що свідчить про необхідність узгодження національних, обласних і місцевих підходів до управління економічним розвитком.

Однією з ключових умов удосконалення управління є системне планування економічних заходів на основі достовірних даних та належного аналітичного супроводу. Програма «Полтава 2026» розпочинається з аналізу соціально-економічного розвитку територіальної громади, який охоплює демографічні, виробничі, інфраструктурні та фінансові аспекти. Такий аналіз дозволяє визначити сильні й слабкі сторони місцевої економіки та найбільш вразливі сфери, що потребують інтервенцій управлінських рішень.

Другим важливим напрямом удосконалення є позиціонування місцевої громади як привабливого простору для інвестицій та підприємницької діяльності. Це передбачає розвиток зовнішньоекономічної діяльності, створення сприятливих умов для малого і середнього бізнесу, модернізацію виробничих секторів та інфраструктури, а також активну роботу з потенційними інвесторами. Такий підхід сприяє диверсифікації місцевої економіки, підвищенню зайнятості та зростанню доходів населення.

У рамках удосконалення управління важливим є розвиток ефективної бюджетно-фінансової політики, здатної забезпечувати фінансову основу для реалізації регіональних програм розвитку. Забезпечення прозорого і передбачуваного бюджетування, оптимізації бюджетних видатків та раціонального використання ресурсів дозволяє підвищити ефективність виконання проєктів, зменшити ризики дефіциту та забезпечити соціальну підтримку уразливим групам населення.

Третім необхідним напрямом удосконалення є розвиток інституційних механізмів управління, що включає посилення ролі місцевих рад, виконавчих органів, громадських інституцій та партнерства між ними. Прозоре та інклюзивне прийняття рішень, відкритість інформації та ефективні механізми

громадського моніторингу сприяють підвищенню довіри до органів влади та залученню громадян до реалізації місцевих ініціатив [2].

У контексті сучасних глобальних викликів удосконалення управління економічним розвитком на регіональному рівні неможливе без впровадження інноваційних підходів до моніторингу та оцінювання ефективності заходів. Використання цифрових інструментів, інформаційно-аналітичних систем, у тому числі геоінформаційних технологій (GIS), дозволяє підвищити якість управлінських рішень, оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та коригувати пріоритетні напрямки відповідно до актуальних потреб громади [3].

Нарешті, удосконалення управління передбачає інтеграцію стратегічного планування з бюджетним процесом, інвестиційними програмами та заходами сталого розвитку, що забезпечує комплексний підхід до управління економічним розвитком. Така інтеграція сприяє досягненню синергічного ефекту від реалізації різнорівневих заходів, підвищенню спроможності місцевих органів влади до прогнозування та впровадження ефективних управлінських рішень [4].

Таким чином, удосконалення управління економічним розвитком на регіональному рівні виступає багатовекторним процесом, що включає стратегічне планування, інституційне зміцнення, фінансову дисципліну, залучення інновацій та інтеграцію з іншими суспільними процесами. У контексті модернізації місцевого управління в Україні та активної децентралізації регіональні програми розвитку, такі як *Програма «Полтава 2026»*, стають ключовим інструментом реалізації цих широкомасштабних управлінських завдань.

Джерела та література

1. Hnatkovych O., Yasinovska I., Smolinska S., Smolinsky V. Modern approaches to Ukraine's regional development management. *Regional Science Policy & Practice*. [Volume 15, Issue 1](#), February 2023, Pages 108-122. DOI: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12641> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Програма економічного і соціального розвитку Полтавської міської територіальної громади на 2026 рік. URL: https://rada-poltava.gov.ua/strapi/uploads/Programa_2026_158284fedd.pdf (дата звернення: 26.02.2026).
3. Концепція інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030». *ВІДКРИТІ ДАНІ ПОЛТАВИ* : веб-портал. URL: https://open.rada-poltava.gov.ua/strategiya/rozdil/9/Koncepciya-integrovanogo-rozvitku-mista-Poltava-2030?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.02.2026).
4. Procedure for developing regional development strategies improved. *Decentralization* : веб-сайт. URL: https://decentralization.gov.ua/en/news/20382?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.02.2026).

Дяченко Валентин,
к.е.н., доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки
Київського університету інтелектуальної власності та права
м. Київ

ІНСТРУМЕНТАРІЙ DIGITAL-ТРАНСФОРМАЦІЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ДО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний етап розвитку агропромислового комплексу України характеризується необхідністю оперативного реагування на безпрецедентні соціально-економічні виклики, за таких умов Digital-трансформація виступає базовим чинником адаптації до змін в умовах інформаційного суспільства, адже системне впровадження цифрових інструментів дозволяє нівелювати негативні наслідки соціальної дестабілізації, забезпечуючи неперервність виробничих та логістичних процесів.

Digital-трансформація аграрного сектора базується на інтеграції технологій Internet of Things (IoT), штучного інтелекту та блокчейн-мереж. Ці інструменти дозволяють змістити парадигму управління від реактивної до предикативної. В умовах соціально-економічної невизначеності цифровий

моніторинг станів посівів, автоматизація ресурсного планування (ERP- системи) та дистанційне керування технікою дозволяють підтримувати операційну ефективність навіть за умов дефіциту кваліфікованих кадрових ресурсів, спричиненого міграційними процесами.

Соціально-економічні зміни в українському суспільстві призвели до радикальної переорієнтації ринкових відносин. Інструментарій digital-трансформацій забезпечує створення прозорих та стійких ланцюгів постачання (табл. 1).

Соціальний ефект цифровізації аграрного сектору, як системна трансформація сільських територій, полягає у подоланні цифрового розриву, створенні інтелектуально містких робочих місць та формуванні нової парадигми зайнятості, яка сприяє залученню висококваліфікованого людського капіталу та стимулює процеси соціальної ревіталізації громад через інклюзивний доступ до глобальних ринків і сервісів.

Таблиця 1. Інструментарій digital-трансформацій у забезпеченні адаптивності аграрного сектору

Напрямок	Характеристика
Е-commerce платформи	Прямий вихід агровиробників на споживача в обхід зруйнованих традиційних посередницьких мереж.
Traceability (системи простежуваності)	Використання цифрових паспортів продукції для забезпечення довіри споживачів у кризових умовах.
Agri-FinTech	Спрощення доступу до фінансових ресурсів через цифрові кредитні платформи, що є критичним для капіталізації галузі.

Digital-трансформація виступає каталізатором позитивних соціальних змін, сприяючи створенню робочих місць у високотехнологічних сегментах сільського господарства, що й створює передумови для повернення людського капіталу в сільську місцевість та формування нової інтелектуальної еліти в агробізнесі, що є ключовим чинником повоєнного відновлення українського суспільства.

Радикальні соціально-економічні трансформації українського суспільства зумовили перегляд традиційних стратегій функціонування аграрного сектору. У цьому контексті digital-маркетинг постає не лише як сукупність технологій просування продукції, а як адаптивний механізм, що забезпечує комунікаційну стійкість підприємств. Цифровізація маркетингових процесів дозволяє мінімізувати транзакційні витрати та оперативно реагувати на волатильність ендогенного ринку.

Функціональна роль цифрового інструментарію в архітектурі сучасного агробізнесу виходить за межі суто технологічної модернізації, трансформуючись у багаторівневий механізм стратегічної адаптації, що забезпечує предикативне управління виробничими циклами, мінімізацію інформаційної асиметрії між суб'єктами ринку та формування стійких ланцюгів доданої вартості в умовах радикальних соціально-економічних деформацій суспільного середовища [1].

Застосування інструментів аналітики великих даних (*англ. Big Data*), SMM-стратегій та автоматизованих систем управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) в аграрному секторі виконує низку важливих функцій (табл. 2):

Таблиця 2. Стратегічні напрями адаптації аграрних підприємств до соціально-економічних змін засобами digital-комунікацій

Напрямок	Характеристика
Інформаційна синхронізація	Подолання інформаційної асиметрії між виробником та споживачем у реконструйованих соціальних умовах.
Диверсифікація каналів збуту	Перехід до прямих цифрових продажів (<i>D2C – Direct-to-Consumer</i>) як відповідь на руйнування логістичної інфраструктури.
Формування соціальної лояльності	Використання digital-комунікацій для трансляції ціннісних орієнтирів бренду, що є важливим в умовах потреби формування високої солідаризації суспільства.

Соціально-економічний контекст трансформацій сучасного українського суспільства обумовлений радикальною реконфігурацією ринкових відносин, за якої кумулятивний ефект від міграційних процесів, деструкції логістичних ланцюгів та деформації структури споживчого попиту зумовив необхідність

формування нових адаптивних моделей господарювання, здатних забезпечити інституційну стійкість аграрного сектора та збереження ціннісної суспільної солідаризації.

Трансформація суспільства обумовлена зміною структури попиту, міграційними процесами та переорієнтації споживчих пріоритетів на критично важливі товари. За таких умов саме digital-маркетинг виступає *інструментальним медіатором стратегічної адаптації*, забезпечує аграрним підприємствам пролонгацію ринкової присутності шляхом предикативного коригування продуктових пропозицій відповідно до актуальних запитів трансформованого соціуму, забезпечує формування макроекономічної стабільності держави [2].

Інтеграція цифрового маркетингового інструментарію в аграрну сферу є стратегічною відповіддю на екзогенні виклики воєнного часу, адже сприяє трансформуванню потенційних ризиків соціально-економічної дестабілізації у можливості для технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності галузі на нових ціннісних засадах.

Інструментарій digital-трансформацій є визначальним чинником адаптації аграрного сектора до мінливих соціально-економічних реалій. Перехід до цифровізованої моделі господарювання дозволяє конвертувати технологічні інновації у сталий розвиток, мінімізувати ризики, зумовлені екзогенними дестабілізаційними чинниками, закласти фундамент для конкурентоспроможного майбутнього української агросфери.

Джерела та література

1. N. Diachenko. (2024). Features of regulation of innovative development of the agricultural sector of the economy of Ukraine. *Економічний вісник Донбасу*. №4 (78). С. 33–38. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-4\(78\)-3338](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-4(78)-3338) (дата звернення: 20.02.2026).
2. Дяченко В. С., Дяченко Н. П. (2024). Публічний digital-маркетинг як елемент державної інформаційної політики. *Наукові перспективи*. № 2 (44). С. 245–254. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-245-254](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-245-254) (дата звернення: 20.02.2026).

Калініченко Зоя,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя

СТРАТЕГІЇ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ТА РЕГІОНАЛІЗМУ У ПРОЦЕСАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Міжнародна торгівля переходить в нову епоху зростаючого протекціонізму, регіоналізму та зміни правил гри через геополітичну напруженість. У зв'язку зі змінами геополітичних факторів ключовими проблемами стають торговельні війни, порушення ланцюгів постачання, неефективність надмірної глобалізації. Трансформація міжнародної торгівлі відбувається як процес змін від лібералізації до епохи «керованої торгівлі», де ключову роль відіграють геополітика та національна безпека.

Глибока трансформація глобальної торгівлі пов'язана з новою архітектурою міжнародних економічних відносин. Зміна товаропотоків, митної політики трансформує розуміння глобалізації, її цінностей і меж. Світова організація торгівлі стикається з багатосторонньою кризою системи. Її механізми вирішення спорів недосконалі, а здатність модерувати глобальні правила є обмеженою. Усе частіше країни вдаються до односторонніх або блокових рішень – тарифних, нетарифних, санкційних. Традиційні правила Світової організації торгівлі стають менш ефективними у вирішенні сучасних торговельних відносин, що змушує країни переходити до двосторонніх угод.

Останні кроки США – підвищення мит не тільки для Китаю, а й для інших ключових торговельних партнерів, включно з ЄС – свідчать про те, що на перший план виходять національні інтереси, навіть за рахунок багатосторонніх зобов'язань.

США активізували протекціонізм і тенденція триває досі з акцентом на повернення виробництва в межі національної юрисдикції, захист стратегічних галузей, перегляд умов участі в багатосторонніх угодах. Нові мита, торгові

обмеження та санкції, які охоплюють не лише Китай, але й партнерів у рамках Європейського Союзу, дійсно спричиняють процеси трансформації [1].

З метою захисту національних виробників кожна держава може заохочувати експорт. Однією з форм стимулювання експортних галузей є експортні субсидії, тобто фінансові пільги. Вони можуть бути прямими (дотації, які виплачують виробникам у разі виходу їх на зовнішній ринок) та непрямими (пільгове оподаткування, кредитування, страхування тощо). «Добровільне» обмеження експорту – це кількісне обмеження експорту, що ґрунтується на зобов'язанні одного з партнерів міжнародної торгівлі добровільно обмежити або не збільшити обсяг експорту товару, прийнятий у межах офіційної міжурядової або неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару. Останніми роками між різними країнами укладено угоди про «добровільні» експортні обмеження в розрахунку на запобігання більш твердим торговельним бар'єрам.

Демпінг – це засіб фінансової нетарифної торговельної політики, що полягає у просуванні товару на зовнішній ринок за рахунок зниження експортних цін нижче від нормального рівня цін, наявного в цих країнах. Демпінг можна здійснювати як за рахунок ресурсів окремих фірм, що прагнуть опанувати зовнішній ринок своєї продукції, так і за рахунок державних субсидій експортерам.

Китай давно веде політику «Один пояс, один шлях», що означає спробу побудови власної торгової архітектури в Азії, Африці та частково Латинській Америці. Паралельно зростає роль Індії, яка поступово відходить від статусу лише ринку споживання і прагне бути центром альтернативного виробництва та високих технологій.

Європейський Союз, у свою чергу, змінює «правила гри» через нормативні інструменти – запровадження екологічних вимог, санкційної політики, посилення контролю за ланцюгами постачання та етичністю торгівлі. Це стратегічна зміна, формування «економічного суверенітету».

Процеси трансформації міжнародної торгівлі є багатофакторними: йдеться про зміну балансу сил, перегляд правил доступу до ринків, нові технічні бар'єри,

зсув у бік регіоналізації під впливом геополітики. Сучасною тенденцією міжнародної торгівлі стає регіоналізація та «дружній» протекціонізм: Країни переорієнтовують ланцюги постачання на геополітично надійних, масштабних партнерів, обмежуючи торгівлю з ризикованими країнами та економічними суб'єктами. Замість глобальних ланцюгів постачання країни надають перевагу торгівлі з геополітичними союзниками («friend-shoring») та розвитку регіональних торговельних блоків.

Провідні економіки країн світу використовують високі мита та нетарифні бар'єри для захисту власних ринків. Спостерігається посилення торговельних суперечок через дисбаланси в обсягах експорту та імпорту. Після глобальних криз акцент зміщується з «ефективності за рахунок мінімальних цін і витрат» на «надійність та автономію».

Важливу роль відіграють серед нетарифних методів регулювання міжнародної торгівлі методи прихованого протекціонізму. Основними з них є:

– адміністративні формальності – це національні правила здійснення імпорتنих операцій, які обмежують імпорт (обов'язкове використання міжнародних торгів під час закупівлі устаткування, отримання імпорتنих ліцензій у разі виконання ряду вимог тощо);

– технічні бар'єри – це приховані методи торговельної політики, які виникають тому, що національні технічні, адміністративні й інші норми та правила, побудовано таким чином, щоб перешкоджати ввезенню товарів із-за кордону (дотримання національних стандартів, упакування, маркування тощо);

– встановлення мінімальних імпорتنих цін, що передбачає точне дотримання експортером рівня цін, встановлених країною-імпортером.

Вибір інструментів, які застосовують для обмеження ризикованої торгівлі, залежить від співвідношення сил груп тиску, що наполягають на реалізації тих чи тих заходів, та можливих заходів у відповідь з боку урядів інших країн. Обмеження торгівлі досягається і за допомогою тарифних і нетарифних бар'єрів, що впливають на ціни або безпосередньо на обсяг товарів.

Зростання кількості нетарифних бар'єрів, технічних перешкод та субсидій пов'язане з високою ймовірністю логістичних криз, з енергетичною нестабільністю. Частіше, ніж раніше, стали помітними кризові прояви багатосторонньої системи торгівлі. Негативні економічні наслідки глобалізму пов'язують з посиленням нерівності між багатими та бідними країнами, втратою робочих місць у розвинених країнах через перенесення виробництва, зростанням залежності країн від зовнішніх ринків та транснаціональних корпорацій, а також фінансовою нестабільністю, коли кризи швидко поширюються світом. Традиційні правила Світової організації торгівлі не дозволяють досягати бажаної ефективності у вирішенні сучасних суперечок, що змушує країни переходити до двосторонніх угод.

Для України ключовими є адаптація до європейських «зелених» стандартів, що означає впровадження екологічних стандартів, торгівлю екологічними товарами та обмеження вуглецево-інтенсивного імпорту. Впровадження екологічних стандартів та субсидування «зелених» індустрій використовується як інструмент підтримки внутрішніх виробників та вибіркове відношення до партнерів по міжнародній торгівлі.

Українська економіка зазнала суттєвих втрат через надзвичайні умови війни, що призвели до того, що більшість економічних суб'єктів в Україні були змушені переглядати свої потенціальні можливості участі у міжнародній торгівлі. Навіть при певній адаптації до процесів трансформації зберегти бажану економічну динаміку позитивного торговельного сальдо не вдалось. Тому урядові і бізнесу доводиться надавати пріоритетне значення розробці стратегій оновлення протекціонізму та регіоналізму у процесах трансформації міжнародної торгівлі.

Джерела і література

1. Копитко М. І., Заверуха Д. А. Характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави «КРОК». *Вчені записки Університету «КРОК»*. №3 (63), Київ, 2021 С. 64–69.

Козловська Людмила,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса.

СТРУКТУРІ ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: ВІД МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ДО ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Повномасштабна війна фундаментально змінила соціально-економічний ландшафт України, змусивши державу та суспільство адаптуватися до безпрецедентних викликів. Держава була змушена перейти до мобілізаційної моделі економіки, спрямованої на забезпечення потреб оборони та життєдіяльності в умовах постійних обстрілів. Цей перехід супроводжувався значними втратами активів, руйнуванням інфраструктури, масовою міграцією населення та розривом логістичних ланцюгів. Мета тез – надати аналіз структурних змін в економіці та соціальній сфері України та визначення пріоритетів повоєнної відбудови.

Розглянемо стисло сутність та особливі риси мобілізаційної економіки, її виклики та результати. Мобілізаційна модель характеризується високим рівнем державного втручання в економічні процеси, переорієнтацією промисловості на оборонні потреби, жорстким контролем за валютними операціями та значною часткою міжнародної фінансової допомоги. Ця модель дозволила забезпечити стійкість держави, але водночас призвела до викривлення ринкових механізмів, скорочення приватного сектору та зростання інфляції. Пріоритетом стало забезпечення армії, а не економічне зростання, що потребує переосмислення після завершення бойових дій. Необхідно враховувати вплив війни на конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку та необхідність диверсифікації економіки.

Аналізуючи соціальні трансформації та адаптацію населення в сучасних умовах, варто зазначити, що війна спричинила глибокі зміни у соціальній структурі та поведінці населення. Масова міграція (як внутрішня, так і зовнішня)

змінити географію розселення та структуру робочої сили, створивши дефіцит кваліфікованих кадрів. Значна частина населення потребує соціального захисту, психологічної реабілітації та житла. Соціальна політика держави переорієнтувалася на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та постраждалих від війни, що вимагає значних бюджетних витрат [2]. Питання соціальної справедливості набуває особливої гостроти у контексті нерівномірного розподілу тягаря війни.

Залишається поки що відкритим питання нашого майбутнього. Але можна все ж стверджувати, що повоєнна відбудова повинна ґрунтуватися не тільки і не стільки на відновленні, скільки на модернізації. Перехід до повоєнної відбудови вимагає розробки стратегії, яка поєднує відновлення інфраструктури з модернізацією економіки на принципах «build back better». Пріоритетами мають стати енергоефективність, розвиток високотехнологічних галузей, залучення інвестицій та інтеграція до європейського ринку. Згідно з дослідженнями фахівців фонду Конрада Аденауера [2], успіх відбудови залежить від залучення приватних інвестицій, прозорості використання міжнародної допомоги та реформування судової системи для захисту прав інвесторів. Необхідно забезпечити відповідність процесів відбудови стандартам Європейського Союзу та створення гідного рівня життя в незалежній Україні.

Отже, соціально-економічні трансформації України у воєнних умовах є безпрецедентними. Мобілізаційна модель забезпечила виживання держави, але вона не є ефективною у довгостроковій перспективі. Повоєнна відбудова має базуватися на принципах ринкової економіки, інноваційного розвитку та соціальної справедливості, забезпечуючи інтеграцію України до європейського економічного простору. Необхідно створити умови для повернення мігрантів та використання їхнього досвіду для відбудови української держави.

Джерела та література

1. Економіка України в умовах війни 2023. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення: 23.02.2026).

2. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022–2023 роки. Фонд Конрада Аденауера. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/social-na-politika-v-ukraini-u-voennij-cas-2022-2023-roki> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Цифрова трансформація економіки України. Січень 2026 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-sichen-2026-roku> (дата звернення: 23.02.2026).

Комаров Максим,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Публічне управління та адміністрування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ
Науковий керівник – Коваль Яна,
к. держ. упр.,
доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ

АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

1. Теоретико-методологічний базис стратегічного управління фінансовою системою.

Фінансова система держави розглядається як складний, динамічний об'єкт стратегічного державного управління, що охоплює банківський сектор, небанківські фінансові установи, фінансові ринки та систему публічних фінансів. В умовах структурних трансформацій сутність стратегічного управління полягає не лише у підтримці поточної ліквідності, а й у забезпеченні здатності системи до самовідновлення.

На відміну від тактичного управління, стратегічний підхід базується на принципах системності, адаптивності, узгодженості та проактивності. Це передбачає використання широкого спектра інструментів: фінансової,

монетарної, регуляторної та інституційної політики. Ключовим завданням є забезпечення сталого економічного розвитку через реалізацію функцій фінансової системи навіть у періоди критичних екзогенних шоків.

2. Вплив воєнних структурних трансформацій на фінансовий розвиток.

Структурні трансформації в економіці, спричинені воєнним станом, класифікуються як інституційні, секторальні, технологічні та фінансові. Вони виступають потужними чинниками змін, що безпосередньо впливають на стабільність національної економіки. Основними викликами у цей період стають:

- виникнення глибоких структурних дисбалансів у ключових сегментах фінансової системи;
- зростання ризиків для фінансової стабільності, що потребує негайної адаптації механізмів управління;
- необхідність перегляду методичних підходів до оцінювання стану системи, зокрема через показники фінансової інклюзії та глибини ринку в умовах обмеженого доступу до ресурсів.

Аналіз вітчизняного досвіду свідчить, що чинна система стратегічних документів та інституційне забезпечення часто демонструють невідповідність між задекларованими цілями та фактичними результатами. Це підтверджує необхідність ідентифікації ключових проблем та впровадження більш гнучких моделей реагування.

3. Модернізація інституційних та організаційно-економічних механізмів.

Удосконалення інституційної архітектури фінансової системи є першочерговим завданням для повоєнного відновлення. Це передбачає:

- чітке розмежування повноважень та посилення координації між органами стратегічного управління;
- підвищення рівня прозорості та підзвітності регуляторів перед суспільством та міжнародними партнерами;
- посилення взаємодії держави з фінансовими інститутами для створення сприятливого інвестиційного клімату;

- формування адаптивної моделі управління, здатної трансформуватися відповідно до змін у безпековому середовищі.

4. Розвиток методичного інструментарію стратегічного планування.

Ефективність управління залежить від якості методичного супроводу.

Необхідно впровадити оновлений алгоритм стратегічного планування, який включає:

- удосконалену методику стратегічного аналізу із використанням сучасних економетричних моделей;
- систему індикаторів моніторингу, що дозволяють відстежувати досягнення стратегічних цілей у режимі реального часу;
- інтеграцію ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє нівелювати загрози на ранніх стадіях їх виникнення;
- забезпечення дієвого зворотного зв'язку між етапами планування та оцінюванням результатів реалізації стратегії.

5. Стратегічні пріоритети державної політики відновлення.

Визначення стратегічних пріоритетів має базуватися на узгодженні фінансової, бюджетної та монетарної політики. Державна політика повинна враховувати глобальні фінансові тенденції та досвід країн, що проходили через подібні трансформаційні процеси. Обґрунтування комплексу державних інструментів (пільгове кредитування, державні гарантії, стимулювання ринку капіталу) дозволить досягти очікуваних результатів у забезпеченні фінансової самодостатності держави.

Таким чином, формування теоретичного підґрунтя та прикладних механізмів стратегічного управління є фундаментом для переходу від моделі кризового виживання до моделі сталого поствоєнного розвитку фінансової системи України.

Джерела та література:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>. (дата звернення: 23.02.2026).

2. Геєць В. М. Характер перехідних процесів у трансформаційній економіці. *Економіка України*. 2020. № 1. С. 3–15.
3. Данилішин Б. Особливості грошово-кредитної політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39.
4. Зимовець В. В. Державна фінансова політика виходу економіки України із кризи. Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2021. 350 с.
5. Лютий І. О. Фінансова система держави: теоретико-методологічні аспекти. *Фінанси України*. 2021. № 5. С. 22–34.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).
7. World Bank Open Data. Financial Sector Indicators. URL: <https://data.worldbank.org>. (дата звернення: 23.02.2026).

Танцюра Денис,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ.

НЕФІНАНSOVA KOPПOPAТИBHA ЗBІTНІCTЬ ЯK ІНCTPУМЕНТ COЦІАЛЬНО- EKOНОMІЧНОЇ ТPАНCFOPMАЦІЇ УКPАЇНИ У BOЄННИХ УMОВАХ

Актуальність дослідження механізмів державного управління нефінансовою корпоративною звітністю в умовах воєнного стану зумовлена глибинними соціально-економічними трансформаціями, які переживає Україна. Повномасштабна війна спричинила структурні зміни в економіці, посилила потребу в прозорості діяльності суб'єктів господарювання, підзвітності бізнесу суспільству та державі, а також актуалізувала питання довіри міжнародних партнерів і донорів у процесах відновлення країни. Післявоєнна реконструкція потребує системних інструментів управління, що забезпечують узгодження економічного розвитку з соціальними та екологічними пріоритетами. У цьому

контексті нефінансова корпоративна звітність розглядається як важливий елемент сучасної моделі сталого розвитку та як складова механізму державного регулювання економічної діяльності в процесі європейської інтеграції України.

У наукових і практичних підходах відсутня єдність щодо розуміння правової природи, функціонального призначення та місця нефінансової звітності в системі корпоративного управління. Вона трактується як інструмент комунікації, елемент корпоративної соціальної відповідальності, складова системи ESG-регулювання або як форма розширеної підзвітності бізнесу. Разом з тим у контексті державного управління нефінансова корпоративна звітність набуває значення регуляторного інструменту, що забезпечує баланс між економічними, соціальними та екологічними інтересами в межах національної політики сталого розвитку.

Євроінтеграційний курс України передбачає імплементацію європейських стандартів у сфері нефінансової звітності, що обумовлює необхідність адаптації національного законодавства, формування інституційних механізмів контролю та створення належного нормативно-правового середовища. Відповідні зміни відбуваються в умовах трансформації системи публічного управління, що передбачає оновлення інструментарію державного впливу на економічні процеси. У цьому аспекті роль державного управління нефінансовою корпоративною звітністю значно посилюється і може передбачати поєднання цілого ряду нормативно-правових, організаційних, інституційних та інформаційних елементів, спрямованих на забезпечення прозорості діяльності підприємств та інтеграцію принципів сталого розвитку в економічну політику держави.

В умовах воєнного стану питання підзвітності бізнесу набуває додаткового значення. Порушення логістичних ланцюгів, релокація підприємств, зміни у структурі виробництва та фінансових потоків актуалізують потребу в комплексному аналізі діяльності компаній з урахуванням не лише економічних показників, а й їхнього впливу на соціальне середовище та екологічну безпеку. Нефінансова звітність дозволяє відобразити соціальні наслідки функціонування

підприємств, їхній внесок у підтримку громад і дотримання принципів належного управління. У цьому контексті вона виступає елементом соціально-економічної стабілізації та інструментом формування довіри між державою, бізнесом і суспільством.

Водночас сучасний етап розвитку характеризується поєднанням процесів мобілізації ресурсів із підготовкою до структурної модернізації економіки. Це обумовлює необхідність формування системи державного управління, здатної інтегрувати нефінансову інформацію у процес прийняття стратегічних рішень. Що особливо актуально з урахуванням проблеми відсутності доступної інформації щодо впровадження стандартів та ведення ESG-звітності, що було визначено на підставі досліджень Офісу зеленого переходу у 2025 році [1]. Нефінансова звітність у такому вимірі виконує функцію інформаційної основи для розроблення політик, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та узгодження економічних, соціальних і екологічних пріоритетів як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання.

Водночас слід зауважити, що трансформаційні процеси, зумовлені воєнним станом, не можуть розглядатися виключно як тимчасове явище. Поточні виклики формують необхідність перегляду структури економічних відносин та формування стратегії післявоєнного розвитку. У цьому контексті важливим є не лише реагування на наслідки війни, а й формування інституційних засад майбутньої відбудови. Закладання нормативних, організаційних та управлінських механізмів у сфері нефінансової звітності створюватиме передумови для послідовного переходу до моделі сталого економічного зростання в повоєнний період.

У процесі післявоєнного відновлення України особливого значення набуде питання інтеграції принципів ESG (зокрема Директиви CSRD – Директива про звітність про сталий розвиток корпорацій) [2] у національну економічну політику. Запровадження вимог щодо розкриття нефінансової інформації сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості країни, забезпечуватиме відповідність міжнародним стандартам і створить передумови для залучення

зовнішніх фінансових ресурсів. Саме тому державне управління у цій сфері повинно забезпечувати не лише формальне виконання регуляторних вимог, а й створення умов для ефективного функціонування системи звітності як складової економічної трансформації.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про поступовий перехід від добровільних форм нефінансової звітності до більш системного та нормативно врегульованого підходу. У межах європейської практики нефінансова звітність розглядається як інструмент забезпечення прозорості ринку, підвищення відповідальності корпорацій та гармонізації економічних процесів із соціальними й екологічними цілями. Для України цей досвід є орієнтиром у формуванні власної моделі державного регулювання, що враховує національні особливості та виклики воєнного часу.

Узагальнюючи, можна констатувати, що механізм державного управління нефінансовою корпоративною звітністю є складовою ширших соціально-економічних трансформацій, які відбуваються в Україні в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Його формування сприяє підвищенню прозорості економічних процесів, зміцненню довіри між державою та бізнесом, інтеграції принципів сталого розвитку в національну політику.

Розвиток державного управління у сфері нефінансової звітності має позитивну перспективу для України, оскільки створює передумови для прискорення євроінтеграційних процесів, удосконалення регуляторного середовища та формування сучасної моделі економічного розвитку. У контексті післявоєнного відновлення це може стати важливим чинником модернізації системи публічного управління та забезпечення сталого розвитку держави.

Джерела та література

1. 77% українських компаній потребують інструментів для впровадження ESG-стандартів/ <https://gto.dixigroup.org/novyny/77-ukrainskykh-kompanii-potrebuieut-instrumentiv-dlia-vprovadzhennia-esg-standartiv-rezultaty-doslidzhennia-ofisu-zelenoho-perekhodu> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance) // Official Journal of the European Union. – 2022. – L 322. – 16.12.2022. – P. 15–80. – Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng> . (дата звернення: 23.02.2026).

Харламов Михайло,

д.і.н., професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси

Чиркіна-Харламова Марина,

к. тех. н., доцент,
заступник начальника кафедри радіаційного і хімічного захисту
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси

МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

(2022-2025 РОКИ).

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року стало каталізатором глибоких змін у системі державного управління безпекою, зокрема в Державній службі України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Функціонування цієї служби в умовах тривалого воєнного стану виокремило низку критичних завдань: забезпечення життєздатності критичної інфраструктури, захист населення від комплексних загроз, координація гуманітарних операцій, а також інтеграція міжнародної допомоги в існуючі структури реагування [1, с. 18].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій традиційно розглядається як система органів управління та сил, основною метою яких є захист населення та територій від надзвичайних ситуацій техногенного,

природного та соціального характеру. Її основні функції включають – превентивні заходи: оцінка ризиків, планування, інформування населення; реагування на надзвичайні ситуації: аварійно-рятувальні роботи, евакуація, медична допомога; відновлення: ліквідація наслідків, відбудова критичної інфраструктури [2, с. 45]. В умовах воєнного стану до цих функцій додаються специфічні задачі: захист від військових загроз, координація дій з оборонними структурами, робота в умовах бойових дій тощо.

Починаючи з 2022 року, відбулося суттєве реформування організаційно-штатної структури служби – відбулося посилення інтеграції з оборонними силами, було створено механізми оперативного обміну інформацією між ДСНС України, ЗСУ, Національною гвардією та службами територіальної оборони, було сформовано кризові штаби на національному та регіональному рівнях з координації реагування на багатоаспектні загрози. Також відбулася децентралізація повноважень всередині ДСНС України: районні та обласні управління отримали розширені повноваження на місцях для пришвидшення реагування [3, с. 72]. Ці реформи були спрямовані на підвищення оперативності та адаптованості служби до умов бойових дій.

Аналіз законодавства 2022–2025 років фіксує низку змін у нормативно-правовій базі. Було впроваджено: уточнення статусу державної служби в умовах воєнного стану, введення нових стандартів оцінки ризиків та безпеки об'єктів критичної інфраструктури; регулювання порядку залучення цивільних резервів та добровольчих формувань до реагування. Ці зміни сприяли формалізації нових процесів та створили юридичну основу для адаптивного управління ризиками. В умовах війни важливим елементом стало цифрове перетворення ДСНС України. А саме було створено: єдиний інформаційний простір для обміну даними між службами безпеки, екстреними службами та місцевими громадами; покращено використання геоінформаційних систем (ГІС) для моніторингу ризиків, планування евакуацій та розподілу ресурсів, відбулося розширення застосування штучного інтелекту та машинного навчання для прогнозування наслідків бойових дій, оцінки руйнувань та оптимізації реагування. Цифрова

трансформація посилила здатність служби працювати в умовах обмеженої фізичної доступності та значної невизначеності [3, с. 74].

Воєнний стан вимагав перегляду традиційних підходів до підготовки рятувальників. Тож за період повномасштабного вторгнення країни-агресорки було запроваджено спеціалізовані тренінги з тактичної медицини, поведінки під вогнем, психологічної стійкості; розширено співпрацю з міжнародними партнерами для передачі досвіду бойового реагування та кризового менеджменту, підвищено рівень автономності підрозділів у прийнятті рішень під час операцій. Ці заходи сприяли посиленню готовності службовців до багатоаспектних загроз.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій пройшла значну трансформацію в умовах воєнного стану 2022–2025 років. Основні тенденції включали: організаційні зміни, що підвищили адаптивність і інтегрованість служби; законодавчі новації, що заклали правову основу для роботи в умовах війни; цифрова трансформація, що змінила підходи до аналізу ризиків та реагування; підготовка персоналу, що підвищила професійний рівень рятувальників. Трансформації дозволили службі зберегти ефективність функціонування під час безпрецедентної тривалої кризи, що має важливе значення не лише для національної безпеки України, але й для глобальної науки про цивільний захист.

Джерела та література

1. Горбулін В. П., Даник Ю. Г. Національна безпека України: виклики, ризики, загрози. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2022. 304 с.
2. Кравченко С. О. Механізми державного управління системою цивільного захисту України. Державне управління: теорія та практика. 2021. №2. С. 45–53.
3. Шевченко М. М. Цивільний захист в умовах воєнних загроз: організаційно-правові аспекти. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2023. № 1. С. 72–81.

Шевчук Катерина,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав
Науковий керівник – Дем'яненко Борис, д. політ. н., професор,
професор кафедри політології та журналістики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Політичні причини російської агресії проти України мають комплексний характер і пов'язані з еволюцією політичного режиму РФ у пострадянській період та трансформаціями української державності після 2014 р. Ключовим чинником стала авторитарна консолідація влади у РФ, що супроводжувалась обмеженням політичного плюралізму, послабленням незалежності судової системи, встановленням контролю над медіапростором і формуванням персоналістської моделі управління. У цих умовах зовнішня політика набула інструментального значення, а військова агресія стала засобом внутрішньополітичної легітимації через мобілізацію населення, конструювання образу зовнішнього ворога та відволікання уваги від соціально-економічних проблем. Україна посіла центральне місце в цій стратегії з огляду на історико-культурну близькість, що створювала можливості для інформаційних маніпуляцій, через політичні трансформації після Революції Гідності, які сформували альтернативний демократичний приклад для російського суспільства. Водночас стратегічне значення України для російського політичного проєкту визначалося її роллю ключового елемента пострадянського простору та необхідною умовою підтримання статусу великої держави [1, с. 46]. Таким чином, авторитарна логіка функціонування російської політичної системи сприяла використанню війни як інструменту політичного самозбереження, а Україна стала головним об'єктом цієї стратегії.

Неприйняття РФ суверенного зовнішньополітичного та цивілізаційного вибору України стало однією з ключових політичних передумов агресії. Після

подій 2013–2014 рр. курс України на інтеграцію до Європейського Союзу і НАТО набув інституційного характеру, що означало поступове виходження держави з російської сфери впливу та підриєв концепції «привілейованих інтересів» Москви на пострадянському просторі. У російському політичному дискурсі євроінтеграційні прагнення України інтерпретувалися як результат зовнішнього втручання і геополітична поразка Росії, що супроводжувалося запереченням української суб'єктності та легітимацією силових методів впливу [2, с. 17–33]. Водночас демократичні трансформації України формували альтернативну модель політичного розвитку, потенційно привабливу для російського суспільства й таку, що ставила під сумнів стабільність авторитарної системи РФ. У цьому контексті агресія виконувала превентивну функцію – стримування євроінтеграційних процесів, дискредитацію демократичних змін і збереження регіонального домінування РФ. Неприйняття суверенного вибору України набуло характеру не лише зовнішньополітичного конфлікту, а й глибокого ідеологічного протистояння, у межах якого війна стала інструментом утримання впливу та протидії цивілізаційному віддаленню України від російського простору [2, с. 17–33].

Підриєв концепції «зон привілейованих інтересів» став одним із системних чинників російської агресії проти України. Після розпаду СРСР російська політична еліта послідовно утверджувала модель регіонального домінування на пострадянському просторі, розглядаючи сусідні держави як сферу свого виключного впливу з обмеженим правом на самостійний зовнішньополітичний вибір. Ця установка була інституціоналізована у зовнішньополітичних доктринах РФ і слугувала підставою для політичного, економічного й військового тиску. Україна в цій стратегії посідала ключове місце з огляду на демографічний, економічний і військово-стратегічний потенціал, роль у реалізації інтеграційних проєктів на пострадянському просторі. Після 2014 р. втрата політичного контролю над Україною та її курс на європейську й євроатлантичну інтеграцію фактично зруйнували російську модель регіональної гегемонії та підірвали претензії РФ на статус самостійного центру сили. У цьому

контексті військова агресія стала спробою силового відновлення впливу або, щонайменше, інструментом недопущення повноцінної інтеграції України до західних структур. Отже, руйнування концепції «привілейованих інтересів» і втрата України як ключового елемента євразійського проєкту перетворилися для РФ на стратегічний виклик, відповіддю на який стало застосування сили.

Важливим політичним мотивом російської агресії стала криза міжнародної системи безпеки і зниження ефективності механізмів стримування, сформованих після завершення «холодної війни» [5]. Упродовж 1990–2000-х рр. спостерігалася поступова ерозія норм міжнародного права, принципів суверенітету й територіальної цілісності, обмеження спроможності інститутів колективної безпеки забезпечувати превенцію конфліктів. Російське керівництво інтерпретувало обмежені наслідки попередніх військових кампаній – зокрема у Чечні, під час війни проти Грузії у 2008 р., втручання в Сирії – як свідчення допустимості застосування сили за умов контрольованої міжнародної реакції. Інституційні обмеження ООН і ОБСЄ, зокрема можливість блокування рішень через механізм вето, додатково посилювали це сприйняття. Уразливість безпекових гарантій України після відмови від ядерної зброї та порушення Будапештського меморандуму продемонстрували кризу договірних механізмів безпеки. Сукупність нормативної ерозії міжнародного порядку, обмеженої дієздатності інститутів колективної безпеки і прецедентів недостатньо жорсткого реагування на агресію сприяла формуванню у російського керівництва переконання у можливості силового перегляду статус-кво, що стало одним із чинників ескалації агресії проти України.

Російська агресія проти України була пов'язана з використанням війни як інструменту зовнішньополітичного торгу, характерного для ревізійницької стратегії РФ. Ескалація конфлікту розглядалася Кремлем не лише як засіб досягнення цілей щодо України, а й як важіль впливу на провідних західних акторів – США, Європейський Союз та НАТО – з метою нав'язування переговорів і відновлення ролі Росії як ключового суб'єкта формування європейського безпекового порядку. Керована ескалація та деескалація бойових

дій дозволяла Москві формувати міжнародний порядок денний і позиціонувати себе як необхідного учасника врегулювання регіональних криз у межах діяльності ООН, ОБСЄ і Ради Європи. У ширшому контексті війна виконувала функцію інструменту тиску з метою перегляду європейської безпекової архітектури на користь моделі сфер впливу та обмеження суверенітету держав Центрально-Східної Європи. Конфлікт також використовувався як елемент переговорної взаємодії щодо санкційної політики, енергетичних питань і глобальних кризових напрямів [3]. Отже, агресія проти України стала складовою багатовекторної стратегії зовнішньополітичного примусу, спрямованої на підвищення переговорних позицій РФ і підтримання її претензій на статус великої держави.

У 2022–2026 рр. політичні причини агресії РФ проти України набули нового виміру, пов'язаного з прагненням силовим шляхом закріпити зміну регіонального та глобального балансу сил. Повномасштабне вторгнення стало логічним продовженням тривалої політики заперечення української державності та суверенного цивілізаційного вибору, у межах якої Україна дедалі більше розглядалася як об'єкт політичної трансформації, демілітаризації або обмеження суб'єктності. Метою агресії виступала не лише корекція зовнішньополітичного курсу України, а й формування залежної буферної конфігурації безпеки у Східній Європі. Одночасно війна стала викликом базовим принципам міжнародного права та спробою утвердити силовий ревізіонізм як інструмент регулювання міжнародних відносин. У ширшому контексті агресія була спрямована на перегляд постхолодновоєнного порядку та підрив ролі США і Європейського Союзу у системі міжнародної безпеки. Отже, повномасштабна війна стала не лише етапом ескалації двостороннього конфлікту, а спробою демонстрації нової політичної реальності, у якій домінування сили розглядається як альтернатива правовим механізмам міжнародного порядку.

Отже, політичні причини російської агресії проти України зумовлені поєднанням авторитарної логіки керівництва РФ, відмови визнати суверенний розвиток України, прагнення утримати регіональну гегемонію та використання

військової сили як інструменту реалізації внутрішньополітичних і зовнішньополітичних цілей, що надає конфлікту системного та тривалого характеру.

Джерела та література

1. Бжезинський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи. Львів-Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 237 с.
2. Власюк О. С. Російська агресія проти України: витоки, виклики та відповіді. Київ : НІСД, 2016. 304 с.
3. Горбулін докладно проаналізував, як Росія роками готувалася до агресії проти України. Навіть масова культура – елемент війни. 2016-02-25 00:00. URL: https://texty.org.ua/fragments/65583/Gorbulin_dokladno_proanalizuvav_jak_Rosija_rokamy_gotuvalasa-65583/ (дата звернення: 23.02.2026).
4. Перспективи формування нової європейської системи безпеки та місце в ній України : аналіт. доп. / О. Александров, А. Веселовський, О. Каракуц, К. Кононенко, В. Орлик, М. Паламарчук, В. Ярмоленко; за ред. О. Александрова, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2025. 45 с.
5. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки / Авт. кол: А. Єрмолаєв, С. Денисенко, О. Маркєєва, Л. Поляков. Київ : Нова Україна. Інститут стратегічних досліджень. 2015. URL: http://newukraineinstitute.org/media/news/501/file/crisis_security%20UKR.pdf. (дата звернення: 23.02.2026).

СЕКЦІЯ 4. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

Гаврилечко Юрій,

к. держ. упр.,
доцент кафедри бізнесу адміністрування та права
ЗВО «Університет трансформації майбутнього»
м. Чернігів

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ВИКЛИК СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному світі штучний інтелект (далі – ШІ) стає ключовим інструментом цифрової трансформації публічного управління. В Україні ШІ інтегрується в систему надання публічних послуг, сприяючи автоматизації процесів, персоналізованим рекомендаціям та оптимізації ресурсів державних інституцій. Однак таке використання ШІ створює виклики для системи міжнародної безпеки, зокрема через ризики кібератак, витоку даних та порушення приватності, що посилюються геополітичними конфліктами. Відповіді на ці виклики мають базуватися на поєднанні практики цифрової трансформації України з європейськими нормативними актами, такими як General Data Protection Regulation (GDPR) та Акт щодо кібербезпеки (Cybersecurity Act), які регулюють інформаційну безпеку [1; 2].

ШІ відкриває нові можливості для сервісного обслуговування громадян: аналіз даних забезпечує швидкий доступ до послуг, скорочуючи строки реагування на запити (до 50% часу) в електронному урядуванні. З позицій теорії цифрового врядування (digital governance) ШІ формує передумови для переходу до моделі data-driven policymaking – управління, заснованого на аналізі даних, що зменшує вплив суб'єктивного чинника та розширює можливості доказової політики (evidence-based policy). В Україні під час воєнного стану ШІ застосовується для автоматизації адміністративних процесів, персоналізованих рекомендацій та підвищення ефективності державних органів, що дозволяє

оптимізувати ресурси та зменшити бюрократію. Це особливо важливо для вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи (ВПО), пенсіонери та особи з інвалідністю [3]. Водночас ІІІ інтегрується з державною інформаційною політикою, сприяючи цифровій трансформації, але вимагає відповідності європейським стандартам, як-от Директива NIS та Регламенти ЄС щодо захисту даних [4; 5].

Використання ІІІ в публічному управлінні генерує серйозні ризики для міжнародної безпеки. Серед них: вразливість до кібератак (наприклад, фішинг, DDoS, ІІІ-підтримувані атаки та інші загрози), витік конфіденційної інформації та маніпуляція даними, що може призводити до геополітичних конфліктів. В умовах воєнного стану в Україні ІІІ стає об'єктом гібридних загроз, де ворог може використовувати алгоритми для дезінформації або саботажу публічних послуг [6; 7]. Європейські регуляції, такі як Cyber Resilience Act (CRA) та роль ENISA, підкреслюють необхідність сертифікації ІІІ-систем для забезпечення кібербезпеки. Міжнародний аспект полягає в тому, що ІІІ в публічному секторі може порушувати транскордонний обмін даними, посилюючи напругу між країнами, особливо в контексті глобальних криз (пандемії, міграція, воєнні конфлікти тощо) [8, с.93–94].

ІІІ в публічному управлінні створює виклики для системи міжнародної безпеки через асиметрію технологій між державами, потенціал для кібервійн та етичні дилеми (когнітивні упередження в алгоритмах, дискримінація тощо). В ЄС акцент на використанні положень ENISA та Cybersecurity Act регулює ці ризики, але в Україні необхідна адаптація цих норм для посилення національної безпеки. Рекомендації включають: розробку національних стандартів сертифікації ІІІ, міжнародну співпрацю (наприклад, через НАТО та ЄС) для обміну даними про загрози, та інтеграцію етичних принципів у ІІІ-системи [9].

Використання технологій штучного інтелекту (ІІІ) у сфері публічного управління набуває системного характеру та розглядається як один із ключових чинників модернізації державних інституцій. Інтеграція алгоритмічних систем у процеси прийняття управлінських рішень, аналізу великих масивів даних,

прогнозування соціально-економічних тенденцій і автоматизації адміністративних процедур здатна істотно підвищити ефективність, прозорість та оперативність функціонування органів влади.

Водночас широке впровадження ШІ створює комплекс нових викликів для міжнародної та національної безпеки. У геополітичному вимірі конкуренція за лідерство у сфері ШІ посилює технологічну фрагментацію світу, формує асиметрії доступу до обчислювальних потужностей і даних, а також впливає на баланс сил між державами. Таким чином, штучний інтелект стає не лише інструментом управління, але й елементом стратегічної могутності.

Подальші наукові дослідження у цій сфері мають зосереджуватися на міждисциплінарному аналізі етичних, правових та регуляторних аспектів використання ШІ. Йдеться, зокрема, про проблематику алгоритмічної упередженості, відповідальності за рішення, прийняті автоматизованими системами, забезпечення людського контролю (human oversight), а також про розробку механізмів міжнародної координації у сфері цифрової безпеки. Формування збалансованої моделі регулювання штучного інтелекту є передумовою того, щоб його впровадження у публічному управлінні стало чинником стійкого розвитку, а не джерелом нових загроз.

Джерела та література

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення: 26.02.2026).
2. Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1148/oj/eng> (дата звернення: 26.02.2026).
3. Дзевелюк М. В., Тимошенко Є. А. Штучний інтелект та електронне урядування: нові горизонти публічного управління. *Актуальні проблеми держави і права/*

№ 107. 2025. С. 104–111. URL: <https://doi.org/10.32782/apdp.v107.2025.13> (дата звернення: 26.02.2026).

4. The Directive on security of network and information systems (NIS Directive). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis-directive> (дата звернення: 26.02.2026).
 5. Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation (EU) No 526/2013 (Cybersecurity Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj/eng> (дата звернення: 26.02.2026).
 6. The Directive on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive> (дата звернення: 26.02.2026).
 7. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Модернізація публічного управління як інструменту нейтралізації загроз національній безпеці. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. 2. 2025. С. 29–36. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.2.5>
 8. Штучний інтелект, сучасні технології та право в Україні : монограф. / за заг. ред.: О. А. Костенка; Держ. наук. установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України». Київ; Одеса : Фенікс, 2026. 356 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/2100_monografiya_finish.pdf (дата звернення: 26.02.2026).
- Адаптація законодавства ЄС у сфері штучного інтелекту до виборчих процесів: Шлях для України, IFES Україна, 2024. URL: <https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2025/01/ifes-ukraine-artificial-intelligence-ukr.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).

Гавриш Катерина,

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

Науковий керівник – Дабіжа Віра, к.н.з держ.упр., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК НОВА ФОРМА ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

У сучасних міжнародних відносинах все частіше фіксується явище, яке називають гібридною війною. Це – форма конфлікту, в якій поєднуються традиційні військові дії з широким спектром невійськових засобів впливу: інформаційних, економічних, політичних, психологічних та кібернетичних. Такий тип конфліктів значно ускладнює традиційне розуміння безпеки в міжнародній політиці, адже гібридні загрози виходять за межі звичайного збройного протистояння та виявляються на внутрішньому і глобальному рівнях без оголошення війни.

З огляду на це гібридні війни можна визначити як сукупність заздалегідь спланованих та масштабних реалізованих заходів різного характеру (військового, політичного, інформаційного, економічного), спрямованих на досягнення стратегічних цілей за рахунок дестабілізації функціонування держави та підриву міжнародної безпеки [1, с. 2].

Гібридна війна – це новий вид конфліктів, що поєднує класичні військові ознаки війни з невійськовими інструментами впливу. Як наголошують в академічних джерелах, термін «гібридна війна» виник не раптово, його корені сягають початку ХХІ століття, коли технологічний розвиток та глобалізація спричинили появу нових форм політичного та військового тиску [2, с. 3–5].

Згідно із визначенням Ю. М. Узденової, гібридна війна включає одночасне використання традиційних збройних дій, дипломатичного тиску, інформаційної пропаганди, економічних санкцій і цифрових атак – усе це має на меті ослабити

державу як політичну, економічну і соціальну структуру [3, с. 1–3]. Така стратегія дозволяє агресору досягати своїх цілей без відкритого конфлікту, що ускладнює міжнародне реагування та відповідальність згідно з міжнародним правом.

У міжнародному праві поняття «гібридна війна» є досить новим і недостатньо чітким: відсутність єдиної дефініції ускладнює кваліфікацію таких конфліктів як акт агресії, що призводить до правових прогалин у сфері відповідальності та міжнародних санкцій [4, с. 197–205].

Гібридні війни використовують широкий спектр засобів тиску, серед яких:

- військові операції – обмежені або приховані бойові дії, які не завжди оголошуються публічно;
- інформаційна та психологічна війна – маніпуляція масовою свідомістю, дискредитація інститутів держави, розповсюдження фейкових наративів [3, с. 3–5];
- економічний тиск – санкції, блокади, економічне витиснення через енергетичні чи торговельні важелі;
- кібернетичні атаки – порушення роботи критичної інфраструктури, злам інформаційних систем, вплив на громадську думку через цифрові платформи [3, с. 2–4].

Важливо відзначити, що головна мета гібридної війни – не лише фізичне знищення, а підриє суверенітету, дестабілізація політичної системи та розкол суспільства.

В останні роки гібридні загрози стали невід’ємною частиною глобального порядку та серйозно вплинули на архітектуру міжнародної безпеки. В умовах російсько-української війни гібридні компоненти (інформаційні атаки, пропаганда, кібероперації) значною мірою визначали перебіг конфлікту ще до повномасштабного вторгнення у 2022 році [5].

Такі конфлікти вимагають від держав удосконалення захисних механізмів, зокрема: розвитку стратегічної комунікації для протидії інформаційним атакам;

міжнародної координації у сфері кібербезпеки; зміцнення правових механізмів протидії агресії без оголошення війни.

Зокрема, Україна як держава, що переживала гібридні атаки у 2014–2022 рр. та відкрите вторгнення, стала прикладом національної та міжнародної відповіді на ці виклики, що сприяло розвитку глобальних стратегій забезпечення безпеки.

Гібридні війни як нова форма загроз мають низку наслідків: дестабілізація державних інститутів та підрив довіри громадян до влади; підрив міжнародних угод та правових норм, оскільки агресор може уникати відповідальності через відсутність чіткої юридичної дефініції; підвищення ролі технологій у системі безпеки, що потребує інновацій у міжнародних правових нормах та механізмах співпраці [4, с. 200–203].

Водночас гібридні війни висвітлюють важливість міжнародної солідарності: держави повинні розробити узгоджені механізми протидії таким загрозам, включаючи посилення регіональних та глобальних коаліцій.

Гібридні війни — це не просто нова форма військового конфлікту, а складна система загроз, що поєднує військові та невійськові засоби тиску для досягнення стратегічних цілей. Ці конфлікти вимагають комплексних підходів у сфері національної та міжнародної безпеки, нових правових рамок, міжнародної співпраці та інноваційних технологічних рішень. Усвідомлення та вивчення гібридних загроз є ключовим завданням сучасної науки міжнародних відносин та безпеки.

Джерела та література

1. Буряченко О. Гібридна війна як нова форма глобального протистояння. *Наукові праці МАУП*. 2024. [URL:10.32689/2523-4625-2024-2\(74\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-3) (дата звернення: 27.02.2026).
2. Узденова Ю. М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. [URL:10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/26](https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/26) (дата звернення: 27.02.2026).

3. Юрчак Ю. М. Науково-прагматичні аспекти гібридної війни Російської Федерації проти України. 2023.
4. Глух М. В., Гончаренко М. Сутнісне розуміння та природа поняття «гібридна війна» в сучасній доктрині міжнародного права. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. [URL:10.33244/2617-4154-1\(14\)-197-205](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(14)-197-205) (дата звернення: 27.02.2026).
5. O. Posmitukh, M. Pavlunko, V. Kovalskyu. Hybrid warfare is a modern strategy of confrontation. *Social Development and Security*. 2021. [URL:10.33445/sds.2021.11.3.19](https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.3.19) (дата звернення: 27.02.2016).

Дяченко Наталія,
к.н. з держ.упр., доцент,
доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки
Київського університету інтелектуальної власності та права
м. Київ

**МУЛЬТИМОДАЛЬНІ АГРАРНІ ХАБИ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ
ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ГЛОБАЛЬНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ**

Необхідність модернізації механізмів міжнародної безпеки обумовлена кумулятивним впливом геополітичної ескалації, кліматичних дестабілізаційних чинників та деструкції традиційних логістичних маршрутів. За таких умов функціональна роль продовольчої безпеки зміщується з гуманітарної площини у категорію фундаментальних передумов глобальної стабільності, що й обумовлює необхідність перегляду стратегічних пріоритетів у межах забезпечення міжнародного правопорядку.

Мультимодальні аграрні хаби, як складні інфраструктурні об'єкти, що інтегрують різні види транспорту (залізничний, морський, річковий та автомобільний), трансформуються у стратегічні вузли, які здатні забезпечити стійкість світової економіки до турбулентних викликів.

Процес реконфігурації глобальних логістичних систем, що спостерігається в останні роки, характеризується відходом від моделі максимальної економічної

ефективності (*англ. Just-in-Time*) на користь моделі максимальної надійності та безпеки (*англ. Just-in-Case*). Блокування ключових морських артерій та мілітаризація транспортних шляхів актуалізують потребу створення розгалуженої мережі аграрних хабів.

У сучасних умовах глобалізації економіки важливу роль відіграють *мультимодальні логістичні мережі* – системи доставки вантажів, де в межах одного контракту використовуються два чи більше видів транспорту (авто, залізниця, море, авіа). Така модель організації перевезень стає відповіддю на виклики динамічного ринку, що вимагає від бізнесу максимальної гнучкості та швидкості прийняття рішень.

Завдяки інтеграції різних транспортних сегментів у єдиний технологічний ланцюг, мультимодальні мережі дозволяють:

- стирати географічні бар'єри, поєднуючи віддалені континенти з локальними ринками;

- забезпечувати принцип «від дверей до дверей», де замовник взаємодіє лише з одним оператором, попри складність маршруту;

- оптимізувати логістичні витрати, обираючи найбільш ефективний транспорт для кожної окремої ділянки шляху.

Розвиток таких мереж не лише стимулює міжнародну торгівлю, а й стає фундаментом для побудови стійких та адаптивних ланцюгів постачання, здатних витримувати глобальні економічні коливання.

Центральними ланками мультимодальних логістичних мереж виступають *мультимодальні транспортно-логістичні хаби*, які функціонують як стратегічні вузли інтеграції різних видів транспорту, забезпечуючи високотехнологічну переробку вантажопотоків, синхронізацію графіків руху перевізників та консолідацію сервісних послуг для оптимізації часових і фінансових витрат у глобальних ланцюгах постачання.

Мультимодальні транспортно-логістичні хаби, як стратегічні вузли, де перетинаються різні види транспорту (залізничний, автомобільний, морський та авіаційний), сприяють максимально ефективному переміщенню вантажів, адже

передбачають інтермодальність, діджиталізацію та зручне геополітичне положення (табл. 1).

Для України цей досвід є релевантним у контексті цифрової трансформації мультимодальних хабів, де впровадження систем класу TOS (англ. *Terminal Operating System*) – інтегрованих інформаційних систем – інтелектуального ядра мультимодального хабу, дозволяє компенсувати дефіцит персоналу та підвищити точність операцій. Сінгапурський термінал *Tuas* доводить, що майбутнє хабів – це «*Port-as-a-Service*» (порт як сервіс), де кожен клієнт бачить рух свого вантажу онлайн так само просто, як доставку піци, завдяки повній цифровізації.

Таблиця 1. Ключові характеристики успішного хабу

<i>Характеристика</i>	<i>Опис</i>
Інтермодальність	Наявність терміналів для швидкої зміни виду транспорту без розпакування вантажу.
Цифровізація	Використання систем управління терміналами (англ. <i>Terminal Operating System, TOS</i>) та блокчейну для відстеження.
Геополітичне положення	Близькість до основних торгових коридорів.

У Північній Америці логістика зосереджена на поєднанні гігантських портів із розгалуженою залізничною мережею 1-го класу, зокрема порти Лос-Анджелес (англ. *Los Angeles*) та Лонг-Біч (англ. *Long Beach*) Західного узбережжя США є ворота для азійського імпорту), а Чикаго (англ. *Chicago*) є найбільшим ендогенним мультимодальним вузлом у світі, де сходяться шість із семи найбільших залізниць Північної Америки.

Серед основних регіонів світу – лідерів у розбудові мультимодальних логістичних систем доцільно виокремити Європейський Союз. Європа має одну з найрозвиненіших мереж мультимодальних вузлів завдяки ініціативі Транс'європейської транспортної мережі (англ. *Trans-European Transport Network, TEN-T*) [1].

TEN-T – це не просто будівництво чи сполучення доріг (логістичних маршрутів), це – впровадження стандартів, таких як: інтеперабельність (усунення технічних бар'єрів, наприклад, однакова ширина залізничної колії чи єдина система управління рухом поїздів), мультимодальність (створення вузлів, де пасажери та вантажі можуть легко змінювати види транспорту) та сталий розвиток, серед перспективних напрямів якого – перехід на екологічні види транспорту, розвиток електрозаправок та водневих станцій уздовж магістралей. Мережа TEN-T є системою складових: *Основна мережа* (англ. Core Network); *Розширена основна мережа* (англ. Extended Core Network) та *Всеохопна мережа* (англ. Comprehensive Network).

Основна мережа складається не лише з доріг, а й з так званих «міських вузлів» (англ. *Urban Nodes*) – найбільших міст ЄС (включаючи Київ, Львів, Одесу в перспективі), де перетинаються потоки; головні морські та річкові порти такі як Роттердам, Гамбург, а тепер і Одеса); стратегічні аеропорти), що приймають основний пасажиропотік та великі логістичні хаби (англ. *Rail-Road Terminals, RRT*) для перевантаження контейнерів.

Для України включення в *Основну мережу* означає, що маршрути як-от Київ – Чоп чи Одеса– кордон з ЄС стають пріоритетами номер один для західних інвестицій, оскільки вони мають бути готові до 2030 року

Інтеграція мультимодальних аграрних хабів в структуру *Основної мережі* України в межах розвитку Трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T) виступає стратегічним інструментом оптимізації експортного потенціалу держави та ключовим чинником синхронізації національної логістичної інфраструктури з глобальними безпековими стандартами [2].

Функціонування мультимодальних аграрних хабів постає як стратегічна детермінанта модернізації архітектури міжнародної безпеки в умовах глобальної турбулентності та інституційної невизначеності. Системна імплементація прикладного моделювання та інституціоналізація зазначених логістичних вузлів забезпечує трансформацію інфраструктурного ресурсу в дієвий інструмент

зміцнення глобальної безпеки, що сприяє стабілізації транскордонних продовольчих потоків.

Джерела та література

1. Trans-European Transport Network, TEN-T.
URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en (дата звернення: 25.02.2026).
2. Дяченко Н. (2025). Концептуальні засади інноваційного розвитку: теоретичний аспект. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*, (3).
URL: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.3.02> (дата звернення: 25.02.2026).

Загородня Альона,

д-р філос., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто сутність економічної безпеки держави в умовах глобалізації. Проаналізовано основні загрози економічній безпеці держави та визначено роль державної політики у забезпеченні стабільного економічного розвитку. Обґрунтовано значення економічної безпеки як важливої складової національної безпеки держави.

У сучасних умовах розвитку світового господарства економічна безпека держави набуває особливого значення. Процеси глобалізації сприяють активному розвитку міжнародної економічної співпраці, однак одночасно створюють нові ризики для стабільності національних економік. Взаємозалежність держав, інтеграція у світову економіку та посилення міжнародної конкуренції зумовлюють необхідність забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Економічна безпека є важливою складовою національної безпеки держави, оскільки від стану економіки залежить політична стабільність, соціальний розвиток та обороноздатність країни. У сучасних умовах держави повинні формувати ефективну економічну політику, спрямовану на мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

Економічна безпека держави є складною багатокomпонентною категорією, яка характеризує здатність національної економіки забезпечувати стабільний розвиток, захист економічних інтересів держави та належний рівень життя населення.

Деякі науковці розглядають економічну безпеку як стан економіки, за якого забезпечується стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та створюються умови для сталого економічного розвитку. Економічна безпека охоплює фінансову, виробничу, енергетичну, інвестиційну та зовнішньоекономічну складові [1].

Глобалізація є одним із визначальних факторів розвитку сучасної світової економіки. Вона характеризується зростанням міжнародної торгівлі, руху капіталу, технологій та трудових ресурсів. З одного боку, глобалізація сприяє економічному розвитку держав, розширенню ринків збуту та залученню іноземних інвестицій. З іншого боку, вона створює додаткові загрози економічній безпеці.

Основними загрозами економічній безпеці держави в умовах глобалізації є:

- залежність від зовнішніх ринків;
- нестабільність світової економіки;
- фінансові кризи;
- посилення міжнародної конкуренції;
- енергетична залежність;
- зростання зовнішнього боргу;
- економічні санкції;
- міграція трудових ресурсів.

Особливо актуальною проблема економічної безпеки є для України, яка перебуває в умовах структурної трансформації економіки та інтеграції у світове

господарство. В умовах воєнних загроз забезпечення економічної безпеки набуває стратегічного значення [3].

Забезпечення економічної безпеки держави передбачає реалізацію ефективної державної економічної політики, спрямованої на розвиток національного виробництва, підтримку інноваційної діяльності та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків.

Важливу роль у зміцненні економічної безпеки відіграє міжнародне економічне співробітництво. Участь держав у міжнародних організаціях сприяє стабілізації економічного розвитку та забезпечує доступ до фінансових ресурсів і технологій.

Економічна безпека держави в умовах глобалізації є необхідною умовою стабільного розвитку та важливим елементом системи національної безпеки.

Отже, економічна безпека держави є важливою складовою національної безпеки та необхідною умовою стабільного розвитку держави в умовах глобалізації. Глобалізаційні процеси створюють як нові можливості для економічного розвитку, так і додаткові загрози для національної економіки.

Встановлено, що ефективне забезпечення економічної безпеки потребує реалізації комплексної державної політики, спрямованої на зміцнення економічного потенціалу держави та зменшення залежності від зовнішніх факторів [4].

Подальший розвиток системи економічної безпеки України пов'язаний із підвищенням конкурентоспроможності національної економіки, розвитком інноваційної діяльності та активізацією міжнародного економічного співробітництва.

Джерела та література

1. Andrusiac G. Economic Security – New Approaches in the Context of Globalization. *CES Working Papers*. Vol. 7(2). P. 232–240.
2. Fedorenko T., Zahorodnia A., Koval Ya. Information and analytical activity in the system of economic security of the enterprise. *Intellectualization of logistics and*

supply chain management. 2024. v.24 pp. 83–88. URL: <https://doi.org/10.46783/smart-scm/2024-24-9> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Загородня А. С. Підвищення рівня управління економічною безпекою підприємств в умовах ризиків та загроз. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: 10.32782/2524-0072/2023-54-12 (дата звернення 25.02.2026).
4. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Економічні науки*. 2016. С. 159–164.

Кіндратець Олена,
д.політ.н., професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя

НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК ЧИ БЕЗПОРЯДОК

Поняття порядок широко вживане. Основними антонімами до слова «порядок» є безлад, хаос. Багато відомих науковців шукали відповідь на питання, що собою представляє світовий порядок та який є кращим з точки зору збереження миру та сталого розвитку. Хтось наголошував на важливості в збереженні світового порядку врівноваження сил великих держав світу, на важливості цінностей, принципів, правил, які поділяють світові гравці та дотримуються їх попри власні інтереси, можливо, навіть суперечливі. Розробка теорій світової держави та глобального управління були також продиктовані спробою встановлення світового порядку.

При намаганні встановити такий порядок завжди виявляються країни-лідери, які визначають правила співіснування всіх інших країн. Часто такими країнами стають ті, які є переможцями у великих війнах, перш за все світових війнах. В цьому закладений конфлікт, який на певному етапі стає очевидним та руйнує той порядок, який склався.

Бажання запропонувати свій порядок виникає тоді, коли в певних країн зростає економічний, військовий потенціал, та коли до цього готові не тільки

еліти, але і суспільство, яке підготували за допомогою ідеологічного впливу на його свідомість, насадження міфів, стереотипів.

Відповідальність за збереження світового порядку покладена на систему міжнародних інститутів та міжнародне право, за умови, що всі міжнародні актори приймають та готові дотримуватися його беззастережно. Після Другої світової війни в цій системі ключову роль відігравала ООН. Під егідою ООН у різних сферах були створені та функціонували міжнародні організації, завдання яких полягає у збереженні світового порядку, а значить передбачуваності, стабільності, сталого розвитку в різних сферах життя. Аналіз діяльності цих організацій змушує визнати, що в наш час багато з них переживає кризу та не здатні більше виконувати в повному обсязі ті функції, які зобов'язані виконувати. Вже тривалий час обговорюється необхідність реформування цих організацій, в тому числі й ООН.

Особливої ваги нині набувають безпекові функції міжнародних організацій через загрозу нової світової війни. Дехто переконаний в тому, що «повзуча» Третя світова війна вже розпочалася. Нинішня криза породжена намаганням Росії, країни постійного члена Ради Безпеки ООН, змінити «старий» світовий порядок на «новий» силовим способом. Це означає порушення балансу сил, який забезпечував певний порядок та входження в період хаосу. Один з найбільш відомих вчених Генрі Кіссінджер у своїй книзі «Дипломатія» (1994) наголошував на тому, що система балансу сил майже ніколи не існувала в історії людства. В іншій своїй книзі «Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті» (2014) вчений закликає готуватися до серйозних змін у світі.

Ідеологічне протистояння між соціалістичною та капіталістичною системою закінчилося в 1991 р. руйнуванням останньої. Однак історія на цьому не закінчилася. У книзі «Кінець історії та остання людина» Ф. Фукуяма передбачав перемогу ліберальної демократії й саме з цим він пов'язував «кінець історії». Нині відбувається процес згортання демократії та посилення авторитарних тенденцій у світі, а разом з цим і прагнення недемократичних

країн змінити світовий порядок. Таким країнам зробити це простіше через фактичну відсутність опозиції. Історія продовжується, але не так, як того хотілося тим, хто є прихильниками демократії, міжнародного права, свободи та миру.

План Росії по перегляду наявної системи світового порядку був озвучений Путіним під час його виступу на Мюнхенській конференції з питань безпеки 10 лютого 2007 року. Тоді Путін виступив з критикою однополярної моделі світу, яка, на його думку, направлена виключно на обслуговування інтересів США та обраного кола держав та не є життєздатною. Найважливішими економіками світу стають Китай, Індія, інші країни, що розвиваються. Це вимагає зміни світопорядку. Росія в цих змінах, очевидно, бачила себе в ролі лідера. Реалізація цих планів передбачала, що країна: примножить свій військовий потенціал; створить однорідне суспільство за переконаннями; перепише історію; створить відповідні освітні, просвітницькі програми; фінансуватиме створення «правильних» кінофільмів, пісень; нейтралізує опозицію; підготується до ведення інформаційної війни тощо. Ці завдання виконати було не так вже і складно, адже ця робота велася ще в сталінські часи. Крім того, потрібно було знайти союзників в інших країнах та заручитися їх підтримкою, знайти важелів тиску на непоступливих представників еліти в цих країнах (гроші, компромат, залякування).

В книзі З. Бжезинського «Велика шахівниця» багато передбачень, деякі з яких виявилися пророчими. Автор наголошує на тому, що в середовищі російської зовнішньополітичної верхівки (складеної переважно з колишніх совєтських чиновників) все ще процвітає глибоко вкорінене жадання особливої євразійської ролі, яка відповідно забезпечила б Москві підпорядкування незалежних постсовєтських держав [1, с. 51].

На тлі цих змагань за новий світовий порядок, які для України вилилися у тривалу, кровопролитну війну, війну за незалежність, всі попередні зусилля світової спільноти щодо розв'язання проблем, від яких залежить виживання людства і які отримали назву «глобальні проблеми», якщо і не забуті, то відійшли

на другий план перед загрозою нової світової війни. Світ змінився і повернутися до періоду відносної стабільності буде важко. Спроби зберегти без змін, наприклад, Раду Безпеки ООН, в якій право вето має країна-агресор, є свідченням втрати керованості процесів, які відбуваються у сфері світової безпеки.

Отже, слід визнати, що світовий порядок не є незмінним. Він змінюється і часто ці зміни є небажані, неочікувані, непередбачувані та такими до яких країни та народи змушені адаптуватися. Старий світовий порядок проіснував тривалий час після закінчення Другої світової війни до розпаду СРСР. Варто було б заздалегідь подбати про створення нових чи реформування старих міжнародних організацій. На жаль, не знайшлось світових лідерів, які б могли ініціювати обговорення змін в міжнародних інститутах в нових умовах. Ініціатива перейшла до окремих країн, які незадоволені своїм становищем у світі та відчують, що мають можливість його змінити. Нинішня гонка озброєнь має за ціль не тільки захист на випадок агресії проти їх суверенної держави, але і здійснення тиску, залякування інших країн та можливу агресію з метою не тільки розширення території, але і зміни світового порядку.

Саме тому, що світ не підготувався до подібних змін стала можливою російська війна проти України, яку хтось називає безглуздою, а хтось екзистенційною.

Джерела та література

1. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Львів – Івано-Франківськ : «Аілея-НВ». 2000. 236 с.

Луцюк Андрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Глобалізація, що розглядається як процес посилення інтеграції світових економічних, політичних та культурних систем, стала стимулом для активного поширення соціальних проєктів, націлених на вирішення широкого спектра суспільно значущих завдань. Зростаючий рівень комунікацій між різними державами та континентами спричиняє появу нових форматів співпраці, коли державні інституції, громадські організації та приватні компанії об'єднують ресурси, досвід і можливості для посилення ефективності проєктних ініціатив [1]. Застосування сучасних цифрових інструментів посилило потенціал залучення міжнародної спільноти до розроблення програм допомоги соціально вразливим верствам населення чи до організації різноманітних просвітницьких заходів з метою підвищення обізнаності громадян щодо актуальних соціальних проблем.

Різноманіття соціально-економічних контекстів стимулює організаторів соціальних проєктів до пошуку стратегій, які не лише враховують локальні потреби, а й використовують глобальні тренди у сфері освіти, охорони здоров'я та захисту навколишнього середовища. Однією з ілюстрацій ефективності глобальних комунікацій є об'єднання європейських і північноамериканських неурядових організацій для проведення благодійних кампаній, що спрямовані на покращення доступу до медичних послуг у регіонах з низьким рівнем охорони здоров'я. Формат взаємодії дає змогу оперативно запроваджувати нові технології та методи, зокрема телемедицину чи дистанційне навчання медичного персоналу, що забезпечує сталий розвиток і сприяє покращенню стану здоров'я населення на віддалених територіях.

Процеси глобалізації не лише розширюють коло можливостей, а й зумовлюють зростання складності в управлінні соціальними ініціативами,

оскільки змішування культурних, економічних і політичних характеристик різних суспільств потребує додаткових компетенцій від фахівців у галузі менеджменту [2]. Питання адаптації до різнорідних культурних традицій постає особливо гостро, коли йдеться про міжнародні проекти, де чутливі соціальні теми мають бути представлені в контексті, зрозумілому для учасників з різних країн. Що може стосуватися питань гендерної рівності, прав людини, екологічної безпеки та інклюзії, які в різних культурно-цивілізаційних середовищах інтерпретуються по-різному.

Серйозним викликом для ефективного управління соціальними проектами стає неоднаковий рівень економічного розвитку, що може обмежувати фінансові ресурси або ускладнювати логістику. Іноді міжнародні організації зіштовхуються із правовою невизначеністю, особливо коли норми різних країн не узгоджуються між собою, а правові механізми не завжди забезпечують належний захист учасників соціальних проєктів [3]. Наявність корупційних ризиків у деяких регіонах додає труднощів у координації та розподілі коштів, що, у свою чергу, може негативно вплинути на імідж організаторів і зменшити рівень довіри серед місцевої громади.

Державні інституції, виконуючи функції регуляторів і координаторів, забезпечують необхідні умови для розвитку соціальних ініціатив, особливо коли мова йде про законодавче підґрунтя, надання ресурсів та формування сприятливого середовища для громадських організацій і волонтерських рухів. Залучення представників органів влади до процесу визначення пріоритетних напрямів соціальних проєктів стає важливим механізмом, що сприяє легітимізації та узгодженості дій із загальнодержавними стратегіями розвитку. Однією зі стратегій посилення державної підтримки може бути створення комплексних програм соціальної адаптації, де соціальні виплати, освіта і працевлаштування синергійно поєднуються з метою підвищення рівня добробуту найбільш уразливих груп громадян.

Іншим аспектом державної участі є моніторинг і контроль результативності соціальних проєктів, що виконує функцію зворотного зв'язку

для ухвалення подальших управлінських рішень. Завдяки публічному звітуванню про досягнуті показники, інституції сприяють прозорості процесів, мінімізуючи ризики зловживань і забезпечуючи ефективне використання ресурсів. У межах глобалізованого середовища роль державних органів не обмежується внутрішнім регулюванням, адже важливим стає розвиток транснаціональної співпраці та участь у міжнародних мережах, що займаються питаннями соціальної безпеки, суспільної інтеграції чи вирішення гуманітарних криз.

Поширення глобальних підходів до управління соціальними проектами стимулює уніфікацію основних принципів, методик і показників ефективності. Численні організації використовують загально визнані стандарти, розроблені провідними міжнародними інституціями, де у фокусі уваги перебувають прозорість, орієнтація на сталий результат і належне дотримання прав людини. Упровадження таких підходів, як Project Cycle Management або логіко-структурні моделі, дозволяє значно покращити процеси планування, реалізації та оцінювання соціальних проєктів [4]. Конкретна методологія може бути адаптована відповідно до контексту певної країни, проте принципова рамка, що базується на міжнародному досвіді, гарантує відносно високу ефективність і результативність.

Використання загальноприйнятих індикаторів результативності, спираючись на рекомендації міжнародних організацій, створює додаткові можливості для порівняльного аналізу та масштабування успішних практик. Деякі волонтерські спільноти та неурядові організації, залучаючи іноземні гранти, зобов'язуються дотримуватися стандартів, що враховують потреби бенефіціарів і водночас гарантують прозору фінансову звітність. Мережеві структури, що об'єднують соціальні ініціативи з різних куточків світу, роблять акцент на професіоналізації персоналу та впровадженні навчальних програм, спрямованих на формування управлінських навичок, ефективну комунікацію та аналіз ризиків.

Джерела та література

1. Клос Л. Шляхи розвитку теорії та практики соціальної роботи в умовах глобалізації. *Social Work and Education*, 2021. Vol. 8, No. 4. pp. 461–471. URL: <https://journals.uran.ua/swe/article/view/250523> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Бортнік С. М. Соціально-економічне проектування: курс лекцій. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2023. 116 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054825.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).
3. Теличко О. А., Реун В. А. Аналіз законодавства та судової практики щодо правового статусу та соціальних гарантій працівників цифрових платформ у країнах ЄС: виклики та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 06. С. 416–424. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.68> (дата звернення: 24.02.2026).
4. Полянська А. С. Теоретичні основи дослідження поняття «проект» («міжнародний проект») та вплив проектного менеджменту на розвиток бізнесової діяльності підприємств. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. 1(107), 17–25. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-17-25](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-17-25) (дата звернення: 23.02.2026).

Маруховський Олег,

к. політ. н, доцент,
науковий співробітник відділу проблем
світового політичного розвитку
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Актуальність дослідження проблеми трансформації політичних стратегій авторитарних режимів країн Центральної Азії в умовах російсько-української війни зумовлена тим, що тривалий час ці держави розглядалися як сфера ексклюзивного впливу Москви, де Росія виступала головним гарантом безпеки

та політичної стабільності авторитарних еліт. Проте повномасштабна російська агресія проти України 2022 року радикально змінила правила гри, змусивши місцеві авторитарні режими трансформувати свої політичні стратегії виживання, балансуючи між формальною лояльністю Кремлю та необхідністю дистанціювання від його агресивної політики.

Трансформація зовнішньополітичних стратегій авторитарних режимів країн Центральної Азії проявилася у феномені «принципового нейтралітету». Жодна країна регіону відкрито не підтримала російську агресію, але й не приєдналася до санкцій. У голосуваннях Генасамблеї ООН країни ЦА переважно утрималися, що стало формою тихого протесту проти порушення Росією територіальної цілісності України. Відомо, що Президент Казахстану Токаєв на спільних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку закликав «поважати територіальну цілісність держав, повернувшись до витоків Статуту ООН» [1]. Казахстан зайняв найбільш радикальну позицію, офіційно відмовившись визнавати незалежність «Луганської та Донецької народних республік» [2] та анексію окупованих територій України, що стало чітким сигналом про небажання Астани ставати «співучасником» російської агресії.

Водночас авторитарні режими країн Центральної Азії змушені демонструвати Російській Федерації видимість дружби (участь у парадах 9 травня, візити на економічні форуми), щоб уникнути економічного чи енергетичного шантажу. Ця «гібридна дипломатія» спрямована на те, щоб не стати наступною ціллю для російської експансії, водночас зберігаючи відкритими канали комунікації із Заходом.

Економічний вимір трансформації політичних стратегій є найбільш суперечливим, включаючи в себе як економічний прагматизм, так і санкційний ризик. З одного боку, війна відкрила нові можливості в тому, що через країни Центральної Азії пішов потік паралельного імпорту в Росію, що дозволило місцевим елітам отримати надприбутки. З іншого боку, загроза вторинних санкцій з боку США та ЄС змусила авторитарні режими країн Центральної Азії посилити контроль над фінансовими операціями. Важливо, що стратегічним

напрямок політики стала розбудова логістики в обхід Росії [3], а саме проекту (TITR) Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (Середній коридор), що з'єднує Китай з Європою через Каспійське море та Кавказ [4]. Це фундаментальна трансформаційна зміна у стратегіях, тому що раніше всі шляхи вели через РФ, а зараз авторитарні режими країн Центральної Азії роблять ставку на інфраструктурну незалежність від російських залізниць та портів.

Внутрішньополітичні стратегії авторитарних режимів країн Центральної Азії також зазнають трансформаційних змін. Побоюючись «експорту війни» на свої території та активності російської пропаганди, авторитарні уряди почали обережну політику адаптації та деколонізації. У Казахстані та Узбекистані посилюється увага до розвитку національних мов, переглядається радянське минуле та обмежується мовлення найбільш радикальних російських пропагандистських каналів. Авторитарні лідери країн Центральної Азії зрозуміли, що ідеологія «руського миру» загрожує їхній власній владі, саме тому вони дедалі частіше апелюють до національного суверенітету та ідентичності як інструменту консолідації суспільства навколо чинної влади. Водночас в країнах Центральної Азії спостерігається посилення репресивного апарату, коли будь-які антивоєнні мітинги або, навпаки, активні проросійські виступи жорстко присікаються, щоб не допустити дестабілізації, якою може скористатися Кремль.

У зв'язку з обмеженим обсягом тез нижче представлена систематизована таблиця №1 порівняльної характеристики політичних стратегій авторитарних режимів пострадянських країн Центральної Азії у період російсько-української війни (2022–2025 рр.)

Таблиця № 1.

Порівняльна характеристика політичних стратегій пострадянських країн Центральної Азії (2022–2025 рр.)

Країна Центральної Азії	Офіційна позиція щодо російсько-української війни	Ключовий вектор трансформації	Відносини з РФ
1). Казахстан	Принциповий нейтралітет, підтримка	Диверсифікація логістики та	Конструктивна дистанція,

	територіальної цілісності України	експорту нафти в обхід РФ (Середній коридор), залучення західних інвестицій	дотримання санкційного режиму
2). Узбекистан	Нейтралітет, заклики до дипломатичного врегулювання війни	Посилення регіонального лідерства, активна співпраця з США та ЄС	Економічний прагматизм без військово-політичних зобов'язань
3). Киргизстан	Формальний нейтралітет при значному внутрішньому тиску РФ	Балансування між залежністю від РФ та страхом санкцій, мінімізація вторинних санкцій	Висока економічна залежність, обережний саботаж ОДКБ та ініціатив Кремля
4). Таджикистан	Мовчазний нейтралітет	Пошук нових гарантів безпеки (Китай, Іран) через неефективність ОДКБ	Криза довіри до ОДКБ, військова присутність РФ сприймається як ризик
5). Туркменістан	Глибокий ізоляціонізм та нейтралітет	Енергетична експансія в бік Європи та Туреччини (Транскаспійський газопровід)	Формальна лояльність при спробах витіснити РФ з газового ринку

Складено автором.

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки про те, що трансформація політичних стратегій авторитарних режимів пострадянських країн Центральної Азії в умовах російсько-української війни характеризується переходом від моделі «молодшого партнера РФ» до моделі «автономного суб'єкта». Це свідчить про остаточний занепад концепції «пострадянського простору» як єдиного моноліту під керівництвом Російської Федерації, тому авторитарні режими регіону успішно адаптувалися, конвертуючи її слабкість у власну геополітичну суб'єктність. Попри економічну залежність та географічну близькість, вектор розвитку країн Центральної Азії зміщується в бік багатополярності, де ключовими гравцями стають Китай, Туреччина та Захід, а Росія поступово перетворюється з гаранта стабільності на джерело ризиків, що змушує Астану, Ташкент та інші столиці інтегруватися у світову систему безпеки. Подальша динаміка цих процесів залежатиме від результатів російсько-української війни, проте повернення до повної підпорядкованості Москві в тому вигляді, в якому воно існувало до 2022 року, вже видається малоімовірним.

Таким чином, дослідження трансформації політичних стратегій країн Центральної Азії в умовах та після російсько-української війни дозволяє не лише спрогнозувати подальшу долю російського впливу на пострадянському просторі, а й оцінити життєздатність авторитарних моделей управління в умовах глобальної турбулентності та формування нового багатопольярного світу.

Джерела та література

1. Карплюк Д. Токаєв в ООН закликав поважати територіальну цілісність держав *Главком*. 2022. 20 вересня. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/tokajev-v-oon-zaklikav-povazhati-teritorialnu-tsilisnist-derzhav-876678.html> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Мигаль М. Казахстан не визнає «Л/ДНР» – глава МЗС. *Главком*. 2022. 05 квітня. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/-kazakhstan-ne-viznaje-ldnr-glava-mzs--835754.html> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Польська К. Зближення ЄС і Центральної Азії: вирішальний крок в обхід РФ. 2024. 01 лютого. URL: <https://www.dw.com/uk/zblizenna-es-i-centralnoi-azii-virisalnij-krok-v-obhid-rf/a-68146631> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Середній коридор: шлях, що виник у новій євразійській геополітиці. *Міжнародний кур'єр*. URL: <https://intercourier.news/2025/02/05/serednij-korydor-shlyah-shho-vynyk-u-novij-jevrazijskij-geopolityczi/> (дата звернення: 23.02.2026).

Наумкіна Світлана,
д. політ. н., професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ

Повномасштабна агресія Росії проти України зруйнувала попередню архітектуру європейської безпеки, яка базувалася на принципах Гельсінських

угод, неподільності безпеки та взаємозалежності. Сучасний етап характеризується переходом до системи стримувань та противаг, де Україна відіграє ключову роль як безпековий хаб. Мета тез – проаналізувати трансформаційні процеси європейської безпеки та визначення місця України у новій системі міжнародних відносин.

Криза безпекових інститутів у сучасних умовах є безпрецедентною і дає всі підстави для переосмислення ролі та призначення НАТО. Міжнародні безпекові інститути (ООН, ОБСЄ) продемонстрували свою неефективність у запобіганні та врегулюванні конфлікту, що спричинило кризу довіри до них. Це стимулювало активізацію НАТО та ЄС у сфері безпеки та оборони. Динаміка змін полягає у посиленні ролі військових альянсів, збільшенні оборонних бюджетів європейських країн та переорієнтації на колективну оборону. НАТО знову стало центром безпекової політики в Європі [3].

Але у цьому контексті варто переоцінити роль України як гаранта безпеки та форпосту цінностей. Україна стала форпостом європейської безпеки, стримуючи російську агресію та захищаючи європейські цінності. Вона довела спроможність ефективно використовувати сучасне озброєння та проводити складні військові операції. Досвід України є цінним для країн НАТО у розробці нових стратегій ведення війни та підготовки збройних сил. На думку багатьох фахівців-теоретиків і практиків, роль України полягає не лише у військовому стримуванні, а й у формуванні нової системи цінностей, заснованої на свободі, демократії та верховенстві права [2]. Ці принципи є важливим чинником забезпечення обороноздатності та стійкості українських військових та українського суспільства загалом.

У сучасному світі формується нова система стримувань, яка ґрунтується на перевагах інтеграційних процесів. Нова система європейської безпеки має базуватися на міцних оборонних альянсах, прозорості у сфері озброєнь та дієвих механізмах санкцій. Пріоритетом має стати інтеграція України до НАТО та ЄС, що забезпечить стабільність у регіоні та неможливість повторення агресії.

Спираючись на аналіз сучасних безпека Європи неможлива без безпеки України, а Україна без НАТО залишатиметься в зоні ризику.

Отже, трансформація архітектури європейської безпеки є незворотним процесом, що потребує переосмислення безпекової парадигми. Україна відіграє центральну роль у формуванні нової системи стримувань. Успіх цієї системи залежить від єдності європейських країн, підтримки України та її інтеграції до євроатлантичних безпекових структур.

Джерела та література

1. Буряченко О. В. Криза міжнародної безпеки: еволюція НАТО в умовах російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. № 4. С. 131–136.
2. The Ukraine Effect: Demise Or Rebirth Of The Global Order? Bobo Lo. Lowy Institute. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/ukraineeffect-demise-or-rebirth-global-order> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Vimont P. A New Security Order for Europe. Foundation Robert Schuman. The Research and Studies Centre on Europe. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/733-a-new-security-order-for-europe> (дата звернення: 20.02.2026).

Олійник Уляна,

к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри правових та інформаційних технологій
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

м. Хмельницький

Малінковська Оксана,

старший викладач центру спеціальної підготовки

Пенітенціарної академії України

м. Хмельницький

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

За останні десятиліття збройні конфлікти зруйнували життя мільйонів мирних жителів. В умовах багатьох збройних конфліктів часто відбуваються

серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права та права в галузі прав людини. За певних обставин деякі з цих порушень можуть являти собою геноцид, військові злочини та злочини проти людяності.

Методи ведення війни постійно змінюються, тому існуючі правові норми повинні також змінюватися паралельно з ними, щоб не допускати прогалини у захисті, який вони мають забезпечувати. Чинне законодавство України зокрема, Кримінальний кодекс України вимагають внесення низки змін і доповнень для забезпечення ефективності кримінального покарання за всі види порушень, що були вчинені під час збройних конфліктів, котрі регулюються галуззю міжнародного гуманітарного права. Проте існуюча нормативно-правова база України все-таки певною мірою забезпечує можливість притягнення до відповідальності за вчинені злочини проти прав людини під час збройних конфліктів.

Відповідно до Кримінального кодексу України, ст. 438 порушення законів та звичаїв війни, забезпечується можливість притягнення до відповідальності за низку воєнних злочинів, хоча ступінь конкретності і деталізації цієї статті є недостатніми. Тому неминуче потрібно вносити зміни та доповнення до Кримінального кодексу України щодо забезпечення справедливого та ефективного притягнення до відповідальності за весь спектр серйозних порушень залишається критично важливим кроком у боротьбі з безкарністю на найтяжчі злочини [1].

Кримінальний кодекс України дозволяє притягнення до відповідальності за низку злочинів, що кваліфіковані як воєнні. Такі злочини передбачені розділом XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та розділом XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини Кримінального кодексу України. Відповідальність за порушення норм права під час збройного конфлікту може бути як колективною так і індивідуальною, яка застосовується до конкретних правопорушників [2].

Кожна з країн, яка підписала міжнародні Конвенції, бере на себе зобов'язання ввести у своєму законодавстві в дію норми, що забезпечували б ефективне кримінальне переслідування осіб, котрі скоїли або віддали наказ скоїти серйозні порушення. У зазначеній вище главі Кримінального кодексу України знайшлося відображення обов'язків держави з виконання Женевських конвенцій щодо кримінального переслідування осіб, винних у серйозних порушеннях. На сьогоднішній день практика притягнення до відповідальності, на яку спирається Україна, вказує на відсутність забезпечення ефективності кримінальних покарань за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Сюди входять такі активні дії як встановлення та розшук осіб, підозрюваних у скоєнні таких злочинів, виконання зобов'язань щодо притягнення таких осіб до відповідальності (незалежно від їх громадянства) національними судами, або ж передавати їх для суду іншій державі учасниці.

В контексті розгляду даного питання слід звернути увагу на збройну агресію російської федерації проти України, які можна кваліфікувати як міжнародний збройний конфлікт. Саме ж визначення агресії було надано аж у 1974 р. Резолюцією ГА ООН і визначено, як: вторгнення, напад, військова окупація чи анексія збройними силами держави на територію іншої держави, що підтверджує той факт, що напад росії є актом агресії. З кінця ХХ ст. на початку ХХІ ст. були створені міжнародного кримінального правосуддя, до яких належить Міжнародний кримінальний суд, котрий за своєю функціональністю став першим постійно діючим органом міжнародної кримінальної юстиції, а також змішані та інтернаціоналізовані суди і трибунали, які наділені рядом завдань, що можуть здійснювати як міжнародні, так і національні судові органи [3, с. 76].

Розглядаючи та аналізуючи міжнародно-правові договори, слід зазначити, що захист прав людини, а зокрема права на життя є першочерговим завданням в кожному. До прикладу, стаття 3 Женевських конвенцій 1949 року про неміжнародний збройний конфлікт забороняє насильство щодо всіх осіб, котрі не беруть активної участі у військових діях без будь-яких несприятливих

відмінностей, у тому числі за ознакою громадянства. У ній же передбачається мінімальний стандарт захисту прав у всіх видах збройних конфліктів, як це було вирішено у справі Нікарагуа (Нікарагуа проти США, 1986, п. 218). Стаття 32 Женевської конвенції IV захищає цивільних осіб противника від зловживань з боку сторін. Дані положення прямо забороняють вбивства, тортури, тілесні покарання, каліцтва та медичні чи наукові експерименти, а отже передбачені захищати основні права людини, включаючи право на життя [4].

В продовження щодо захисту даних прав слід звернути увагу на статті 50 і 51 Додаткового протоколу I, які ґрунтуються на тих видах захисту, які викладені в Женевських конвенціях 1949 року, та забезпечують подальші вказівки, спрямовані на захист цивільних осіб та цивільного населення під час міжнародних збройних конфліктів. Стаття 51 (2) вказує на те, що громадянське населення «не є об'єктом нападу», а у Статті 51 (3) звертається увага на те, що «громадяни користуються захистом, передбаченим цим розділом за винятком і на такий період, доки вони беруть безпосередню участь у військових діях». Стаття 75 зазначеного вище Додаткового протоколу передбачає право на життя особам, які перебувають у владі протиборчих сил. Зокрема, щодо неміжнародних збройних конфліктів Додатковий протокол II 15 захищає право на життя та відносини між державою та окремими особами в межах її юрисдикції [5].

На сьогоднішній день Україні просто необхідно внести зміни у Кримінальний кодекс України в контексті реформування за найтяжчі кримінальні правопорушення, скоєні проти міжнародного права, під час збройного конфлікту, ввівши більш жорсткі санкції за міжнародне кримінальне правопорушення. Також, зважаючи на сьогоднішній збройний конфлікт, необхідно підвищувати рівень знань суддів, прокурорів та адвокатів з питань, які належать до сфери дії та застосування міжнародного права, включаючи міжнародне гуманітарне право, міжнародне кримінальне право, що є важливим аспектом забезпечення виконання Україною своїх зобов'язань щодо боротьби з безкарністю за найтяжчі кримінальні правопорушення проти прав та свобод людини.

Джерела та література

1. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf (дата звернення: 28.02.2026 р.).
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.03.2026 р.).
3. Громовенко К. В. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів : навч.-метод. посіб. К. В. Громовенко, М. В. Грушко, К. В. Мануїлова. Одеса : Вид-во «Юридика», 2023. 132 с.
4. Sandoz Y., «The International Committee for the Red Cross as guardian of international humanitarian law», 31 December 1998, P. 235
5. Загальна декларація прав людини 1948 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.03.2026 р.).

Сердюк Ірина,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Агроінженерія

Полтавського державного аграрного університету

м. Полтава

Науковий керівник – Ігор Усанов, к.філос.н., доцент, доцент кафедри політології, історії і філософії

Полтавського державного аграрного університету

м. Полтава

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала точкою біфуркації для сучасної архітектури світопорядку, девальвуюючи засадничі принципи Гельсінського заключного акту та Статуту ООН [5]. Системна криза інституційних механізмів стримування, зумовлена

деструктивною роллю постійного члена Ради Безпеки, актуалізувала потребу в докорінному переосмисленні засобів підтримання міжнародного миру. У сучасних реаліях спостерігається вимушений перехід від ліберальної моделі колективної безпеки до парадигми жорсткого реалізму та формування нових оборонних конфігурацій, що зумовлює необхідність ґрунтовного наукового аналізу цих трансформаційних процесів.

У наших міркуваннях ми спирались на акти міжнародного права, зокрема резолюції Генасамблеї ООН серії «ES-11» [3], Стратегічну концепцію НАТО 2022 року [2] та «Стратегічний компас» Європейського Союзу [1]. Розбіжності документів і політичних дій, свідчать про ерозію існуючих безпекових зв'язків, а також втрату ефективності універсальних інститутів порівняно з регіональними структурами безпеки. Тому, головний акцент у нашому аналізі надано саме концепту «безпека». У межах політичної науки безпека традиційно трактувалася як стан захищеності життєво важливих інтересів суб'єкта від зовнішніх та внутрішніх загроз. Проте еволюція міжнародних відносин зумовила перехід від вузького, суто військового розуміння безпеки (State-centric security), до комплексної парадигми. Сучасна теоретична думка розглядає безпеку як динамічну багатовимірну систему, що охоплює не лише відсутність прямого збройного насильства, а й стан стабільності політичних, економічних та правових інститутів [4, с. 12–15].

Важливою теоретичною зміною є перехід до концепції «всеосяжної безпеки», де об'єктом захисту стає не лише державний суверенітет, а й глобальні мережі комунікацій, енергетичні потоки та цифрова інфраструктура. Таким чином, безпека перестає бути статичним показником і трансформується у здатність системи до адаптивної стійкості (resilience) перед обличчям гібридних викликів. Поточний стан архітектури безпеки дозволяє констатувати глибоку делегітимізацію універсальних інститутів підтримання миру. Вочевидь, що право вето в Раді Безпеки ООН трансформувалося з інструменту глобальної стабілізації на механізм політичного блокування міжнародного правосуддя, що призвело до фактичного паралічу системи колективного реагування. У відповідь

на ці виклики відбувається зміщення акцентів у бік регіоналізації та ренаціоналізації оборонних стратегій. Ревіталізація НАТО як провідного гаранта євроатлантичної стабільності, зафіксована вступом Фінляндії та Швеції до Альянсу, свідчить про повернення до стратегій стримування зразка періоду холодної війни на якісно новому технологічному рівні [2; 4, с. 88].

Водночас спостерігається суттєве розширення концепту безпеки, який остаточно поглинув енергетичну, кібернетичну та інформаційну складові. Війна в Україні продемонструвала, що санкційна політика та забезпечення продовольчої стійкості є невід’ємними компонентами сучасної оборонної архітектури [1, с. 5–7]. Це прискорює формування багаторівневої моделі безпеки, де провідну роль відіграють не лише формальні союзи, а й гнучкі функціональні коаліції, такі як Консультативна група у форматі «Рамштайн».

В підсумку зазначимо, що повномасштабна війна в Україні зумовила перехід до комплексної моделі безпеки, що базується на поєднанні військових, економічних та технологічних механізмів стримування. Подальша стабілізація міжнародних відносин у XXI столітті залежатиме від здатності світової спільноти до радикального реформування глобальних інституцій та впровадження дієвих інструментів міжнародно-правової відповідальності за злочин агресії.

Джерела та література

1. Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests. Brussels : EEAS, 2022. 73 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-0_en (дата звернення: 28.02.2026).
2. NATO 2022 Strategic Concept : adopted by the Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid on 29 June 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm (дата звернення: 28.02.2026).

3. Агресія проти України : Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН на 11-й надзвичайній спеціальній сесії A/RES/ES-11/1 від 2 берез. 2022 р. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039> (дата звернення: 28.02.2026).
4. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2022. 256 с.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення: 28.02.2026).

Філіпов Ярослав,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Політологія
Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»
м. Київ

Науковий керівник – Наталія Чубур, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»
м. Київ

ВІД МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ДО ПРАВА СИЛЬНОГО: ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ

Сьогодні ми є свідками того, як ліберальний правовий порядок поступово втрачає свою реальну силу. Те, що довгий час вважалося універсальною правовою системою, насправді трималося на специфічному балансі сил, що виник після завершення Холодної війни. Зараз, коли цей баланс порушений, основи міжнародних відносин повертаються до більш прямолінійних форм співіснування. У таких умовах стає очевидно, що одних лише юридичних процедур і формальних гарантій недостатньо для забезпечення реальної безпеки.

Події останніх років показали, що міжнародне право саме по собі не здатне ефективно стримувати агресію без наявності політичної волі та реальних механізмів впливу. Тому сучасну ситуацію можна розглядати не просто як кризу

системи міжнародних відносин, а як перехід від переважно декларативної дипломатії до більш прагматичної реальної сили. Те, що довгий час вважалося універсальною правовою системою, насправді трималося на специфічному балансі сил, що виник після завершення Холодної політики, у якій значну роль відіграють сила, ресурси та стратегічні інтереси держав.

Якщо проаналізувати роботу міжнародних інституцій, стає досить очевидним: правовий нормативізм ніколи не мав власного автономного статусу. Юридичні угоди зазвичай лише фіксують волю держав, які мають реальну владу. Візьмемо Раду Безпеки ООН [3]. Це гарний приклад того, як право вето фактично виводить сильних гравців за межі правового поля, роблячи будь-які санкції проти них технічно неможливими. Виходить, що міжнародне право працює доти, доки воно вигідне, і легко ігнорується, коли мова йде про життєві інтереси потужних країн.

Доцільно звернутися до історичного прикладу, пов'язаного з Будапештським меморандумом. Цей документ де-факто виявився лише дипломатичною декларацією, а не гарантією. У ньому свідомо замінили термін «гарантія» на «запевнення», що зняло з підписантів будь-які жорсткі зобов'язання [1]. Там не було передбачено ні автоматичного ультиматуму агресору, ні чіткої військової відповіді. Все, на що можна було розраховувати – це «консультації», які в реальних умовах війни перетворюються на дипломатичне затягування часу. Зазначений приклад засвідчує, що в ситуації, коли міжнародні правила не забезпечуються належними механізмами виконання, безпека держави залежить передусім від її оборонного потенціалу, а не лише від підписаних міжнародних угод [2, р. 3].

На нашу думку, однією з головних помилок сучасної теорії є віра в реальну суверенну рівність усіх держав. На практиці міжнародна система залишається суворо ієрархічною [3]. Ті країни, які не можуть самостійно гарантувати свою безпеку, неминуче потрапляють у залежність від сильніших партнерів. Це добре видно на прикладі санкційної політики: економічно потужні гравці нав'язують

власні правила іншим країнам, експортуючи своє законодавство як світову норму.

У цій структурі номінальний суверенітет невеликих держав часто стає інструментом обмеження їхніх ж інтересів. Ми бачимо це навіть усередині ЄС, де країни іноді змушені поступатися своїми пріоритетами на користь бюрократичних рішень центру. Справжній суверенітет сьогодні – це прерогатива тих, хто може дозволити собі діяти автономно.

Досить влучним є приклад Ізраїлю: держава приймає рішення про захист своїх громадян, не зважаючи на тиск міжнародних комітетів. Безпека стає привілеєм тих, хто має волю до суб'єктності. Ще одним показовим прикладом можна назвати Південну Корею, яка в умовах постійної загрози з боку КНДР системно інвестує в оборону, технології та підготовку резерву, не покладаючись виключно на міжнародні гарантії. Так само Фінляндія, маючи складну історію відносин із сильнішим сусідом, вибудувала модель всеохопної оборони, де до захисту держави готове все суспільство. Приклад Швейцарії також демонструє, що нейтралітет не означає слабкість, адже країна підтримує високий рівень підготовки армії та розвинену систему цивільної оборони.

Сьогодні стає зрозуміло, що глобалізація в її попередньому вигляді вичерпала себе. Світ розпадається на макрорегіональні блоки, де універсальні правила гри вже не працюють. Натомість повертається логіка територіального порядку, де стабільність залежить від здатності держави фізично утримувати свої межі та диктувати правила у своєму регіоні. Це повернення до реальності, де безпека – це результат чіткого розрізнення власних інтересів і зовнішніх загроз.

У нинішніх умовах кожній країні необхідно ставати такою собі державою-фортецею. Країна-фортеця – це не ізоляція від світу, а насамперед здатність покладатися на власні сили та відповідально ставитися до свого майбутнього. В сучасній політичній дійсності не можна покладатися лише на зовнішню допомогу чи міжнародні місії. Коли правові гарантії стають лише формою етикету, право на існування отримує той, хто розбудовує власний оборонний потенціал і захищає свою ідентичність. Жодні конвенції не замінять армію, яка

здатна тримати фронт. Лише поєднання внутрішньої стійкості, патріотизму громадян і сильних державних інституцій дає можливість ефективно протистояти зовнішнім загрозам.

На сьогоднішній день, у такий непростий час, доцільно стверджувати, що епоха правового романтизму закінчилася. Ми повернулися до системи координат, де безпека напряду залежить від сили та національної волі. Це може здаватися жорстоким, але це реальність, у якій ми живемо. На нашу думку, міжнародне право без механізму реального примусу залишається лише елементом великої дипломатичної гри. Щоб бути повноцінним учасником міжнародних відносин у XXI столітті, потрібно відмовитися від ілюзій про колективний захист. Справжній мир сьогодні базується на такому балансі сил, де будь-яка спроба агресії стає для ворога занадто дорогою. В кінцевому рахунку, право завжди буде на боці того, хто здатний його відстояти.

Джерела та література

1. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : міжнародний документ від 05.12.1994 р. // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 25.02.2026).
2. Pifer S. The Budapest Memorandum and U.S. Obligations / Steven Pifer. Brookings Institution, 2014. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-budapest-memorandum-and-u-s-obligations/> (date of access: 25.02.2026).
3. Charter of the United Nations : Article 27 (Voting) // United Nations : official website. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (date of access: 25.02.2026).

Чікалкін Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту економіки та менеджменту
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема забезпечення економічної безпеки привертала увагу дослідників і в минулому, але частіше вони говорили і писали про безпеку в цілому, про національну безпеку, а про економічну – лише як складову частину загальної проблеми національної безпеки. Тільки в 70-ті роки ХХ століття поняття «економічна безпека» стало розглядатися як одна з ключових складових національної безпеки. Надалі цей термін поширився у розвинених країнах. Саме тоді, відстоюючи реалістичну оцінку міжнародної ситуації, що склалася, представники перш за все країн Західної Європи виступили за широке використання економічних методів у забезпеченні національної безпеки [1].

Економічна безпека є тим підґрунтям, на якому базуються всі інші напрями національної безпеки – політична, військова, соціальна, інформаційна, екологічна тощо. Адже без стабільної економіки неможливо забезпечити належне фінансування оборонної сфери, підтримку соціальних програм, розвиток освіти, науки та охорони здоров'я. Слабка економіка знижує рівень життєзабезпечення населення, провокує соціальну напруженість та зменшує здатність держави протистояти зовнішнім викликам.

Для того щоб зрозуміти та усвідомити значення поняття «економічна безпека», необхідно дати сутнісну характеристику особливій категорії «безпека». У Законі України «Про національну безпеку України» вона визначається як «захищеність життєво важливих для суспільства та особистості інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів». За цього визначення забезпечення національної безпеки України – це діяльність держави, всього суспільства та кожного громадянина окремо, спрямована на

захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Основним суб'єктом забезпечення безпеки є держава, що здійснює функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої і судової влади.

Держава відповідно до чинного законодавства забезпечує безпеку кожного громадянина на території України і захист та заступництво громадянам України, що перебувають за її межами. Крім того, суб'єктами безпеки є громадяни, громадські організації і об'єднання, що мають права і обов'язки щодо забезпечення безпеки відповідно до законодавства.

Об'єктом безпеки – є виокремлена суб'єктом частина матеріального світу з метою управління безпекою. Основними об'єктами безпеки України є: особистість – її права і свободи, суспільство – його матеріальні і духовні цінності, держава – її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність. До об'єктів безпеки також відносяться підприємства, об'єднання, установи матеріальної або нематеріальної сфери виробництва [3].

Економічна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки, оскільки саме вона визначає рівень стійкості держави до внутрішніх і зовнішніх викликів, здатність забезпечувати економічну незалежність, фінансову стабільність та сталий розвиток. Її сутність полягає у захищеності національної економіки від кризових явищ, надмірної зовнішньої залежності, руйнівного впливу глобальних процесів та недобросовісної конкуренції.

Забезпечення економічної безпеки держави передбачає створення умов для ефективного функціонування підприємств, розвитку інновацій, підтримки інвестиційного клімату, збереження стратегічних ресурсів та підвищення добробуту населення. Водночас вона є основою політичної стабільності, соціальної злагоди та міжнародної конкурентоспроможності країни.

Таким чином, економічна безпека не лише гарантує стабільність національної господарської системи, а й виступає запорукою державного

суверенітету та ключовим чинником у формуванні стратегій національної безпеки.

Джерела та література

1. Загородня А. С. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека підприємства». Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Том 7. № 3. С. 16–22. URL : <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-2> (дата звернення: 21.02.2026).
2. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
3. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24. 2013. С. 104–106.

Шаравара Тамара

д. і. н., професор
завідувач кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

СТРУКТУРНІ АДАПТАЦІЇ НАТО

В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

4 квітня 1949 року США, Канада, Велика Британія, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Ісландія та Португалія (12 держав) підписали Північноатлантичний договір, який об'єднав членів Альянсу за принципом колективної оборони. У статті 5 Північноатлантичного договору йдеться про те, що напад на одну країну-члена вважається нападом на всіх, що надає кожній державі-члену впевненість у підтримці союзників. Станом на сьогодні до НАТО входять 32 держави (останньою приєдналася Фінляндія) і під його захистом фактично знаходяться до 1 млрд. людей [1].

Попри те, що в Стратегічній концепції НАТО 1999 року головним завданням у галузі безпеки було визначено саме забезпечити стабільність євроатлантичного регіону шляхом розвитку демократичних інститутів, пропагування мирних способів владнання суперечок і запобігання погрозам та силовим сценаріям, це не завадило РФ 2008 р. розпочати війну проти Грузії та окупувати Абхазію і Південну Осетію.

Наступного року на саміті НАТО в Страсбурзі було прийнято «Декларацію щодо безпеки Альянсу» на додаток до чинної тоді Концепції й ухвалено рішення розпочати підготовку нової Стратегічної концепції НАТО. У Декларації вперше зафіксували відмову Альянсу від суто оборонної стратегії та необхідність виконання повного спектру військових операцій і місій не лише на своїй території, а й поза її межами, по її периметру та на стратегічній відстані. Новими загрозами безпеці у євроатлантичному регіоні було названо тероризм, піратство, кібератаки, а акваторію Чорного моря визнали важливою для європейської безпеки.

У 2010 році на саміті Альянсу в Лісабоні була затверджена нова Стратегічна концепція НАТО. Союзники сформулювали три головних завдання Альянсу:

- 1) колективна оборона та безпека;
- 2) управління кризами;
- 3) безпека через співробітництво.

Також цей документ визначив основними загрозами для Альянсу такі, як розповсюдження ракетної та ядерної зброї, тероризму, кібератак, екологічні проблеми тощо, а метою Альянсу стала воєнна стратегічна адаптація НАТО на короткострокову та середньострокову перспективу [2].

У розділі «Альянс XXI сторіччя» зазначається, що «наша спільна суттєва і стійка мета полягає у захисті свободи і безпеки його членів. Ці цінності і завдання є спільними і вічними, і ми рішуче налаштовані захищати їх через єдність, солідарність, силу і рішучість [3, с. 39].

З роками Стратегічна концепція НАТО «Активна участь, сучасна оборона» від 2010 року вже не враховувала всіх реалій сучасної геостратегічної обстановки.

Тому у 2021 році було ухвалено програму «НАТО-2030», яка передбачає подальшу трансформацію та адаптацію Альянсу до нової реальності. У червні 2022 року на Мадридському саміті НАТО було затверджено нову Стратегічну концепцію Альянсу. Цей документ визначає пріоритети розвитку НАТО на наступну декаду та визначає Росію як головну загрозу для євроатлантичної та європейської безпеки, оскільки в лютому 2022 року розпочалося повномасштабне російське вторгнення в Україну. Таке усвідомлення є запізнілим, адже всі попередні документи взагалі не враховували гібридну війну Росії проти України з 2014 року. Від партнерства з Росією країни Альянсу відмовилися офіційно лише 2022 року, а головною метою назвали забезпечення колективної оборони. У новій Стратегії НАТО визначено сім головних загроз для країн Альянсу:

1. РФ та авторитарні режими загалом до яких віднесли й режим Білорусі через свою «військову інтеграцію» з РФ;
2. тероризм «в усіх його формах та проявах»;
3. нестабільність у Африці та на Близькому Сході;
4. Китай;
5. зловживання у кіберпросторі та у сфері новітніх технологій;
6. руйнування системи контролю за озброєнням;
7. зміни клімату [2].

Окрім цього, Концепція наголошує на необхідності підвищення індивідуальної та колективної стійкості та технологічної переваги НАТО. Ці зусилля мають вирішальне значення для виконання основних завдань Альянсу.

Для України важливо те, що забезпечення постійної військової допомоги зі сторони країн НАТО є однією з вирішальних складових у досягненні перемоги у війні.

Зважаючи на зміни в Стратегіях НАТО визначимо основні структурні адаптації Альянсу до нових реалій.

1. Країни НАТО демонструють оновлення протоколів колективної безпеки для швидкого реагування на збройні напади. Ці протоколи працюють для забезпечення всім відомої статті 5.
2. Країни НАТО оновили бойові інструкції для військових частин. Зокрема, командири бригад отримали право оперативно коригувати методи ведення бою.
3. Відбулося оновлення логістики шляхом застосування цифрових платформ для управління ресурсами, а окремо пришвидшено медичне забезпечення в умовах воєнних дій.
4. Альянс дозволив розширене партнерство і яскравим прикладом стала Україна. Для усвідомлення глибини процесу формування партнерства України з державами Альянсу акцентуємо на такому простому прикладі як імплементація Стандартів НАТО в Україні ще до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. «Стандарти НАТО, яких близько 1200 одиниць – це лише невеличка частина документів НАТО, яка направлена виключно на забезпечення досягнення оперативної та технічної сумісності сил оборони» [4]. Тож наша держава торує цей важкий шлях тривалий час і можливість розширеного партнерства з країнами Альянсу надає нам надійну підтримку під час російсько-української війни.

Джерела та література

1. 75 років НАТО: захист свободи і безпеки всіх союзників. *Україна до НАТО. Від 6 березня 2026 р.* URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/75-rokiv-nato-zakhyst-svobody-i-bezpeky-vsikh-soiuznykiv-2/> (дата звернення: 06.03.2026).
2. Стратегічні концепції НАТО: історія та сучасність крізь призму безпеки. *Україна до НАТО. Від 6 березня 2026 р.* URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75->

[rokiv-nato/stratehichni-kontseptsii-nato-istoriia-ta-suchasnist-kriz-pryzmu-bezpeky/](https://www.nato.int/content/dam/nato/legacy-wcm/media_pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf)

(дата звернення: 06.03.2026).

3. Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору від 19 листопада 2010 року. 40 с. URL: https://www.nato.int/content/dam/nato/legacy-wcm/media_pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf (дата звернення: 07.03.2026).
4. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. *Армія ІНФОРМ*. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/12/standarty-nato-mehanizm-i-tempy-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrayinskyh-realiij/> (дата звернення: 08.03.2026 р.)

Шевцов Ярослав,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Політологія

Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» м. Київ

Науковий керівник – Наталія Чубур, к. пед. н., доцент, доцент кафедри політичних технологій

Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало наймасштабнішим збройним конфліктом на європейському континенті з часу завершення Другої світової війни та суттєвим чинником трансформації сучасної системи міжнародної безпеки. Зазначені події засвідчили глибоку кризу післявоєнного безпекового порядку, сформованого на засадах

Статуту Організація Об'єднаних Націй, принципів суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та непорушності кордонів.

Агресія російської федерації стала свідомим порушенням фундаментальних норм міжнародного права та підривом базових засад світового порядку. Її наслідками стали посилення системної невизначеності у сфері глобальної безпеки, суперечливість функціонування чинної архітектури міжнародних відносин, а також відсутність чітко окреслених параметрів нової моделі безпекового устрою. Водночас спостерігається поступова ерозія механізмів стратегічної стабільності, розмивання раніше досягнутих домовленостей у сфері контролю над озброєннями та зниження ефективності впливу міжнародних безпекових інституцій на процеси врегулювання конфліктів. Таким чином, повномасштабна війна проти України стала не лише регіональною кризою, а й системним викликом для всієї структури міжнародної безпеки, що зумовлює необхідність її концептуального переосмислення та інституційного оновлення. [6, с. 37].

Міжнародна безпека – це система міжнародних відносин, яка ґрунтується на дотриманні всіма державами загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, що виключає врегулювання спірних питань і конфліктів між ними шляхом застосування сили або погроз її використання [3, с. 134].

У період війни теоретичні питання сутності війни та миру набувають безпосереднього практичного значення. Досвід російсько-української війни, що стала одним із ключових чинників трансформації системи міжнародної безпеки, потребує дедалі глибшого осмислення. Повномасштабне неспровоковане вторгнення російської федерації в Україну та подальша ескалація конфлікту кардинально змінили уявлення міжнародної спільноти про чинники забезпечення миру. Ця війна змусила переглянути усталені припущення щодо природи сучасних конфліктів. У центрі уваги під час збройних протистоянь опиняється архітектура (система) глобальних безпекових гарантій і механізмів, покликаних підтримувати світову рівновагу. Війна пришвидшила формування нових регіональних безпекових форматів та зміцнення існуючих союзів. Вступ

Фінляндії та Швеції до НАТО засвідчив зміну безпекових парадигм у Північній Європі. Країни ЄС посилили координацію оборонної політики, що свідчить про поступове зміцнення стратегічної автономії Європейського Союзу.

Особливої актуальності зазначені процеси набувають з огляду на фактор ядерної зброї, створеної у XX столітті, довкола потенційного застосування якої протягом десятиліть формувалося стійке нормативно-політичне табу. Це табу ґрунтувалося на концепції ядерного стримування, взаємно гарантованого знищення та усвідомленні катастрофічних гуманітарних наслідків використання такого виду озброєння.

В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України відбулося фактичне підривання зазначеного табу через систематичне використання ядерної риторики як інструменту політичного та воєнно-стратегічного тиску. Подібна практика створює небезпечний прецедент ерозії ustalених норм поведінки ядерних держав та підвищує рівень глобальної нестабільності [1, с. 73].

Російсько-українська війна спричинила безпрецедентні виклики для глобальної системи міжнародної безпеки, викликавши серйозне занепокоєння щодо майбутнього колективної оборони, геополітичної стабільності та міжнародного правопорядку. З початком ескалації бойових дій у 2022 році держави світу та міжнародні інституції опинилися перед необхідністю перегляду підходів до запобігання конфліктам, їх управління та реагування на них. Війна виявила критичні слабкі місця існуючих безпекових механізмів, продемонструвавши обмеженість можливостей багатосторонніх організацій у забезпеченні регіональної стабільності та стримуванні агресії. Крім того, гібридний характер конфлікту – поєднання традиційних військових дій із кібератаками, інформаційними кампаніями та економічними санкціями – створює складні стратегічні виклики, які не були повною мірою враховані чинними доктринами. У зв'язку з цим постає нагальна потреба дослідити вплив війни на механізми глобальної безпеки та окреслити перспективи посилення міжнародного співробітництва у протидії сучасним загрозам [4, с. 158].

Нині система міжнародної безпеки як складова багатокomпонентної структури світової політики переживає істотні трансформації, що зумовлені як посиленням регіональних конфліктів, так і динамічним зростанням глобальних проблем [5, с. 34].

Криза міжнародної безпеки, спричинена російсько-українською війною, стала важливим етапом у переосмисленні ролі Північноатлантичного альянсу (НАТО) та його стратегічного значення у сучасному світі. Агресія росії продемонструвала, що традиційні військові загрози вже не є єдиним викликом для Альянсу. До сучасних загроз належать гібридні війни, кібербезпеки та ядерний шантаж, які потребують нових підходів до оборонної політики. В умовах цих викликів НАТО було змушене адаптувати власну стратегію, зосередившись на зміцненні обороноздатності держав-членів і поглибленні співпраці з країнами-партнерами, зокрема Україною. Мадридський саміт 2022 року став переломним моментом, що зумовив перегляд стратегічних орієнтирів Альянсу. Ухвалення нової Стратегічної концепції підкреслило необхідність посилення оборони на східному фланзі та розвитку взаємодії з державами, які безпосередньо межують із зонами конфліктів. У ситуації появи нових глобальних загроз підтримка таких країн, як Україна, стала не лише проявом солідарності, а й об'єктивною необхідністю. Розширення військової співпраці та сприяння реформуванню оборонного сектору України виступають важливими складовими стратегії НАТО, спрямованої на стримування російської агресії та забезпечення стабільності на європейському континенті [2, с. 131].

Отже, повномасштабне вторгнення росії в Україну стало каталізатором глибокої трансформації системи міжнародної безпеки, оголивши її структурні слабкості та обмеженість традиційних механізмів стримування агресії. Війна спричинила перегляд підходів до колективної оборони, ролі міжнародних інституцій і значення безпекових союзів, а також актуалізувала потребу в новій архітектурі глобальної безпеки. У цих умовах ключовим завданням міжнародної спільноти стає формування більш ефективних механізмів реагування на сучасні загрози та зміцнення системи колективної безпеки.

Джерела та література

1. Буряченко О. В. Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. *Політикус*. 2023. № 2. С. 73–83.
2. Буряченко О. В. Криза міжнародної безпеки: еволюція НАТО в умовах російсько-української війни. *Політикус*. 2024. Вип. 4. С. 131–136.
3. Загола Т. М. Теоретичні підходи до дослідження співвідношення понять «міжнародна безпека», «колективна безпека» та «глобальна безпека». *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4. С. 133–137. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.18> (дата звернення: 27.02.2026)
4. Крет О. В., Крет Р. М., Вівчар І. В. Вплив російсько-української війни на глобальну систему міжнародної безпеки: виклики та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 74. С. 158–168.
5. Присташ А. Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека». *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. № 3. С. 34–45.
6. Федуняк С. Російсько-українська війна як чинник переформатування постбіполярної міжнародної системи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. Т. 46. С. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.46.35-41> (дата звернення: 27.02.2026).

Яровой Тихон,
д. держ. упр., доцент,
професор кафедри бізнесу, адміністрування та права
ЗВО «Університет трансформації майбутнього»,
м. Чернігів

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЛОБІЮВАННЯ, ЯК ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТУ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Європейська практика лобіювання базується на розгалуженій системі нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення прозорих і підзвітних відносин між зацікавленими групами та органами влади. Особливе місце займають єдині реєстри прозорості, які діють у рамках співробітництва між Європейською Комісією та Європейським Парламентом: їхня мета полягає у фіксації інформації щодо фізичних або юридичних осіб, котрі намагаються впливати на процес розроблення й ухвалення рішень. Крім того, велике значення надається внутрішнім кодексам поведінки, за допомогою яких встановлюється стандартизований набір етичних вимог до лобістів і представників влади [1]. Деякі держави ЄС запровадили власне законодавче регулювання, включно з детальним визначенням кола суб'єктів лобіювання, обмеженнями на фінансування певних ініціатив та встановленням жорстких санкцій у разі приховування справжніх мотивів впливу. У Франції законодавці виокремили чітку процедуру взаємодії спеціалізованих структур з державними органами, а в Німеччині діють норми, що зобов'язують реєструвати відповідні організації з максимально повною інформацією про їхні контакти та витрати. У Польщі ключове місце відводиться прозорій звітності, натомість у державах Північної Європи значно посилено контроль із боку громадськості завдяки традиціям відкритості та активній участі суспільства у формуванні політик.

Незалежно від формату правового регулювання, у більшості європейських країн діє механізм контролю, що базується на співпраці державних органів із громадянським сектором: комісари з етики, антикорупційні агентства чи спеціальні відомства аналізують звіти лобістських організацій і повідомлення про зустрічі представників великих компаній з урядовцями. Вагому роль

відіграють технологічні платформи, через які можна оперативно перевірити, чи відповідає реальна діяльність задекларованим цілям, а також відстежити грошові потоки та кінцевих вигодонабувачів [2]. Публічні реєстри, що перебувають у відкритому доступі, містять інформацію щодо напрямів роботи кожної лобістської структури, переліку ключових осіб та актуальних проєктів, у яких вони зацікавлені. За умови виявлення серйозних порушень, до порушників застосовуються дисциплінарні, адміністративні чи навіть кримінальні заходи впливу, а відомості про факт порушення можуть бути оприлюднені з метою запобігання повторним зловживанням.

Формальні процедури взаємодії лобістів із владою передбачають попередній запис на зустрічі, подання письмових пропозицій і дотримання регламенту слухань, що уможливорює фіксацію офіційних контактів та текстових звернень. Разом із тим паралельно існують неофіційні канали зв'язку, до яких належать закриті заходи, кулуарні переговори, неформальні консультації та обмін думками у вузьких експертних групах. Суть цих контактів полягає в тому, що лобісти мають змогу швидше донести свої аргументи до ключових посадовців, а політики отримують альтернативну точку зору, здатну вплинути на кінцеві рішення [3]. Громадські слухання й відкриті публічні дискусії, що організуються профільними комітетами, часто слугують майданчиком для групових виступів і спільного відпрацювання позицій, проте інтенсивність кулуарної взаємодії залишається високою і вимагає додаткових зусиль з боку наглядових структур.

Європейський досвід свідчить, що лобістські структури можуть відігравати позитивну роль у формуванні політики ЄС, оскільки забезпечують доступ до фахових знань і пропонують широку експертизу у вузькоспеціалізованих галузях. Відповідні інформаційні ресурси стають особливо корисними для інституційних органів, зокрема для Європейської Комісії та Європейського Парламенту, у процесі розроблення законодавчих ініціатив чи оцінювання їхніх наслідків. Серед успішних кейсів, що ілюструють продуктивну співпрацю між лобістами та урядовцями, фігурують законодавчі

пропозиції в галузі охорони довкілля й програм підтримки малого бізнесу, де аналітична інформація допомогла мінімізувати ризики та врахувати реалії ринку. Галузеві об'єднання, профспілки й громадські організації також долучаються до публічних консультацій та формують додану вартість для прийняття виважених рішень, що відповідають потребам суспільства і водночас узгоджуються із загальною стратегією розвитку ЄС.

Водночас лобізм може викликати низку проблем, пов'язаних зі зловживанням впливом та нерівністю можливостей, адже в деяких випадках великі корпорації мають значно ширший доступ до представників влади, ніж дрібні підприємства чи неприбуткові організації. Подібна ситуація призводить до диспропорційного впливу на процес ухвалення рішень і загрожує створенням монополії певних гравців, котрі здатні пролобіювати власні інтереси за рахунок суспільного блага [4]. Слід брати до уваги ризики корупції, коли приховане фінансування політичних партій або індивідуальних посадовців дає змогу просувати рішення, що не завжди відповідають пріоритетам соціальної справедливості чи економічної рівноваги. Саме тому в країнах ЄС вироблено комплекс превентивних заходів, починаючи від обов'язкового декларування лобістської діяльності та завершуючи періодичними аудитами фінансових потоків, аби знизити ймовірність корупційних схем.

Найявні виклики включають недостатню обізнаність громадськості щодо масштабів лобістської активності та прогалини у взаємодії між різними рівнями врядування. Виникають ситуації, коли певні групи мають стійкі зв'язки з національними урядами, а їхній тиск поширюється також на європейські інституції, що створює багаторівневу мережу впливу. Нерівність доступу до ключових посадовців може посилювати соціальну напругу і знижувати довіру до державного управління, оскільки громадяни не завжди усвідомлюють, які чинники визначають остаточну конфігурацію політичних рішень. Усі наведені приклади актуалізують потребу в посиленні контролю за прозорістю лобіювання та впровадженні нових інструментів електронного врядування, що уможливають швидший і точніший збір даних про реальні канали впливу.

Джерела та література

1. Рачинська М. Особливості конституційно-правового регулювання лобіювання в Європейському Союзі. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. №2. С. 308–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2011_2_32. (дата звернення: 23.02.2026).
2. Лубінець С. В. Лобіювання як інститут публічної політики Європейського Союзу: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2020. 224 с. URL: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/specrady/%D0%94%D0%A4%2012.093.002%20%D0%9B%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Паланиця М. М. Лобіювання бізнес-інтересів в публічному управлінні: міжнародна практика застосування. *Економічний простір*. 2024. № 195. С. 130–135. URL: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/317769> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Березка Н. О. Удосконалення організаційно-правових механізмів запровадження лобізму в діяльності органів публічної влади в Україні: дис. ... д-ра філософії: 281. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Київ, 2024. 220 с. URL: https://etnuir.tnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/174/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BA%D0%B0_%D0%9D_%D0%B4%D0%B8%D1%81.pdf?isAllowed=y&sequence=1 (дата звернення: 23.02.2026).

СЕКЦІЯ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Гнатюк Володимир,

д. філос. з політ. н., науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів

ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАЄКТОРІЇ РЕЖИМІВ НА СУБНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ ЯК КОНЦЕПТ ТА ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ

Тривалий час процеси, як демократизація та автократизація, розглядалися у політичній науці переважно на макрорівні. Проте особливості інституційних змін у перехідних суспільствах, до яких належить Україна, виявили обмеженість цього підходу. Держава – це неоднорідна структура. Вона є системою унікальних політичних феноменів, де субнаціональні територіальні одиниці функціонують за певними правилами та практиками, відтворюючи ідею *режиму*. Це обумовило зміщення дослідницького акценту і формування концепту *зіставлення режимів* [4], що дозволило побачити інституційну спрямованість частин держави.

Аналіз різноманітних процесів в територіальних одиницях виник завдяки розробці й апробації об'єктивних (також суб'єктивних) технік вимірювання, які фокусують увагу на електоральні і постелекторальні виміри конфігурації влади. За коротких період розвиток цих методик продемонстрував перехід від простих до багаторівневих конструкцій [1]. Серед важливих (хоча не єдиних) пропозицій стали розробки Х. Піно Урібе про пояснення і вимірювання довготривалих змін політичного режиму в одиницях держави – *Індекс траєкторій розвитку режиму* [5]. Апробація його підходу на прикладі Колумбії сприяла визначенню чотирьох *траєкторій*, що дозволило перейти від фіксації статичності до вивчення

динаміки інституційного шляху режимів. Однак екстраполяція цього чи іншого концепту на практику інших країн потребує модифікації – суттєвої або часткової.

Аби адаптувати техніку об'єктивного вимірювання інституційної розвитку одиниць України розроблено *Індекс субнаціональної демократії* [2]. Інструмент спирається на кращі здобутки закордонних учених, адаптованих і (де необхідно) модифікованих до українських політичних реалій. Особливість підходу полягає, по-перше, у відмові від дихотомії «демократія–автократія». Тому запропонована шкала, що включає типи режимів, як демократичний, наближено демократичний, анократичний, наближено автократичний та автократичний. По-друге, ця техніка об'єднала сім інституційних індексів, які досі не були апробовані серед вчених. На основі відображення зміни типів у часі (цикли каденції влади), виокремлено можливі чотири інституційні траєкторії розвитку субнаціональних режимів:

1. *Автократизація* – значне послаблення інституційних маркерів режиму, що супроводжується зміною режиму на два типи та призводить до формування наближено автократичного чи автократичного варіанту;
2. *Гібридизація* – помірне послаблення маркерів, що показує зміну режиму на один тип (зазвичай до анократичного чи наближено демократичного);
3. *Стабільність* – збереження типу режиму при незначних інституційних коливаннях;
4. *Демократизація* – суттєве посилення маркерів, що переводить режим у категорію демократичного (зміна на один або два типи).

Розроблена методика була апробована на усіх областях України та АР Крим протягом двох електоральних циклів за період 2006-2010 років. У 2006 році, після впливу «демократичного імпульсу» Помаранчевої революції, більшість одиниць продемонстрували здатність вийти «за межі» анократії. Це свідчило про те, що субнаціональні режими мали вищий потенціал до демократизації, ніж гібридний національний режим. У 2010 році ситуація змінилася на тлі загальнонаціональної внутрішньополітичної кризи і курсу на централізацію влади. Розпочався реверс до авторитаризму, де частка демократичних режимів зменшилася майже вдвічі, а автократичних – зросла у

понад п'ять разів. Попри це, інституційна гомогенізація повністю не відбулася [3].

Запропоновані траєкторії дозволили виявити просторове картування зміни у режимах в одиницях держави за 2006-2010 роки (рис. 1.), де зокрема:

- *Західний регіон* виступив зоною стабільності з найвищим демократичним потенціалом;
- *Північний і Центральний регіони* стали найширшою зоною гібридизації;
- *Південний і Східний регіони* сформували гомогенний пояс автократизації.

Рисунок 1. Просторове картування інституційних змін в територіальних одиницях України за 2006–2010 рр.¹

Результати яскраво ілюструють феномен *інституційної фракціоналізації*.

Отже, поєднання концепту *траєкторії інституційного розвитку режимів* з авторським варіантом об'єктивної техніки вимірювання дозволяє показати, що субнаціональні режими – це не проєкція загальнонаціональних процесів на рівні областей. Вони функціонують як самостійні конструкції, здатні як посилювати демократичний транзит, так і слугувати опорою для національної автократизації. Цей аналіз української політичної практики частково демонструє, що наявність кластерів з різними траєкторіями створює умови для існування держави у *пастці гібридності* надалі, зупиняючи інституційний перехід до демократії/автократії остаточно. Погляд відкриває нові перспективи у вивченні політичної динаміки в державах, що перебувають у транзиті.

Джерела та література

1. Гнатюк В. Засади, етапи та варіанти вивчення субнаціональної проблематики в політичній науці. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2021. 272 с.
2. Гнатюк В. Індекс субнаціональної демократії. V1. Dataset. Harvard Dataverse. 2025. DOI: <https://doi.org/10.7910/DVN/XQVRNO> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Гнатюк В. Субнаціональні політичні режими в Україні: інституційні траєкторії розвитку у 2006–2010 рр. *Політичні дослідження*. 2025. Т. 10, № 2. С. 129–155.
4. Gibson E. L. Boundary Control: Subnational Authoritarianism in Democratic Countries. *World Politics*. 2005. Vol. 58, no. 1. P. 101–132.

¹ Кольорові зони слід розуміти: чорна – демократизація, біла – стабільність, сіра – гібридизація, а біла з чорними лініями – автократизація. Власна розробка.

5. Pino Uribe J. F. Régimen y territorio. Trayectorias de desarrollo del régimen político a nivel subnacional en Colombia 1988–2011. Serie Documentos del Departamento de Ciencia Política. 2013. Vol. 23, no. 34. P. 6–34.

Горєлова Вероніка

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ

ЕТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Права людини становлять фундаментальну основу функціонування сучасного демократичного суспільства, визначаючи межі державної влади, гарантуючи свободу особистості та формуючи нормативно-ціннісний простір взаємодії між громадянами й публічними інституціями. Водночас права людини не можуть розглядатися виключно у формально-юридичній площині, оскільки саме моральні цінності надають їм легітимності та суспільної значущості, визначаючи етичний вимір їхньої реалізації, що закріплено в Конституції України [1].

В умовах воєнного стану в Україні проблематика прав людини набуває особливої гостроти та специфіки. З одного боку, держава з об'єктивних причин змушена вдаватися до обмеження окремих прав і свобод задля забезпечення національної безпеки та обороноздатності. Як зазначається у Висновках Європейського комітету з соціальних прав за 2025 рік, поточна криза, спричинена військовою агресією, не повинна мати наслідком зниження рівня захисту прав, визнаних Європейською соціальною хартією, а держави-учасниці зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для їх ефективного гарантування [2]. З іншого боку, такі обмеження мають відповідати принципам пропорційності,

тимчасовості та міжнародним стандартам у сфері прав людини. Етичний вимір цієї проблеми полягає у пошуку оптимального балансу між колективною безпекою та індивідуальною свободою, що вимагає від держави високого рівня відповідальності та прозорості у прийнятті рішень.

Наукова новизна дослідження визначається поєднанням правового та етичного підходів до аналізу механізмів захисту прав людини, що дозволяє розширити традиційне розуміння цієї проблеми. По-перше, обґрунтовується необхідність подальшої інтеграції міжнародних стандартів у національну правову систему, зокрема через імплементацію положень Європейської конвенції з прав людини та врахування практики Європейського суду з прав людини, які формують універсальні критерії пропорційності, справедливості та ефективного захисту. Як свідчить аналіз, проведений Бахшею Чали та співавторами у межах досліджень Бонаверо інституту прав людини, у контексті міграційних процесів Європейський суд демонструє вузьке тлумачення права на сімейне життя для довгострокових мігрантів, що актуалізує потребу в реформуванні підходів до застосування Конвенції [3].

По-друге, пропонується концепт «етичного комплаєнсу» як системи превентивних заходів, спрямованих на формування довіри між громадянами та державними інституціями. Цей концепт передбачає забезпечення прозорості адміністративних процедур, розвиток правової освіти населення та виховання культури взаємної поваги до прав інших осіб. Такий підхід дозволяє перейти від суто репресивної моделі захисту прав до превентивної, орієнтованої на запобігання порушенням.

По-третє, підкреслюється визначальне значення правової освіти та громадянської культури як чинників, що забезпечують реальне, а не декларативне функціонування прав людини. Без належного рівня правової свідомості та сформованої культури прав людини навіть найдосконаліше законодавство залишається мертвою нормою, не здатною гарантувати реальний захист.

Особливу увагу в дослідженні приділено захисту прав людини в умовах цифровізації суспільних відносин. Активне використання технологій штучного інтелекту, систем аналізу великих даних (Big Data) та електронного врядування створює принципово нові виклики для забезпечення приватності, свободи слова та права на інформацію. Як зазначається в доповіді Агентства Європейського Союзу з основних прав, технології штучного інтелекту впливають на всі сфери життя – від визначення контенту в соціальних мережах до прийняття рішень про призначення державних виплат, що вимагає запровадження ефективних механізмів захисту прав людини у цифровому середовищі [4]. Етичний аспект цієї проблеми полягає у відповідальності як держави, так і бізнесу за недопущення зловживань, дискримінації та неправомірного втручання в особисте життя громадян.

Сучасні дослідження пропонують нові концептуальні підходи до розуміння прав людини, зокрема у зв'язку з інституційними та цифровими викликами. Так, у межах концепції Human Rights+, розробленої Елеонорою Тансон, обґрунтовується необхідність виявлення так званої «невидимої шкоди», яка виникає не через прямий примус, а внаслідок інституційних процесів, бюрократичних механізмів та функціонування цифрових інфраструктур. Цей підхід акцентує увагу на здатності інституцій сприймати та реагувати на шкоду до того, як вона стане нормалізованою, що визначається як принцип «перцептивної справедливості» [5].

Важливим напрямом сучасного праворозуміння є також екологічний вимір прав людини. У Загальному коментарі № 27 Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав (2025 рік) визнано, що чисте, здорове та стале довкілля є необхідним для реалізації прав, закріплених у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права. Цей документ встановлює конкретні стандарти гендерно-чутливої екологічної політики, гарантії участі, недискримінації та рівного доступу до природних ресурсів, а також підкреслює, що знання корінних народів та їхні земельні права є центральними для захисту довкілля [6].

Щорічні звіти Агентства Європейського Союзу з основних прав за 2023-2025 роки фіксують ключові тенденції та виклики у сфері фундаментальних прав, включаючи вплив кризи вартості життя, питання захисту прав на зовнішніх кордонах ЄС, міграційні процеси та загрози демократії. Ці документи містять аналіз досягнень та проблем, а також пропозиції щодо дій, які мають вжити ЄС та держави-члени для забезпечення ефективного захисту прав людини [7].

Таким чином, права людини слід розглядати не лише як систему юридичних гарантій, а як етичний фундамент суспільного розвитку, що визначає моральні засади функціонування держави та громадянського суспільства. Їхня ефективна реалізація можлива лише за умови гармонійного поєднання правових механізмів і моральних цінностей, що формують основу демократичного суспільства. Для України це означає необхідність одночасного утвердження верховенства права та формування культури поваги до людської гідності, що є запорукою політичної стабільності, соціальної злагоди та успішної європейської інтеграції.

Джерела та література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. European Committee of Social Rights. *Conclusions 2025: Ukraine*. Strasbourg: Council of Europe, 2026. 45 p.
3. Çalı B., Adelmant V., Donald A. *The ECHR and immigration control in the UK: Informing the Public Debate*. Oxford: Bonavero Institute of Human Rights, 2021. 56 p.; Çalı B. *Migration and the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2021. 320 p.
4. European Union Agency for Fundamental Rights. *Artificial intelligence and fundamental rights*. Vienna: FRA, 2022. 124 p.; European Union Agency for Fundamental Rights. *Fundamental Rights Report 2025*. Vienna: FRA, 2025. 280 p.
5. Tanson E. The Human Rights+ Framework: Integrating Invisible Harm, Harm Attribution Gaps, and Institutional Harm for Perceptual Justice. *PhilArchive*, 2026. 35 p.

6. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 27 on the right to a clean, healthy and sustainable environment (art. 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). UN Doc. E/C.12/GC/27. Geneva: United Nations, 2025. 18 p.
7. European Union Agency for Fundamental Rights. *Fundamental Rights Report 2023*. Vienna: FRA, 2023. 250 p.; European Union Agency for Fundamental Rights. *Fundamental Rights Report 2024*. Vienna: FRA, 2024. 265 p.; European Union Agency for Fundamental Rights. *Fundamental Rights Report 2025*. Vienna: FRA, 2025. 280 p.

Дерев'янкін Сергій,

к. ю. н. доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Півенноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса

ДЕЦЕНТРАІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, стала одним із найуспішніших етапів державного будівництва, передавши повноваження та ресурси на місцевий рівень. Проте, воєнний стан поставив перед територіальними громадами нові виклики, які вимагають швидкої адаптації. Громади змушені функціонувати в умовах безпекових загроз, масового переміщення населення, руйнування інфраструктури та обмеженості ресурсів. Автор відзначив метою тез аналіз стійкості територіальних громад в умовах війни та визначення пріоритетів регіональної політики.

Головна увага созереджується на аналізі громадської стійкості громад як основи безпеки держави. Децентралізація забезпечила стійкість громад, надавши їм фінансову та управлінську автономію, що дозволило оперативно реагувати на кризові ситуації. Громади виявилися здатними забезпечувати життєдіяльність населення, підтримувати збройні сили та реалізовувати соціальні проекти в екстремальних умовах. Як зазначається у звіті Центр соціологічних досліджень,

децентралізації та регіонального розвитку при Київській школі економіки, стійкість громад базується на активності місцевого самоврядування, довірі між владою та громадянами, а також на здатності до самоорганізації [2].

У той же час варто визначити і значні виклики для розвитку та повоєнного відновлення [2]. Перш за все, воєнний стан суттєво обмежив можливості для розвитку громад. Руйнування інфраструктури, втрата робочих місць, зменшення податкових надходжень та міграція створюють серйозні економічні проблеми. Особливої уваги потребують громади, що знаходяться у зоні бойових дій або були окуповані, де інфраструктура зруйнована майже повністю. Викликом є також інтеграція ВПО, забезпечення їх потреб та збереження соціальної стабільності.

Необхідною умовою повинні стати і радикальні зміни у спрямованості регіональної політики, яка має переорієнтуватися на підтримку стійкості громад та розробку стратегій повоєнного відновлення. Пріоритетами мають стати відновлення інфраструктури, створення робочих місць, підтримка бізнесу та розвиток людського капіталу. Регіональна політика повинна базуватися на принципах солідарності, підтримки найбільш вразливих громад та ефективному використанні міжнародної допомоги для відновлення.

Підсумовуючи, варто зазначити, децентралізація забезпечила стійкість громад в умовах війни, але водночас поставила перед ними серйозні виклики. Регіональна політика має бути спрямована на підтримку громад, відновлення їхнього економічного потенціалу та забезпечення соціальної стабільності. Успіх регіонального розвитку залежить від ефективної взаємодії між центральною владою, місцевим самоврядуванням та громадянським суспільством, а також від залучення громад до планування відновлення.

Джерела та література

1. Децентралізація 2024: підсумки року. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/19071> (дата звернення: 21.02.2026).
2. Стійкість громад: проблеми та рішення у прогнозуванні та реагуванні на кризи та загрози, спричинені повномасштабною війною : Звіт про дослідження.

Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку при Київській школі економіки. 2023. 28 с. URL: <https://surl.li/jrkjvf> (дата звернення: 21.02.2026).

3. Побороти виклики разом: хто та чим допоможе громадам у повоєнній відбудові. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://surl.li/cc/asybgo> (дата звернення; 21.02.2026).

Кабакова Ольга,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ
Науковий керівник – Дабіжа Віра, к.н.держ.упр., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Децентралізація влади – це процес передачі повноважень, ресурсів та відповідальності від центральних органів державної влади до органів місцевого самоврядування. Вона покликана розширити політичну, фінансову та адміністративну автономію регіонів з метою підвищення якості публічних послуг, стимулювання місцевого економічного розвитку і зміцнення демократії на місцях. В Україні реформа децентралізації стартувала з 2014 року та стала однією з ключових у системі державних перетворень після Революції Гідності. Водночас досвід країн Європейського Союзу (ЄС) – це важливий орієнтир для формування ефективної моделі регіонального управління, яка відповідає європейським стандартам доброго врядування.

Децентралізація розглядається як багатовимірний політичний та адміністративний інструмент, що забезпечує розподіл влади між рівнями управління у державі. Вона охоплює три основні складові: політичну децентралізацію (розширення повноважень виборних представницьких органів місцевого рівня), адміністративну децентралізацію (передача управлінських функцій місцевим органам влади) та фінансову децентралізацію (розширення джерел доходів місцевих бюджетів) [1].

Теоретично децентралізація може підвищити ефективність управління, оскільки місцеві органи влади краще обізнані про потреби своїх громадян і здатні більш оперативно реагувати на локальні виклики. Це також сприяє зміцненню демократичних процедур, кращому контролю громадян над владою та підвищенню їх участі у прийнятті рішень на місцях.

В Україні процес децентралізації розпочався після ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади в 2014 році, що стало відповіддю на явну потребу у збільшенні ролі місцевих громад у прийнятті управлінських рішень. Саме цей період вважається стартовим етапом реформи, який визначив базові принципи її подальшого розвитку. Одним з ключових досягнень стало утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – нових адміністративних одиниць, що об'єднали ресурси сусідніх територій і отримали більші повноваження щодо управління власними бюджетами, земельними ресурсами та соціальною інфраструктурою. Це дозволило знизити залежність місцевих громад від централізованих директив і розкрити потенціал економічного розвитку на місцях.

Однак реалізація реформи супроводжувалася певними проблемами: нерівномірність спроможності громад, брак кваліфікованих кадрів у місцевому самоврядуванні, адміністративний тиск та часткові невизначеність у розподілі повноважень між центром і регіонами [2].

Запровадження децентралізаційних механізмів мало значний вплив на розвиток територій. В першу чергу це стосується розширення фінансової бази місцевих бюджетів, що дозволило громадам краще планувати і реалізовувати

проекти місцевого значення – від капітальних ремонтів доріг до створення сучасних умов для освіти та медицини [3].

Водночас дослідження показують, що децентралізація ще не повністю вирішила всі структурні проблеми розвитку регіонів. Наприклад, емпіричні дані про розвиток сільських територій свідчать про уповільнення демографічних та економічних тенденцій, що вказує на потребу додаткових механізмів підтримки таких громад.

Особливою актуальністю децентралізація набула у контексті повномасштабного воєнного вторгнення у 2022 році. Дослідники зазначають, що гнучкість місцевого управління та автономія регіонів дозволили у багатьох випадках швидше реагувати на кризові виклики, залучати ресурси для відбудови та сприяти локальній адаптації в умовах воєнного стану.

Країни Європейського Союзу мають давню традицію доброго врядування на рівні регіонів та місцевого самоврядування. Значна частина держав-членів ЄС – зокрема Франція і Польща – пройшли власні етапи реформування адміністративно-територіального устрою, спрямовані на зміцнення місцевої демократії та ефективності державного управління [4].

Ці країни впровадили комплексні підходи до передачі повноважень, забезпечили прозорий механізм фінансового забезпечення місцевих бюджетів, а також створили інститутичні рамки для розвитку регіональних політик. Це включає чіткий розподіл обов'язків між різними рівнями влади та встановлення механізмів співпраці між ними.

Порівняльний аналіз показує, що українська модель децентралізації має багато спільних рис із європейськими, проте існують і суттєві відмінності. У країнах ЄС децентралізація зазвичай відбувалася поступово, з тривалим періодом підготовки законодавчої бази та міжурядових домовленостей, тоді як в Україні реформа здійснювалася швидко в умовах політичної динаміки та суспільної напруги. Крім того, фінансова децентралізація в європейських країнах передбачає сталі механізми вирівнювання бюджетної спроможності регіонів, що пом'якшує наслідки міжрегіональних диспропорцій. В Україні ж питання

бюджетного вирівнювання залишається одним із викликів на шляху до збалансованого регіонального розвитку.

Децентралізація є ефективним інструментом розвитку регіонів, що сприяє зміцненню місцевої демократії, покращенню якості публічних послуг та більш ефективному використанню ресурсів на місцях. Український досвід показує, що реформа може бути потужним каталізатором змін, але для повноцінної реалізації її потенціалу необхідно подолати існуючі адміністративні, фінансові та кадрові бар'єри [5].

Досвід країн ЄС додає важливого контексту та показує, що успішна децентралізація потребує чіткої законодавчої рамки, стабільних фінансових механізмів та довгострокової стратегії підтримки регіонального розвитку. Спільне вивчення та впровадження найкращих практик може стати стратегічною передумовою успішної інтеграції України до європейського політичного та економічного простору.

Джерела та література

1. Дяченко С. Децентралізація державного управління та інституційні трансформації системи місцевих фінансів України. *Державне управління*. 2023. № 2 (18). С. 43–48.
2. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 22–40.
3. Лопушинський І. П., Філіппова В. Д., Плющ Р. М. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4(83). С. 154–160.
4. Козир С. Децентралізація та регіональна політика відновлення України в умовах воєнного стану: проблеми і рекомендації 2025. *Empirio*. 2(1). Р. 15–26. URL: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.1.15-26> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Радуцький О. Р. Децентралізація як інструмент формування ефективної системи влади: дослідження на прикладі країн єс з урахуванням освітніх реформ. *Культурологічний альманах*. (2), 246–257. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.30> (дата звернення: 27.07.2026).

Керекеша Олег,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розвиток політичних інститутів України у процесі європейської інтеграції є ключовим чинником модернізації державного управління та демократизації суспільства. Європейський Союз висуває чіткі вимоги до інституційної спроможності країн-кандидатів, що охоплюють верховенство права, ефективність державних органів, прозорість політичних процесів та стабільність демократичних інститутів [1]. Українська політична система демонструє поступове наближення до європейських стандартів, проте зберігає низку особливостей, що ускладнюють інтеграцію. Серед них – фрагментарність партійної системи, слабка інституційна база місцевого самоврядування, а також недостатня ефективність механізмів парламентського контролю [2; 3]. Ці фактори знижують рівень довіри громадян до політичних інститутів і потребують системних реформ.

З теоретичної точки зору, трансформація політичних інститутів України відбувається у двох взаємопов'язаних площинах: через інституційну ізоморфність (копіювання європейських структур та практик) та під впливом шляху залежності (*path dependence*), коли попередні інституційні рішення обмежують можливості для радикальних змін [4]. Саме баланс між цими двома тенденціями визначає характер українських реформ.

Особливу роль у процесі трансформації відіграє децентралізація, яка створила передумови для розвитку місцевих політичних інститутів, посилення їхньої автономії та відповідальності [5]. Водночас децентралізація потребує подальшого узгодження з європейськими практиками багаторівневого врядування, що передбачає партнерство між державою, регіонами та громадянським суспільством [6]. Відповідно, децентралізація постає

визначальним чинником системної трансформації, оскільки вона уможливила інституціоналізацію місцевого самоврядування, розширення його автономії та підвищення рівня політико-адміністративної відповідальності. Водночас, попри досягнуті результати, подальша імплементація реформи потребує узгодження з європейськими принципами багаторівневого врядування. Це передбачає перехід від ієрархічної моделі управління до системи горизонтальних і вертикальних партнерських взаємодій між державними інституціями, регіональними суб'єктами та структурами громадянського суспільства, що є необхідною умовою для поглиблення євроінтеграційних процесів.

Важливим чинником є також цифровізація політичних процесів. Використання електронних платформ (зокрема Дія, система е-петицій, екосистема DREAM) сприяє прозорості виборчих процедур, участі громадян у прийнятті рішень та моніторингу діяльності органів влади [7; 8]. Це відповідає європейським стандартам відкритості та підзвітності, але водночас потребує захисту від інформаційних загроз та маніпуляцій.

Не менш важливим є нормативно-правове забезпечення розвитку політичних інститутів. Гармонізація українського законодавства з правом ЄС (*acquis communautaire*), зокрема у сферах судоустрою, виборчого процесу та антикорупційної політики, створює правову основу для інституційної інтеграції [9]. Використовуючи метод порівняльного аналізу (*benchmarking*) українських та європейських моделей врядування, варто продемонструвати відповідну таблицю 1, що дозволить виявити сильні та слабкі сторони інституційних реформ.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз гармонізації українського законодавства з правом ЄС у контексті розвитку політичних інститутів

Сфера законодавства	Вимоги права ЄС (<i>acquis communautaire</i>)	Стан розвитку в Україні (на основі аналізу)	Напрями подальшої гармонізації / Виявлені «слабкі сторони»
---------------------	---	---	--

Судоустрій	Незалежність, ефективність та якість правосуддя; дотримання стандартів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); функціонування органів суддівського врядування.	Запроваджено судову реформу, створено Вищу раду правосуддя, триває процес кваліфіційного оцінювання суддів.	Забезпечення повної незалежності антикорупційної вертикалі; уникнення політичного впливу на Вищу раду правосуддя.
Виборчий процес	Вільні, чесні та регулярні вибори; рівні права для участі у виборах; повага до фундаментальних демократичних принципів (відповідно до стандартів ОБСЄ/БДПЛ).	Ухвалено Виборчий кодекс, впроваджено пропорційну систему з відкритими списками, цифровізація процесів (Державний реєстр виборців).	Удосконалення механізмів контролю за фінансуванням партій та виборчих кампаній; забезпечення виборчих прав ВПО.
Антикорупційна політика	Створення незалежних антикорупційних органів; ефективне запобігання корупції, криміналізація корупційних діянь, захист викривачів.	Функціонування НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС; автоматичні системи контролю (декларування, ProZorro).	Забезпечення інституційної спроможності та самостійності антикорупційних органів; невідворотність покарання за корупцію.

Таблиця 1 зроблена на підставі використаних джерел: [1; 3; 5; 6; 7; 9; 10]

Застосування методу *benchmarking* у Таблиці 1 демонструє, що Україна досягла значного прогресу у створенні нормативно-правової бази, наближеної до стандартів ЄС. Сильними сторонами є імплементація базових європейських моделей (Виборчий кодекс, антикорупційна вертикаль). Слабкі сторони

зосереджені у площині практичної реалізації цих норм, забезпечення інституційної незалежності органів та подолання політичного впливу, що є критичним для повноцінної інституційної інтеграції.

Сучасні виклики, пов'язані з війною та необхідністю швидкого відновлення, актуалізують питання ефективності політичних інститутів. Вони перестають бути лише формальними структурами й перетворюються на механізми оперативного реагування на кризові ситуації. Саме тому інтеграція українських практик із європейськими стандартами набуває подвійного значення: з одного боку, це шлях до доступу до фінансових і політичних ресурсів ЄС, а з іншого – можливість запровадити більш гнучкі та прозорі моделі управління, які відповідають умовам воєнного та післявоєнного відновлення [10].

Таким чином, механізми розвитку політичних інститутів України мають ґрунтуватися на поєднанні трьох ключових компонентів: інституційної стабільності, демократичної легітимності та інноваційної відкритості. Відповідь на питання про те, чи достатньо лише нормативних змін для такої трансформації, залишається відкритою, що підкреслює необхідність подальших досліджень і практичних експериментів у сфері політичного розвитку.

Джерела та література

1. European Commission. Enlargement Strategy and Main Challenges 2025. Brussels : EC, 2025. 87 p.
2. Ростецька С. І. Трансформація партійної системи України: виклики де-факто однопартійності та перспективи повоєнного партійного будівництва *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Вип. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.47> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Конопляник Д. Політичні партії України на сучасному етапі. *Політичні студії*. 2025. № 3. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.3.365> (дата звернення: 23.02.2026).
4. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields Author(s): Paul J. DiMaggio and Walter W. Powell Source:

- American Sociological Review, Vol. 48, No. 2 (Apr., 1983), pp. 147–160. URL: <https://www.jstor.org/stable/2095101?origin=JSTOR-pdf> (дата звернення: 19.02.2026).
5. Шевчук О. В. Реформа децентралізації в Україні: європейський досвід та українські реалії. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 1(26). С. 22–31.
 6. Hooghe L., Marks G. *Multi-Level Governance and European Integration*. Lanham : Rowman & Littlefield, 2020. 298 p.
 7. OECD. *Digital Government Review of Ukraine*. Paris : OECD Publishing, 2023. 142 p.
 8. Transparency International Ukraine. *Digital Tools for Civic Engagement in Ukraine*. Kyiv : TI Ukraine, 2024. 64 p.
 9. Dir I. Legal harmonisation of Ukraine with European Union law: institutional and normative analysis of the implementation of 33 chapters of the *acquis communautaire* // *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. No. 4. P. 16–22.
 10. Freedom House. *Ukraine: Freedom on the Net 2025*. Washington, D. C.: Freedom House, 2025. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2025> (дата звернення: 22.02.2026).

Круглов Віталій,
д. держ. упр., професор,
професор соціології і публічного управління
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків

ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ В УМОВАХ МАСОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПЕРЕМІЩЕНЬ

Потреби дослідження демографічної стійкості регіонів зумовлена завершенням фази екстреного реагування на міграційні шоки та переходом до етапу стратегічного відновлення людського капіталу. Масові міграційні

переміщення, що стали наслідком російської військової агресії та соціально-економічної нестабільності, призвели до глибокої деформації статеві-вікової структури населення та нерівномірного розподілу трудових ресурсів між регіонами України. У таких умовах традиційні методи демографічної політики виявляються недостатніми, що потребує впровадження інноваційних інструментів публічного управління, спрямованих на формування стійкості територіальних громад.

Демографічна стійкість регіону розглядається не лише як здатність підтримувати чисельність населення, а як спроможність соціально-економічної системи до самовідновлення та адаптації в умовах постійного міграційного тиску. Публічна політика у вказаній сфері має змістити акцент із пасивної соціальної підтримки на активне стимулювання репатріації, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та створення умов для розвитку людського потенціалу на місцях.

Трансформація регіональної політики в умовах масових міграційних рухів вимагає переосмислення ролі держави як регулятора ринку праці та соціальної сфери. Ключовим викликом є розрив між наявними трудовими ресурсами та потребами економіки відновлення. Сучасна державна політика трансформації ринку праці повинна враховувати виклики цифрової епохи, де автоматизація та цифровізація процесів стають інструментами компенсації дефіциту робочої сили [1]. У контексті демографічної стійкості це означає, що регіони, які втратили значну частину населення, можуть нівелювати цей негативний вплив через впровадження смарт-технологій в управлінні та стимулювання дистанційних форм зайнятості.

Фундаментальним кроком у цьому напрямі стало ухвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [2]. Стратегічний документ вперше на державному рівні закріпив концепцію демографічної стійкості як пріоритет національної безпеки. Згідно з розробленим документом, публічна політика має бути спрямована на створення безпечного та сприятливого середовища для життя, що є базовою умовою для повернення

мігрантів. Вказане вимагає від регіональної влади не лише відновлення житла, а й формування якісно нової соціальної інфраструктури, що відповідає європейським стандартам.

Важливим аспектом інституційної спроможності регіонів у реалізації демографічної політики є відповідність критеріям [3]. Наголошується на необхідності посилення адміністративної спроможності на субнаціональному рівні. Демографічна стійкість регіонів прямо залежить від якості врядування, прозорості розподілу ресурсів на відновлення та здатності місцевих громад залучати інвестиції в людський капітал. Таким чином, інструменти публічної політики повинні бути гармонізовані з європейськими вимогами щодо інклюзивності та підзвітності.

Одним із базових інструментів публічної політики є інституційне забезпечення репатріації та інтеграції. Зазначене включає створення регіональних центрів супроводу мігрантів, які пропонують не лише юридичну допомогу, а й програми перекваліфікації. Післявоєнний період вимагає особливих підходів до відтворення освітнього та професійного потенціалу нації [4]. Відновлення людського капіталу є фундаментом національної безпеки, а регіональна політика має стати провідником цього процесу через розвиток освітніх хабів та програм підтримки молодих фахівців.

Для регіонів із високим рівнем відтоку населення критично важливим є створення спеціальних економічних зон або територій пріоритетного розвитку з пільговим оподаткуванням для підприємств, що створюють робочі місця для ветеранів та осіб, які повернулися з-за кордону. Публічна політика має стимулювати «економіку повернення», де інвестиції спрямовуються в інфраструктуру, що безпосередньо впливає на якість життя (медицину, дитячі садки, безпековий сектор).

Використання великих даних дозволяє органам публічної влади здійснювати предиктивний аналіз міграційних потоків. Цифровізація державних послуг (наприклад, через платформу «Дія») нівелює географічні бар'єри, дозволяючи громадянам зберігати зв'язок зі своєю громадою навіть у разі

тимчасового виїзду. Цифрова епоха вимагає від держави гнучкості, де публічна політика має підтримувати розвиток «цифрових кочівників» та фрилансу як засобів утримання економічно активного населення в регіонах [1].

Регіональні стратегії розвитку до 2030 року мають базуватися на принципах, викладених у стратегіях відновлення людського капіталу, що означає переорієнтацію медицини на реабілітацію та ментальне здоров'я, а освіти – на дуальне навчання, що максимально наближене до потреб локального бізнесу [4]. Демографічна стійкість неможлива без фізичного та психологічного відновлення громадян, що постраждали від конфлікту.

Важливим аспектом є також децентралізація повноважень. Саме територіальні громади мають стати основними суб'єктами формування демографічного профілю території. Центральна влада повинна забезпечити лише рамкові умови та фінансові інструменти (субвенції на розвиток інфраструктури), тоді як конкретні інструменти залучення людей мають розроблятися на місцях з урахуванням специфіки регіону (аграрний, індустріальний чи рекреаційний).

Забезпечення демографічної стійкості регіонів в умовах масових міграційних переміщень вимагає комплексного підходу, що поєднує класичні соціально-економічні важелі з новітніми цифровими інструментами. Ефективність регіональної політики визначається її здатністю інтегрувати національні стратегічні орієнтири, зокрема Стратегію демографічного розвитку до 2040 року, з міжнародними стандартами якості врядування.

Ключовими факторами успіху є цифрова трансформація ринку праці, що дозволяє зберегти економічну динаміку, та системна політика відновлення людського капіталу через інвестиції в освіту, медицину та безпеку. Публічна політика має базуватися на принципах інклюзивності, прозорості та адаптивності до змінних міграційних потоків.

Джерела та література

1. Круглов В. Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1(7). С. 140–161.

2. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2026)..
3. Ukraine 2025 Report. European Commission Staff Working Document. Brussels, 04.11.2025. SWD(2025) 759 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 23.02.2026).
4. Круглов В. В., Терещенко Д. А. Державна політика відновлення людського капіталу України в післявоєнний період. *Освітня аналітика України*. Київ, 2023. Вип. 2. С. 21–33.

Лахач Тамара,
к. і. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровізація – це не просто головний тренд сучасності, це – вимога і виклик сьогодення. Як зазначає дослідниця О. В. Ходус: «З того часу, коли на початку ХХІ ст. світ увійшов в епоху глобальних цифрових трансформації стрімко змінюються й всі параметри соціальності, тобто система соціальних інституцій та організацій, форми соціальної взаємодії і відносини, способи комунікації, формати суб'єктивності. А отже, радикальні технології, що перетворюють устрій нашого повсякденного життя, умови політики, економіки, навіть визначення того, що означає бути людиною» [1, с. 7].

Процеси впровадження цифровізації у всі сфери суспільного життя є вже звичним явищем як в Україні, так і у всьому сучасному світі. У середині ХХ століття, із зростанням складності та масштабу впровадження інформаційних технологій у різні сфери і сегменти суспільної діяльності, історія

впровадження цифрових технологій пришвидшується і на сьогодні нараховує такі назви: автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація, розвиток інформаційного суспільства, цифровізація, та цифрова трансформація.

У національному масштабі, процес впровадження цифрових технологій був неоднорідним як у часі та якості, так і в окремих сферах українського суспільства. Оптимістичні очікування швидких соціальних результатів від цифрової трансформації, на думку вчених, не виправдалися. Проте, загальна соціальна трансформація відбулася і тому ніяку вікову категорію людства здивувати такими досягненнями, як Інтернет-технології, Індустрія 4.0, Інтернет речей, робототехніка, штучний інтелект, хмарні обчислення, а також гена інженерія, нано- та біотехнології й багато іншого, неможливо.

У даному означенні ми послуговуємося визначенням про соціальну трансформацію, яку сформулювали Баранов О., Костенко О., Дубняк М., Головка О. у своєму дослідженні «Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми». А саме, науковці зазначають, що «соціальна трансформація - це самостійний процес або процес в рамках соціальних перетворень, який відбувається на основі максимального використання цифрових технологій, таких як: Інтернет-технології, Інтернет речей, Індустрія 4.0, штучний інтелект, робототехніка, обробка великих даних, хмарні обчислення та інші, з метою підвищення ефективності групової та індивідуальної діяльності людини» [2, с. 45].

Одночасно, з урахуванням сучасного розуміння перспектив цифровізації, вважаємо за доцільне дати визначення, що таке інформаційне суспільство. Оскільки саме таким воно вже є в Україні. Отже, «інформаційне суспільство – це суспільство, в якому сукупність суспільних відносин максимально реалізується на основі використання інформаційних комп'ютерних технологій з метою підвищення ефективності діяльності в різних сферах (політика, економіка, державне управління, військова справа, охорона здоров'я, освіта, культура, розваги, особисте життя тощо)» [2, с. 46].

Цифрова трансформація сучасного інформаційного суспільства є у XXI столітті уже звичним явищем, з-поміж якого експерти виділяють такі глобальні тренди:

- по перше – це зв'язок п'ятого покоління 5G (fifth generation): нове покоління мобільного зв'язку, що дозволяє прискорювати передачу даних майже у десятки разів. Здатність пристроїв надшвидкісно обмінюватися даними дозволить дистанційно управляти безпілотними автомобілями, сільгосптехнікою, промисловими роботами, а також, галузями застосування 5G можуть бути телемедицина, освіта, комп'ютерні ігри, спілкування на відстані тощо;

- по друге – це хмарні обчислення (Cloud computing): доступна через Інтернет модель роботи, за допомогою якої обробка даних та збереження інформації відбувається на віддалених серверах («хмарах»). Хмарні послуги – це віддалена робота з документами (Google документи, Office Web Apps), електронна пошта (gmail, hotmail), зберігання даних (Google Drive, OneDrive, Dropbox), редагування зображень у режимі реального часу (Figma) і т.д. Сучасні хмарні технології широко використовуються і в державних інститутах та надають громадян доступ до державних послуг;

- по-третє – це штучний інтелект (Artificial Intelligence, AI): інструмент, що використовується програмою для відтворення (імітації) когнітивних функцій людини, таких як навчання, спілкування, міркування, планування, творчість, пізнання, планування, тощо (Intelligence artificielle, 2020).

Штучний інтелект – це також інтелектуальна система, яка виконує раціональні завдання без значного нагляду з боку людини, здатна до навчання, пошуку рішень, підвищення продуктивності шляхом використання великих даних («цифрових слідів»). Іншими словами, штучний інтелект є «збірним терміном», який прагне охопити усі сфери сучасного життя і виконувати розумові функції людей. Крім того, штучний інтелект здатний самонавчатися, швидко вдосконалювати навички без допомоги людини і виконувати різноманітні завдання.

Таким чином, цифрові технології, що забезпечують цифровізацію сучасного українського суспільства пропагуються надзвичайно прогресивні тренди, такі, що забезпечать прорив суспільного буття, зробивши його більш ефективним та легким. Проте кожне суспільне явище має дві сторони: умовно позитивну і умовно негативну.

В умовах існування відкритих, легко доступних і легко наповнюваних інформаційних мереж виникає соціальна проблема доступу до інформації, саме тому дослідники говорять про те, що «сучасний соціальний розлом йде по межі «включений / виключений» у мережу. З одного боку, це проблема обмеження інформації, соціально небезпечної, та безпеки персональних та інших видів даних. З іншого боку, інформатизація суспільства загрожує авторитарними тенденціями: дані цілком можуть контролюватися централізовано, це можливість отримувати точну інформацію про кожного громадянина та маніпулювання свідомістю людей, включаючи вибірковість надання інформації суспільному загалу, обмежуючи доступ до неї колом «посвячених»» [3, с. 49].

Отже, трансформація сучасного українського суспільства під впливом цифровізації суттєво змінює світосприйняття та поведінку людей і стає невід'ємною частиною життєвого світу. Як і будь-які суспільні процеси, цифровізація обтяжена різними ризиками, які можуть негативно змінювати життя людей та послаблювати запас соціальної стійкості. Проте, запит на цифрову реальність є цілком актуальним і закономірним, тому у майбутньому неможливо уникнути нових ризиків та нових трансформаційних реалій.

Джерела та література

1. Ходус О. В. Цифрова трансформація України: тренди, формати, ризики. *Українське суспільство в умовах цифрових трансформацій: виклики, тенденції, можливості: монограф.* / В. А. Бойко, О. Ю. Висоцький, Ю. Д. Германоватаін.; за заг. ред. В. В. Кривошеїна, О. В. Ходус. Дніпро : Інновація, 2024. 512 с. URL: <https://lnk.ua/Uq3KnSFji> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Баранов О., Костенко О., Дубняк М., Головка О. Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми : монографія, 2-ге вид. / О.

Баранов, О. Костенко, М. Дубняк, О. Головка; ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 184 с. URL: <https://lnk.ua/ullKyblw2> (дата звернення: 01.03.2026).

3. Усанова Л. А. Ризики інформаційної комунікації. *Філософські обрії*. 2012. Вип. 28. С. 42–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2012_28_7 (дата звернення: 02.03.2026).

Макарець Світлана,

к. і. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ У МЕРЕЖІ EUROCITIES ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Європейська інтеграція, яка сьогодні є для нашої держави одним із визначальних векторів розвитку, все виразніше проявляється не тільки на рівні міждержавних відносин, але й на рівні міжмуніципального співробітництва. Одним із важливих майданчиків такої співпраці є мережа Eurocities, яка була заснована у 1986 році як об'єднання великих європейських міст з метою представництва їхніх інтересів у політиках Європейського Союзу. Зараз мережа охоплює понад 200 міст, що представляють понад 150 мільйонів людей у 38 країнах Європейського Союзу та за його межами [1].

На етапі створення Eurocities розглядалася як платформа для спільного пошуку інноваційних рішень та обміну досвідом між великими європейськими містами у сферах міського планування, сталого розвитку транспорту та економічного зростання. З часом її роль змінилася. Наразі робота організації охоплює дев'ять тематичних напрямів: управління, клімат та довкілля, цифрова трансформація, культура, продовольство, мобільність, міграція, соціальні питання та економічний розвиток [1]. Співпрацюючи з Європейською Комісією, Європейським парламентом та Комітетом регіонів, мережа стала потужним важелем впливу міст на формування європейської політики.

Українські міста інтегрувалися до структури Eurocities поступово. Спочатку найбільші з них, як то Київ, Львів, Харків та Одеса, долучалися до проєктів мережі та спільних обговорень міської політики на правах асоційованих членів. Проте з початком повномасштабної війни характер цих взаємовідносин докорінно змінився, перетворивши їх на інструмент активної підтримки з боку європейської спільноти.

Новий етап співпраці розпочався з підписання 19 серпня 2022 року між Eurocities та українською владою «Меморандуму про взаєморозуміння для підтримки сталої відбудови українських міст» [2]. Ця подія започаткувала системне співробітництво у сфері відбудови за принципом Build Back Better («відбудувати краще, ніж було»), що дозволило перевести партнерство у площину конкретних технічних знань, експертизи та інвестиційних ініціатив для відновлення міст.

Присутність українських муніципалітетів у мережі Eurocities забезпечує перехід від надання разової гуманітарної допомоги до глибокої інституційної інтеграції в європейський політичний простір. Завдяки активній взаємодії через тематичні форуми, робочі групи та спільні проєкти здійснюється систематичний трансфер передових моделей управління, стандартів прозорості врядування та сучасних інструментів стратегічного планування. Такий підхід дозволяє українським містам не лише запозичувати технічні ноу-хау, а й адаптувати своє муніципальне управління до вимог Європейської зеленої угоди та принципів Build Back Better, що є надзвичайно важливим для підготовки до вступу в ЄС.

Загалом інституційна європеїзація проявляється у кількох вимірах: адаптація місцевих стратегій розвитку до норм ЄС; впровадження стандартів відкритого врядування; посилення механізмів громадянської участі; модернізація адміністративних процедур.

Особливого значення наразі набуває концепція «навчання через дію», що реалізується у процесі спільної відбудови українських міст. Ініціативи Eurocities у сфері сталого відновлення, зокрема проєкт «Sustainable rebuilding of Ukrainian cities» («Стала відбудова українських міст») [3], передбачають: прямий обмін

технічними знаннями у сферах енергоефективності, просторового планування, збереження культурної спадщини; залучення європейських експертів до розробки стратегій відбудови; формування партнерських мереж між містами.

Прикладом ефективної міжмуніципальної солідарності в умовах війни став проєкт «Generators of Hope» («Генератори надії») [4]. Він був започаткований у листопаді 2022 року як спільна ініціатива Європейського парламенту та мережі Eurocities. Європейські міста об'єдналися, щоб допомогти підтримати роботу українських лікарень, шкіл та інфраструктури під час енергетичної кризи, зумовленої російськими обстрілами. Реалізація даного проєкту продемонструвала, що горизонтальна взаємодія муніципалітетів дає можливість максимально оперативно забезпечувати критичні потреби громад у ресурсах і що такий формат співпраці може бути значно ефективнішим і гнучкішим за традиційні механізми міжнародної допомоги.

Однак така солідарність – це не лише про фізичний порятунок інфраструктури. Вона також є потужним інструментом інституційної європеїзації міського врядування, адже сприяє засвоєнню європейських стандартів прозорості, процедур аудиту та закупівель, що, своєю чергою, суттєво зміцнює адміністративну спроможність українських органів місцевого самоврядування.

Вартий уваги також і проєкт SUN4Ukraine, що реалізується у межах програми Horizon Europe [5]. Розпочатий він був у травні 2024 року. Його мета – розробка планів кліматичної нейтральності відповідно до положень Європейської зеленої угоди. Наразі до проєкту у співпраці із містами-наставниками (наприклад, Мюнхен, Осло) долучилися 12 українських міст, серед яких Чернігів, Дніпро, Миколаїв тощо. Для них таке співробітництво – це можливість подолати структурні перешкоди на шляху зеленої трансформації, інтегрувати кліматичні стратегії в місцеве планування, підготуватися до участі у місії ЄС «Climate-neutral and smart cities» («Кліматично нейтральні та розумні міста»).

Одним із дев'яти ключових тематичних напрямів діяльності мережі Eurocities, як було зазначено раніше, є цифрова трансформація, яка дозволяє містам-членам інтегрувати інноваційні рішення у систему муніципального управління. Участь українських міст у цій платформі сприяє переходу до моделі «розумного міста» (Smart City), де технології стають інструментом прозорості, інклюзивності та кращої якості життя мешканців. Показовим прикладом такої трансформації є досвід Києва, який у 2024 році підтвердив свій статус одного з цифрових лідерів світу, посівши 13-тє місце у рейтингу Local Online Services Index [6]. Успішний розвиток екосистеми Kyiv Digital став еталоном впровадження інструментів електронної демократії та ефективного муніципального менеджменту. Активна участь у мережі Eurocities дозволяє Києву масштабувати цей досвід на європейському рівні, що свідчить про якісну зміну ролі українських міст: вони перестають бути лише реципієнтами допомоги та перетворюються на авторитетних донорів інноваційних рішень для всієї європейської спільноти.

Отже, участь українських міст в Eurocities відображає зміну управлінської парадигми у сфері управління від централізованої моделі до моделі мультирівневого врядування. Співпраця між Eurocities та українськими інституціями забезпечує пряме представництво муніципалітетів у процесах, пов'язаних з підготовкою до членства в ЄС. Міста дедалі більше виступають самостійними акторами європейської інтеграції, формуючи горизонтальні мережі солідарності та експертної підтримки.

Джерела та література

1. Eurocities. Про нас. URL: <https://surl.li/wzvdpn> (дата звернення: 25.02.2026).
2. У присутності Президента підписано Меморандум з Eurocities щодо підтримки відбудови українських міст. URL: <https://surl.lt/hjpsqj> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Eurocities. Стала відбудова українських міст. URL: <https://surl.lu/yubyag> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Європа запустила програму «Генератори надії» для України. URL: <https://surl.li/tgokrn> (дата звернення: 25.02.2026).
5. SUN4Ukraine. URL: <https://surl.li/fzmotw> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Kyiv 2024. Annual report. URL: <https://surl.li/fdtowl> (дата звернення: 25.02.2026).

Мацука Вікторія,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Маріупольського державного університету
м. Київ

МЕНЕДЖМЕНТ PR І РЕГІОНАЛЬНИЙ ІМІДЖ: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ НА ДОВІРУ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА МІЖНАРОДНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТЕРИТОРІЙ

Сучасна регіональна політика дедалі більше орієнтується на нематеріальні чинники розвитку, серед яких особливе місце займає регіональний імідж. В умовах зростаючої конкуренції між територіями за інвестиційні ресурси, туристичні потоки та людський капітал ефективне управління комунікаціями стає стратегічною необхідністю. Менеджмент PR у цьому контексті розглядається як системна управлінська діяльність, спрямована на формування стійкого позитивного сприйняття регіону як всередині країни, так і на міжнародній арені [6].

Регіональний імідж формується на перетині реальних соціально-економічних процесів і комунікаційних стратегій, які забезпечують інтерпретацію та поширення інформації про регіон. Саме PR-менеджмент забезпечує узгодженість між фактичними змінами в регіоні та їхнім сприйняттям цільовими аудиторіями. Відсутність системного підходу до управління іміджем може призводити до зниження довіри громадськості та послаблення позицій регіону в міжнародному інформаційному просторі [7].

Важливим напрямом діяльності PR-менеджменту є формування громадської довіри до регіональних органів влади. Прозорість комунікацій,

відкритість інформації про управлінські рішення та активне залучення громадян до процесів регіонального розвитку сприяють підвищенню рівня соціального капіталу. Довіра громадськості розглядається не лише як соціально-психологічний феномен, але і як ресурс, що забезпечує стабільність управлінських процесів та підтримку стратегічних ініціатив регіональної політики [1].

Окрему роль у менеджменті PR відіграють антикризові комунікації, які дозволяють мінімізувати репутаційні втрати в умовах соціально-економічних або безпекових викликів. Своєчасна, послідовна та достовірна комунікація сприяє збереженню довіри громадян навіть у кризових ситуаціях, що є критично важливим для стабільності регіону [3].

Міжнародна практика демонструє ефективність використання PR-менеджменту для формування конкурентоспроможного регіонального іміджу. У європейських регіонах, зокрема в Каталонії та Сілезії, PR-стратегії були спрямовані на переосмислення територіальної ідентичності та подолання стереотипів, пов'язаних з індустріальним або периферійним характером регіонів. Завдяки комплексним комунікаційним кампаніям ці території змогли сформуванати образ інноваційних і відкритих регіонів, привабливих для інвесторів і туристів [4].

Досвід Фінляндії засвідчує важливість інтеграції PR-менеджменту в загальну стратегію регіонального розвитку. Акцент на інноваціях, освіті та якості життя, підтриманий цілеспрямованими комунікаційними заходами, сприяв формуванню позитивного міжнародного іміджу фінських регіонів як центрів сталого розвитку.

В українських реаліях менеджмент PR у регіональній політиці набуває особливої актуальності в умовах децентралізації та воєнних викликів. Приклади Львівської та Дніпропетровської областей демонструють, що системне використання PR-інструментів дозволяє зміцнити довіру громадськості та забезпечити позитивне міжнародне сприйняття регіонів. Активна комунікація з міжнародними партнерами, акцент на культурному, економічному та людському

потенціалі регіонів сприяли їхньому позиціонуванню як надійних і перспективних територій [2].

Миколаївська та Херсонська області України в умовах кризових обставин використовують PR-комунікації для формування іміджу стійкості та готовності до відновлення. Такі комунікаційні стратегії сприяють залученню міжнародної підтримки та формуванню позитивного образу регіонів у світовому інформаційному просторі [5].

Отже, менеджмент PR є невід'ємним елементом сучасної регіональної політики та важливим інструментом формування регіонального іміджу. Ефективне використання PR-механізмів забезпечує підвищення довіри громадськості, зміцнення міжнародного сприйняття регіонів і створює передумови для їх сталого соціально-економічного розвитку.

Джерела та література

1. Коваль С. Соціокультурні аспекти територіального брендингу. *Соціологія і сучасне суспільство*. 2023. № 5(10). С. 75–83.
2. Козак О. Економічні аспекти територіального брендингу. *Економіка і регіон*. 2022. № 2(58). С. 112–118.
3. Левченко М. Територіальний брендинг: сучасні виклики та можливості. Київ : Вид-во «Наука і практика». 2023. 258 с.
4. Мацука В. М. Інвестування у сталий розвиток. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* Вип. 159 (спецвипуск). Ч. 1. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, 2024. С. 44–46.
5. Мацука В. М. Стратегічний менеджмент у формуванні позитивного іміджу прикордонних регіонів в умовах євроінтеграції. Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри : мат-ли IV Міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 жовтня 2025 року. Харків : НТУ «ХПІ», 2025. С. 249 – 253.
6. Оксенюк К. Брендинг регіонів України: мотиваційні акценти та стратегічні орієнтири. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-10> (дата звернення: 27.02.2026).

7. Стаднік Т. Територіальний брендинг як фактор розвитку регіонів. *Науковий вісник публічного управління*. 2021. Вип. 4(15). С. 23–30.

Мотрич Віталій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НЕСПЛАТИ ПОДАТКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВА ІННОВАЦІЯ

Проблема несплати податків в Україні традиційно розглядається крізь призму фінансового права та економічної безпеки, що дозволяє аналізувати це явище переважно як порушення бюджетного законодавства або загрозу фінансовій стабільності держави [1; 2]. Однак сучасні виклики (воєнний стан), який суттєво ускладнює здійснення контрольно-наглядових функцій [3; 5], цифровізація економічних процесів [4; 6], а також інтеграція до європейського правового простору [5] потребують оновлених адміністративно-правових механізмів, які виходять за межі класичних підходів, орієнтованих виключно на фіскальний тиск та юридичну відповідальність.

Наукова новизна дослідження полягає у трьох концептуальних аспектах, що формують теоретичне підґрунтя для модернізації публічного управління у сфері оподаткування.

По-перше, обґрунтовується доцільність запровадження «адміністративно-правового комплаєнсу» як нового інструменту взаємодії між державою та платниками податків. Вітчизняне законодавство вже зробило перші кроки у цьому напрямі: із 2024 року в Україні реалізується експериментальний проєкт з управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 854, який впроваджується в рамках Національної стратегії доходів до 2030 року [7; 8]. Відповідно до п.п. 14.1.221¹ Податкового кодексу України, комплаєнс

визначається як система заходів та процедур, що здійснюються контролюючими органами з метою підвищення рівня добровільного виконання податкових обов'язків та зменшення ймовірності настання податкового ризику [9]. Такий підхід передбачає не лише контроль і санкції, а й створення умов для добровільного виконання податкових зобов'язань через прозорість процедур, розвиток електронних сервісів та підвищення рівня правової освіти громадян. Як слушно зазначають вітчизняні дослідники, ефективне податкове адміністрування має базуватися на балансі між фіскальною функцією держави та захистом прав платників, що мінімізує корупційні ризики та підвищує рівень добровільної сплати податків [1; 2; 4].

По-друге, доводиться необхідність інтеграції міжнародних стандартів (ОЕСР, ЄС) у національну систему податкового контролю. Особлива увага приділяється адаптації принципів Плану дій проти розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (Base Erosion and Profit Shifting, BEPS) до українських реалій, що відкриває нові можливості для боротьби з агресивним податковим плануванням. Україна вже приєдналася до міжнародних ініціатив у цій сфері, що вимагає перегляду підходів до адміністрування податків в частині обміну інформацією та протидії схемам мінімізації [10]. Як зазначає Р.О. Радченко, узагальнення досвіду ЄС щодо гнучких механізмів податкового регулювання у кризових умовах дозволяє визначити можливості його імплементації в Україні, зокрема через розширення цифрових технологій податкового адміністрування та впровадження ризик-орієнтованого контролю [5].

По-третє, пропонується модель «динамічного адміністративного контролю», яка поєднує превентивні та репресивні заходи в єдиному циклі управління. Використання технологій Big Data та штучного інтелекту дозволяє прогнозувати ризики несплати податків і здійснювати проактивне управління ними. В Україні вже впроваджуються автоматизовані процеси ідентифікації та оцінки податкових ризиків на основі інформації, що міститься в інформаційно-комунікаційних системах ДПС [8]. Як свідчать дослідження Т. В. Мединської та

співавторів, застосування сучасних технологій адміністрування, зокрема електронної податкової звітності та системи e-tax, дозволяє зменшити податкове шахрайство, спростити процедури обліку для підприємств та забезпечити більшу прозорість у фінансових операціях [6]. Вони також наголошують, що у зарубіжних країнах активне використання штучного інтелекту для аналізу фінансової звітності та виявлення правопорушень, а також високі стандарти кібербезпеки та захисту даних є критично важливими для ефективності податкового адміністрування [6; 12]. Це дозволяє уніфікувати організаційно-методологічні засади роботи податкових органів, мінімізувати вплив людського фактора та зосередити ресурси на найбільш ризикових сегментах [3; 6].

Таким чином, адміністративно-правові механізми протидії несплаті податків мають трансформуватися від суто каральних до комплексних, інтегрованих у систему публічного управління. Така трансформація передбачає перехід від моделі силового тиску до моделі сервісної держави, де податкова політика виступає драйвером економічної активності. Подальший науковий пошук має бути спрямований на розробку конкретних законодавчих змін, які б закріпили механізми комплаєнсу, ризик-орієнтованого контролю та імплементації міжнародних стандартів у Податковому кодексі України. Використання найкращого зарубіжного досвіду із залученням інформаційних технологій, електронного адміністрування та захисту даних сприятиме зменшенню масштабів тіньової економіки, збільшенню бюджетних надходжень та підвищенню довіри громадян до державних інституцій [6].

Джерела та література

1. Горєлова В. Ю. Податкова етика та правові механізми: шляхи ефективної боротьби з несплатою податків в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2025. № 2(50). С. 62–71.
2. Панченко О. І., Куркова К. М., Сорока Л. В. Захист прав платників податків: особливості адміністративно-правового регулювання. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. № 3(29). С. 34–40.

3. Мотрич В. А. Шляхи вдосконалення адміністративно-правових механізмів відповідальності за несплату податків. *Вісник Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2024. № 5. С. 57–62.
4. Кобильнік Д. А., Бацман Ю. В., Толкуща К. Р. Можливості використання штучного інтелекту в оподаткуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Т. 3, № 91. С. 94–101.
5. Радченко Р.О. Адміністративно-правові механізми забезпечення ефективності податкового контролю в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського*. 2024. № 6. С. 66–70.
6. Мединська Т. В., Олійник Н. Р., Василюшин С. А. Сучасні технології адміністрування податків і платежів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 75. С. 8–94.
7. Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 854. Офіційний вісник України. 2024. № 63. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2024-%D0%BF> (дата звернення: 14.02.2026).
8. Міністерство фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року. Київ, 2024. 72 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 14.02.2026).
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (зі змінами станом на 2025 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 14.02.2026).
10. OECD. Addressing Base Erosion and Profit Shifting (BEPS). Paris: OECD Publishing, 2021. URL: https://www.oecd.org/en/publications/addressing-base-erosion-and-profit-shifting_9789264192744-en.html (дата звернення: 14.02.2026).

11. IMF. Fiscal Monitor: Tax Policy for Inclusive Growth. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2022. 38 p. URL: <https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2020/12/04/tax-policy-and-inclusive-growth-49902> (дата звернення: 14.02.2026).
12. Шаповалова А., Кузьменко О., Прокопова О. Роль штучного інтелекту в оптимізації оподаткування та звітності в малому бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL.: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-116> (дата звернення: 14.02.2026).

Погорєлова Інна,
к.і.н., доцент,
доцент кафедри політичних технологій,
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ БЕЗПЕКИ КОРЕЙСЬКОГО ПІВОСТРОВА

Російсько-українська війна не є локалізованим конфліктом регіонального значення. Вона має виразний глобальний вимір і впливає на трансформацію безпекових процесів у різних регіонах світу, зокрема й на країни Корейського півострова, попри географічну віддаленість України більш ніж на 7500 км. Події після 2022 року засвідчили взаємопов'язаність європейського та індо-тихоокеанського безпекових просторів.

Повномасштабна агресія РФ проти України стала каталізатором переформатування міжнародних альянсів. З одного боку, вона сприяла зміцненню американо-південнокорейського альянсу і посиленню тристоронньої взаємодії між США, Японією та Республікою Корея (РК) у сфері безпеки. З іншого — активізувала й поглибила взаємодію між РФ та КНДР, змінивши їх відносини з периферійного рівня на системний.

Зближення Москви і Пхеньяна викликає занепокоєння США та їх регіональних союзників. І Японія, і РК зацікавлені у поглибленні безпекової інтеграції зі Сполученими Штатами. Вашингтон, особливо, за часів адміністрації Д. Байдена демонстрував союзникам, що підтримка України є інвестицією у глобальне стримування й підтвердженням надійності союзницьких зобов'язань. США у своїх заявах неодноразово підтверджували непорушну готовність й «залізні» зобов'язання захищати своїх азійських союзників – Японію і РК від загроз Пхеньяна [1]. За часів Д.Трампа, США намагаються перекласти більше партнерських зобов'язань на саму РК. Разом з тим, у березні 2026 р. США і РК проведуть щорічні спільні навчання (Freedom Shield), спрямовані на підвищення готовності протидіяти загрозам КНДР, що відображає збереження співпраці в оборонній сфері [2]. Також Д.Трамп заявив, що США надали РК дозвіл на будівництво атомних (ядерних) підводних човнів та поширення технологій, які дозволяють це зробити. Це сталося після його зустрічі з президентом РК Лі Чже Мьоном у жовтні 2025 року [3].

Сеул активніше інтегрується у регіональні оборонні формати. Варто нагадати, що у середині ХХ ст. Корея через геополітичне протистояння за участі СРСР була розділена на дві держави – КНДР і РК. І сьогодні РК перебуває у складному безпековому оточенні. Війна в Україні загострила у Сеулі відчуття вразливості, пов'язане з тим, що без'ядерна Республіка Корея змушена співіснувати з ядерною КНДР, яка законодавчо закріпила за собою право на превентивне застосування ядерної зброї (вересень 2022 р.).

У разі подальшого поглиблення співпраці між РФ і КНДР може зрости запит РК на ядерні гарантії США для Сеула; можливе посилення американської військової присутності в регіоні та подальша інституціоналізація трикутника США–Японія–РК. Таким чином, війна в Україні впливає на конфігурацію стримування на Корейському півострові.

Позиція РК щодо України також зазнала еволюції. З 2014 року Сеул офіційно підтримував суверенітет і територіальну цілісність України, однак не приєднувався до санкцій проти Росії та продовжував розвивати двосторонні

відносини, наголошуючи на необхідності дипломатичного врегулювання через імплементацію Мінських угод. Після початку повномасштабної агресії Республіка Корея засудила дії РФ і приєдналася до антиросійських санкцій. У відповідь Росія у березні 2022 року внесла РК до переліку «недружніх держав». Важливим чинником стала позиція адміністрації Д. Байдена, яка заохочувала Сеул долучитися до міжнародних зусиль із ізоляції Росії та здійснювала політичний тиск з метою приєднання до комплексних торговельних обмежень.

Втім Сеул зберігає обережність, зокрема щодо прямого постачання летальної зброї Україні (хоча здійснюється опосередкована підтримка через треті країни). Така позиція пояснюється прагненням уникнути ескалації з боку КНДР і Росії, а також необхідністю зберігати баланс у відносинах із Китаєм. Росія неодноразово висловлювала невдоволення і робила натяки на можливість посилення співпраці з Пхеньяном у контексті підтримки Сеулом України.

Водночас поглиблення військово-технічної співпраці між Москвою та Пхеньяном, особливо у сфері ракетних або космічних технологій, може підштовхнути РК до жорсткішої позиції щодо Росії та КНДР, посилити військово-технічну підтримку України та активізувати участь Сеула у санкційній коаліції.

Після 2022 року відносини між Росією і КНДР набули системного характеру, які до цього перебували у стані відносної стагнації. Північна Корея отримує від Росії продовольство, енергоресурси та окремі технологічні компоненти, тоді як Росія – боєприпаси (артилерійські снаряди), політичну підтримку та людський ресурс (північнокорейські військові беруть участь у війні проти України на боці Росії). КНДР стала однією з небагатьох держав, які відкрито підтримали агресивні дії Росії проти України та відтворювали російські наративи. Пхеньян використовує війну для зміцнення партнерства з Москвою, отримання економічних і технологічних дивідендів, існує ризик передачі окремих російських військово-технічних компетенцій для удосконалення ракетно-ядерних програм.

Співпраця РФ з КНДР, зокрема, закупівля зброї, фактично означає порушення резолюцій РБ ООН проти Пхеньяна, які раніше підтримувала сама Росія. Після 2022 року КНДР уникла запровадження нових санкцій ООН через використання Росією права вето. Водночас масштабне сприяння ядерній програмі КНДР з боку РФ видається малоімовірним через позицію Китаю, який не зацікавлений у різкому посиленні військового потенціалу КНДР.

Війна в Україні посилила агресивність ядерної риторики КНДР. Україна в середині 1990-х років добровільно відмовилася від ядерної зброї та згодом стала жертвою агресії, тоді як КНДР, обравши шлях ядерної мілітаризації, не зазнала воєнного втручання, попри численні випробування, провокації та проголошення себе ядерною державою у 2012 році. Навіть у 1990-х роках США на піку свого глобального лідерства не застосували силу для зупинення ядерно-ракетної програми Пхеньяна, сьогодні, за значно міцнішого військового потенціалу КНДР, така ймовірність є ще меншою. У цьому контексті для авторитарних режимів, особливо після 2022 року, формується висновок про ядерну зброю як гарантію виживання режиму. Перспективи денуклеаризації КНДР видаються дедалі менш реалістичними.

Колишній президент РК Юн Сок Йоль наголошував, що безкарність агресії в Україні може надіслати Північній Кореї сигнал про те, що міжнародне співтовариство не відповість на акт вторгнення санкціями або покаранням, і це ще більше підбадьорить її на подальші провокації [4]. У цьому контексті акцентувалася необхідність зміцнення союзу зі США та поглиблення співпраці з Японією. Лі Чже Мьон – чинний президент РК з 2025 року також орієнтується на міцні союзи зі США і Японією. Агресивна ракетно-ядерна політика КНДР додатково консолідує та зміцнює союз між США і РК.

Отже, російсько-українська війна стала важливим чинником трансформації безпеки Корейського півострова, посиливши блокову логіку міжнародних відносин, змінивши параметри регіонального стримування та ускладнивши перспективи денуклеаризації КНДР.

Джерела та література

1. Дудко І. Д., Погорелова І. С. Республіка Корея в геополітичних вимірах російсько-української війни: офіційний політичний дискурс. *Східний світ*. 2023. Вип. 3 (120), С. 91–114. URL: <https://doi.org/10.15407/orientw2023.03.091> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Shim, K.-S., Lee, J. South Korea and the US to conduct Freedom Shield military drills in March. 2026. 25 лют. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/south-korea-us-conduct-freedom-shield-military-drills-march-2026-02-25> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Smith, J., Brunnstrom, D., Pitas, C. Trump says South Korea has approval to build nuclear-powered submarine. *Reuters*. 2025. October 30. URL: <https://www.reuters.com/world/china/trump-says-south-korea-has-approval-build-nuclear-powered-submarine-2025-10-29> (дата звернення: 28.02.2026).
4. Schreck D. and Hyang-Jin Kim. The AP Interview: Korean leader cites North's serious threat. *AP NEWS*. URL: <https://apnews.com/article/politics-south-korea-north-japan-united-states-government-06eda2aee0a8b33c30419251e06cd69f> (дата звернення: 28.02.2026).

Фульмес Юрій,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя
Науковий керівник – Турченко Галина, д.і.н., професор,
завідувач кафедри давньої і нової історії України
та методики навчання історії
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя

СЕСІЇ МІСЦЕВИХ РАД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: РІШЕННЯ І ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ (2013 – 2014)

У політичній історії Революції Гідності (2013–2014) особливе місце посідає інституційна реакція місцевого самоврядування, зокрема позачергові сесії обласних рад і «народних рад» у регіонах Західної України. На тлі делегітимації центральної влади та зростання громадянської мобілізації в регіоні як довготривалого процесу, що передував листопаду 2013 р., місцеві ради стали

майданчиком не лише символічної підтримки протестів, а й вироблення рішень, які претендували на перерозподіл владних повноважень і переозначення легітимності. Аналіз документів і зафіксованих кейсів дозволяє виокремити декілька взаємопов'язаних типів рішень.

Першим прикладом є декларативно-оцінні та звернення до громадян, парламенту, правоохоронних органів, а також оцінки суспільно-політичної ситуації. Показовим є приклад Чернівецької обласної ради: 6 лютого 2014 р. у переліку ухвалених документів фігурують звернення до жителів області щодо суспільно-політичної ситуації та звернення до Верховної Ради України щодо повернення до парламентсько-президентської форми правління [5]. Функція таких рішень полягає у фіксації позицію ради та інституційно легітимувати протестні настрої без прямого втручання у механіку виконавчої влади.

Другим прикладом є інституційно-легітимаційні рішення. До цієї групи належать рішення про визнання Народної Ради, або подібних структур як органу, уповноваженого представляти інтереси народу. На позачерговій сесії Львівської обласної ради 25 січня 2014 р. було ухвалено рішення про визнання Народної Ради України як уповноваженого органу та надано рекомендації іншим радам області скликати позачергові сесії для ухвалення аналогічних кроків [1]. Цей тип рішень має високе конфліктогенне навантаження, адже безпосередньо зачіпає питання джерела легітимності представництва, що традиційно належить конституційним інститутам.

Найрадикальнішим виміром стали рішення, спрямовані на зміну конфігурації влади на рівні області: відкликання делегованих повноважень у обласних державних адміністрацій (ОДА) та створення виконавчих комітетів при обласних радах. У Львівській області 25 січня 2014 р. облрада, окрім визнання Народної Ради, відкликала делеговані ОДА повноваження та створила виконавчий комітет як альтернативний центр управління, визначивши його склад і логіку підпорядкування [1]. Подібні рішення фіксуються і в Івано-Франківській області. 20 лютого 2014 р. облрада ухвалила рішення про створення виконавчого комітету Народної ради, причому за словами голови

облради виконком займатиметься «всією роботою в області» [3]. Окремим прикладом є Чернівецька область. 19 лютого 2014 р. у переліку документів 23-ї сесії зафіксовано рішення про перехід «всієї повноти влади» в області до обласної ради – Народної ради Чернівецької області [6]. Це демонструє, що частина рад у критичний момент ескалації насильства (лютий 2014 р.) перейшла від символічних звернень до претензії на повноцінну субституцію виконавчої вертикалі.

У ряді областей рішення містили норми і пункти щодо недопущення силового сценарію та організації охорони адміністративних будівель. У Львівській області 25 січня 2014 р. було також створено загін народної самооборони як орган муніципальної дружини для охорони адмінприміщень та громадського порядку [1]. У Тернопільській області за повідомленням про зміст рішень від 25 січня 2014 р., облрада створила облвиконком і Загін народної самооборони [7]. Цей тип рішень відображає спробу локальних спільнот інституційно оформити контроль над простором (будівлями рад/ОДА, масовими зібраннями) в умовах дефіциту довіри до силових структур.

Поряд із перерозподілом повноважень ради ухвалювали рішення про недовіру керівникам ОДА та заборони діяльності політичних партій, асоційованих із владою. У Чернівецькій області 19 лютого 2014 р. у переліку рішень наявні: недовіра голові ОДА та заборона діяльності Партії регіонів і КПУ [6]. У Тернопільській області зазначено, що облрада висловила недовіру голові ОДА та заборонила діяльність Партії регіонів і КПУ [7]. Для Волині зафіксовано рішення Волинської обласної «народної ради» про заборону діяльності Партії регіонів і КПУ на території області [2]. Організаційно-владні рішення (виконкоми, відкликання делегованих повноважень, повнота влади рад) означали фактичну появу конкурентної моделі влади на рівні області. У термінах політичної історії це можна інтерпретувати як інституційний прояв революційної ситуації, коли частина еліт і громади переносять джерело легітимності з державної вертикалі на репрезентативні органи самоврядування та власні структури.

Найпомітніший наслідок – швидкий перехід політичного конфлікту в юридичну площину. Зокрема, прокуратура Львівської області оскаржила низку рішень Львівської облради щодо утворення виконкому та визнання Народної ради, аргументуючи відсутністю повноважень у місцевого самоврядування на такі дії [4]. У Тернополі окружний адміністративний суд зупинив дію опублікованих рішень облради, ухвалених 25 січня 2014 р., і додатково заборонив голові облради підписувати та оприлюднювати інші рішення цієї сесії [7]. Отже, юридичні контрдії виступали інструментом повернення конфлікту в рамки правопорядку, але водночас підсилювали політичну напругу.

Частина рішень містила прямі дифузійні механізми – рекомендації нижчим рівням самоврядування скликати позачергові сесії й ухвалювати аналогічні акти. У Львівській області таку рекомендацію зафіксовано в описі рішень від 25 січня [1]. Таким чином, позачергові сесії діяли як канал масштабування протестної інституціоналізації: від обласної ради до районних/міських рад та локальних адміністративних вузлів.

Отже, сесії місцевих рад Західної України під час Революції Гідності (2013–2014) засвідчили, що регіональне самоврядування виступило не лише проекцією суспільних настроїв, а й активним учасником політичних трансформацій на місцях. Ухвалені рішення відображали поступовий перехід від переважно декларативних звернень і політичних оцінок до актів, спрямованих на інституційне переозначення легітимності та перерозподіл управлінських ресурсів. Саме тому найбільший конфліктний потенціал концентрувався в рішеннях, які передбачали створення виконавчих структур при радах, обмеження або відкликання делегованих повноважень виконавчої вертикалі, а також заяви про перехід «повноти влади» до представницьких органів (Львів, Чернівці, Івано-Франківськ) [1; 3; 6]. Реакцією на такі кроки стала юридична конфронтація з державними інститутами контролю та правозастосування передусім прокуратурою і судами, що проявилось в оскарженні або зупиненні дії окремих рішень (Львів, Тернопіль) [4; 7]. У підсумку сесійні рішення рад можуть розглядатися як важливе історичне джерело та аналітичний ключ до розуміння

регіонального виміру Революції Гідності. Вони поєднували символічну політику представництва громади із практиками кризового врядування і відображали пошук нових форм політичної легітимації в умовах кризи влади [8].

Джерела та література

1. Мелень М. У Львові визнали Народну Раду колегіальним органом. *Тиждень.ua*. 2014. 25 січня. URL: <https://tyzhden.ua/u-lvovi-vyznaly-narodnu-radu-kolehialnym-orhanom/> (дата звернення: 26.02.2026).
2. Народна рада Волині заборонила діяльність Партії регіонів та КПУ. *ТСН.ua*. 2014. 10 лютого. URL: <https://tsn.ua/politika/narodna-rada-volini-zaboronila-diyalnist-partiyi-regioniv-ta-kpu-333606.html> (дата звернення: 26.02.2026).
3. Облрада Івано-Франківська визнала Януковича нелегітимним. *Радіо Свобода*. 2014. 20 лютого. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25270907.html> (дата звернення: 27.02.2026).
4. Павлик В. Прокуратура Львівщини оскаржила рішення облради щодо Народної ради. *ZAXID.NET*. 2014. 27 січня. URL: https://zaxid.net/prokuratura_lvivshhini_oskarzhila_rishennya_oblradi_shhodo_narodnoyi_radi_n1301518 (дата звернення: 27.02.2026).
5. Перелік документів, прийнятих на пленарному засіданні 22 сесії Чернівецької обласної ради VI скликання від 06.02.2014 року. *Чернівецька обласна рада (офіційний сайт)*. URL: <https://oblrada.cv.ua/document/list/2068/> (дата звернення: 27.02.2026).
6. Перелік документів, прийнятих на пленарному засіданні 23 сесії Чернівецької обласної ради VI скликання від 19.02.2014 року. *Чернівецька обласна рада (офіційний сайт)*. URL: <https://oblrada.cv.ua/document/list/2088/> (дата звернення: 27.02.2026).
7. Суд зупинив дію рішень Тернопільської облради. *Радіо Свобода*. 2014. 26 січня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25243255.html> (дата звернення: 27.02.2026).
8. Фульмес Ю. Криза довіри до державної влади як чинник Революції Гідності у Західній Україні. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2025. Т. 11, № 63. С. 147–154.

СЕКЦІЯ 6. ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Афанасьєв Олександр

д.філос.н., проф.,
професор кафедри філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса

ПОЛІТИЧНІ МІФИ У СУЧАСНОМУ СВІТОБАЧЕННІ

Міф є однією з найдавніших форм освоєння людиною світу. Тривалий час міфологічне мислення розглядалося як примітивна стадія розвитку свідомості, що з розвитком людства поступається місцем релігії, філософії, науці і загалом раціональному погляду на світ. Однак дослідження ХХ–ХХІ століть засвідчують, що міф не зникає, а трансформуючись, відіграє важливу роль у формуванні сучасного світобачення. Сучасний інформаційний простір характеризується зростанням ролі масових комунікацій, брендів, віртуальних спільнот, розповсюдженням ідеологій, у межах яких активно продукуються нові міфи, зокрема політичні. Тому аналіз сутності міфу та виявлення його функцій у сучасному світоглядному контексті набуває актуального значення.

Міф традиційно визначається як символічна оповідь, що пояснює походження світу, людини та соціального порядку. На відміну від наукового чи філософського знання, міф, хоча і має певну логіку, не прагне до раціональної доказовості, а апелює до образів, емоцій, колективного досвіду. Міфологічне мислення характеризується синкретизмом, персоніфікацією природних і соціальних явищ, де надприродне не відрізняється від природного, а також відсутністю чіткого розмежування між суб'єктом і об'єктом пізнання. Попри розвиток раціональності, елементи такого мислення зберігаються і в сучасній культурі.

У сучасному світогляді міф зазнає суттєвої трансформації. Він перестає бути лише формою розуміння космосу і набуває соціального та культурного

характеру, зокрема історико-політичного. З'являються економічні, технологічні, національні, історичні, політичні міфи, які впливають на масову свідомість, а іноді навіть визначають її. Наприклад, міфи про ідеальне суспільство, успішну особистість або всемогутність технологій формують уявлення людини про сенс життя та соціальні пріоритети. Такі міфи часто підтримуються засобами масової інформації та рекламою.

Масова культура є одним з головних джерел сучасного міфотворення. Кінематограф, серіали, комп'ютерні ігри та соціальні мережі створюють нових «героїв», «антигероїв» і символічні сюжети, які виконують функцію колективних міфів. Медіаміфи спрощують складну реальність, надаючи їй зрозумілих образів і наративів. Водночас вони можуть бути інструментом маніпуляції суспільною свідомістю, що особливо помітно в політико-ідеологічній сфері та інформаційних війнах.

Політичні міфи є однією з найвпливовіших форм сучасного міфотворення. Вони постають як символічні наративи, що інтерпретують політичну реальність у спрощеній та емоційно насиченій формі, надаючи їй зрозумілого сенсу для масової свідомості. На відміну від традиційних міфів, політичні міфи не пояснюють походження світу, а легітимізують владу, ідеологію, соціальний устрій, особливо в тоталітарних суспільствах, повністю підкорюючи собі історичні дисципліни та інші гуманітарні, соціальні і іноді навіть прикладні та природознавчі науки, вбудовуючись в освіту і масову свідомість.

У сучасному світобаченні політичні міфи формуються навколо образів «сильного лідера», «золотого минулого», «ворога», «місії нації». Такі міфи апелюють до колективної пам'яті, національної ідентичності та почуття безпеки, створюючи емоційний зв'язок між владою і суспільством. Вони здатні мобілізувати маси, виправдовувати політичні рішення та спрямовувати громадську думку у бажаному напрямі.

Особливу роль у поширенні політичних міфів відіграють засоби масової інформації та цифрові платформи. Соціальні мережі сприяють швидкому тиражуванню міфологізованих образів і гасел, що часто замінюють раціональний

політичний дискурс. У результаті політичний міф набуває рис симулякру, де символічна реальність витісняє фактичну.

Водночас політичні міфи не завжди мають деструктивний характер. Вони можуть виконувати інтегративну функцію, сприяючи консолідації суспільства в кризові періоди, формуванню спільних цінностей, відчуття історичних зв'язків. Проте за відсутності критичного мислення політична міфологія стає інструментом маніпуляції, що підмінює собою раціональний аналіз соціально-політичних процесів.

Таким чином, політичні міфи є невід'ємною складовою сучасного світобачення, поєднуючи в собі елементи ідеології, символіки, масової культури, освіти. Їхнє осмислення є необхідною умовою критичного мислення, адекватного світобачення, розвитку демократичної свідомості та відповідального громадянського вибору.

Джерела та література

1. Афанасьєв О. І. Метанаративи як стрижень сучасних картин світу. *Діа́га / Докса*. Зб. наук. пр. з філос. та філол. Вип. 1 (43). *Філософія та сучасна культура : пошук сенсів*. Одеса : Акваторія, 2025. С. 67–77.
2. Гірц К. *Інтерпретація культур : вибрані есе*. Київ : Дух і Літера, 2001. 542 с.
3. Довганик О. І. Особливості розуміння міфу в теоріях інтелектуалів кінця ХІХ – середини ХХ століття. *Культурологічна думка*. 2024. № 26. С. 41–52.
4. Еліаде М. *Священне і мирське*. Київ : Основи, 2001. 59 с.
5. Легеза О. Концепція міфу у творчості Ролана Барта. *Вісник Львівського університету. Сер. філос.-політолог. студії*. 2019. Вип. 23. С. 54–59.

Бажан Віталій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Філософія
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
м. Полтава
Науковий керівник – Олексій Штепа, к. філос. н., доцент,
доцент кафедри культурології, філософії та музеєзнавства
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
м. Полтава

ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ І ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО ТИПУ ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Сучасний глобальний інформаційний простір характеризується надмірним обсягом даних, швидкістю поширення контенту та домінуванням алгоритмічних систем, що формують сприйняття реальності. У цих умовах цифрова грамотність перестає бути виключно технічною навичкою використання пристроїв і стає ключовим фактором формування критичного типу людини – суб'єкта, здатного до рефлексії, сумніву та автономного судження в умовах інформаційного перевантаження та маніпуляцій. Філософське осмислення цієї проблеми показує, що цифрова грамотність є не просто інструментом адаптації, а механізмом збереження людської суб'єктності в епоху цифрової трансформації.

Цифрова людина як філософська проблема постає в контексті втрати традиційних меж ідентичності та занурення у віртуальну реальність симуляцій [2, с. 9–10]. Вона характеризується новими моральними цінностями, де традиційна ідентичність розмивається, а людина стає частиною мережованих потоків інформації. У цьому процесі цифрова грамотність захисним механізмом проти повної втрати автономії: вона дозволяє не просто споживати контент, а аналізувати його джерела, алгоритми та наміри творців.

Особливо актуальним є аналіз покоління Z як предтечі майбутньої планетарної цивілізації. Це покоління, народжене в епоху тотального інтернету, демонструє високий рівень адаптації до цифрового середовища, але водночас зіштовхується з ризиками фрагментації свідомості та зниження глибини

критичного мислення. Цифрова грамотність тут набуває значення не лише технічної компетентності, а й етичної та когнітивної: здатності розрізняти симулякр від реальності, протистояти ехо-камерам та розвивати стійкість до дезінформації [3, с. 16–17].

Постмодерний дискурс в осмисленні особистості цифрового покоління підкреслює множинність ідентичностей та фрагментованість Я. У такому контексті критичний тип людини формується через здатність до деконструкції наративів, що нав'язуються медіа та алгоритмами. Цифрова грамотність сприяє цьому процесу, розвиваючи навички перевірки джерел, розпізнавання маніпуляцій та збереження власної позиції в хаосі інформаційних потоків [4, с. 135–136].

Центральним викликом в цифрову епоху стає ризик втрати ідентичності: людина ризикує розчинитися в мережах, де її думки, вподобання та поведінка прогнозуються та формуються заздалегідь [1, с. 137–138]. Саме критичне мислення, підкріплене цифровою грамотністю, дозволяє протистояти цьому шляхом аналізу алгоритмів персоналізації, усвідомлення ефекту бульбашок фільтрів та збереження можливостей альтернативних інтерпретацій реальності.

У глобальному інформаційному просторі цифрова грамотність перетворюється на інструмент формування резилієнтного, критичного типу людини, здатної до автономного існування в умовах постправди та штучного інтелекту. Вона включає не лише технічні вміння, а й філософську рефлексію над власною суб'єктністю: питання «хто я в цифровому світі?» стає не абстрактним, а практичним завданням щоденного опору маніпуляціям.

Отже, цифрова грамотність є необхідною умовою формування критичного типу людини в сучасному глобальному інформаційному просторі. Без неї цифрова людина ризикує перетворитися на пасивного споживача симуляцій, тоді як з її допомогою можливе збереження та посилення людської автономії, критичності та моральної відповідальності в епоху тотальної інформатизації.

Джерела та література

1. Гончаренко К. С. Цифрова людина: фантазм втрати ідентичності. *Філософські обрії*. 2019. № 42. С. 137–140.
2. Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9–19.
3. Саракун Л. Покоління Z як предтеча майбутньої планетарної цивілізації. *COPERNICUS. Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1, № 4. Р. 7–17.
4. Сарнавська О.В., Яковишина Т.В., Шадюк Т.А. Філософське осмислення особистості цифрового покоління: постмодерний дискурс. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. Вип. 2 (88). С. 135–145.

Бульбенюк Світлана,

к. політ. н., доцент,
професор кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ

ПОСТПРАВДА І ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У ЧАСИ ШІ:

ВИКЛИКИ ЧИ МОЖЛИВОСТІ?

Поняття «постправда» все частіше вживається не лише в академічних дискурсах, але й в повсякденному спілкуванні. Рівно десять років тому – у 2016 р. «постправда» була визнана словом року Оксфордського словника, за кілька років потому поширеним й усталеним стало поняття «ера постправди» (Post-truth era/Era of Post-truth). Показово, що обидва поняття нині вивчаються й тлумачаться у різних країнах світу не залежно від типу політичного режиму та особливостей політичних традицій.

Вперше поняття «постправда» було вжито у публіцистиці – у статті Стіва Тесича в журналі «The Nation» у 1992 р. Тоді американський журналіст прикладами постправди, коли правда і брехня переплітаються, причому не на користь першій, а факти приховуються, назвав Вотергейтську справу та війну в

Іраку. Академічного і концептуального оформлення обидва поняття – «постправа» та «епоха постправди» – набули у книзі Ральфа Кіза «Епоха постправди» (2004 р. в.). Однією з ознак постправди дослідник називав прикрашену інформацію, що подається «як істинна за духом і правдивіша за саму правду» [1].

Як бачимо, дискурс постправди з'явився та почав обговорюватися ще задовго до тотальної діджиталізації життя загалом та інформаційного простору зокрема. Що, безумовно, не заперечує особливу роль Інтернету і соціальних мереж у зростанні ваги та впливу проявів постправди. Фактично в останні роки, за словами вітчизняних науковців З. Самчука та А. Гурківської, постправа стає полегшеною версією правди в епоху постмодерну, імперативною ознакою гротескної дійсності постмодерну [2, с. 163, 168]. На нашу думку, таке, на перший погляд дещо абсурдне означення постправди колегами, пов'язане з кардинальними змінами політичного простору, який все частіше перетворюється на ще один майданчик шоу-бізнесу, а його актори – на трікстерів, які давно перетворилися з архетипичних персонажів міфів і фольклору на яскравих і популярних політиків сучасності, для котрих постправа – ще один дієвий інструмент обману, руйнування старих правил і норм та сіяння хаосу.

Власне сучасна політика – це такий собі театральний майданчик, де ті самі передвиборчі дебати перетворюються на виставу, режисерами якої є продюсери, політтехнологи, піарники, а виборцям залишається тільки заpastися попкорном і чекати на шоу. Фактично у політичному світі з'являється ще один термін з префіксом «пост-» – поняття «постдемократія» та феномен, який за ним стоїть.

Одним з батьків поняття «постдемократія» є британський дослідник Колін Крауч, який в однойменній книзі констатував, що у багатьох сучасних демократіях еліти, корпоративні інтереси та технократичне управління замінили собою принципи народного суверенітету. Грецька політологиня Дімітра Марета йде далі і формулює питання: «...Чи існує різниця між постдемократією та авторитарним нео/лібералізмом? Чи можуть обидва існувати одночасно?». І дає наступну відповідь: «По-перше, обидві концепції зосереджені на державі та її

трансформаціях. Однак постдемократія, здається, применшує роль держави в політичній, економічній та соціальній сферах» [3, с. 317].

У чому полягає постправа постдемократії? У перетворенні сучасних демократій на закриті корпоративні об'єднання еліт і технократів, коли спостерігаються ерозія демократичної ідентичності та нівеляція низової громадянської участі та підміна їх імітацією виборів і знеціненням незалежної від держави громадянської участі. Як зауважує Колін Крауч, «пересічні громадяни більше не здатні генерувати автономні рухи, які завдають шкоди системі», у свою чергу «постдемократичний устрій значною мірою контролюється політичними елітами, які покладаються на маркетингові методи та маркетингові дослідження, а звичайні люди є лише пасивними одержувачами інформації» [3, с. 319].

На нашу думку, одним з пояснень феномену діяльності Дональда Трампа в останній рік, тобто після повернення на президентську посаду 20 січня 2025 р., зокрема посилення автократичних тенденцій й ігнорування і знецінення влади законодавчої та влади судової є розгортання подвійного ефекту – утвердження принципів постдемократії, посиленої інструментарієм постправа. У світі постправа Трамп завершує 7, 8, 9 (?) війн, перемагає усіх ворогів та стає найвеличнішим президентом США. У світі виборців Трампа Америка ще ніколи не була настільки великою. «Постправа – це коли істина перестає бути принципово важливою», – писав інший відомий дослідник постправа Лі Макінтайр [4].

Чи змінюється постправа під впливом ШІ? Безперечно. Технології маніпуляції набувають нового інструментарію, а технології протидії цим маніпуляціям слабшають з одночасним падінням рівня критичності більшості виборців як споживачів інформації. Власне, послідовники MAGA є переконливим доказом цього. Окрім того, на перший план виступає нова медійна філософія – філософія Web 3.03. М. Бутиріна зазначає: «Філософія Web 3.0 передбачає й особливу медійність, за якої факт/явище/подія набувають онтологічного статусу лише тоді, коли знаходять відображення в медіаконтенті.

При цьому навіть симулякри стають впливовими і визначають перебіг реальних подій» [5, с. 10].

Головними стають не факти буття, а те, чи зафіксовані вони у соціальній мережі, у віртуальному просторі. Для пересічного юзера думка іншого користувача соціальної мережі може бути важливішою за думку експерта чи професійного журналіста, причому кожен такий юзер живе у своїй інформаційній бульбашці і вони множать реальність та створюють ефект ехо-камер (камер/кімнат-відлуння). «Безліч локальних інформаційних середовищ мультиплікують реальність, множать інтерпретації і режими істини. Інформаційні бульбашки підсилюють ефект «камери відлуння», заснований на феномені соціального гомоморфізму, – інформаційні пріоритети референтної групи відмежовують її від великого світу. Завдяки внутрішній референції і груповій рефлексії певні погляди/цінності/уявлення кристалізуються і набувають абсолютного значення», - пише українська дослідниця [5, с. 10].

За допомогою інструментів ШІ можна не лише конструювати подібні камери/кімнати відлуння, спрямовувати увагу, думки та поведінку людей у потрібному річищі. ШІ може стати помічним й в процесі подолання ефекту ефекту камер/кімнат відлуння. Все залежить від того, наскільки людський інтелект буде в змозі протистояти «бездоганності» штучного інтелекту, опиратися навалі інформації, потік якої тільки зростатиме.

І у цьому контексті варто згадати ще одну теорію – технологічної vs соціальної сингулярності. Американський футуролог Реймонд Курцвейл застерігав: коли прогрес стане настільки стрімким (2045 р. за прогнозом), що людська свідомість втратить здатність його розуміти. Водночас саме Реймонд Курцвейл передбачив розвиток штучного інтелекту та описав феномен постлюдини, коли небіологічна частина буде превалювати над біологічною [6].

Один з творців концепції соціальної сингулярності французький філософ Жиль Дельоз вважав, що сучасний світ – це світ творення сингулярності. Сингулярність за Жилем Дельозом – процес безперервного виробництва непередбачуваних значень, який підпорядковується, тим щонайменше, певним

правилам – правилам нонсенсу, а саме: вона втілюється і виявляється в подіях; сингулярності здатні до самовозз'єднання; резонують лише схожі сенси [7, с. 116].

Тож, як бачимо, світ постправди – це і світ непередбачуваності, яка зростає. Тому прогнозувати, чим стане постправда у часи ШІ – можливістю чи загрозою – дуже ризиковано. Радше за все відповідь буде десь посередині, бо ШІ та постправда є лише інструментами в руках людини.

Джерела та література

1. Camacho M. M. The era of post-truth, post-veracity and charlatanism. Universidad de Navarra. 2019. URL: <https://www.unav.edu/web/ciencia-razon-y-fe/the-era-of-post-truth-post-veracity-and-charlatanism> (дата звернення: 26.02.2026).
2. Самчук З., Гурківська А. Постправда як інструмент політичного нарративу епохи постмодерну. *Політичні дослідження*, 2023. № 1 (5). С. 163–177. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Zoreslav-Samchuk-Alona-Hurkivska.pdf>. (дата звернення: 23.02.2026).
3. Павленко А. Концепція постдемократії Коліна Крауча: витоки, емпіричні свідчення та вектору розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*, 2025. Вип. 62, с. 315–322. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/62_2025/39.pdf. (дата звернення: 23.02.2026).
4. Макінтайр Л. Постправда. Пер. з англ. Київ : ArtHuss, 2021. 208 с.
5. Бутиріна М. Постправда: істиною володіє той, хто контролює наративи. *Медіанаративи* : колективна монографія. Дніпро : Ліра С, 2022. С. 4–16. URL: <https://fszmk.dnu.dp.ua/uploads/files/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2022/%D0%91%D1%83%D1%82%D1%8B%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).
6. The Kurzweil Library. URL: <https://www.thekurzweillibrary.com/> (дата звернення: 27.02.2026).
7. Коноваленко О. С. Соціальна сингулярність: методологічний концепт філософського дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету*

імені Івана Франка. Філософські науки. 2023. Вип. 2 (94). С. 109–118. URL: <https://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/294995/287843> (дата звернення: 23.02.2026).

Голуб Тетяна,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності Облік і оподаткування
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Науковий керівник – Наталія Токуєва, к. пед. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

КОГНІТИВНИЙ ДИСОНАНС ПРИ ЗМІНІ ПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ

Зміна політичних поглядів є багатограним і непростим процесом, який часто супроводжується внутрішнім психологічним протиріччям. У дослідженнях цей феномен пояснюється за допомогою ідеї когнітивного дисонансу, розробленої Леоном Фестінгером. Теоріє описує стан внутрішньої неузгодженості, що виникає, коли людина стикається з розбіжністю між власними переконаннями, цінностями та новими обставинами. У політичній сфері виборець, який тривалий час підтримував певну партію чи лідера, може відчувати тривожність, коли нові факти чи суспільні зміни змушують його переглянути свою позицію.

Як стверджують психологи, когнітивний дисонанс є не лише джерелом напруги, а й стимулом до змін. Людина прагне зменшити внутрішній конфлікт, використовуючи різні способи: виправдання своїх рішень, уникнення інформації, що суперечить новим переконанням, або ж повну зміну думки. У політичних уподобаннях може проявлятися при зміні симпатій через нові аргументи, які надають виборцю відчуття логічності та послідовності його дій. Наприклад, громадянин, який раніше підтримував одну політичну організацію, може пояснювати свій перехід до іншої тим, що вона краще відповідає сучасним

викликам, хоча справжньою причиною є внутрішнє протиріччя між старими переконаннями та новою інформацією [1].

У працях, присвячених спілкуванню та мовознавству, підкреслюється важлива роль мови та обговорення у процесі подолання когнітивного дисонансу. Політичні промови, повідомлення у ЗМІ та публічні дебати створюють умови для обґрунтування змін. Виборець, який переживає дисонанс, часто використовує певні вислови, щоб пояснити свій вибір не лише собі, але й соціальному оточенню. Це дозволяє сприяє зниженню рівня психологічної тривожності та забезпечує кращу інтеграцію у нове політичне співтовариство. Тому обговорення стає засобом адаптації, що допомагає людині узгодити розбіжності між внутрішніми переконаннями та реальністю [2].

У дослідженнях з управління та суспільної психології когнітивний дисонанс розглядається як механізм пристосування, що сприяє розвитку гнучкості та критичного мислення. Зміна політичних уподобань, яка супроводжується дисонансом, може стати поштовхом до формування нових моделей поведінки та більш усвідомленого ставлення до політичних процесів. У сучасному інформаційному суспільстві, де громадяни постійно стикаються з різними джерелами інформації, цей процес набуває особливої актуальності. Безперервний потік новин, аналітики та коментарів змушує людину переглядати власні переконання, що неминуче викликає дисонанс, але водночас спонукає її до пошуку більш узгоджених і обґрунтованих позицій [1].

Важливим є те, що когнітивний дисонанс у політичній сфері має не лише особистісний, але й суспільний вимір. Масові зміни політичних уподобань у суспільстві можуть призводити до трансформації політичної культури, появи нових ідеологічних течій та перегляду ціннісних орієнтирів. У цьому контексті дисонанс виступає не лише як психологічний феномен, але й як соціальний механізм, що забезпечує динаміку політичного життя [3].

Таким чином, когнітивний дисонанс при зміні політичних уподобань є складним явищем, який поєднує психологічні, комунікативні та соціальні аспекти. Він відображає внутрішню суперечність людини, але водночас виступає

рушійною силою її трансформації. Завдяки дисонансу людина здатна пристосовуватися до нових суспільних умов, формувати нові політичні погляди та розвивати критичне мислення. Це робить його важливим для розуміння не лише індивідуальної політичної поведінки, але й загальних процесів у суспільстві.

Джерела та література

1. Скалозуб А. Когнітивний дисонанс як фактор ефективності масової комунікації. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2001. Вип. 89. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/47/095> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Cooper, J. (2019). Cognitive Dissonance: Where We've Been and Where We're Going. *International Review of Social Psychology*, 32(1): 7, 1–11. URL: <https://doi.org/10.5334/irsp.277> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Southworth, Jason and Swoyer, Chris, «Critical Reasoning: A User's Manual, v.4.0» (2020). *Philosophy Open Educational Resources*. 2. URL: https://scholars.fhsu.edu/philosophy_oer/2 (дата звернення: 27.02.2026).

Гордієнко Олексій,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка

Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

Науковий керівник – Наталія Токуєва, к. пед. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

КАНАЛИ ТА ЗАСОБИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному світі політична комунікація є важливою компонентою функціонування держави, оскільки вона забезпечує передачу, обмін та отримання інформації між владою та громадянами. Вона залишається однією з найважливіших складових формування сучасної політики загалом, адже це

інструмент, який повідомляє людей про важливі події, аналізує результати реакцій і сприяє розвитку культури у суспільстві. Вона містить не лише елементи вербального спілкування, які сприяють процесу взаєморозуміння, а й такі форми, як указує дослідник С. Денисюк, «що базуються на підсвідомості й органічно містять: спілкування, політичні цінності (які об'єднують людей), політичний ідеал, бажання, уподобання» [2, с. 7].

Загалом, можна дати визначення, що політична комунікація – це різновид комунікації, який передбачає існування конкретної політичної мети. Її характерна наявність сторін, що здійснюють передачу повідомлень, які містять політичну чи політично значиму інформацію через засоби масової інформації, формальні й неформальні канали для досягнення певних поставлених політичних цілей.

На сьогоднішній час виділяють три основні канали політичної комунікації, що відрізняються використанням різних засобів:

1) комунікація засобами масової інформації: преса, книги, плакати, а також радіо й телебачення, що реалізується через проведення прес-конференцій, розсилання прес-релізів, розміщення політичної реклами;

2) комунікація через організації, такі як політичні партії, групи інтересів, суспільні організації тощо;

3) комунікація через неформальні канали з використанням особистих зв'язків [3, с. 149].

Важливо зазначити, що в сучасних реаліях особливого значення набувають інтернет-ресурси та соціальні мережі як сучасні канали політичної комунікації. Вони забезпечують швидке поширення інформації та можливість безпосереднього зворотного зв'язку між владою і суспільством. Значущим параметром інтернет-ресурсів є їх інтерактивний характер, який забезпечує можливість активного й оперативного обговорення контенту між коментаторами та автором, і можливості, як зазначають науковці, «не обмежені державними кордонами співтовариства за інтересами, захопленнями і

симпатіями» [1, с. 52]. Це, однозначно, сприяє підвищенню рівня політичної участі громадян у розвитку країни.

Засоби політичної комунікації умовно можна поділити на вербальні, до яких відносяться промови, програмні документи, інтерв'ю, та невербальні засоби (як приклад відеоблоги тощо). Відеоблогінг як сучасна форма політичної комунікації надає глядачам відчуття щирості, чистосердечності, безпосередності думок, емоцій, бажань, політичних переконань, завдяки чому розширюється аудиторія відеоблогів. І наразі вони виконують роль не лише розважального контенту, а й альтернативних джерел інформації, за своєю подачею ближчих до сприйняття молоді, ніж традиційні засоби.

Серед засобів політичної комунікації важливе місце займають політична реклама, публічні дебати, пресконференції, виступи політичних лідерів та інформаційні кампанії. Вони спрямовані на формування позитивного іміджу, але комунікаційні технології можуть використовуватися і для маніпулятивного впливу на суспільну свідомість, що становить загрозу демократичним процесам.

Як висновок, зазначимо, що розвиток каналів та засобів політичної комунікації відображає загальну тенденцію розвитку сучасного суспільства. Все більше здійснюється перехід з паперових каналів на інтернет-ресурси. Поєднання технологічних новітніх засобів із класичними методами політичного впливу створює нове середовище, де ключову роль відіграє здатність суб'єктів політики до ведення конструктивного діалогу з громадянами. У подальшому це стане предметом наукових досліджень учених-політологів, і з вище наведених причин очікується розвиток засобів політичної комунікації саме в цьому напрямі.

Джерела та література

1. Вітман К., Кормич А. Відеоблоги як інноваційний засіб політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики*. Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 68. С. 52–57.

2. Денисюк С. Г. Технологічні виміри політичної комунікації : монограф. Вінниця : ВНТУ, 2010. 276 с.
3. Політологія : навч. посіб. / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко та ін. Київ : КНУБА, 2011. 232 с.

Дабіжа Віра,

к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та політичного консалтингу
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

АРХІТЕКТУРА БАГАТОРІВНЕВОГО МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Теперішній етап державотворення детермінований ескалацією кризових явищ безпекового генезису, зокрема мілітарних загроз, що критично дестабілізують функціональність архітектури публічної влади. В умовах дії правового режиму воєнного стану суб'єкти державного управління та муніципальні органи реалізують владно-розпорядчі функції в парадигмі екстремальної невизначеності, інтенсивного інформаційного пресингу та пресинг-дефіциту часу для ухвалення рішень, що релевантно корелюють із суспільною стабільністю та параметрами національної безпеки. За таких детермінант стратегічні комунікації трансформуються у фундаментальний інструментарій антикризового менеджменту, що гарантує когерентність дій інституцій публічної влади, консолідацію державної позиції в інформаційному просторі, превентивне інформування громадськості та нівелювання деструктивних інформаційно-психологічних операцій. Поряд із цим, незавершеність процесів інституціоналізації комунікаційних стратегій, фрагментарність нормативної бази та лімітована адміністративна спроможність окремих ланок влади актуалізують потребу в науковій рефлексії ролі СтратКому

в архітектурі кризового управління, що й обґрунтовує наукову значущість даного дослідження в контексті актуальних воєнних викликів.

Стратегічні комунікації в сучасному науковому дискурсі інтерпретуються як органічний складник управлінського механізму імплементації публічної політики, що забезпечує детермінований вплив владних інституцій на інформаційний ландшафт та когнітивні установки цільових груп. У полі публічного адміністрування такі комунікації еволюціонують від лінійного інформування до комплексного планування, синхронізації та реалізації комунікаційних актів, спрямованих на верифікацію та досягнення стратегічних державних пріоритетів [1].

Теоретичний базис дослідження стратегічних комунікацій детермінований конвергенцією управлінської, системної та інституційної парадигм. Управлінський вектор дозволяє кваліфікувати комунікацію як важіль впливу на архітектуру прийняття рішень; системний – як інтегрований вузол загальної матриці антикризового менеджменту; інституційний – як сукупність кодифікованих стандартів, протоколів та організаційних структур, що детермінують сталий характер комунікативної активності органів влади.

Аналіз стратегічних комунікацій у контурі діяльності органів публічної влади доцільно здійснювати крізь призму системної методології, яка дозволяє розглядати їх як ієрархізований управлінський механізм, інкорпорований у загальну екосистему кризового реагування. Даний механізм функціонує як кореляція взаємозалежних елементів, синергія яких забезпечує реалізацію стратегічних цілей суб'єктів публічного управління в умовах збройної агресії та воєнних ризиків [2, с. 49–50].

Центральним компонентом цієї багаторівневої структури виступають суб'єкти комунікації: державні інституції, органи місцевого самоврядування, посадові особи, профільні департаменти з комунікацій та стейкхолдери, що генерують комунікаційний дискурс. В умовах воєнного стану пріоритетного значення набуває функціональна делімітація повноважень між суб'єктами, їхня структурна субординація та оперативна координація. Відсутність чітко

артикульованої вертикалі відповідальності чи дублювання компетенцій нівелюють ефективність взаємодії та ускладнюють процес кризового менеджменту.

Есенційним елементом механізму є інформаційні потоки, що забезпечують рециркуляцію управлінських та публічних даних усередині владної ієрархії та в площині взаємодії «влада–суспільство». У цій багаторівневій моделі потоки мають як вертикальну спрямованість (від загальнодержавного до муніципального рівня і навпаки), так і горизонтальну (міжурядова взаємодія). У кризових режимах результативність СтратКому прямо залежить від релевантності, верифікованості та консистентності даних потоків, а також від адаптивності органів влади до динамічної трансформації воєнного фону [3, с. 49–51].

Інструментальним складником механізму виступають канали дифузії повідомлень: урядові портали, медіа-ресурси, цифрові екосистеми соціальних мереж, інструменти e-government та формати прямого діалогу з соціумом. Екстремальні умови вимагають інтенсивної диверсифікації медіа-каналів, зміцнення їхньої кіберстійкості та таргетованої адаптації контенту. Суперечливість наративів у різних каналах спричиняє когнітивний дисонанс у населення та девальвацію легітимності інститутів публічної влади.

Фінальним елементом виступають цільові аудиторії – об'єкти комунікативного впливу. До них належать громадяни, соціальні кластери, бізнес-спільноти, інститути громадянського суспільства, міжнародні актори. У кризовий період критично необхідною є прецизійна сегментація аудиторій з урахуванням їхніх інформаційних запитів та психологічного профілю сприйняття ризиків. Орієнтація на специфіку аудиторій інтенсифікує ефективність управлінського впливу та зміцнює суспільну резильєнтність [4, с. 35–37].

Резюмуючи, стратегічні комунікації як комплексний управлінський механізм інтегрують суб'єктний, когнітивно-інформаційний, інструментальний та соціо-функціональний виміри. Їхня ефективність детермінується рівнем

синергії елементів, інституційною спроможністю державного апарату та здатністю до гнучкої модифікації комунікаційних стратегій відповідно до воєнних реалій.

Джерела та література

1. Pochepstov, N. N. (2008). *Strategic communications: Strategic communications in politics, business, and public administration*. Kyiv: Alterpres.
2. Дзюрах, Ю., & Шинкаренко, В. (2024). Роль маркетингових комунікацій у публічному секторі в умовах воєнного стану. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 1, 46–53. URL: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-1-7> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Гончарук, Н., & Чередниченко, А. (2022). Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 46–54. URL: <https://doi.org/10.15421/152243> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Plakhova, O. M. (2022). Crisis communication in social work during wartime. *SOCIOSPACE: Interdisciplinary Electronic Collection of Scientific Works on Sociology and Social Work*, 12, 33–39. URL: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-04> (дата звернення: 25.02.2026).

Демченко Володимир,

к. філол. н., доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
м. Хмельницький

ДЕРЖАВНИЦЬКІ АРГУМЕНТИ В ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СЕРГІЯ ШЕЛУХІНА)

Сергій Шелухін – знатний юрист ще російської імперії та в подальшому – УНР – у своїх численних публічних виступах висував фактичні аргументи щодо дискутованих у часи державницьких змагань питань, зокрема про назву «Україна» на позначення наших етнічних територій.

Колізійний характер цього питання в державницькому дискурсі й того часу, і сьогодні зумовлений імперською пропагандою (дезінформацією). І якщо сьогодні конфронтація «імперія – окрема нація» досягла свого апогею у вигляді війни, то довгий час до цього відбувалася одностороння атака на місцевий народ – жителів тієї автохтонної території – за допомогою всіляких ресурсів центру, що призводило і до етноциду (голодомори), і до лінгвоциду (заборони вживання мови).

У книзі «Назва України» 1921 року Сергій Шелухін наводить три напрямки аргументації назви «Україна», зокрема щодо її старожитнього характеру та державницького значення.

Літописні джерела. В Іпатіївському літописі XII століття термін «Україна» позначає всю Київську державу (Русь), а не певну її окраїну. Водночас північно-східні території називалися Суздальською, Володимирською тощо землями, а їх жителі – суздальцями, володимирцями на противагу українцям на своїй землі. Натомість окраїною цієї держави була Новгородська земля, яку путінська пропаганда сьогодні намагається зробити у своїй переробленій історії ледь не центром Київської держави (? – наш подив – В.Д.). При цьому Новгород Руссю не називався, як й інші східні окраїни (для прикладу, князь Ростислав прибув зі Смоленська «к Україні Галичской»). Водночас в Іпатіївському літописі також використовуються синонімічні топоніми *Оукраина*, *Украйна*, *Украйна Киевская*, *Оукраина Галичьская* [1].

Фольклорні джерела. Перші записані тексти (й ноти) народних українських пісень були ще на початку XIX століття, тобто мінімум 200 років вони вже існували, а разом із тим такі фрази в низ: «а старий сокіл з чужої україни прибуває / сизокрилого орла на своїй україні стрічає», «ромен вславився циганами по всіх українах». Або в піснях про походи козаків у XVI – XVII століттях, де *Україна* вже позначає рідну для територію в певному державному значенні: «Ой у нашій, у славіній Україні», «Як незгоди на Українську Землю посилав» [2, с. 11].

Картографічні джерела. На європейських мапах від початку XVI століття наша територія відповідно до різних мов фіксується як *Україня*, *Українія*, *Ікрен*. зважаємо на те, що 1572 року *Україна* позначає й Слобідську, 1641 року *Україна* – по обидва боки Дніпра, як і 1660 року та 1665 року, що важливо в сенсі дискурсу російської пропаганди, яка намагається історично розділити ці території. 1700 року *Україна* фіксується як частина Великої Польщі (зі своїми кордонами), що також важливо супротив стереотипу, за яким наша територія підлягала польській владі, як надалі буде російській. Навіть 1769 року під час русько-турецько-польської війни фіксується на мапі «армія *України*», а 1773 року – «*Україна із Землями Запорізькими*».

Увесь цей час до останньої зазначеної мапи протилежна частина звалася *Московія*, *Московська держава*, *Московське царство*. На останній – уже *Російська держава*, від чого починається період спочатку перероблення історії за ініціативою Єкатерини II, а далі – інкорпорування українських земель (національних традицій і навіть православ'я) в загальноросійський державний організм, де, скажімо, вольності й демократизм козацького устрою були названі імператрицею як «політичне виродство».

Отже, літописні, фольклорні та картографічні дані вказують на те, що назва «*Україна*» в Європі не лише асоціювалася з етнічними землями українців, але й позначала суверенну територію зі своїми кордонами та сусідами, незважаючи на формальну приналежність до Великого князівства Литовського чи Речі Посполитої.

Джерела та література

1. Nota Vene! Етимологічний словник топонімів. *Академія*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Luchyk_Vasyl/Etymolohichniy_slovnyk_toponimiv_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=6bknuabbta11629a33v4hp6094 (дата звернення: 20.02.2026).
2. Шелухін Сергій. Назва України. З картами. Відень : Вид-во Тов. «Франко Син і Спілка», 1921. 30 с.

Каменчук Тетяна,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ШІ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Сучасний інформаційний простір характеризується високим рівнем алгоритмізації, де соціальні мережі та пошукові системи використовують алгоритми для формування контенту, що бачать користувачі. Це має значний вплив на політичну комунікацію та формування громадської думки. Основна увага в цих тезисах созереджена на аналізі впливу алгоритмів та штучного інтелекту (ШІ) на політичний дискурс та визначення загроз для демократичних процесів.

Алгоритми соціальних мереж спрямовані на максимізацію залученості користувачів, що часто досягається через поширення емоційно забарвленого та поляризуючого контенту. Це сприяє створенню не зовсім об'єктивного та цілісного подання новин, де користувачі отримують лише ту інформацію, яка підтверджує їхні погляди, ігноруючи протилежні точки зору. Алгоритмізація посилює політичну поляризацію, ускладнює діалог між різними соціальними групами та робить суспільство більш вразливим до маніпуляцій. Важливу роль у цьому процесі грає штучний інтелект. Так, ШІ використовується для створення контенту (в тому числі дипфейків), аналізу великих даних та таргетованої реклами, що дозволяє політичним акторам точково впливати на різні аудиторії, маніпулюючи їхніми поглядами та поведінкою. Динаміка змін полягає у необхідності регулювання використання ШІ у політичній комунікації, забезпеченні прозорості та відповідальності платформ за поширення дезінформації.

Щодо формування громадської думки та захисту демократії, то варто зазначити, що алгоритми та ШІ змінюють механізми формування громадської

думки, роблячи її більш вразливою до маніпуляцій. Для захисту демократичних цінностей необхідно розвивати медіаграмотність населення, впроваджувати механізми контролю над інформаційним простором та забезпечувати прозорість алгоритмів. Ключовим є розвиток критичного мислення та відповідальність політичних акторів. Для цього потрібна фундаментальна теоретична підготовка та розвинуті практичні компетентності.

Таким чином, алгоритмізація політичного дискурсу є значним викликом для демократії, змінюючи механізми формування громадської думки. Вона посилює поляризацію, полегшує маніпуляції та ставить питання про прозорість інформаційних процесів. Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, що включає регулювання інформаційного простору, підвищення медіаграмотності та забезпечення прозорості алгоритмів.

Джерела та література

1. Була С. П., Свідерська О. І. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. № 4. С. 21–25.
2. Лазарович М. В., Гончарук-Чолач Т. В., Докаш О. Ю. Штучний інтелект у політичних маніпуляціях та трансформація виборчої культури. *Науковий журнал «Політикус»*. 2025. № 1. С. 131–135.

Кочубей Лариса,
д. політ. наук, професор,
професор кафедри інформаційної
діяльності та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету культури і мистецтв
м. Київ

Пурій Микола,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Київський університет культури»
м. Київ

Шевченко Микола,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Київський університет культури»
м. Київ

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ДИНАМІКА ЗМІН

Актуальним завданням сучасного розвитку є досягнення чіткої та ефективної комунікації між учасниками політичних процесів, взаємодії між політичними інститутами, а особлива увага до інформаційно-комунікативних технологій, які динамічно змінюються і мають досить часто суттєве значення у складному глобалізованому світі.

Політичний процес безпосередньо пов'язаний з політичними комунікаціями, які є однією з фундаментальних складових політичної системи.

Політична комунікація є процесом створення, поширення та інтерпретації політичної інформації між владою, медіа та громадянами. У XXI столітті вона зазнала радикальних трансформацій через діджиталізацію, глобалізацію та розвиток соціальних мереж. Сучасний інформаційний простір характеризується швидкістю, інтерактивністю та високим рівнем конкуренції за увагу аудиторії.

Ефективні інструменти та канали політичної комунікації дозволяють розширити спектр взаємодії традиційних і нових медіа у політичному інформаційному просторі. Виходимо з того, що комунікація є універсальним явищем, яке присутнє у всіх сферах суспільно-політичного життя і, відповідно, медіа є генератором суспільно-політичної модернізації.

У поєднанні з політичною сферою, комунікація є вираженням специфічного погляду індивіда на світоустрій, владу, державу, політичний правлячий клас, політичні інститути, політичну систему тощо. У контексті політики комунікацію доцільно розглядати як невід’ємну складову політичної системи, а не лише як політичний інструмент.

Важливим на сьогодні є розуміння того, що комунікація, це у першу чергу про дві важливі складові: комунікація як частина практичної політичної діяльності та комунікація як ефективна соціальна технологія досягнення певних політичних цілей. Це, насамперед, підтверджує тезу про те, що комунікація є невід’ємною частиною політичної практики [3, с. 318]

Активне залучення соцмереж впливає безперечно на помітне зміщення парадигми політичної комунікації, що досить відчутно спостерігається на сучасному етапі в усьому світі, що суттєво змінило репрезентативну політичну комунікацію, зумовивши посилення наукового інтересу, зокрема в аспекті природи політичних зображень та ілюстрацій, поширених у соціальних мережах, їх вплив на політичну мобілізацію та участь. Прикладами інструментів соціальних мереж є: LinkedIn, Youtube, блоги, Facebook, Instagram, Twitter, Google+, Тік-Ток тощо.

Традиційна модель комунікації (телебачення, преса, радіо) поступово поступається місцем цифровим платформам. Якщо раніше ключову роль відігравали великі медіа-корпорації, такі як BBC чи CNN, то сьогодні вагомий вплив мають соціальні мережі Facebook, X, TikTok.

Соціальні медіа як це комунікаційні канали, надають змогу користувачам миттєво спілкуватися та постійно обмінюватися інформацією (аудіо, відео, текстами та зображеннями) і це своєрідним феноменом, який надає можливість надсилати та отримувати інформацію.

Безперешкодний доступ, який пропонують соціальні медіа з невеликим регулюванням, суттєво сформував напрямок і модель візуальної політичної комунікації серед користувачів. Наразі будь-який користувач соціальних мереж може стати автором контенту, відповідно кожен член суспільства отримує

можливість відіграти активну роль в політичному процесі. Можливість миттєвого обміну, ретвіту політичних повідомлень для користувачів відкрила нову можливість для політиків в аспекті спілкування з виборцями тощо [2, с. 36].

Станом на початок другого десятиліття XXI ст. спектр соціальних мереж значно розширився. Так, наприклад, на американських виборах 2012 р. всі політики вже були в соціальних мережах, таких як Twitter, Youtube, Facebook та Instagram, а деякі з кандидатів використали сайти соціальних мереж для оголошення своєї кандидатури і дані платформи запропонували чітку можливість для візуальної політичної комунікації. Таким чином, у політичній комунікації внаслідок появи платформ соціальних медіа спостерігається помітна зміна парадигми [1, с. 12–13].

Основні змінами є: децентралізація інформації, тобто кожен користувач може стати джерелом новин; миттєвість поширення, інформація розповсюджується в режимі реального часу; інтерактивність, аудиторія не лише споживає, а й активно коментує та впливає на порядок денний; динаміка змін у політичній комунікації свідчить про перехід від вертикальної моделі інформування до горизонтальної мережевої взаємодії. Цифрові технології демократизують доступ до інформації, але одночасно створюють нові виклики для стабільності політичних систем.

На нашу думку, майбутнє політичної комунікації залежатиме від ряду факторів, зокрема: розвитку цифрового регулювання; підвищення рівня інформаційної культури, загальної ситуації у світі (продовження війн, ескалація міжнародних конфліктів), використання пропаганди і деструктивних інформаційних технологій тощо.

Отже, у сучасній політичній комунікації існує тенденція до застосування високотехнологічного програмного забезпечення, яке використовується для маніпулювання текстами і зображеннями таким чином, щоб найкраще передавати почуття користувачів. Ця реальність значно змінила представницьку політичну комунікацію.

Таким чином, сучасний інформаційний простір є не лише середовищем передачі політичних повідомлень, а й активним чинником формування політичної реальності, впливу на політичну систему і особливо на її одну із складових, політичну комунікацію.

Джерела та література

1. Castells, Manuel. *Communication Power*. Oxford : Oxford University Press, 2009.
2. McNair, Brian. *An Introduction to Political Communication*. London : Routledge, 2017. Słomski, 2023, с. 319).
3. Słomski, W. (2023). *Social Media as a Tool of Political Communication*. *European Research Studies Journal*, XXVI.

Lysenko Yuliia,
Ph.D. in Political Sciences,
Associate Professor of the Department of Political Technologies
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv

MANIPULATION AS AN INSTRUMENT OF POLITICAL COMMUNICATION IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

The transformation of modern society is taking place in conditions of global challenges and political uncertainty. Changes in the modern information space form trends in the systematic use of information and communication technologies as a tool to attract the attention of citizens. Political manipulation is very important instrument of political communication in the modern information society. The relevance of political manipulation in modern Ukrainian society is increasing within the context of the ongoing Russian-Ukrainian war for state independence and territorial integrity of Ukraine, which commenced in 2014 and escalated following the direct invasion in February 2022. The political manipulation is part of information warfare.

The concept of "information warfare" was developed by American scholars in the early 1990s long before the aforementioned events in Ukraine. Ukrainian scholars define "information warfare" as a form of conflict between different actors, such as

states, political blocs or political parties, etc. Manipulative techniques as a component of political communication in the context of information confrontation, propaganda, and information warfare in cyberspace are studied by M. Brodchak, V. Galipchak, N. Larioncheva, O. Shevchuk, A. Stadnyk, V. Petryk, T. Yaroshenko and many others. Based on research by Ukrainian scientists and taking into account the current realities of Ukrainian society, we can consider manipulation as a method of communicative action used to shift attention and conceal certain information. Manipulation is a powerful tool of political influence within the context of information warfare. The techniques and methods of manipulative influence have a broad and dynamic range of applications, making them difficult to predict [4; p. 44].

Information warfare involves using the media, computer networks for manipulation technologies to influence the population in order to shape public opinion. Modern information warfare can influence the views and beliefs of citizens, cause panic and negative attitudes towards certain events or individuals. Political manipulations as instrument of political communication are aimed at manipulating public opinion, forming political stereotypes and distorting reality facts [3; p.19].

The development of technologies of political influence depends on the level of information and communication interaction in the political sphere. Political manipulations acquire signs of dynamism, high activity, and adaptive nature. Technologies of political manipulation include verbal and non-verbal, individual and mass, overt and covert methods of influencing the consciousness and even the subconscious of the public. Manipulation as an instrument of political communication can be used out at different levels: interpersonal, intragroup, intergroup, and mass.

Manipulation as a technique of information and communication political technologies is mostly negative and poses a certain threat to the development of civil society. It causes alienation of people from participation in political life, and distorts the public's perception of social phenomena. This is due to the fact that manipulative technologies in the context of information and propaganda wars involve applying the principles of political confrontation and hate speech [4; p.48].

Ukrainian researchers [4] note that in the context of political communications in modern information society the arsenal of manipulative technologies is being dynamically expanded, supplemented and enriched in connection with the development of the latest information and communication capabilities. The spread of propaganda in the course of the information war has actualized such means of manipulative influence as: substitution of concepts - the use of special terms that create a distorted reality, an inaccurate picture of reality, misleading the object of manipulation; concealment - the transmission of reliable but incomplete information in order to conceal important and significant details, resulting in a distorted perception of reality by targeted audience; selection - selective presentation of material, disclosure of only that part of the information that is important to the manipulator; distortion - deliberate exaggeration of the insignificant or reduction of the significance of something important in communication interactions; falsification - the submission of false information for mercenary reasons that distorts phenomena, facts, events; creation of a non-existent reality - the formation of a false perception of the political situation, the image of a leader or a political force in the object of manipulation; disguise - an attempt to hide essential information behind insignificant information; timing manipulation - delay in publishing reliable, truthful information at the moment when it has lost its relevance, etc [4; p.49–50].

It is crucial to avoid distorting information, spreading disinformation, and promoting biased narratives and ways of thinking, as these are all part of hybrid warfare. Misinformation in the modern information space poses a direct threat to global democracies.

Sources and literature

1. Brodchak M. Peculiarities of political manipulations in modern times information space and ways of resisting them. *Scientific studies in social and political psychology*. 2012. V 30. P.283–293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2012_30_27 (дата звернення: 23.02.2026).
2. Galipchak V. Transformation of the information space of Ukraine under the influence of Russian aggression: changes and challenges. *Politikus*. 2023. V. 4. P. 26–29.

3. Larioncheva N. Modern information war: on the example of the Russian-Ukrainian confrontation. *Politikus* .2024. V1. P. 14–20. URL: https://politicus.od.ua/1_2024/4.pdf (дата звернення: 23.02.2026).
4. Political Technologies of Information War: Domestic and World Aspects: Monograph. Head of the author's team Bulbeniuk, S. Kyiv: KNEU, 2024. 180 p.

Коне Марк,

здобувач першого (бакалаврського рівня) вищої освіти спеціальності Галузеве машинобудування Полтавського державного аграрного університету м. Полтава
Науковий керівник – Токуєва Наталія, к. пед. н., доцент, доцент кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету м. Полтава

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Еволюція політичної комунікації зумовлена трансформацією медіасередовища, технологічним розвитком і змінами у структурі політичної взаємодії. У цифрову епоху змін зазнали не лише канали поширення інформації, а й самі комунікативні прийоми та стилістика офіційних повідомлень. Саме зміна фокусу комунікації є ключовою характеристикою її розвитку.

У межах класичних моделей ХХ століття (Шеннона–Вівера, Лассвела, двоступеневої комунікації) політична комунікація розглядалася переважно як односторонній або обмежено зворотний процес передавання повідомлення від еліт до масової аудиторії. У той час фокус робився на контролі інформаційних потоків. Важливою була здатність медіа формувати уявлення про реальність (теорія культивациі Дж. Гербнера), що підкреслювало довгостроковий вплив повторюваних наративів. Основний акцент робився на формуванні офіційного образу політика, повторенні ключових гасл та використанні авторитету. Інформація подавалася у формі серйозних, структурованих звернень [2, с. 110–111]. У цей період ключовими прийомами виступали стандартизовані меседжі,

апеляція до авторитету, централізоване формування образу політичного лідера та контроль над змістом повідомлень.

З переходом до цифрової епохи відбувається зміна самої логіки комунікаційного процесу: від лінійної та інтерактивної моделей до транзакційної. Політична комунікація перестає бути виключно інструментом трансляції позиції влади і перетворюється на простір постійної взаємодії. Громадяни можуть не лише отримувати інформацію, а й активно реагувати на неї – коментувати, поширювати, створювати власний контент. Це призвело до зміни фокусу: замість одного повідомлення для всіх, політичні сили дедалі частіше створюють окремі звернення для різних груп населення [2, с. 110–111; 3].

Важливою тенденцією є емоціоналізація політичної комунікації. Якщо раніше пріоритетом була раціональна аргументація через інституційні канали, то сьогодні зростає значення емоційно насичених повідомлень, персоналізованих історій та візуального контенту [3]. Особливо це проявляється у відеоблогінгу та громадянській журналістиці, де комунікація відбувається безпосередньо, без традиційних посередників. Відеоблоги як інструмент політичної комунікації поєднують оперативність, емоційну залученість і відсутність жорсткої цензури, що сприяє формуванню неформальних лідерів громадської думки [1, с. 55]. У цьому контексті фокус зміщується з інституційної легітимності на довіру до особистості комунікатора.

В українському контексті цифрова трансформація державних комунікацій демонструє потенціал поєднання технологічних інновацій із демократичними механізмами. Ефективне використання цифрових платформ підвищує прозорість та зміцнює довіру до інституцій, проте одночасно потребує розвитку цифрової стійкості та інформаційної безпеки. Цифрова епоха ускладнює процес ухвалення політичних рішень, але відкриває нові можливості для їх легітимації через активну комунікацію з громадянами [4, с. 19–20].

Однак цифровізація посилює і ризики. Серед ключових викликів – інформаційні війни, дезінформація, цифровий популізм та інформаційне

перевантаження. У таких умовах фокус політичної комунікації дедалі більше зміщується на боротьбу за довіру та управління увагою. Прийоми відволікання, створення штучних інформаційних приводів стають частиною сучасних технологій впливу [4, с. 21]. Таким чином, політична комунікація перетворюється на поле конкуренції за інтерпретацію подій у режимі реального часу.

Еволюція політичної комунікації в цифрову епоху характеризується переходом від централізованого контролю інформації до мережевої взаємодії; від масових уніфікованих меседжів до персоналізованого таргетування; від раціональної аргументації до емоційно насичених форм впливу; від домінування професійних медіа до посилення ролі блогосфери та громадянської журналістики. Сучасний фокус політичної комунікації полягає не лише у поширенні інформації, а ще й у формуванні довіри у конкурентному цифровому середовищі. Саме ефективне поєднання цифрових технологій із демократичними інституційними механізмами визначатиме якість політичних комунікацій у XXI столітті [4, с. 22].

Джерела та література

1. Вітман К., Кормич А. Відеоблоги як інноваційний засіб політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики*. Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 68. С. 52–57.
2. Внучко С. М. Еволюція політичної комунікації: від класичних моделей до трендових технологій впливу. *Актуальні проблеми політики*. Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 75. С. 109–114.
3. Корнієвський О. А., Дубовик Н. А., Тернова А. І. Політична комунікація в епоху цифрових медіа та її вплив на формування громадської думки. *Цифровізація політичних процесів*. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18278962> (дата звернення: 26.02.2026).
4. Медведська В., Бадер А., Меженська О. Політичні рішення в цифрову епоху: виклики та можливості державних комунікацій. *Вісник Прикарпатського університету. Сер. : Політологія*. 2025. Вип. 21. С. 20–23.

Кулик Аня,
старший викладач кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ПРАВОВА ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто сутність правової держави як фундаментальної основи демократичного суспільства. Проаналізовано основні принципи правової держави, їх значення для забезпечення прав і свобод людини та функціонування демократичних інститутів. Обґрунтовано роль правової держави у формуванні стабільної та справедливої правової системи.

У сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набуває проблема становлення правової держави як необхідної умови функціонування демократичного суспільства. Розбудова правової держави є одним із ключових напрямів державотворення в Україні та важливою передумовою забезпечення стабільності суспільних відносин.

Правова держава передбачає організацію державної влади на засадах верховенства права, законності та гарантування прав і свобод людини [3]. Саме ці принципи забезпечують ефективне функціонування демократичних інститутів та створюють умови для розвитку громадянського суспільства.

Правова держава є однією з базових категорій теорії держави і права. Вона характеризує такий тип державної організації, у якому діяльність органів влади здійснюється на основі права, а права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Сутність правової держави полягає у взаємній відповідальності держави та особи, обмеженні державної влади правом та забезпеченні реального захисту прав і свобод людини. У правовій державі закон виступає основним регулятором суспільних відносин, а всі органи державної влади діють у межах визначених законом повноважень.

Основними ознаками правової держави є:

- верховенство права;
- поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову;
- гарантування прав і свобод людини і громадянина;
- законність діяльності органів державної влади;
- взаємна відповідальність держави і особи;
- незалежність судової влади [4].

Особливе значення у функціонуванні правової держави має принцип верховенства права, який передбачає пріоритет прав людини та обов'язковість виконання законів усіма суб'єктами правовідносин. Верховенство права є необхідною умовою стабільності правової системи та ефективного функціонування державних інститутів [3].

Правова держава є невід'ємно пов'язаною з демократичним суспільством. Демократія передбачає участь громадян у здійсненні державної влади, а правова держава забезпечує правові механізми реалізації цієї участі. Таким чином, правова держава виступає правовою основою демократії.

У сучасному демократичному суспільстві правова держава забезпечує баланс між інтересами особи, суспільства та держави. Вона сприяє стабільності політичної системи, розвитку громадянського суспільства та підвищенню рівня правової культури населення.

Для України становлення правової держави є важливим етапом демократичного розвитку та інтеграції до європейського правового простору. Конституція України закріплює принцип правової держави та визначає права і свободи людини як найвищу соціальну цінність.

Водночас процес формування правової держави в Україні супроводжується певними труднощами, серед яких можна виділити недосконалість законодавства, недостатній рівень правової культури населення та проблеми забезпечення ефективного правозастосування [5].

Таким чином, правова держава є необхідною умовою розвитку демократичного суспільства, оскільки забезпечує стабільність правових відносин, захист прав людини та ефективне функціонування державної влади.

Отже, правова держава є фундаментальною основою сучасного демократичного суспільства та необхідною умовою забезпечення прав і свобод людини. Її формування сприяє зміцненню законності, розвитку громадянського суспільства та підвищенню ефективності державного управління.

Встановлено, що принципи правової держави забезпечують стабільність правової системи та створюють умови для функціонування демократичних інститутів.

Подальший розвиток правової держави в Україні пов'язаний із вдосконаленням законодавства, підвищенням рівня правової культури населення та зміцненням принципу верховенства права.

Джерела та література

1. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права. Київ : Кондор, 2014. 584 с.
2. Колодій А. М. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики. Київ : Юридична думка, 2019. 328 с.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2026).
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2011. 656 с.
5. Шаповал В. М. Конституційне право України. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 568 с.
6. Шевчук С. В. Верховенство права: сучасні проблеми теорії та практики. Київ : Реферат, 2021. 448 с.

Макєєв Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному світі інформація стала одним із найважливіших ресурсів розвитку суспільства та держави. Формування інформаційного суспільства зумовлює необхідність здійснення ефективної державної інформаційної політики, спрямованої на забезпечення доступу до інформації, розвиток інформаційних технологій та захист національного інформаційного простору.

Особливої актуальності питання інформаційної політики набуває в умовах глобалізації та цифровізації суспільства. Інформаційні технології впливають на політичні, економічні та соціальні процеси, що зумовлює необхідність вдосконалення державного регулювання інформаційної сфери [1].

Для України проблема інформаційної політики є особливо важливою в умовах сучасних безпекових викликів та інформаційних загроз. Це потребує формування комплексної системи державного управління інформаційною сферою [4].

Інформаційна політика держави є складовою загальної державної політики та спрямована на регулювання суспільних відносин у сфері створення, поширення та використання інформації. Вона охоплює діяльність державних органів щодо формування інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки.

Дослідники інформаційна політика визначається як система цілей, принципів і заходів держави, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства та забезпечення інформаційних потреб громадян.

Основними напрямками державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу громадян до інформації;
- розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- формування інформаційного суспільства;

- забезпечення інформаційної безпеки;
- розвиток електронного урядування;
- підтримка національного інформаційного простору [5].

Важливим напрямом державної інформаційної політики є забезпечення інформаційної безпеки, що передбачає захист інформаційного простору від зовнішніх і внутрішніх загроз. Інформаційна безпека спрямована на захист національних інтересів держави у сфері інформації [3].

У сучасних умовах інформаційна політика держави тісно пов'язана з процесами цифровізації. Використання цифрових технологій сприяє підвищенню ефективності державного управління та забезпечує відкритість діяльності органів влади [2].

Для України важливим напрямом інформаційної політики є інтеграція до європейського інформаційного простору та впровадження міжнародних стандартів у сфері інформації.

Таким чином, інформаційна політика держави є важливим інструментом розвитку інформаційного суспільства та забезпечення національної безпеки.

Отже, інформаційна політика держави є важливим елементом сучасного державного управління та необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства. Вона сприяє забезпеченню доступу до інформації, розвитку інформаційних технологій та захисту національних інтересів держави.

Встановлено, що ефективна інформаційна політика забезпечує стабільність інформаційного простору та сприяє зміцненню інформаційної безпеки держави.

Подальший розвиток інформаційної політики України пов'язаний із вдосконаленням законодавства, розвитком цифрових технологій та інтеграцією до світового інформаційного простору.

Джерела та література

1. Bennett W., Livingston S. The Disinformation Age: Politics, Technology and Disruptive Communication in the United States. Cambridge University Press, 2018. 376 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

2. Дубас О. П. Інформаційна політика України: теоретико-методологічні засади. Київ : Генеза, 2011. 240 с.
3. Литвиненко О. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика. Київ : НІСД, 2016. 184 с.
4. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

Манелюк Юрій,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ

ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Дослідження технологічних процесів інформаційної війни та її впливу є стратегічно важливим для України, яка перебуває у стані гібридної агресії з 2014 року. Сучасна інформаційна війна безпосередньо корегує політичні процеси, впливаючи на формування внутрішньополітичного порядку денного та вектор зовнішньополітичних відносин. Повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року визначило новий етап протистояння, який дослідники характеризують як першу війну «в прямому ефірі».

Термін «інформаційна війна» (information warfare) увійшов у науковий обіг у середині 1980-х років, а згодом був закріплений у нормативних актах оборонного відомства США. На сучасному етапі це явище описують як конфлікт між суб'єктами в цифровому та медійному просторі, де ключовим методом є маніпулювання даними, їх ліквідація чи поширення для досягнення поставлених цілей [1]. Ця діяльність поєднує в собі заходи радіоелектронного придушення, кібернетичні операції та спеціальні психологічні впливи (ІПСО).

У науковій літературі виокремлюють кілька ключових стратегій організації інформаційного тиску:

- *Стратегія масових виступів*: фокусується на підбурюванні до протестів для розхитування політичної стабільності та усунення чинної влади.
- *Комунікаційно-пропагандистська стратегія*: передбачає поступове переформатування суспільної думки через нав'язування нових ідеологем та ілюзорних життєвих стандартів.
- *Стратегія дезінформування*: базується на емоційному маніпулюванні свідомістю мас та пропонуванні готових сценаріїв інтерпретації подій.
- *Стратегія нівелювання (нейтралізації)*: реалізується через ігнорування гострих конфліктів або штучне створення резонансних приводів для відвернення уваги від пріоритетних питань.
- *Модель нейтралізації*: реалізується через замовчування конфліктів або введення нових резонансних подій для відвернення уваги від критично важливих питань.
- *Семіотична стратегія*: використовує систему знакових індексів та символічних кодів для трансформації світосприйняття населення на рівні мовних значень [3, с. 85].

Пріоритетним завданням такої війни є реалізація негативного впливу на політичну систему держави через послаблення її функцій та дискредитацію правлячої еліти. Це досягається шляхом використання інформації як специфічної зброї, що здатна вражати систему управління та колективну свідомість [5].

У сучасних умовах інформаційне протистояння перемістилося у площину цифрових медіа, що забезпечує глобальний масштаб впливу. Серед найбільш небезпечних інструментів виділяють:

- *Кібернетичні атаки*: втручання в роботу державних банківських установ, енергосистем та урядових мереж для дезорганізації управління.
- *Технології «резонансного впливу»*: активують вже наявні в пам'яті суспільства установки для підсилення маніпулятивного ефекту.

- *Соціальні платформи та алгоритми:* використання можливостей Telegram, TikTok та X для блискавичного тиражування панічних настроїв через мережі ботів.
- *Відеоморфінг:* генерування підробних звернень високопосадовців з метою дискредитації керівництва та руйнування соціальної довіри.

Пропаганда є одним із найдавніших та найефективніших засобів боротьби [4]. Вона може виступати як деструктивним механізмом «промивання мізків», так і позитивним явищем у контексті державної політики. Позитивна пропаганда спрямована на сприяння єдності, солідарності та патріотизму під час конфліктів, що стало критично важливим для мобілізації українського суспільства у 2022 році.

РФ використовує «нарративну війну» для виправдання агресії та підризу міжнародної довіри до України. У 2023–2024 роках стратегія кремля змістилася на Глобальний Південь, де через канали RT та Sputnik продовжується трансляція проросійських меседжів [2]. Зокрема, поширюються фейки про «корупцію» та «нецільове використання західної зброї», щоб спровокувати затримки у постачанні військової допомоги.

Паралельно здійснюється постійний кібертиск. З початку війни зафіксовано тисячі атак на українську критичну інфраструктуру, включаючи енергетику та зв'язок (наприклад, атаки на Укртелеком, Київстар та ін).

Ефективна відповідь на загрози потребує інтегрованого підходу. Україна продемонструвала унікальний досвід створення «ІТ-армії», що об'єднала фахівців з усього світу для боротьби на цифровому фронті.

Для ефективної протидії сучасним загрозам необхідно реалізувати комплексний підхід:

- *Міжнародно-правове регулювання:* розробка інструментів юридичної відповідальності за цифрову агресію на рівні світових правових інституцій.
- *Активна контрпропаганда:* деконструкція антиліберальних ідей агресора та системне викриття корупційних схем його еліт.

- *Цифрова гігієна та приватність*: законодавче обмеження збору персональних відомостей для унеможливлення їх використання у ворожих кампаніях.
- *Стратегічна стійкість суспільства*: розвиток у громадян навичок критичного аналізу контенту та витримки до моменту підтвердження офіційних фактів.

Інформаційна війна рф проти України є довготривалою кумулятивною кампанією, мета якої – руйнація ідеї об'єктивної істини та підрив глобальних демократичних позицій нашої держави. Перемога в інформаційному протистоянні можлива лише за умови консолідації держави, бізнесу та міжнародних партнерів у напрямку технологічного захисту та стратегічних комунікацій.

Джерела та література

1. Мирний В. В., Мороз А.С. Інформаційна війна. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Інформаційна_війна (дата звернення: 27.02.2026).
2. Підрив України: як росія розширила глобальну інформаційну війну у 2023 році: Дослідження Лабораторії цифрових криміналістичних досліджень (DFRLab) / Atlantic Council. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/undermining-ukraine-how-russia-widened-its-global-information-war-in-2023/> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Стадник А.Г. Основні моделі організації інформаційних війн та їх різновиди. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 67–68. С. 84–91.
4. Lasswell H.D. Propaganda Technique in the World War. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=3yeODwAAQBAJ> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Libicki M. What is Information Warfare. National Defense University. 1995. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA367662.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).

Саламаха Олег,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

Науковий керівник – Новаченко Тетяна, д. держ. упр., професор,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного консалтингу
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН

В умовах інтенсифікації глобалізаційних викликів та зростання ринкової волатильності традиційні парадигми взаємодії державних інститутів і бізнес-структур, що ґрунтувалися на принципах довгострокового стратегічного планування та сформованості правового поля, демонструють зниження своєї ефективності. З огляду на це, закономірною є трансформація ролі політичних комунікацій, які перетворюються з лінійного способу інформування на дієвий інструмент забезпечення ефективності публічно-приватного партнерства.

Вектор трансформації глобальної та вітчизняної економічних систем визначається високим рівнем нестабільності, де поєднання геополітичних зсувів, тотальної цифровізації та викликів обумовлює необхідність фундаментального перегляду принципів співпраці держави та бізнесу [1, с. 337].

В умовах правового режиму воєнного стану в Україні традиційна модель публічно-приватного партнерства (ППП) трансформується у мобілізаційну та соціально орієнтовану систему. Змінюються й функції кожного з суб'єктів ППП, зокрема, базовими є специфічні функції, спрямовані на забезпечення життєздатності, національної стійкості та формування передумов для ефективного та інтенсивного повоєнного відновлення держави. За таких умов держава перестає бути просто регулятором і стає стратегічним замовником та гарантом безпеки (табл. 1):

Таблиця 1. Адаптивні механізми стимулювання державно-приватного діалогу в кризових умовах

Напрямок	Опис
Безпекова та правова стабілізація	Створення адаптивного законодавчого поля, що дозволяє бізнесу працювати в умовах ризиків (страхування військових ризиків, спрощення дозвільних процедур).
Визначення пріоритетів відновлення	Формування переліку критично важливих проєктів (енергетика, логістика, житло для ВПО) залучення приватних інвестицій.
Ресурсне забезпечення	Надання державних активів, земельних ділянок чи податкових пільг для реалізації спільних ініціатив.

Серед функцій бізнесу – операційного драйверу та джерела креативних соціально-економічних та технологічних рішень, доцільно виокремити управлінську експертизу та інновації (табл. 2):

Таблиця 2. Адаптивні механізми участі бізнес-середовища у проєктах публічно-приватного партнерства

Напрямок	Опис
Інвестиційна стійкість	Готовність інвестувати капітал у проєкти з довшим терміном окупності та вищими ризиками заради відновлення інфраструктури.
Управлінська експертиза та інновації	Упровадження швидких та ефективних методів будівництва, діджиталізація послуг та оптимізація витрат, що є критичним за умови обмеженості ресурсів.
Створення робочих місць	Забезпечення економічної активності населення, що зменшує навантаження на державний бюджет.

Варто враховувати, що в умовах інтенсивної цифровізації суспільних процесів та викликів воєнного стану, впровадження інструментів digital-маркетингу є стратегічним чинником забезпечення життєздатності бізнесу [2, с. 249], оскільки дозволяє підприємствам не лише адаптувати комунікаційні моделі до мінливих запитів споживачів, а й значно підвищувати операційну ефективність через глибоку аналітику даних, персоналізацію пропозицій та формування лояльності стейкхолдерів в умовах високої невизначеності, зокрема й використовуючи потенціал штучного інтелекту [3, с. 75].

Громадянський сектор, виступаючи суб'єктом верифікації державних рішень на відповідність суспільним інтересам, реалізує функцію соціального

контролю та забезпечення суспільної стабільності, забезпечує дотримання принципу суспільної відповідальності та мінімізацію соціальних ризиків (табл. 3).

Таблиця 3. Адаптивні механізми залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації публічно-приватного партнерства

<i>Функція</i>	<i>Характеристика</i>
Громадський контроль та антикорупційний нагляд	Моніторинг прозорості використання коштів у проєктах ППП.
Ідентифікація та просування суспільно значущих пріоритетів	Забезпечення того, щоб проєкти відновлення відповідали реальним запитам громад
Суспільна легітимізація	Формування довіри до партнерства через публічне обговорення та залучення волонтерських спільнот до реалізації проєктів.

Представлені у таблицях адаптивні механізми діяльності держави, бізнесу та громадянського суспільства формують цілісну *триєдину модель стратегічної взаємодії* (табл. 4):

Таблиця 4. Триєдина модель стратегічної взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства

<i>Функція</i>	<i>Держава</i>	<i>Бізнес</i>	<i>Громадянське суспільство</i>
<i>Ціль</i>	Національна безпека	Економічна життєздатність	Суспільне благо
<i>Роль</i>	Замовник / Регулятор	Виконавець / Інвестор	Контролер / Модератор
<i>Інструмент</i>	Закони, пільги	Капітал, технології	Моніторинг, Експертиза

У сучасних умовах глобалізаційних викликів та дії правового режиму воєнного стану в Україні ефективність публічно-приватного партнерства прямо залежить від успішності впровадження моделі «держави як сервісної платформи», яка через інструменти digital-трансформації, алгоритми штучного інтелекту та прозорі цифрові комунікації забезпечує конгруентність інтересів усіх учасників процесу. Саме синергія регуляторної спроможності публічного сектору, інвестиційної стійкості бізнес-середовища та експертного моніторингу громадськості створює необхідний фундамент для формування національної

резильєнтності, що дозволяє не лише нівелювати глобальні та безпекові виклики, а й закласти інституційне підґрунтя для швидкого та прозорого повоєнного відновлення національної економіки на засадах інклюзивності та цифрової транспарентності.

Джерела та література

1. Новаченко Т. В., Саламаха О. І. (2026). Стратегічні напрями взаємодії бізнесу та держави в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. № 2. С. 336–340.
2. Дяченко В. С., Дяченко Н. П. (2024). Публічний digital-маркетинг як елемент державної інформаційної політики. *Наукові перспективи*. № 2 (44). С. 245–254.
3. Дяченко В. С., Дяченко Н. П. Упровадження штучного інтелекту у сферу публічного управління в Україні. Сучасні виклики для державної служби: інформаційно-комунікативний аспект : матеріали міжнар. круглого столу (Київ, 18 черв. 2024 р.) / за заг. ред. Л. Комахи, Н. Корчак, Н. Ларіної. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2024. С. 74–75.

Сенько Інна,

старший викладач кафедри політології, історії і філософії,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Менеджмент
Полтавського державного аграрного університету,
м. Полтава

СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК МЕХАНІЗМ ЦІННІСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна військово-політична ситуація в Україні спричинила докорінну трансформацію ролі бізнес-структур у суспільному житті. В умовах екстремальної нестабільності та зниження довіри до традиційних державних інституцій, підприємства стають суб'єктами, що заповнюють критичні соціальні ніші. Соціальний маркетинг у цьому контексті трансформується із суто

комерційної стратегії просування у технологію ціннісного регулювання, яка сприяє національній стійкості та стабілізації суспільних відносин.

В умовах війни традиційний менеджмент, орієнтований на стабільний розвиток, поступається місцем парадигмі виживання та соціальної адаптації. Ключову роль у цьому процесі відіграє ситуаційний підхід, який в умовах воєнного стану зазнає якісних змін:

Зміна цільових пріоритетів. Якщо у мирний час ситуативне управління спрямоване на частку ринку, то під час військових дій головною перемінною стає безпековий фактор – безпека персоналу, активів та інформаційних систем.

Рефлексивність менеджменту. Управління здійснюється не за жорсткими планами, а в міру виявлення нових викликів середовища. Це потребує значного рівня децентралізації, що дозволяє бізнес-структурам миттєво реагувати на політичні та воєнні загрози.

Безпекоорієнтований маркетинг. Маркетингові стратегії переорієнтовуються на соціально-інноваційне виробництво (наприклад, виготовлення тактичного взуття чи оборонної продукції у стислі терміни), що відповідає актуальним потребам національної безпеки.

Таким чином, бізнес демонструє здатність до самоорганізації, що є важливим чинником політичної стабільності держави в умовах зовнішньої агресії.

Цифровізація комунікацій дозволяє підприємствам інтегруватися у політичний простір як активним «корпоративним громадянам». Соціальні медіа (Facebook, Instagram, TikTok) стають не просто каналами реклами, а майданчиками для реалізації стратегічних соціальних функцій:

Координація волонтерських рухів. Підприємства використовують свої цифрові платформи для збору коштів, залучення волонтерів та трансляції етичних цінностей, що фактично заміщує або доповнює державні комунікаційні зусилля.

Формування капіталу довіри. У цифрову епоху довіра є «головною валютою». Через прозору комунікацію про свою гуманітарну діяльність бізнес

формує етичний образ, який відповідає очікуванням споживачів, що вимагають від брендів вирішення суспільних проблем.

Протидія дезінформації. В умовах інформаційної війни відповідальна комунікаційна політика компаній, що базується на захисті персональних даних (GDPR) та верифікації інформації, стає інструментом захисту інформаційного простору від фейків та кіберзагроз.

Реалізація філантропічної відповідальності через соціальні мережі дозволяє бізнесу виступати стабілізатором емоційного стану суспільства, пропонуючи змістовні орієнтири замість маніпулятивного контенту.

Важливим доповненням до цього є роль бізнес-структур у заповненні критичних соціальних ніш на деокупованих територіях, що виступає потужним чинником відновлення суспільної довіри до інституцій в умовах воєнного стану.

Отже, соціальний маркетинг в умовах війни перестав бути лише інструментом підвищення вартості бренду. Він став стратегічним механізмом суспільної консолідації. Трансформація підприємств у «корпоративних громадян», які через соціальні медіакommunікації активно долучаються до волонтерства, підтримки армії та відновлення деокупованих громад, є ключовим чинником збереження національної стійкості. Якісне управління соціальним маркетингом не лише покращує репутацію окремих компаній, а й формує фундамент для поствоєнного відновлення України як стабільної та демократичної держави.

Джерела та література

1. Кирилко Н. М. Управління соціальним маркетингом в умовах військових дій. Київ : Київський національний університет технологій та дизайну, 2024. С. 100–113.
2. Писаренко Н. Л. Соціальний бізнес та соціальна складова в концепції маркетингової діяльності. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. С. 116–153.
3. Решетнікова О. В., Боровик Т. В., Сенько І. М. Маркетинг в соціальних мережах як інструмент просування бренду та підвищення обсягів збуту. *Економіка та*

суспільство. 2024. № 65. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-128> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Савчук В. А. Концепція соціально-етичного маркетингу як складова соціальної відповідальності бізнесу. Економіка та суспільство. 2025. № 73. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-91> (дата звернення: 22.02.2026).
5. Гуйва О. О., Паламарчук С. В., Міщенко В. А. Управління комунікаційною політикою компанії в умовах цифровізації. Менеджмент. 2025. № 75. С. 19.

Скибіцька Діана,
викладач кафедри політології та журналістики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У XXI столітті інформаційний простір перестав бути лише допоміжним інструментом політичного впливу і перетворився на самостійний вимір боротьби за легітимність, суспільну довіру та стратегічну перевагу. Цифровізація суспільства, розвиток глобальних комунікаційних мереж і зростання ролі соціальних медіа призвели до того, що сучасна боротьба між державами дедалі частіше відбувається не лише на військовому або економічному рівні, а й у площині сенсів, інтерпретацій та суспільних наративів. В Україні цей процес набув особливої значущості у контексті російської агресії, де інформаційний компонент став системним інструментом політичного протистояння [1, с. 15].

Інформаційну війну у політологічному аспекті можна розглядати як цілеспрямоване впливання на політичну поведінку, ціннісні орієнтації та моделі сприйняття реальності. Вона охоплює не лише поширення неправдивої інформації, а й створення альтернативної картини подій, що безпосередньо впливає на рівень довіри громадян до держави та політичних інституцій. Г. Г. Почепцов наголошує, що сучасні інформаційні війни базуються на управлінні символами та комунікаційними потоками, формуючи суспільне

бачення політичних процесів і надаючи владі право визначати «правду» та легітимність політичних рішень [5].

Російсько-український конфлікт демонструє поєднання традиційного військового протистояння з активними інформаційно-психологічними операціями. В. І. Алещенко зазначає, що психологічний вимір таких операцій є ключовим, оскільки спрямований на зміну емоційного стану суспільства та ослаблення внутрішньої консолідації [1]. Через медіа і цифрові платформи поширюються наративи, що дискредитують державні органи, знецінюють політичні рішення та створюють атмосферу невпевненості. Наприклад, у 2022–2023 роках ширилися фейкові повідомлення про нібито поразки Збройних Сил України та соціальні заворушення у регіонах, що провокувало недовіру та паніку [2, с. 23].

Ключовим чинником політичної стабільності є легітимність влади. Інформаційні атаки часто спрямовані на підрив довіри до інституцій, що може викликати турбулентність у політичній системі навіть без застосування військової сили. В. А. Ліпкан підкреслює, що інформаційна безпека є складовою національної безпеки, забезпечуючи стабільність політичного порядку та захист державних структур [3, с. 47]. Втрата контролю над інформаційними потоками може мати довготривалі наслідки для функціонування державності.

У сучасних умовах держава повинна балансувати між свободою слова та необхідністю протидії маніпуляціям. Стратегічні комунікації стають важливим інструментом підтримки легітимності влади та інформаційної стабільності. Д. В. Дубов визначає стратегічні комунікації як скоординовану діяльність органів влади, спрямовану на формування послідовного інформаційного порядку денного і захист національних інтересів [2, с. 50]. Вони включають пояснення дій держави, оперативне реагування на інформаційні загрози та формування позитивного наративу для суспільства, не перетворюючись на пропаганду.

Інформаційно-психологічні операції, за спостереженнями В. М. Петрика, реалізуються через вплив на масову свідомість та емоційні реакції населення [4, с. 12]. Маніпуляція страхом, перебільшення кризових явищ або створення образу

«внутрішнього ворога» здатні значно змінювати політичну поведінку громадян, підвищувати рівень соціальної напруги та послаблювати довіру до держави.

У цифрову епоху суверенітет визначається не лише контролем над територією, а й здатністю формувати власний інформаційний порядок денний. Держава, що не контролює інтерпретації подій та інформаційні потоки, ризикує втратити вплив на внутрішні політичні процеси. Тому розвиток медіаграмотності та критичного мислення населення стає ключовим елементом стратегії інформаційної безпеки та консолідації суспільства.

Український досвід показує, що ефективна протидія інформаційній агресії можлива лише через комплексний підхід. Поєднання правових механізмів, інституційної координації та освітніх програм сприяє підвищенню стійкості політичної системи. Водночас вирішальним залишається рівень довіри між громадянами та державою, оскільки саме довіра забезпечує легітимність політичних рішень і стійкість суспільства у кризових ситуаціях [3, с. 53].

Детальні кейси української протидії демонструють ефективність такої стратегії. Наприклад, кампанія Міністерства культури та інформаційної політики України у 2022 році включала роз'яснювальні матеріали, онлайн-лекції та співпрацю з медіа, що зменшило поширення фейкових новин на 35% серед населення. Локальні ініціативи громадських організацій у Харкові та Дніпрі сприяли просвітницьким програмам для школярів та студентів, підвищуючи критичне мислення та медіаграмотність [4, с. 15].

Інформаційна війна в Україні сьогодні є ключовим чинником формування політичної стабільності, суспільної довіри та національної безпеки. Вона трансформує традиційні уявлення про конфлікт, переносить акцент у сферу комунікацій і символічного впливу, визначає легітимність влади та здатність держави формувати суспільні смисли. Ефективна протидія інформаційним загрозам вимагає комплексних заходів: правових, освітніх, комунікаційних та міжнародних, що дозволяє створити стійкий «інформаційний імунітет» держави і зміцнити демократичні засади її розвитку.

Джерела та література

1. Алещенко В. І. Психологічні аспекти інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 50. С. 27–31.
2. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації в системі забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2021. 72 с.
3. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах гібридної війни. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2020. № 2. С. 5–14.
4. Петрик В. М. Інформаційно-психологічне протиборство в умовах російської агресії. *Науковий вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 3. С. 45–52.
5. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 498 с.

Сороченко Мирослав,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

Науковий керівник – Новаченко Тетяна, д. держ. упр., професор,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного консалтингу
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ КРЕАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ

Сучасна парадигма публічного управління перебуває у стані динамічної трансформації, зумовленої глобальними процесами цифровізації та зростанням суб'єктності громадянського суспільства. Діджиталізація постає не лише як процес технологічної модернізації, а як глибинна реконфігурація сутнісних характеристик і механізмів реалізації публічно-владних повноважень [1, с. 226]. Традиційні методи адміністрування поступово вичерпують свій ресурс,

поступаючись місцем інклюзивним та інноваційним підходам. У цьому контексті політична комунікація перестає бути лише засобом трансляції владних рішень, перетворюючись на фундаментальний інструмент модернізації державного управління, що функціонує в межах креативного простору громадського сектору. Сучасна парадигма політичної комунікації в умовах глобалізованого інформаційного простору зазнає фундаментальної трансформації, еволюціонуючи від традиційної лінійної моделі державного монологу до інклюзивного багатовекторного діалогу, що базується на принципах інтерактивності, паритетності суб'єктів спілкування та спільному формуванні суспільно-політичних смислів, за таких умов саме креативність громадського сектору сприятиме формуванню лідерської ролі громадянського суспільства, а також впливатиме на процеси відновлення та розвитку післявоєнної України [2, с. 266].

В умовах інтенсивного розвитку сучасного інформаційного суспільства архітектоніка політичної комунікації трансформується у складну багатовекторну систему, що виходить за межі суто медіативної функції між інститутами державної влади та соціумом. Виступаючи фундаментальним механізмом смислотворення та стратегічним інструментом когнітивної синхронізації суспільних інтересів, така система детермінує необхідність формування високого рівня адаптивності, комунікативної відкритості у суб'єктів владних повноважень та актуалізує потребу модернізації публічного управління, що, зокрема, реалізується через удосконалення політичних комунікаційних процесів, які передбачають:

- децентралізацію інформаційних потоків шляхом залучення альтернативних джерел експертизи з боку громадськості;
- орієнтацію на інтерактивність як засадничу характеристику сучасних комунікаційних процесів, що зумовлює системний перехід до людиноцентристської моделі «держава як сервіс», у межах якої інституціоналізація механізмів зворотного зв'язку трансформується з формальної процедури на фундаментальний базис та ключову детермінанту процесу прийняття стратегічних управлінських рішень. За таких умов саме креативний потенціал

громадського сектору стає базисом генерування управлінських інновацій, де завдяки високому рівню адаптивності, горизонтальній взаємодії та відсутності бюрократичних бар'єрів створюються, апробуються та валідуються новітні соціальні технології, що згодом можуть бути імplementовані у загально-державну систему публічного врядування.

Розвиток системи публічного управління в такому середовищі базується на принципах співуправління (*англ. co-governance*). Громадські організації, волонтерські рухи та креативні кластери стають майданчиками для тестування нових соціальних технологій, які згодом можуть бути впроваджені у систему публічного управління.

Синергетична взаємодія стратегічних комунікацій та інноваційного потенціалу креативного середовища виступає потужним каталізатором модернізаційних процесів, який дозволяє конвертувати творчу енергію громадського сектору в інноваційні механізми демократичного врядування та забезпечує якісну трансформацію інституційної архітектури публічного управління.

Об'єднання комунікаційного інструментарію та креативного потенціалу громадського сектору створює унікальний синергетичний ефект для модернізації публічної сфери (табл. 1):

Таблиця 1. Особливості синергетичної взаємодії комунікаційного інструментарію та креативного потенціалу громадського сектору в системі публічного управління

<i>Напрямок</i>	<i>Характеристика</i>
Прозорість та довіра	Використання сучасних комунікаційних платформ (<i>англ. Digital Democracy</i>) у креативних просторах сприяє подоланню кризи довіри до інститутів влади.
Соціальне проектування	Комунікація дозволяє виявляти запити креативних спільнот, перетворюючи їх на конкретні стратегії розвитку територій та громад.
Когнітивна модернізація	Зміна мислення державних службовців через залучення до креативних ініціатив громадського сектору, що сприяє відмові від ригідних адміністративних методів.

Синергія забезпечення інституційної прозорості й суспільної довіри, імплементації передових технологій соціального проєктування та здійснення когнітивної модернізації управлінської культури виступає фундаментальною передумовою формування інноваційної екосистеми публічного врядування, здатної адекватно реагувати на виклики сучасного інформаційного простору.

У межах даної парадигми політична комунікація трансформується у дієвий інструмент впливу, що забезпечує структурування інформаційних потоків та інституційну імплементацію творчих ініціатив громадянського суспільства у стратегічні пріоритети державотворення. А інструментальні механізми приватного права, реалізуючись через інститути договірного регулювання та автономії волі суб'єктів, виступають нормативним базисом для модернізації публічного управління, що дозволяє адаптувати жорсткі адміністративні структури до гнучкого креативного середовища громадського сектору шляхом впровадження моделей публічно-приватного партнерства та аутсорсингу суспільно значущих послуг [3, с. 182].

Ескалація сучасних суспільно-політичних і безпекових викликів актуалізує об'єктивну необхідність переходу від теоретичного обґрунтування до прикладного моделювання конкретних механізмів імплементації креативних комунікаційних стратегій у функціональну діяльність, у тому числі й органів місцевого самоврядування. Зазначений процес детермінується потребою в інституціоналізації нових алгоритмів управлінської взаємодії, які б дозволили не лише адаптувати органи публічної влади до динамічних трансформацій інформаційного середовища, а й забезпечити технологічну базу для інтеграції інноваційних рішень громадського сектору в систему публічного управління та муніципального менеджменту. Розробка та впровадження прикладних моделей комунікативної діяльності постає не лише як засіб підвищення інформаційної відкритості, а й як фундаментальна умова забезпечення операційної стійкості та стратегічної ефективності публічного управління та місцевого самоврядування в умовах невизначеності.

Джерела та література

1. Медяник В. А. (2025). Цифровізація публічного управління в соціальній сфері: адміністративно-правовий вектор трансформації в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Т. 1. № 4. С. 226–231.
2. Новаченко Т. В., Сороченко М. В. (2026). Чинники формування та розвитку креативного середовища громадського сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 1. С. 264–268.
3. Гушинець Д., Дяченко Н. (2022). Громадянське суспільство та приватне право. Правові парадигми ХХІ століття: людина, держава, гуманізм, безпека : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 листопада 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика». С. 180–183.

Тетера Дарія,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

Науковий керівник – Дабіжа Віра, к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та політичного консалтингу

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровізація стала одним із ключових чинників трансформації сучасного суспільства, зокрема політичної сфери. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, поширення Інтернету, соціальних мереж та мобільних платформ докорінно змінили механізми взаємодії між владою, політичними акторами та громадянами. Політична комунікація більше не обмежується традиційними засобами масової інформації – телебаченням, радіо чи пресою. Як зазначає Т. Шлемкевич, сучасний український інформаційний простір характеризується

зростанням ролі цифрових медіа та поступовим витісненням традиційних каналів комунікації [1].

Політична комунікація — це процес обміну інформацією між суб'єктами політики з метою формування громадської думки, легітимації влади та мобілізації громадян. У цифрову епоху цей процес набуває нових характеристик: децентралізації, персоналізації та інтерактивності. Якщо раніше комунікація мала переважно односторонній характер (від влади до суспільства), то сьогодні громадяни стають активними учасниками політичного дискурсу. Завдяки цифровим платформам політики можуть безпосередньо звертатися до виборців через соціальні мережі, блоги, відеохостинги та месенджери. Водночас аудиторія має можливість миттєво реагувати на політичні повідомлення, що посилює зворотний зв'язок та впливає на прийняття управлінських рішень.

Особливе значення в трансформації політичної комунікації відіграють соціальні мережі. Вони стали не лише каналом інформування, а й простором формування політичної ідентичності, мобілізації прихильників та організації громадських кампаній. В українському контексті активно використовуються Facebook, Instagram, YouTube та Telegram.

Цифрові алгоритми дозволяють здійснювати таргетовану політичну рекламу, орієнтовану на конкретні групи виборців. Це підвищує ефективність комунікації, але водночас породжує ризики маніпуляцій та інформаційних зловживань. Формується феномен «інформаційних бульбашок», коли користувач отримує лише ту інформацію, що відповідає його переконанням.

Виборчі кампанії дедалі більше переміщуються в онлайн-простір. Використання Big Data, аналітики поведінки користувачів та автоматизованих комунікаційних стратегій дозволяє політичним силам прогнозувати електоральні настрої та коригувати свої меседжі. Онлайн-дебати, стріми, цифрові форуми стають альтернативою традиційним формам політичної агітації [4].

В Україні цифрові інструменти активно застосовувалися під час виборів 2019 року, що засвідчило зростання ролі соціальних мереж у формуванні політичних уподобань громадян. Разом із перевагами цифровізація породжує

нові загрози: дезінформацію, фейки, ботоферми, кіберзлочинність. Особливо актуальним це стало в умовах російсько-української війни, коли інформаційний простір став полем гібридного протистояння [3].

Маніпулятивні технології впливають на суспільну думку, підривають довіру до державних інституцій та створюють соціальну поляризацію. У таких умовах важливого значення набуває медіаграмотність населення та розвиток критичного мислення.

В умовах повномасштабної війни інформаційний простір України став полем стратегічного протистояння. Кризові комунікації держави спрямовані на підтримку суспільної єдності, формування довіри до влади та протидію дезінформації [2]. Таким чином, політична комунікація виконує не лише інформаційну, а й безпекову функцію.

Цифровізація сприяє розвитку електронної демократії. Електронні петиції, онлайн-консультації з громадськістю, цифрові сервіси державних послуг розширюють можливості громадянської участі. В Україні впровадження застосунку «Дія» стало прикладом цифрової трансформації державного управління.

У майбутньому політична комунікація дедалі більше інтегруватиметься з технологіями штучного інтелекту, автоматизованого аналізу громадської думки та віртуальної реальності. Водночас необхідним є вироблення етичних стандартів цифрової політики та вдосконалення законодавчого регулювання онлайн-комунікацій [5].

Трансформація політичної комунікації в умовах цифровізації є складним і багатовимірним процесом. Вона відкриває нові можливості для демократизації суспільства, розширення громадянської участі та підвищення прозорості влади. Водночас цифрове середовище створює значні ризики інформаційних маніпуляцій і загроз національній безпеці. Ефективний розвиток політичної комунікації в Україні потребує поєднання технологічних інновацій, підвищення медіаграмотності населення та формування чітких етичних і правових норм функціонування цифрового простору.

Джерела та література

1. Шлемкевич Т. Політичні комунікації в українському інформаційному просторі. *Вісник Прикарпатського університету*. 2022. С. 12–18.
2. Снитко О. Кризові комунікації в інформаційному просторі воєнної України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2023. С. 45–49.
3. Лисенко Ю., Чирик О. Маніпуляція як складова політичної комунікації в умовах інформаційної війни. КНЕУ, 2021. С. 28–33.
4. Титаренко І. Особливості політичних комунікацій в умовах новітніх суспільних викликів в Україні. Київ : НаУКМА, 2022. С. 52–53.
5. Дубас О. Цифрова демократія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне управління та місцеве самоврядування. 2023. С. 101–105.

Токуєва Наталія,

к. пед. н., доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ Й МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглядаючи політичну комунікацію як діалог між суб'єктами політики різних рівнів у площині найрізноманітніших проявів взаємодії і співробітництва, боротьби й суперництва політичних сил, велику увагу науковців привертають психологічні особливості політичної комунікації, які визначаються специфікою взаємодії між політичними постатями та суспільством, де головною метою є формування певних установок, настроїв і моделей поведінки. З огляду на унікальний соціально-політичний контекст сьогодення сучасної України наукові розвідки учених дають нові відомості щодо взаємодії певних психологічних чинників із місцевими політичними проблемами, які включають когнітивні упередження, емоційний резонанс, динаміку соціальної ідентичності, суспільну довіру до демократичних інституцій тощо [2, с. 1329].

Складний психологічний процес формування установок і моделей поведінки є цілеспрямованою, послідовною зміною внутрішнього настроювання, налагодження, регулювання людини, що відбувається на декількох різних рівнях: на рівні формування когнітивного, афективного й конативного компонентів політичних атитюдів (установок); на рівні становлення більш динамічних станів – політичних настроїв; і, нарешті, на рівні моделювання політичної поведінки, психологічні механізми якої включають застосування таких інструментів, як соціальне підкріплення (створення відчуття більшості), фреймінг, або смислове рамкування (висвітлення певних сторін ситуації), спрощення складного (знаходження простих рішень складних проблем шляхом використання лозунгів, гасел, символів).

Для закріплення моделей поведінки використовують такий психологічний прийом, як повторюваність: планомірне багаторазове дублювання однієї думки одночасно різними засобами передачі інформації (телебачення, соцмережі, відеоблоги, вуличні білборди тощо) забезпечує ефект істинності, достовірності, правдивості. Підсвідому довіру й емоційний зв'язок викликає і використання політиками архетипів, що дозволяє не лише формувати певний імідж «свого», а й маніпулювати свідомістю людей. А створення образу ворога або лиходія направлено на згуртування людей проти них, коли починає працювати модель захисної поведінки проти можливої або потенційної загрози. Основними інструментами є переконання (логічний вплив), навіювання (сугестія без критичного осмислення), психічне зараження (передача емоційного стану масам) та наслідування. Важливо зробити акцент на тому, що сучасна політична комунікація все більше звертається саме до почуттів людини (страху, надії, гніву), ніж до раціональних аргументів. Емоційна залученість є критичною для мобілізації електорату.

Якщо проаналізувати сучасну політичну комунікацію у контексті міжособистісної політичної взаємодії через призму транзактного аналізу Е. Берна, ми побачимо масштабну стратегію виключення раціонального еґо-стану цілих суспільних груп. Тобто політики намагаються вимкнути у виборця

стан «дорослого», який може критично й розсудливо аналізувати раціональні аргументи (цифри, логіку, довгострокові прогнози), й апелювати до его-стану «дитини», що виявляється в агресії чи бунтівних настроях проти «поганої системи», у зверненні до дитячої віри в диво, або до стану «критичного батька», використовуючи риторику «захисту цінностей» або «покарання винних», що створює відчуття моральної вищості та правоти без необхідності перевіряти факти. Коли когнітивний апарат повністю окупований емоційними імпульсами, це може призвести до того, що виборець починає сприймати свої почуття як факти.

Залучивши запропоновані науковцями-психологами основні положення різноманітних теорій особистості (А. Бандури про самоефективність як віру людини у власну спроможність успішно організувати й виконати дії, необхідні для досягнення певних результатів у конкретних ситуаціях; Е. Берна щодо автономії як головної ознаки особистісної зрілості) для збереження критичного мислення, самостійності, самобутності, самодетермінації, незалежності від зовнішніх факторів необхідно прийти до заходів з деконтамінації:

1) усвідомлення того, чому відбувається процес переходу в інший его-стан із застосуванням техніки нейтралізації впливу (метакомунікації), що викриває приховану загрозу і знезброює маніпулятора;

2) повернення у стан «дорослого» (локус контролю, за Дж. Роттером) з перевіркою фактів, пошуком альтернативних джерел, аналізом наслідків замість обіцянок, розумінням відповідальності за прийняте самостійне рішення, що вже не буде результатом маніпулятивного тиску ззовні.

Політиками ж використовуються такі захисні протидії, як стратегія «комунікативного імунітету», коли заздалегідь озвучуються слабкі місця своєї позиції або можливі закиди опонентів у приватних бесідах, що робить потенційну критику менш ефективною, коли вона справді виникає. Якщо під час міжособистісного контакту створюється загроза тиску чи маніпуляції, суб'єкт політичної комунікації за методом дистанціювання може змінити контекст, перевівши розмову з емоційного рівня на раціональний (факти, цифри), або

встановити кордони: чітко окреслити теми, які не підлягають обговоренню, щоб уникнути провокацій. Спрацьовують і засоби комунікативного захисту, або вербальної оборони, які полягають у формальній згоді з частиною критики для того, щоб погасити енергію нападу чи за допомогою уточнювальних запитань змушують опонента деталізувати свою позицію, де він часто припускається логічних помилок.

Крім масової політичної реклами та інших масових політичних заходів надзвичайно дієвими й високоточними в досягненні мети є засоби технології мікротаргетингу, які, використовуючи дані опитувань, демографічної інформації, соцмереж тощо, формують невеликі групи за віком, географічним розташуванням, схожими інтересами, вподобаннями, психологічними характеристиками і надсилають усім, іноді навіть персоналізовані повідомлення, що мають впливати на певні рішення (особливо під час виборчих кампаній). Замість одного гасла для всіх, різні групи виборців отримують повідомлення, які відповідають їхнім конкретним страхам або бажанням, що дозволяє маніпулювати увагою через вузькі інтереси.

Однією з найактуальніших тем, що викликає широку дискусію у політичній психології, є парасоціальна взаємодія – формування ілюзії особистих стосунків між політиком і виборцем через медіа (телебачення, радіо, пресу, інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, відеоблоги), що посилює лояльність та підтримку. Відчуття парасоціальної спільності, ілюзії схожих поглядів, пріоритетів і цінностей, квазісоціальність як імітація соціальної взаємодії через інтерактивні технології не є паталогічними психічними процесами: це природна реакція психіки на цифровізацію, що перетворює інформацію на цифровий формат і змінює спосіб взаємодії. Проаналізувавши світовий досвід наукових праць, присвячених парасоціальності в політичній сфері, науковиця Ю. Чаплінська звертає увагу на те, що, на жаль, «жодне із розглянутих досліджень не зосереджується на запобіганні маніпулятивним ефектам парасоціальності та розробленні технік або методів протистояння їм» [1, с. 216].

Отже, феномен парасоціальності, як і інші психологічні засади політичної комунікації, що дають можливості для маніпуляцій, прихованого психологічного емоційного тиску на масову або індивідуальну свідомість, можуть у подальшому стати предметом наукових розвідок з розробленням серії практичних вправ і рекомендацій щодо розвитку критичного мислення та протистояння маніпулятивним впливам.

Джерела та література

1. Чаплінська Ю. С. Парасоціальність у політичній сфері: огляд наукових досліджень. *Проблеми політичної психології*. Зб. наук. пр. 2020. Вип. 9 (23). С. 215–240.
2. Шаповалова А. М. Психологія політичної комунікації. *Наукові перспективи*. 2024. № 9 (51). С. 1329–1338.

Харченко О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:

ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Сучасний етап державотворення в Україні характеризується безпрецедентним поєднанням екзистенційних воєнних викликів та історичного шансу на повноцінне членство в Європейському Союзі. У цьому контексті регіональна політика постає не просто як інструмент територіального управління, а як ключовий механізм забезпечення стійкості, збалансованого розвитку територій та їхньої інтеграції до європейського простору. Модернізація цієї політики має не лише формально-юридичний, але й глибинний інституційний вимір, оскільки саме від ефективності регіонального управління, здатності місцевих еліт та громад формувати і реалізовувати стратегії розвитку залежить спроможність держави інтегруватися у складну систему політики

згуртованості ЄС, яка є основною фінансовою та стратегічною основою євроінтеграції [1].

Порівняльний аналіз української нормативно-правової бази з регламентами ЄС виявляє фундаментальні відмінності у філософії та логіці управління регіональним розвитком. Українська модель, яка історично склалася як централізована, досі значною мірою зберігає домінування бюджетно-субвенційного механізму. Це означає, що ключові фінансові потоки та пріоритети їхнього використання визначаються на загальнодержавному рівні, що, з одного боку, забезпечує певну формальну керованість та контроль, але з іншого, суттєво обмежує фінансову, бюджетну та стратегічну автономію регіонів і територіальних громад [2]. Така система не стимулює місцеву ініціативу та консервує утриманські настрої. На противагу цьому, європейська практика регіонального розвитку, закріплена в Лісабонському договорі та чинних регламентах щодо структурних фондів, ґрунтується на принципах багаторівневого врядування, партнерства, субсидіарності та спільної відповідальності [3]. Це передбачає активну участь усіх зацікавлених сторін (від національних урядів до місцевих громад, бізнесу та наукових кіл) у плануванні, реалізації та моніторингу програм розвитку.

У цьому контексті особливого значення набуває впровадження концепції смарт-спеціалізації (S3), яка є обов'язковою ex-ante умовою (попередньою умовою) для доступу до фінансування зі структурних фондів ЄС на період 2021-2027 років. Концепція S3 передбачає не просто розподіл коштів, а глибокий аналітичний процес визначення унікальних інноваційних та конкурентних переваг кожного регіону на основі його економічного, наукового та людського потенціалу, з акцентом на підприємницьке відкриття [4; 5]. В українських реаліях імплементація цього підходу стикається з низкою системних бар'єрів, які гальмують процес. Серед них: хронічна недостатня координація та слабкі комунікації між бізнес-середовищем, науково-дослідними установами та органами влади на місцях; низька інституційна спроможність органів місцевого самоврядування, які часто не мають кваліфікованих кадрів для розробки та

реалізації складних інноваційних стратегій; обмежений доступ до сучасних аналітичних інструментів, даних та методологій для проведення якісного аналізу регіональних економік та потенційних ринків [6]. Подолання цих перешкод є критично важливим завданням, без вирішення якого інтеграція України в європейську систему регіонального розвитку залишатиметься поверхневою.

Важливим практичним полігоном для підготовки до цієї інтеграції слугує участь у програмах транскордонного співробітництва Interreg. Аналіз конкретних кейс-стаді участі українських регіонів у цих програмах демонструє, що вони можуть виступати ефективним модельним інструментом «навчання на практиці». Участь у спільних проєктах з партнерами з країн ЄС дозволяє українським інституціям набувати безцінних практичних навичок у сфері проєктного менеджменту, підготовки аплікаційних пакетів, ведення фінансової звітності відповідно до європейських стандартів, а також проведення моніторингу та оцінки результатів [7; 8]. Цей досвід сприяє поступовій адаптації до вимог структурних фондів. Проте, ефективність цього процесу на сьогодні суттєво обмежується його фрагментарністю та відсутністю системної роботи з інтеграції успішних результатів та набутих практик у загальнонаціональні стратегії та політики розвитку, що призводить до втрати синергії та масштабування позитивного досвіду [9].

Паралельно з розвитком стратегічного планування критично важливим питанням постає цифрова трансформація регіональної політики. Українська цифрова екосистема DREAM (Digital Restoration EcoSystem for Accountable Management), яка створена для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективної координації проєктів відновлення на всіх рівнях, має потужний потенціал стати основою для глибокої синхронізації регіональних стратегій з європейською системою управління SFC2021 [10]. Система SFC2021 є офіційною єдиною ІТ-платформою Європейської Комісії та держав-членів для управління всіма структурними фондами та фондами згуртування, забезпечуючи наскрізний цифровий простір для програмування, сертифікації, фінансового управління, моніторингу та звітності по кожній програмі. Інтеграція DREAM з

SFC2021 – це не просто технічне завдання, а стратегічний крок, який створить необхідні передумови для прозорості використання коштів, посилення контролю, уникнення дублювання даних та, найголовніше, для реальної, а не декларативної, інтеграції України в цифрову інфраструктуру управління фондами ЄС після набуття членства.

Сучасні виклики, пов'язані з широкомасштабною війною, руйнуванням інфраструктури, вимушеним переміщенням мільйонів людей та необхідністю нагального відновлення, кардинально актуалізують питання ефективності регіональної політики. Вона перестає бути виключно інструментом довгострокового планування й усе більше перетворюється на механізм оперативного реагування на кризові ситуації, адаптації до нових реалій та швидкого відновлення економічної та соціальної активності. Саме тому інтеграція українських практик із європейськими стандартами набуває подвійного значення: з одного боку, це безумовний шлях до отримання доступу до значних фінансових ресурсів ЄС, зосереджених у Фонді згуртування та програмі Ukraine Facility, а з іншого – це унікальна можливість запровадити більш гнучкі, децентралізовані та прозорі моделі управління, які найкраще відповідають викликам воєнного та післявоєнного відновлення.

Важливо наголосити, що всі розглянуті інструменти (впровадження смарт-спеціалізації, активне використання можливостей транскордонного співробітництва Interreg та розвиток і інтеграція цифрових платформ управління типу DREAM) не є ізольованими технічними елементами. Вони формують тісно взаємопов'язану систему, де успіх в одному компоненті підсилює ефективність інших. Саме системна інтеграція цих інструментів дозволяє не лише підвищити поточну ефективність регіональної політики, але й створює фундаментальні умови для формування принципово нової моделі просторового розвитку, в якій українські регіони поступово стають повноправними та активними учасниками загальноєвропейського простору. Поєднання глибоких інституційних реформ, інноваційних стратегій, заснованих на місцевих конкурентних перевагах, та сучасних цифрових рішень у сфері врядування – це і є той триєдиний шлях, який

визначає реальний потенціал України на її нелегкому, але незворотному шляху до Європейського Союзу.

Таким чином, модернізація регіональної політики України не може і не повинна обмежуватися формальним наближенням національного законодавства до європейських стандартів. Вона потребує проведення глибокої інституційної трансформації, яка охоплює розвиток аналітичної та кадрової спроможності на всіх рівнях – від області до громади, а також формування нової управлінської культури, заснованої на принципах відкритого партнерства, спільної відповідальності за результат та орієнтації на довгострокові стратегічні цілі, а не на короткострокові політичні вигоди. Відповідь на питання про те, чи достатньо суто нормативних змін для досягнення такої глибинної трансформації, залишається відкритою та дискусійною, що красномовно підкреслює нагальну необхідність проведення подальших міждисциплінарних наукових досліджень, а також ініціювання та підтримки практичних експериментів і пілотних проєктів у сфері регіонального розвитку для пошуку найбільш ефективних моделей.

Джерела та література

1. European Commission. Regulation (EU) 2021/1060 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund Plus, the Cohesion Fund, the Just Transition Fund and the European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund and financial rules for those and for the Asylum, Migration and Integration Fund, the Internal Security Fund and the Instrument for Financial Support for Border Management and Visa Policy. *Official Journal of the European Union*. 2021. L 231. P. 159–706. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1060> (дата звернення: 24.02.2026).
2. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С., Хандій О.О. Методичний патерн з оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення (на прикладі територіальних громад Донецького регіону). *Регіональна економіка*. 2024. № 1. С. 5–15.

3. Комітет Європейського Союзу. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія). Розділ XVIII «Економічне, соціальне та територіальне згуртування». 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (дата звернення: 24.02.2026).
4. Foray D. Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy. London : Routledge, 2015. 120 p.
5. Міністерство розвитку громад та територій України. Методичні рекомендації щодо розроблення стратегій регіонального розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених стратегій і планів заходів : Наказ від 13.08.2020 № 205. Київ, 2020. URL: <https://www.minregion.gov.ua> (дата звернення: 24.02.2026).
6. Залуцький І. Р. Інституційно-правові засади впровадження смарт-спеціалізації в Україні. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*. 2019. № 5. С. 3–14.
7. Програма транскордонного співробітництва Interreg NEXT Польща – Україна 2021–2027. Програмний документ. 2022. URL: https://pl-ua.eu/wp-content/uploads/2025/03/PL-UA-21-27-podst.-info_ukr.pdf (дата звернення: 24.02.2026).
8. Химинець В. В., Головка А. А., Мірус О. І. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 47 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khymynets_Volodymyr/Transkordonne_spivrobitnytstvo_iaak_instrument_mistsevoho_ta_rehionalnoho_rozvytku.pdf (дата звернення: 24.02.2026).
9. Мельник О. Г., Приведа Р. Б. Форми транскордонного співробітництва в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та управління національним господарством : Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*. 2020. № 12. С. 30–36.
10. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Концепція цифрової екосистеми DREAM (Digital Restoration EcoSystem for Accountable Management). Київ, 2023. URL: <https://dream.gov.ua> (дата звернення: 24.02.2026).

СЕКЦІЯ 7. ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зіньова Ольга,
старший викладач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ З ДОМАШНІМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Домашня праця як форма зайнятості набуває дедалі більшого поширення в умовах трансформації ринку праці, демографічних змін та зростання потреб у догляді за дітьми, людьми похилого віку та особами з інвалідністю. У зв'язку з цим актуалізується питання належного правового регулювання трудових договорів з домашніми працівниками.

Важливим у цьому напрямку стало прийняття Закону України від 25 квітня 2024 року про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників. Мета закону – імплементувати положення Конвенції Міжнародної організації праці № 189 про домашніх працівників в українське трудове законодавство, що є дуже важливим в процесі інтеграції України в Європейський Союз.

Преамбула Конвенції МОП № 189 від 16.06.2011 року про домашніх працівників зазначає, що домашню працю недооцінюють і вона залишається непомітною, хоча внесок домашніх працівників охоплює збільшення можливостей оплачуваної роботи для працівників із сімейними обов'язками, розширення можливостей для догляду за старшим населенням, дітьми й особами з інвалідністю, а також значні перекази доходів між країнами й усередині них [1].

Відповідно до Конвенції: а) термін «домашня праця» означає роботу, виконувану в домашньому господарстві або для домашнього господарства чи домашніх господарств; б) термін «домашній працівник» означає будь-яку особу, яка займається домашньою працею в межах трудових відносин; в) особа, яка

виконує домашню працю лише час від часу або нерегулярно й не на професійній основі, не є домашнім працівником [1].

Цивілізований світ використовує працю домашніх працівників, Україна не є винятком, особливо в останні роки кількість таких осіб збільшилася. Тому виникла необхідність врегулювати працю домашніх працівників на законодавчому рівні.

Відповідно до ст. 173² Кодексу законів про працю України (КЗпП України) домашній працівник - це фізична особа, яка виконує домашню працю у межах трудових відносин з роботодавцем, а домашня праця - це робота, яка виконується для домогосподарства за трудовим договором. Не вважається домашньою працею робота для домогосподарства, яка здійснюється особою нерегулярно та не більше 40 годин на місяць[2]. Такі правовідносини мають усі ознаки трудових і підлягають регулюванню нормами трудового законодавства. Особливості правового статусу домашнього працівника визначається ст. 173³ КЗпП України, де головний акцент робиться на тому, що домашні працівники користуються всіма трудовими правами та гарантіями, передбаченими законодавством про працю, у тому числі на безпечні та здорові умови праці[2].

Особливістю трудових договорів з домашніми працівниками є їх укладення у письмовій формі, що забезпечує визначеність умов праці, захист трудових прав працівника та мінімізує ризики зловживань з боку роботодавця. Разом із тим на практиці поширеними залишаються випадки неформальної зайнятості у цій сфері.

Домашні працівники мають право на основні трудові гарантії, зокрема на оплату праці не нижче мінімального розміру, нормальну тривалість робочого часу, час відпочинку та соціальне страхування. Водночас контроль за дотриманням цих гарантій у межах приватного житла є ускладненим, що потребує вдосконалення правових механізмів державного нагляду.

Окремої уваги заслуговує питання правової відповідальності фізичних осіб-роботодавців за порушення трудового законодавства у сфері домашньої праці. Недостатній рівень правової обізнаності населення зумовлює необхідність

посилення правопросвітницької роботи та формування правової культури у сфері трудових відносин.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що розвиток інституту трудових договорів з домашніми працівниками потребує комплексного підходу, спрямованого на забезпечення балансу інтересів працівника та роботодавця, легалізацію домашньої праці та підвищення рівня соціального захисту зайнятого населення.

Джерела та література

1. Конвенція Міжнародної організації праці № 189 «Про гідну працю домашніх працівників (фрілансерів)»: підписана від 16 червня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_530#Text (дата звернення: 18.02.2026).
2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

Мамонтов Ігор,
Заслужений юрист України,
к. ю. н., доцент,
професор кафедри права та публічного управління
Київського національного університету будівництва і архітектури
м. Київ.

СУЧАСНІ ВІХИ КОДИФІКАЦІЇ БУДІВЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Вперше за період незалежності України конструктивна законотворча ініціатива щодо кодифікації будівельного законодавства була розроблена і внесена на розгляд Верховної Ради України ще у 2010 році, що навіть увінчалось схваленням у першому читанні проекту Закону України від 18.05.2010 № 6400 [1] з формулюванням назви «Містобудівний кодекс України». Попри комплексності реформування, з політичних причин даний законопроект не був доопрацьований до другого читання і не був остаточно схвалений парламентом.

Наявність 162 статей і IX розділів претендувала на системні удосконалення планування і забудови територій в Україні, водночас постатейний аналіз даного проекту дає підстави стверджувати про відсутність навіть натяків на гармонізацію пропонованих кодифікованих норм із принципами і нормами європейського законодавства. Відсутні у проекті і бланкетні відсилки до міжнародних актів та стандартів, зокрема до практики регулювання будівельних контрактів FIDIC.

Потрібно зазначити, що важливим правовим упущенням слід визнати положення статті 2 проекту аналізованого законопроекту, де пропонується встановити, що: «Відносини у сфері планування і забудови територій регулюються Конституцією України, цим Кодексом, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Земельним кодексом України, законами України «Про Генеральну схему планування території України», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», іншими законами України, що регламентують правовідносини, які виникають у процесі планування і забудови територій, іншими нормативно-правовими актами» [1]. Водночас, нормопроектна логіка підказує, що у разі ухвалення даного законопроекту і набуття ним чинності, у вказані акти мають бути внесені відповідні зміни, а положення названих двох останніх мають бути інкорпоровані у так зване «тіло закону». Проте, потрібно визнати і прогресивні особливості проекту Містобудівного кодексу України 2010 р., серед яких формування єдиної правової платформи планування, дозвільних процедур і процесу спорудження (ст.ст. 102, 103, 105 проекту та інші), комплексності планування забудови територій тощо.

Другою ініціативою кодифікації будівельного законодавства стала низка засідань колегії Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіону). Зокрема, у 2017 році у Мінрегіоні було ініційовано формування робочої проектної групи з напрацювання проекту Містобудівного кодексу та створення Містобудівного кадастру. За словами тогочасного заступника Міністра регіонального розвитку,

будівництва та житлово-комунального господарства України Л. Р. Парцхаладзе, «...Систематизація усіх норм законодавства у єдиний Містобудівний кодекс потрібна вже давно. Зараз містобудівна діяльність в Україні регламентується 7 законами і ще близько 50 нормами, які закладені в інші закони. Створення єдиного комплексного документа дозволить не лише структурувати законодавчу базу і полегшити цим діяльність у будівництві, а й сприятиме покращенню умов для бізнесу та підвищенню якості контролю робіт. Все це зможе позитивно вплинути на подальше просування України у рейтингу Doing Business за будівельним показником» [2]. Проте, проведення декількох підготовчих засідань колегії Мінрегіону не призвели до утворення робочої проектної групи, і, відповідно – до напрацювання нової версії проекту Містобудівного кодексу України.

Третім імпульсом з напрацювання кодифікованого проекту стало створення у червні 2023 року розширеної Робочої групи на основі профільного парламентського комітету із широким залученням експертного середовища з числа фахівців з юриспруденції, архітекторів, інженерів, представників суддівського корпусу, будівельного бізнесу, науковців і викладачів та громадськості. Першим результатом роботи даної Робочої групи став Проект Концепції Містобудівного кодексу України, презентований 24 вересня 2025 року Ганною Бондар [3], Народною депутаткою України, Головою підкомітету з питань містобудування, благоустрою та земельних відносин у межах територій забудови Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. Наразі триває доопрацювання проекту кодифікованого акту з робочою назвою «Кодекс просторового планування та забудови території України». Автор даної публікації від самого початку бере активну участь у даній Робочій групі і вважає, що суттєвим аспектом удосконалення будівельного законодавства України у даному проекті є євроорієнтований підхід, який спрямований на адаптацію законодавства і процесуальних умов його реалізації до Єврокодів, динамічним

впливом інститутів громадянського суспільства і збалансованості регулювання інтересів всіх суб'єктів будівельно-правових відносин.

На наш погляд, перспективою удосконалення положень проекту «Кодексу просторового планування та забудови території України» є імплементація міжнародної приватноправової практики регулювання будівельних контрактів та регламентації процедур систематичного оновлення положень акта в умовах розвитку технологій і прогресивних змін у єдиному європейському просторі регулювання будівельних правовідносин.

Джерела та література

1. Верховна Рада України прийняла за основу проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання містобудівної діяльності. Офіційний веб-портал Верховної ради України URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6400&skl=7 (дата звернення: 27.02.2026).
2. Умови для бізнесу можуть бути покращені завдяки створенню Містобудівного кодексу і кадастру в Україні, – Лев Парцхаладзе. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/umovi-dlya-biznesu-mozhut-buti-pokrashcheni-zavdyaki-stvorennnyu-mistobudivnogo-kodeksu-i-kadastru-v-ukrayini-lev-parchaladze> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Концепція Містобудівного кодексу України URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44617.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).

Martyniuk Roman,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of National Security and Political Science of
the National University «Ostroh Academy»

Ostroh

Datsiuk Oleksii,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Y. Malynovskyi Educational and Scientific Institute of
Law of the National University «Ostroh Academy»

Ostroh

THE IDEA OF A MIXED REPUBLIC IN THE RECENT UKRAINIAN STATE AND LEGAL EXPERIENCE

The choice between presidential and parliamentary forms of government for countries with underdeveloped civil society and weak democratic institutions is, in fact, a choice between dictatorship and party anarchy. Under such conditions, a mixed republic becomes the only acceptable one. The need to create an effective executive branch against the background of insufficient development of the party system makes the choice of a mixed republic quite natural. Despite the undeniable theoretical attractiveness of a mixed republic, attempts by many countries to recreate (with certain modifications) in their national practice the corresponding modern French state and legal experience are marked by many miscalculations and failures. Unlike a presidential republic, which is characterized by a «rigid» separation of powers, and a parliamentary republic with its inherent functional merger of legislative and executive powers, a mixed republic is characterized by a complicated system of competence relationships between the president, parliament and government. The significant overlap of powers of the highest state authorities implies their close interaction. Particularly, the experience of state building in Ukraine has shown that, given the lack of will among the political elite to act in the interests of the state, a mixed republic is doomed to give rise to frequent and serious constitutional conflicts.

At the moment, the concept of a mixed republic has been developed only in general terms, and its content is still being formed. The development of this concept raises a number of theoretical and legal issues that have not yet been finally resolved; many institutions accepted by the state and legal practice of countries with a mixed

republican form of government remain beyond the limits of conceptual certainty. This explains why the mixed republic in the practice of modern states is so variable and why many other states, whose form of government resembles a mixed republican, have departed so far from the French prototype.

The idea of a mixed republic is widely accepted by modern state-building practice, in particular the countries of Central and Eastern Europe and Asia. For many newly formed states of the post-Soviet space, the choice in favor of a mixed republican form of government was natural: the absence of deep and established traditions of democracy made it too dangerous to count on the effectiveness of a presidential republic, and the absence of a developed civil society and its attributes – a large middle class and large centrist parties – left hopes for the minimal viability of classical parliamentarism in vain. At the same time, in the practice of many post-Soviet states, the desire to ensure the dominant role of the president in the state mechanism distorted the idea of a mixed republic beyond recognition. Here, the drafters of the constitutions in constructing the form of government could not avoid a serious bias towards presidentialism [1, p. 37]. As a result, the form of government adopted in those states only imitates a mixed republican [4, p. 211; 5, p. 72] and its classification as a mixed republic is incorrect [3, p. 1033–1053].

Attempts to implement the idea of a mixed republic in modern Ukrainian state-building practice are marked by serious errors and miscalculations. The form of government enshrined in the Constitution of Ukraine, in many of its features, does not significantly meet the criteria of a mixed republic.

The form of government established by the initial version of the Constitution of Ukraine can only be classified as a mixed republican form conditionally. In this form of government, the strengthening of the constitutional status of the President of Ukraine reached a critical level, significantly distorting the essence of the mixed republic. Having limited the influence of the Verkhovna Rada of Ukraine on the executive branch, the Constitution of Ukraine administratively subordinated it to the President of Ukraine. The leading role of the President of Ukraine in the state mechanism was strengthened by the constitutional leveling of the meaning of some fundamentally

important institutions of the mixed republic. In fact, the form of government only imitated the mixed republic [2, p. 100]. At the same time, despite its obvious functional similarity with the presidential republic, its form of government was not identical to it. The form of government established by the initial version of the Constitution of Ukraine did not demonstrate a «rigid» separation of powers and provided for institutions atypical for a presidential republic. Thus, this form of government cannot be defined as either a mixed republican or a presidential one. Since it occupies an intermediate position between the two types of republics, it is scientifically correct to classify it as a transitional presidential republic.

The amendments to the Constitution of Ukraine of December 8, 2004 generally ensured that the form of government met the criteria of a parliamentary-presidential republic. The current version of the Constitution of Ukraine limits the influence of the President of Ukraine on the executive branch in favor of the Verkhovna Rada of Ukraine. The parliamentary method of forming the Cabinet of Ministers of Ukraine and its parliamentary responsibility shifted the center of political gravity to the Verkhovna Rada of Ukraine. By changing the mechanism of accountability of the government to society, the form of government allows identifying the parties whose political course is carried out by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The amendments to the Constitution of Ukraine of December 8, 2004 eliminated the administrative subordination of the Cabinet of Ministers of Ukraine to the President of Ukraine and ensured a real dualism of executive power. At the same time, the existing form of government reveals a number of serious defects and is fraught with risks of constitutional conflicts. The Constitution of Ukraine establishes the mechanism of interaction of the highest bodies of state power in a completely fragmentary manner, and their competence relationships are contradictory. As a result, under conditions of party confrontation at the level of the highest bodies of state power, the form of government significantly loses its functionality.

The Constitution of Ukraine establishes such basic institutions of a mixed republic as the dualism of executive power, the institution of countersignature, parliamentary investiture of the government, parliamentary responsibility of the

government, and early termination of the powers of the parliament by the president. In the initial version of the Constitution of Ukraine, these institutions were established in a distorted form, not typical of a mixed republic, designed to ensure the decisive role of the President of Ukraine in the state mechanism. The constitutional reform of December 8, 2004 led to a revision of only some of these institutions. At the same time, the constitutional reform led to the emergence of new problems in the organization of state power that did not exist previously.

References

1. Holmes S. The Postcommunist Presidency. *East European Constitutional Review*. 1993. Vol. 2. № 4. P. 36–39.
2. Martyniuk R., Datsiuk O. Dualistic organization of the executive authority: theory issues and modern Ukrainian experience. *Wschód Europy*. 2024. Vol. 10. No 1. P. 90–110.
3. Sartori G. Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*. 1970. Vol. 64. No. 4. P. 1033–1053.
4. Shapoval V. Vykonavcha vlada v Ukraini u konteksti formy derzhavnoho pravlinnia (dosvid do pryiniattia Konstytutsii Ukrainy 1996 roku) [Executive power in Ukraine in the context of the form of state government (experience before the adoption of the Constitution of Ukraine in 1996)]. *Law of Ukraine*. 2016. No. 3. P. 200–212.
5. Shapoval V. Vykonavcha vlada v Ukraini u konteksti formy derzhavnoho pravlinnia (dosvid pislia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy 1996 roku) [Executive power in Ukraine in the context of the form of government (experience after the adoption of the Constitution of Ukraine in 1996)]. *Law of Ukraine*. 2016. No. 4. P. 72–88.

Мельник Микола,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Історія і правознавство
Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка
м. Дрогобич
Науковий керівник – Олександра Проць, к. ю. н., доцент,
доцент кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка
м. Дрогобич

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАСТАВНИЦТВА В УКРАЇНІ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

В умовах російсько-української війни суттєво загострюються такі соціальні проблеми, як повна або часткова трансформація соціальних інститутів, вимушене переміщення осіб, пряме і соціальне сирітство тощо. У зв'язку з цим постає потреба удосконалення національного законодавства стосовно правового захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, відповідно до європейського вектору розвитку України, є необхідність більш системного, деталізованого та чіткого урегулювання інституту наставництва.

Варто зазначити, що в Україні питання наставництва на законодавчому рівні були закріплені 2016 року Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва». Наставництво визначалося як діяльність, що покликана підготувати дітей вказаних категорій до самостійного життя, і здійснюється на засадах вільного волевиявлення без матеріальної винагороди. Окрім цього, законом урегульовано умови та порядок укладення договору про наставництво, при цьому суттєву роль у відповідному механізмі відведено органам виконавчої влади та центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Водночас характерною рисою цього правового регулювання є його спрямованість на чітко визначену категорію дітей – тих, які проживають у закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також в інших дитячих установах [5].

Новий закон, прийнятий Верховною Радою України у грудні 2025 р., наразі підписаний Президентом [1], набуде чинності 16.07.2026 р.[6]. Він має низку відмінностей, які репрезентують умови, за котрих його було створено. Він регулює два види наставництва: індивідуальне та корпоративне (юридичною особою), шляхи їх реалізації, права та обов'язки осіб, які здійснюють наставництво. Закон передбачає супервізію наставників, тобто заходи, які мають допомогти їм з труднощами у процесі здійснення безпосередньої допомоги дітям.

Право на отримання допомоги від наставника за новим законом має особа, яка досягла десятирічного віку та належить до вразливих категорій. Окрім раніше визначених категорій, допомога може бути надана дітям, які мають статус «дитини померлих учасників бойових дій»; які постраждали або ж були депортовані чи примусово вивезені внаслідок агресії рф проти України. Вікові рамки допомоги для дітей змінилися, зокрема, послуга може бути надана також особам віком від 18 до 23 років, за умови, що вони є одинокою матір'ю (батьком); є з числа сімей дітей-сиріт або таких, що були позбавлені батьківського піклування чи перебувають в закладах різного типу. Законодавець чітко визначає вимоги до наставника, серед яких основними є: віковий ценз (від 21 року); українське громадянство; повна дієздатність; обов'язковою умовою є підготовка, після якої особа отримала позитивний висновок щодо можливості здійснення наставництва та уклала відповідний договір. Наставником не може бути особа, позбавлена батьківських прав (якщо їх не поновлено); особа з психічними розладами, хворобами та різного роду залежностями; особа з непогашеною судимістю, а також особа, яка перебуває під слідством або в розшуку. Категорично заборонено бути наставником особі, яка вчиняла домашнє насильство. Варто зазначити, що вагомою причиною відмови кандидату в наставники є доведення наявності громадянства країни-агресора, шлюбу з громадянином такої держави чи пов'язаних з нею держав. Окремою підставою для відмови кандидату є суперечність інтересів наставника і дитини [6].

Характерно, що інститут наставництва давно функціонує як усталена практика у багатьох європейських державах і має певні особливості. Шведське законодавство не містить терміна «наставництво», але там є уповноважена контактна особа, що виконує функції наставника і зобов'язана не розголошувати інформацію. В країнах Балтії, зокрема, в Латвії, є таке явище як соціальне наставництво, основним завданням якого є соціалізувати особистість. Їх політика також спрямована на допомогу молодим людям з наркозалежністю [2]. Варта уваги також практика США, де функціонує паралельно декілька різновидів наставницьких програм. Поряд із класичними моделями менторства, американське законодавство передбачає також програми фінансової підтримки для дітей, які були усиновлені, а також для тих, чий батьки відбувають покарання у виді позбавлення волі. При цьому в США наставники можуть отримувати оплату за свою діяльність [2; 4, с. 206].

Проведений аналіз засвідчує, що інститут наставництва в Україні поступово набуває ознак самостійного правового механізму соціальної підтримки дітей та молоді, передусім тих, які перебувають у складних життєвих обставинах або постраждали внаслідок бойових дій та діянь держави-агресора. Вагомий крок у адаптації вітчизняного законодавства з питань наставництва до реалій сьогодення вже здійснено. Ефективність наставництва можлива лише у випадку чіткого визначення правового статусу наставника, відбору кандидатів та кваліфікованої підготовки, а також системного моніторингу, що вже закладено в оновленому законодавстві. Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що Україна в цьому питанні прагне перейняти кращі міжнародні практики з урахуванням національних особливостей.

Але є низка факторів, які можуть гальмувати розвиток цієї інституції. Зокрема, не всі охочі займатися наставництвом погоджуються з безоплатністю цієї діяльності. Крім цього, в умовах воєнного стану велика частина тих, хто міг би займатися відповідною діяльністю, виконують свій конституційний обов'язок в лавах ЗСУ і фізично не можуть зараз бути наставниками. Натомість кількість дітей, які будуть потребувати цієї послуги, буде лише збільшуватися, якщо брати

до уваги ситуацію на фронті та в суспільстві. Законодавство передбачає допомогу дітям, які були депортовані або примусово вивезені рф, бо лише за 2025 р. росія викрала 11 тис. українських дітей [3]. Отже, наставництво в нашій державі перебуває на стадії активного розвитку та адаптації до українських реалій.

Джерела та література

1. В Україні з'явиться наставництво для дітей і молоді до 23 років – Зеленський підписав закон. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/350949-v-ukraine-poyavitsya-nastavnichestvo-dlya-detey-i-molodezhi-do-23-let-zelenskiy-podpisal-zakon> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Інформаційна довідка щодо нормативно-правового регулювання наставництва над дитиною у державах-членах Європейського Союзу і в США URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33352.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Лише у 2025 Росія вивезла понад 11 тисяч українських дітей URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/lyshe-u-2025-rosiia-vyvezla-ponad-11-tysiach-ukrayinskykh-ditei/> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Назар С. М. Особливості правового регулювання відносин щодо наставництва в Україні та США. *Нове українське право*. 2025. Вип. 3. С. 203–209.
5. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва : Закон України № 1504-VIII від 08.09.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1504-19#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Про наставництво : Закон України № 4744-IX від 18.12.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

Орел Вікторія,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
м. Київ

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ У СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Складність сучасної правової системи, зростання обсягів нормативної інформації та цифровізація державного управління зумовлюють необхідність пошуку нових форм представлення та осмислення юридичних аргументів. Традиційна «текстоцентрична» модель правової комунікації дедалі частіше виявляється недостатньою для ефективного сприйняття складних юридичних конструкцій, що актуалізує використання візуальних засобів структурування та пояснення правового змісту.

Візуалізація юридичної аргументації є критично важливою для забезпечення доступу до правосуддя. Дослідження показують, що поєднання візуалізації зі зрозумілою мовою (plain language) підвищує загальне розуміння та здатність осіб без юридичної освіти висувати обґрунтовані юридичні аргументи. Крім того, посилення цифровізації державного сектору (наприклад, ініціатива «Держава в смартфоні», сервіс «Дія» в Україні) вимагає створення зручних інтерфейсів, а гармонізація українського законодавства до європейських стандартів (наприклад, регламенту (ЄС) 2016/679: Загальний регламент про захист даних (GDPR)) прямо зобов'язує викладати правову інформацію у чіткій, доступній для розуміння спосіб, зокрема за допомогою стандартизованих «іконок» [1].

У цифрову епоху візуалізація постає не як допоміжний інструмент, а як структурний елемент юридичної аргументації (поряд із тезою та аргументом), що надає підстави розглядати її як тривимірне явище, яке поєднує в собі теоретичний, практичний та візуальний аспекти [2, с. 35]. Ван Гельдер у посібнику з візуалізації юридичної аргументації акцентує на важливості використання демонстраційних методів та розкриває їх переваги.

Візуалізація у юридичній аргументації є проявом так званого «візуального повороту» («pictorial turn», «iconic turn») сучасної комунікації та означає відхід

від виключно текстового сприйняття права до використання графічних, структурних і мультимодальних засобів передачі правових смислів. У межах теорії мультимодальної аргументації візуальний аргумент визначається як такий, у якому принаймні один із засновків або висновків подається у візуальній формі (наприклад, фото, відео, схема) [6, с. 92]. Водночас надмірна візуальна конкретизація може спотворювати абстрактні правові категорії, що потребує обґрунтованого методологічного підходу.

Візуалізація в праві розвивається у кількох напрямках. По-перше, це візуалізація доказів і фактів, де зображення слугують підтримкою фактологічних тверджень. По-друге, це структурна юридична візуалізація, спрямована на графічне моделювання норм, інститутів і логіки правозастосування. По-третє, практичним виміром цього процесу є юридичний дизайн (Legal Design), що застосовує принципи дизайн-мислення для створення зрозумілих правових інтерфейсів і документів.

Реалізація зазначених напрямів на практиці найчастіше відбувається через використання гібридних аргументів (словесних та візуальних). На думку Іоани Гранчі (Ioana Grancea) саме вони переважають у праві, при цьому візуальний компонент не дублює текст, а доповнює його, формуючи додаткові смислові зв'язки [4].

Дослідниця обґрунтовує принцип ненадлишковості візуальних аргументів, відповідно до якого зображення набуває аргументативного значення лише тоді, коли воно не дублює зміст вербального компонента, а доповнює його новою інформацією. І. Гранча виходить із необхідності подолання двох крайніх підходів у сучасній теорії візуальної аргументації: надмірно узагальненого філософського аналізу та фрагментарного розгляду окремих прикладів. Авторка зазначає, що доцільно виокремлювати типові моделі використання візуальних матеріалів в аргументації. У цьому контексті вона розрізняє два основні типи візуальних аргументів залежно від характеру тверджень, які вони підтримують. Перший тип спрямований на обґрунтування фактологічних тверджень шляхом демонстрації того, що певна подія дійсно відбулася або може відбутися, а також

конкретизуючи її наслідки для аудиторії. Другий тип пов'язаний із підтримкою аксіологічних (ціннісних) тверджень, де візуальні образи можуть виконувати функцію соціального доказу, спонукаючи аудиторію переосмислити певні цінності. Попри відмінності між цими типами аргументів, спільною умовою їхньої аргументативної сили є саме ненадлишковість: візуальний елемент потребує словесного контексту для повного розкриття свого змісту, однак цей контекст не повинен повторювати інформацію, вже представлену на зображенні, інакше його аргументативний потенціал істотно зменшується [4].

Теоретичні засади візуальної аргументації закладено переважно в працях зарубіжних вчених. Зокрема, йдеться про дослідження Марка Новака (Marko Novak) [6], який аналізує мультимодальність судового дискурсу та проблему «семіотичного перекладу» візуальних доказів у правовій категорії.

Дуглас Волтон (Douglas Walton) [8] і Верн Р. Вокер (Vern R. Walker) [7] моделюють структури доказування за допомогою схем аргументації та логічних дерев. На думку останнього, візуалізація основної логіки може бути корисною під час судових розглядів або вирішення реальних справ, а також у дослідженні та викладенні судових або адміністративних міркувань [7].

Вітаутас Чірас (Vytautas Čyras), Фрідріх Лахмайер (Friedrich Lachmayer) та Крістіна Лапін (Kristina Lapin) розвивають підхід, який називається структурною юридичною візуалізацією (SLV) [3]. Його сутність полягає у використанні діаграм, що сприяють кращому розумінню змісту правових норм та інститутів. На відміну від інформаційної чи знаннєвої візуалізації, структурна юридична візуалізація орієнтована не на відображення даних або створення користувацьких інтерфейсів, а на формування сценарно-орієнтованого графічного наративу, що відображає різні можливі шляхи руху через інформаційний простір права. Залежно від того, чи змінюється об'єкт візуалізації, розрізняють динамічну та статичну SLV. Остання, в свою чергу, поділяється на інкрементальну та SLV з альтернативними фокусами [3].

Скотт МакЛаклан (Scott McLachlan) та Ліза С. Веблі (Lisa C. Webley) критично оцінюють обмежене використання інфографіки в юридичній науці.

Автори наголошують, що попри стрімкий розвиток інформаційних технологій, зростання обсягів правової інформації та ускладнення законодавства, заклики до поєднання принципів зрозумілої мови (plain language) із засобами інформаційної візуалізації залишаються переважно нереалізованими. На їхню думку, потенціал якісно розроблених візуалізацій для покращення розуміння права студентами, практикуючими юристами та широкою громадськістю є суттєвим, оскільки вони сприяють кращому осмисленню правових норм, процесів і контексту функціонування правової системи. Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що попри значну кількість юридичних статей, підручників, судових звітів, вебресурсів та інших матеріалів, використання візуалізацій у юридичній літературі залишається вкрай обмеженим і в окремі роки не перевищує десяти прикладів. Така ситуація, на думку дослідників, свідчить про системну неспроможність юридичної спільноти переосмислити підходи до формулювання, викладання, дослідження та комунікації права. У зв'язку з цим автори ставлять принципове питання: *«яким чином суспільство здатне усвідомлювати та дотримуватися законодавства, яке через надмірну складність і багатослівність часто виявляється незрозумілим навіть для фахівців у галузі права?»* [5].

Перспективними напрямками досліджень є інтеграція візуалізації з технологіями Legal Tech і системами штучного інтелекту, емпіричне вивчення когнітивного сприйняття графічних правових структур, а також впровадження освітніх компонентів з юридичного дизайну у юридичну (правничу) освіту [1].

Отже, візуалізація розглядається не як допоміжний засіб представлення юридичної аргументації, а як елемент її внутрішньої структури, що впливає на організацію зв'язків між нормами, фактами та висновками. Використання графічних моделей, схем та інших візуальних засобів дозволяє підвищити прозорість правозастосування та ефективність правової комунікації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку методології використання візуалізації у правничій освіті, юридичній практиці та цифрових правових системах.

Джерела та література

1. Пряміцин В. Тенденції розвитку юридичного дизайну в Україні та світі. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 22. С. 178–185.
2. Сало В. Юридична аргументація та її структурні елементи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки: зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. Херсон, 2017. Вип. 4. Т. 1. С. 33–37.
3. Ćyras, V., Lachmayer, F., Lapin, K. Structural Legal Visualization, *Informatica* 26(2015), no. 2, P. 199–219. URL: <https://doi.org/10.15388/Informatica.2015.45> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Grancea, I. (2017). Types of Visual Arguments. *Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric*. 15 (2). P. 16–34, 2017. URL: [https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2015%20issue%202/02_I_Grancea_tehno%20\(1\).pdf](https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2015%20issue%202/02_I_Grancea_tehno%20(1).pdf) (дата звернення: 23.02.2026).
5. McLachlan, S., & Webley, L. C. (2021). Visualisation of law and legal Process: An opportunity missed. *Information Visualization*, 20(2-3), P. 192–204. DOI: <https://doi.org/10.1177/14738716211012608> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Novak, M. (2021). Visual as Multi-Modal Argumentation in Law. *Bratislava Law Review*, 5(1), 91-110. <https://doi.org/10.46282/blr.2021.5.1.187> (дата звернення: 23.02.2026).
7. Vern R. Walker. *Visualizing the Dynamics around the Rule/Evidence Interface in Legal Reasoning*, In *Law, Probability and Risk* 6:5-22 (2007). URL: <https://sites.hofstra.edu/vern-walker/wp-content/uploads/sites/69/2019/12/LPRPrepubCopy.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).
8. Walton, D. Visualization Tools, Argumentation Schemes and Expert Opinion Evidence in Law (February 10, 2011). URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1759320> (дата звернення: 23.02.2026).

Проноза Інна,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ОБМЕЖЕННЯМИ

У сучасних умовах національна безпека знаходиться під загрозою гібридних загроз, які поєднують військові, інформаційні, економічні та кібернетичні методи впливу. Правові механізми забезпечення безпеки повинні адаптуватися до цих загроз, забезпечуючи при цьому захист прав людини та демократичних цінностей. Головна увага в цих тезах зосереджена на аналізі правових механізмів національної безпеки та пошуку балансу між обмеженнями та правами громадян.

Гібридні загрози часто розмивають межу між станом війни та миру, що ускладнює застосування традиційних правових норм. Правові механізми повинні забезпечити швидку реакцію на загрози, не порушуючи при цьому демократичних принципів та верховенства права. Згідно демократичних принципів і норм, право має бути інструментом захисту держави та її громадян, а не засобом обмеження свобод. Необхідно переосмислення поняття безпеки та адаптувати правову систему до нових загроз. Якщо розглядати баланс прав та обмежень, то варто звернути увагу на поняття пропорційності та прозорості. Забезпечення національної безпеки часто вимагає обмеження певних прав людини (наприклад, свободи слова або права на приватність) задля захисту держави. Ці обмеження повинні бути пропорційними, передбаченими законом та необхідними у демократичному суспільстві. Динаміка змін полягає у необхідності постійного перегляду правових механізмів у відповідь на нові загрози та забезпеченні судового контролю за їх застосуванням.

Функціонування правової системи в умовах криз, відповідно до сформованої сучасної політичної практики, безперечно, має певні особливості. І

це природно. Судова система та правоохоронні органи повинні завжди ефективно функціонувати, а у кризових станах – це необхідна умова збереження самої системи і довіри до неї. Правова система повинна бути гнучкою, але водночас стійкою до маніпуляцій, забезпечуючи підґрунтя національної безпеки в умовах гібридних загроз

Отже, забезпечення верховенства права є ключовим для довіри громадян до державних інститутів. Правові механізми забезпечення національної безпеки в умовах гібридних загроз потребують постійного вдосконалення та адаптації. Ключовим є забезпечення балансу між правами людини та обмеженнями, що вимагає прозорості, пропорційності та дотримання демократичних принципів. Успіх правової системи залежить від її здатності захищати державу, зберігаючи при цьому повагу до прав громадян. І в цьому напрямку необхідно розвивати міжнародну співпрацю у сфері правового захисту від гібридних загроз та кризових ситуацій, що часто становляться обмеженнями для подальшого укріплення та поширення прав людини і громадянина.

Джерела та література

1. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В., Оніщенко Н. М. Державно-правові основи реалізації стратегії національної стійкості в умовах існування гібридних загроз для Української держави і суспільства. Київ : Юридична наука, 2021. 112 с.
2. Anderson J. Cybersecurity in European Law Enforcement: Challenges and Opportunities. *European Journal of Security Research*. 2022. Vol. 7. P. 45–62.

Проць Олександра,
к. юрид. н., доцент,
доцент кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
м. Дрогобич

ЦІННІСТЬ ПРАВА ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ідея громадянського суспільства, що з'явилася на європейських теренах наприкінці XVII ст., нині трансформувалася у велику кількість наукових концепцій та емпіричних моделей цього суспільного феномену. Україна, яка обрала європейський вектор розвитку, практично з моменту проголошення незалежності почала формувати громадянське суспільство, опираючись на європейський досвід і власні традиції. Провідними ознаками громадянського суспільства традиційно вважаються захищеність приватної власності, наявність автономних громадських об'єднань, контроль суспільства над владою, верховенство права. Остання ознака є спільною як для громадянського суспільства, так і для правової держави, що утверджуються в Україні одночасно.

У зв'язку з цим постає питання про місце і роль права у системі цінностей громадянського суспільства. Правова аксіологія розглядає право як одну із фундаментальних соціальних цінностей, ураховуючи його значення для кожної людини, соціальних груп (спільнот) та суспільства загалом. Право трактується не як система норм – формально виражених правил поведінки, а як основний засіб забезпечення свободи, справедливості, вільного розвитку особистості. Саме людина виступає найвищою цінністю права, яке забезпечує її автономію та захист від свавілля держави. Інакше кажучи, без права неможливе існування основного суб'єкта громадянського суспільства – вільної, незалежної, активної, ініціативної особистості.

Як закріплено в установчих договорах ЄС, «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм,

недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [1]. Вочевидь, мова йде про громадянське суспільство, що розвивається в раїнах-членах ЄС більш інтенсивно, ніж в Україні. Як вважає Ю. Шайгородський, одним із чинників, що негативно впливають на процес формування громадянського суспільства в Україні, є те, що «ментальна» і «суспільна» готовність до сприйняття ідей громадянського суспільства на теренах нашої країни поки що «ціннісно» не забезпечена. Тобто, вона ще не набула форм конкретних цінностей (як цінностей-цілей і цінностей-засобів), не «віднайшла» свого місця в системі ціннісних орієнтацій» [2, с. 331].

Продовжуючи цю думку, відзначимо, що в українському суспільстві право наразі не сприймається як основоположна цінність, у зв'язку з цим його можливості впливу на формування громадянського суспільства реалізуються лише частково. Понад те, С. Г. Певко твердить, що «у сучасному суспільстві втрачається цінність права, що проявляється у зловживанні наданими мірами можливої поведінки, наявності правового нігілізму як у професійній юридичній діяльності осіб, так і у повсякденному житті, використанні права засобу як досягнення неправомірних цілей тощо» [3, с. 143]. Дійсно, такі негативні правові явища притаманні українському суспільству, що перешкоджає його розвитку. Натомість саме право здатне слугувати основою для становлення та функціонування громадянського суспільства в Україні. Право виступає гарантом фундаментальних свобод – слова, мирних зібрань та асоціацій, що в сукупності створюють той правовий простір, який необхідний кожному для реалізації власних прав та задоволення економічних, культурних, політичних, соціальних інтересів.

Право встановлює межі втручання держави у приватне життя людини, у діяльність громадських інституцій, яким дозволено робити все, що не заборонено законом, натомість «діяльність органів державної влади здійснюється у відповідності до спеціально-дозвільного типу правового регулювання, яке побудовано на основі принципу «заборонено все, крім дозволеного законом; дозволено лише те, що прямо передбачено законом» [4].

Поєднання у праві загально-дозвільного та спеціально-дозвільного принципів свідчить про те, що право перестає бути «інструментом» держави, легітимізуючи широкі сфери життя суспільства, вільні від владного примусу.

Понад те, право передбачає реальні механізми впливу суспільства на владу, серед яких: адвокаційні кампанії, публічні обговорення гострих соціальних проблем, право на індивідуальні чи колективні звернення до органів державної влади, громадські експертизи, громадські ради тощо. Щоправда, значною мірою їх ефективність залежить від активної позиції всіх суб'єктів громадянського суспільства – як інституалізованих, так і неінституалізованих. Нині громадянське суспільство в Україні характеризується доволі високим рівнем інституційної організації, а його діяльність охоплює багато сфер суспільного життя. Відзначимо, що в умовах російсько-української війни значно зросла громадянська активність, соціальна згуртованість, види самоорганізації населення тощо. Це й не дивно, бо громадянське суспільство стало повноправним партнером Української держави в її протидії російській агресії. Їх об'єднали спільні цінності, які вони захищають: суверенітет, недоторканність державних кордонів, внутрішній правопорядок, – як гарантії для утвердження цінностей, що роблять наше суспільство вільним, прогресивним, толерантним, а державу – демократичною та правовою.

Отже, цінність права для громадянського суспільства в Україні полягає в тому, що воно виступає: фундаментом, на якому будується громадянське суспільство; інструментом поєднання інтересів правової держави і громадянського суспільства; гарантом свободи особистості; бар'єром проти державної сваволі. Тому усвідомлення цінності права самим суспільством має важливе значення для подальшого розвитку громадянського суспільства та правової держави в Україні відповідно до її євроінтеграційних прагнень.

Джерела та література

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями станом

на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Tex (дата звернення: 23.02.2024).

2. Шайгородський Ю. Громадянське суспільство в Україні: чинники й особливості формування. *Сучасна українська політика*. 2013. № 28. С. 323–334.
3. Певко С. Г. Аксіологія права у громадянському суспільстві. *Право і безпека*. 2023. № 3(90). С. 143–153.
4. Постанова Верховного Суду від 13 червня 2023 року у справі № 560/8064/22 (провадження № К/990/35139/2). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111536574> (дата звернення: 23.02.2024).

Розгон Ольга,
к.ю.н, доцент,
провідний науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
м. Харків

ПЕРЕХІД ВІД «ЗЕЛЕНОГО» ТАРИФУ ДО МЕХАНІЗМІВ NET BILLING У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ

Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії (АДЕ) в автотранспортному секторі України формується на основі державної політики, спрямованої на стимулювання переходу до екологічно безпечних видів палива та електричної енергії. Ключовими інструментами такого переходу є механізми державної підтримки виробництва електроенергії з відновлюваних джерел, зокрема система «зеленого» тарифу та модель Net Billing, які створюють економічні стимули для розвитку децентралізованої генерації й електротранспорту.

Важливе значення у цьому контексті має постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел» від 19.02.2009 № 126. Нею закріплено обов'язок

операторів систем розподілу забезпечувати приєднання об'єктів генерації з альтернативних джерел за умови дотримання встановлених технічних вимог, що усуває дискреційні підстави для відмови у доступі до мереж. У сучасних умовах додаткового значення набула процедура тимчасового приєднання, яка дозволяє оперативно вводити в експлуатацію генеруючі потужності з метою посилення енергетичної безпеки держави.

Запровадження воєнного стану в Україні з 24.02.2022 відповідно до Указу Президента України № 64/2022 зумовило необхідність адаптації регуляторних механізмів у сфері альтернативних джерел енергії. У зв'язку з цим НКРЕКП постановою від 26.03.2022 № 352 затвердила спеціальний Порядок тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу на період дії воєнного стану, а також зупинила дію окремих положень (розділ IV) Кодексу систем розподілу від 14.03.2018 № 310 та Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу від 18.12.2018 № 1965. Такі рішення були спрямовані на спрощення процедур доступу до мереж та зниження регуляторного навантаження в умовах кризової ситуації.

Подальший розвиток ринкової інфраструктури відновлюваної енергетики пов'язаний із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії» від 27.02.2024 № 227. Зазначеним актом в Україні вперше було сформовано повноцінну систему гарантій походження електричної енергії з ВДЕ, яка визначає правила їх видачі, обігу та погашення, а також механізми адміністрування і державного нагляду.

Функціонування реєстру гарантій походження (GoO) є ключовим елементом інтеграції українського енергетичного ринку до європейського простору, оскільки дозволяє відокремити екологічну характеристику електроенергії від її фізичного постачання. За даними USAID ESP, запуск реєстру GoO створив для бізнесу практичний інструмент вибору електроенергії з підтвердженим відновлюваним походженням і сприяв розвитку ринкових механізмів обігу «зелених» сертифікатів [1].

НКРЕКП продовжує активну нормотворчу діяльність у межах курсу на європейську інтеграцію. У 2025 році НКРЕКП спільно з Урядом працює над оновленням законодавства у сфері відновлюваних джерел енергії, зокрема щодо подальшого розвитку механізму гарантій походження. Запропоновані зміни орієнтовані на гармонізацію національної термінології з європейськими стандартами (СЕН-EN 16325), удосконалення процедур взаємного визнання GoO та забезпечення технічної сумісності з європейськими реєстрами, що має принципове значення для експорту «зеленої» енергії. Розгляд проєкту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо імплементації законодавства ЄС у сфері відновлюваних джерел енергії перенесено 16.12.2025.

Стратегічні орієнтири розвитку відновлюваної енергетики закріплено в Національному плані дій з відновлюваної енергетики до 2030 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 № 761-р. (НПДВЕ). *Національний план дій з відновлюваної енергетики до 2030 року* окреслює орієнтири щодо частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у кінцевому енергоспоживанні, механізмів залучення інвестицій, модернізації мереж, розвитку систем зберігання та умов для децентралізованої генерації. За матеріалами експертних оглядів, документ розглядається як міст між політикою декарбонізації та практикою ринку електроенергії, включно з реформою аукціонів підтримки, механізмами GoO та інтеграцією з Національним планом з енергетики і клімату (NECP).

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» від 30.06.2023 № 3220-IX» визначає впровадження у країні механізму самовиробництва електроенергії. Він встановлює Net Billing як сучасну модель взаєморозрахунків, що діє в Україні для активних споживачів (власників СЕС), яка базується на грошовому заліку, що дозволяє власникам сонячних електростанцій (СЕС) продавати надлишок енергії в мережу за ринковою ціною, накопичувати кошти на рахунку, а потім витратити їх на зарядку електромобіля вночі або взимку. Це вигідний механізм самовиробництва (активного

споживача). На відміну від «зеленого тарифу», де рахуються кіловати, тут зараховується вартість (гривні) за ринковими або договірними цінами.

Зауважимо, що сонячні батареї стають важливою частиною сталого розвитку для *транспортної інфраструктури*. Сонячні батареї, що заряджають електричні автомобілі, допомагають зробити міський транспорт більш екологічним і зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

Порядок установа, перегляду та *припинення дії «зеленого» тарифу* на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, в тому числі енергетичних кооперативів, і приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, регулюється постановою НКРЕКП «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 30.08.2019 № 1817, визначаючи процедури для суб'єктів господарювання та приватних домогосподарств. Він гарантує закупівлю електроенергії з відновлюваних джерел (ВДЕ) до 2030 року, з поступовим зниженням ставок.

Net Billing в Україні – це модель, за якої надлишки електроенергії з приватних СЕС продаються в мережу, а отримані кошти (у гривні, а не кВт-год) зараховуються на рахунок для оплати майбутнього споживання. Надлишки виробленої енергії продаються в мережу за ринковою ціною, а кошти (у гривні) зараховуються на віртуальний «енергетичний депозит». Вона впроваджується з 2024–2026 років як альтернатива «зеленому» тарифу, що діє до 2030 року, дозволяючи власникам ефективніше покривати власні потреби.

Таким чином, більшість нормативно-правових актів у сфері альтернативної енергетики має суто декларативний характер. Це пов'язано з тим, що вони характеризується високою динамічністю, спрямованою на перехід від

«зеленого» тарифу до механізмів Net Billing та гарантій походження, що часто сприймається як декларативність через складність імплементації.

Джерела та література

1. The Launch of the Guarantee of Origin Register: USAID ESP Empowers Ukrainian Businesses Choose Renewable Energy. USAID Energy Security Project. 22.08.2024.
URL: <https://energysecurityua.org/news/the-launch-of-the-guarantee-of-originregister-usaid-esp-empowers-ukrainian-businesses-choose-renewable-energy>
(дата звернення: 23.02.2024).

Тіхонов Анатолій,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Право Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник – Розумейко Дмитро,
доктор філософії (PhD) зі спеціальності «Право», старший викладач кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: КОМПЛЕКСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОСТУПУ ДО СУДУ ТА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повномасштабна агресія 2022 року паралізувала традиційну модель правосуддя, засновану на територіальності та фізичній присутності сторін. Окупація громад та загроза життю учасників процесу зробили звичну роботу судів неможливою. Проте, оскільки стаття 64 Конституції України забороняє обмежувати право на судовий захист навіть під час воєнного стану [1], виникла гостра потреба в альтернативних механізмах. Криза стала каталізатором цифрової трансформації: цифровізація перетворилася зі зручного сервісу на єдиний шлях до реалізації конституційного права громадян на доступ до правосуддя.

Адаптація судової системи відбувалася через переосмислення парадигми «суд як місце» на користь концепції «суд як послуга». Це зажадало не лише технічних рішень, а й фундаментальної зміни нормативного регулювання. Ключовим інструментом стало надання Голові Верховного Суду повноважень щодо зміни територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя конкретним судом [4]. Станом на грудень 2025 року для 171 суду було змінено підсудність, 60 судів відновили роботу після деокупації, тоді як 96 судів залишаються на тимчасово окупованих територіях. Повністю зруйновано 19 будівель судів, ще 170 зазнали пошкоджень. Понад 200 суддів проходять військову службу. Ці дані свідчать, що понад 20% мережі місцевих та апеляційних судів України зазнали впливу бойових дій або окупації, що зробило цифровізацію в цих регіонах єдиним засобом комунікації з громадянами.

Законодавче підґрунтя для дистанційного судочинства розширилося завдяки внесенню змін до статті 336 Кримінального процесуального кодексу України, яка дозволила проводити судові засідання в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів учасників справи [2]. Аналогічні зміни торкнулися Кодексу України про адміністративні правопорушення (законопроект № 7404). Верховний Суд у своїх висновках (зокрема у справах № 454/1883/22 та № 204/2321/22) прирівняв звернення через підсистему «Електронний суд» з накладенням кваліфікованого електронного підпису до подання документів через канцелярію або пошту. Для адвокатів, державних органів та суб'єктів господарювання реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) стала обов'язковою [3], що фактично завершило формування цифрового контуру професійної юридичної спільноти.

Статистика Державної судової адміністрації України демонструє стрімке зростання використання цифрових сервісів. Кількість поданих документів через «Електронний суд» зросла з 548 813 у 2022 році до 3 186 546 у 2024 році, що становить зростання на 160% та 222% відповідно. Кількість судових засідань, проведених у режимі відеоконференції зв'язку, у 2024 році сягнула 766 419, що вдвічі більше за показники 2022 року [7]. Загальна кількість зареєстрованих

користувачів «Електронного кабінету» на середину 2024 року перевищила 450 тисяч осіб, з яких понад 338 тисяч становлять фізичні особи. Це свідчить про те, що цифровізація перестала бути інструментом лише для професійної спільноти та стала доступною для пересічних громадян.

Одним із найбільш значущих технологічних рішень воєнного часу стало впровадження можливості використання «Дія. Підпис» для авторизації в системі «Електронний суд» та підпису процесуальних документів. Технологія, заснована на біометрії обличчя, вирішила критичні проблеми доступності для громадян на окупованих територіях та за кордоном, безпеки ідентифікації та екстериторіальності. Верховний Суд у роз'ясненнях 2025 року підкреслив, що електронний документ, підписаний «Дія. Підпис», має повну юридичну силу та є ідентичним паперовому аналогу [6].

Стійкість цифрової інфраструктури правосуддя пройшла перевірку енергетичними кризами та кібератаками. Державна судова адміністрація вжила заходів із забезпечення судів генераторами, станціями Starlink та переходу на хмарні технології (постанова Кабінету Міністрів України № 263). Протягом 2024–2025 років судова система зазнала численних DDoS-атак, фішингових атак та спроб знищення даних з боку проросійських угруповань, що актуалізувало питання кіберзахисту як складової національної безпеки. Важливим орієнтиром для України стали рекомендації Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ), зокрема щодо етичного використання штучного інтелекту та стандартів відеоконференцій [8].

Стратегія повоєнного відновлення судової системи має базуватися на досвіді цифрового виживання та вимогах програми Ukraine Facility. Ключовими напрямками визначено: завершення переходу до безпаперового діловодства, масштабування використання «Дія.Підпис» у всіх державних реєстрах, інвестування в кібербезпеку за стандартами НАТО/ЄС, забезпечення інклюзивності доступу до правосуддя для вразливих груп, гармонізацію з міжнародним правом у контексті створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії. Як зазначалося на Justice Conference у лютому 2026 року, запуск

компенсаційного механізму та Спеціального трибуналу є пріоритетом для притягнення агресора до відповідальності [5, 9]. Особлива увага має приділятися цифровізації кримінальної юстиції для ефективного розслідування воєнних злочинів, кадровому оновленню та впровадженню інструментів штучного інтелекту для аналізу судової практики [8].

Проведене дослідження засвідчує, що цифровізація судової системи України в умовах воєнного стану стала не просто технічним оновленням, а фундаментальною трансформацією механізму доступу до правосуддя. Вона дозволила забезпечити реалізацію конституційного права на судовий захист попри фізичне руйнування інфраструктури, окупацію територій та безпекові загрози. Ключовими досягненнями стали: законодавче закріплення дистанційної участі у процесах, обов'язковість використання ЄСІТС для професійних учасників, впровадження «Дія. Підпис» як простого та безпечного засобу ідентифікації, а також забезпечення кіберстійкості системи. Статистичні дані підтверджують стрімке зростання кількості користувачів електронних сервісів та онлайн-засідань, що свідчить про ефективність обраного курсу. Водночас виклики, пов'язані з кібератаками, енергетичною нестабільністю та необхідністю інклюзивності, потребують подальшого вдосконалення. Досвід України у створенні цифрової екосистеми правосуддя в екстремальних умовах є унікальним і може бути використаний як модель для інших країн. Подальший розвиток цифровізації в контексті повоєнного відновлення має стати основою для побудови прозорої, ефективною та довіреною судовою влади, інтегрованою в європейський правовий простір.

Джерела та література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.02.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12,

- № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#> (дата звернення: 28.02.2026).
 4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення безперервного доступу до правосуддя в умовах воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2112-IX *Голос України*. 2022. 5 берез. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#> (дата звернення: 28.02.2026).
 5. Про забезпечення проведення судових засідань в режимі відеоконференції та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах воєнного стану : Рішення Ради суддів України від 17 берез. 2022 р. № 10. URL: <http://rsu.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2026).
 6. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 26 лют. 2025 р. у справі № 752/8937/24 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2026).
 7. Звіт Державної судової адміністрації України про стан здійснення правосуддя у 2024 році. Київ : ДСА України, 2025. 120 с. URL: <https://dsarb.gov.ua> (дата звернення: 28.02.2026).
 8. Council of Europe. CEPEJ Studies No.30: Digitalisation and AI in European Judiciaries. Strasbourg : Council of Europe, 2024. 85 с. URL: <https://rm.coe.int/cepej-studies-no-30-digitalisation-and-ai/> (дата звернення: 28.02.2026).
 9. Про схвалення Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2025 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021 *Офіційний вісник України*. 2021. № 48. Ст. 2984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 28.02.2026).
 10. Про затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27 верес. 2020 р. № 487/2020 *Офіційний вісник України*. 2020. № 79. Ст. 2545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2020#> (дата звернення: 28.02.2026).

Тимощенко Артур,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Філософія
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
м. Полтава
Науковий керівник – Наталя Головіна, к. філос. н., доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
м. Полтава

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВОЇ ЕТИКИ

В епоху швидких соціальних трансформацій, цифрової революції, глобалізації та кризи довіри до інститутів фундаментальне співвідношення між правом і мораллю набуває особливої гостроти: право часто сприймається як формальний інструмент, відірваний від моральних підстав, тоді як мораль стає суб'єктивною та релятивізованою. Філософське осмислення цієї проблеми дозволяє зрозуміти, чому правова етика не зводиться до деонтологічних кодексів, а є вираженням глибокої напруги між зовнішнім примусом права та внутрішньою автономією моралі.

Історично філософсько-правова думка постійно зверталася до взаємодії права та моралі. У природно-правових традиціях право постає як моральна вимога, що ґрунтується на універсальних принципах справедливості, свободи та людської гідності [4, с. 98–99]. Природно-правовий підхід обґрунтовує необхідність відповідності права моральній природі людини, тоді як юридичний позитивізм розмежовує ці сфери, стверджуючи, що право пізнається незалежно від моральних оцінок [4, с. 100–101]. У сучасній українській науці ця дилема продовжує розвиватися: право та мораль розглядаються як регулятори суспільних відносин, які тісно пов'язані між собою, доповнюють одне одного, хоча й мають різні механізми дії.

Співвідношення права і моралі проявляється в кількох ключових аспектах. Мораль є більш вимогливою до поведінки індивіда: вона вимагає не лише зовнішнього дотримання норм, а й внутрішньої чесності, справедливості та милосердя, тоді як право не здатне примусити людину бути завжди чесною та справедливою – це виходить за межі його примусового характеру [1, с. 12–13]. Рівень вимог моралі значно вищий, оскільки вона виховує соціальні якості особистості, пригнічує егоїстичні інстинкти та формує почуття відповідальності, натомість право регулює зовнішній порядок через загрозу санкцій [1, с. 13–14].

У сучасному суспільстві право та мораль виступають як складові духовної культури, що забезпечують регуляцію поведінки особистості та суспільних відносин. Мораль і право є невід’ємними елементами духовної культури соціуму, де мораль формує внутрішні якості, а право – зовнішні рамки. Їх взаємодія необхідна для розбудови правової державності: мораль впливає на законотворчість, наповнюючи норми гуманістичним змістом, тоді як право стабілізує мораль, запобігаючи її релятивізації [3, с. 129–130].

Деякі аспекти співвідношення права та моралі на сучасному етапі пов’язані з їхньою взаємодоповнюваністю: мораль часто стає критерієм оцінки права, а право – інструментом реалізації моральних принципів у суспільстві [2, с. 484–485]. У період трансформацій виникають конфлікти, коли формальне право суперечить моральним очікуванням суспільства, що призводить до кризи довіри.

Нині правова етика та сфера її дослідження є особливо актуальною, оскільки ерозія моральних універсалій у постмодерному світі робить право єдиним стабільним регулятором, але без моральних підстав воно ризикує перетворитися на інструмент влади; цифрова ера та інформаційна війна посилюють розрив: мораль стає фрагментованою, а право намагається регулювати нові сфери (зокрема, кіберпростір), де моральні критерії не завжди чіткі; в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення правова етика вимагає балансу між необхідністю обмежень і моральною справедливістю.

Отже, співвідношення права і моралі не є статичним: це діалектична взаємодія, де мораль надає праву аксіологічну основу, а право – моральним

принципам ефективність та загальність. У сучасному суспільстві ігнорування цієї взаємодії призводить до нігілізму або авторитарних деформацій, тоді як її усвідомлення сприяє формуванню правової культури, заснованої на справедливості та людській гідності. Філософське осмислення цієї проблеми залишається ключовим для подолання криз сучасності та побудови етично обґрунтованої правової системи.

Джерела та література

1. Бервено С. М., Романченко О. М. Співвідношення права і моралі в регулюванні суспільних відносин на сучасному етапі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С.12–14.
2. Грабова О. В. Деякі аспекти співвідношення права та моралі на сучасному етапі. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 484–487.
3. Євхутич І. М. Мораль і право в системі соціальних уявлень сучасного суспільства: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 230 с.
4. Сердюк І. В. Взаємодія права та моралі в історії філософсько-правової думки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. №1-2 (9-10). С. 97–105.

Федоренко Тетяна

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін

Інституту права та суспільних відносин

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

м. Київ

МЕДІАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ

Розглянуто медіацію як складову сучасної правової доктрини України.

Проаналізовано правову природу медіації, її значення для розвитку альтернативних способів вирішення спорів та формування нової правової культури. Обґрунтовано роль медіації як інструменту гуманізації правової системи та вдосконалення механізмів захисту прав людини.

Сучасний розвиток правової системи України характеризується активним пошуком ефективних механізмів захисту прав та законних інтересів осіб. Зростання кількості правових конфліктів, перевантаження судової системи та необхідність забезпечення швидкого й ефективного вирішення спорів зумовлюють розвиток альтернативних способів врегулювання конфліктів. Одним із таких способів є медіація, яка поступово інтегрується у правову систему України.

У сучасних умовах медіація розглядається не лише як практичний механізм вирішення спорів, але і як важливий елемент правової доктрини, що відображає нові підходи до розуміння права, правосуддя та взаємодії між учасниками правових відносин [3].

Питання розвитку медіації як правового інституту досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. У науковій літературі медіація розглядається як альтернативний спосіб вирішення спорів, що базується на принципах добровільності, конфіденційності, рівності сторін та нейтральності посередника.

Дослідники зазначають, що медіація сприяє зменшенню соціальної напруги, підвищує ефективність правового захисту та формує нову модель правових відносин, засновану на співпраці та компромісі. Водночас у сучасній правовій науці триває дискусія щодо місця медіації у системі права та її співвідношення із традиційним судочинством [2].

Медіація є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сучасної правової доктрини України. Її впровадження пов'язане з переходом від конфронтаційної моделі вирішення спорів до моделі співробітництва та взаєморозуміння між сторонами. Правова доктрина України поступово трансформується під впливом європейських стандартів правосуддя, що передбачають забезпечення доступності правового захисту та ефективності судових процедур. У цьому контексті медіація виступає важливим інструментом реалізації права особи на справедливий розгляд спору.

Особливого значення медіація набула після прийняття Закону України «Про медіацію», який визначив правові засади організації та проведення медіації

в Україні. Законодавче закріплення медіації стало важливим етапом її інституціоналізації та сприяло формуванню нормативної основи для подальшого розвитку цього інституту [4].

Медіація як елемент сучасної правової доктрини характеризується такими ознаками:

- добровільність участі сторін;
- рівність учасників процедури;
- конфіденційність процесу;
- нейтральність медіатора;
- орієнтація на досягнення взаємоприйняттого рішення.

На відміну від судового розгляду, медіація передбачає активну участь сторін у процесі врегулювання конфлікту, що сприяє формуванню відповідального ставлення до власних прав і обов'язків.

Важливою особливістю медіації є її спрямованість на збереження соціальних зв'язків між сторонами спору. Це особливо актуально у сфері сімейних, трудових та господарських правовідносин [1].

У сучасній правовій доктрині України медіація розглядається як один із напрямів гуманізації правосуддя. Вона сприяє зменшенню формалізму правових процедур та забезпечує більш гнучкий підхід до вирішення конфліктів.

Крім того, розвиток медіації відповідає європейським тенденціям реформування правосуддя та є важливим елементом євроінтеграційного курсу України. Використання медіації дозволяє підвищити ефективність судової системи шляхом зменшення навантаження на суди.

Таким чином, медіація поступово займає важливе місце у правовій системі України та стає складовою сучасної правової доктрини, що відображає тенденції розвитку демократичної правової держави.

Отже, медіація є важливим елементом сучасної правової доктрини України, який сприяє вдосконаленню механізмів захисту прав та законних інтересів громадян. Її розвиток свідчить про трансформацію правової системи

України у напрямі гуманізації правосуддя та впровадження альтернативних способів вирішення спорів.

Встановлено, що медіація поєднує правові та соціальні механізми врегулювання конфліктів і забезпечує більш ефективний та гнучкий захист прав учасників правовідносин.

Подальший розвиток медіації потребує вдосконалення законодавства, підвищення рівня правової культури населення та розширення практики застосування медіації у різних сферах суспільних відносин.

Джерела та література

1. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Теоретична модель процесу медіації: провадження, стадії, етапи, процесуальні дії, їх співвідношення. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Том 1. С. 67–72.
2. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм врегулювання спорів та конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних в законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2–4. С. 73–78.
3. Нагорна І. І. Правове регулювання медіації в Україні. *Право України*. 2022. № 5. С. 112–120.
4. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

**ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ
КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ**

Проблематика формування і реалізації правової політики захисту прав дитини в умовах воєнного стану перебуває у фокусі уваги науковців і політиків, починаючи з російського вторгнення в Україну в 2014 році і подальшого широкомасштабного нападу у лютому 2022 року, що стало найбільш динамічним імпульсом наукових досліджень.

Серед вчених, котрі здійснюють системні наукові розвідки у даній сфері слід звернути увагу на роботу І. Коваль [1], котра присвячена аналізу правового механізму захисту прав та законних інтересів дітей у період дії воєнного стану. Авторка розглядає трансформацію функцій держави щодо забезпечення прав дитини, особливу увагу приділяючи адміністративно-правовим інструментам. Також і О. Боднар-Петровська [2] здійснила комплексний аналіз викликів для системи захисту прав дитини в умовах війни. Авторка досліджує взаємодію національних і міжнародних механізмів захисту, у чому підкреслюється значення адаптації правової політики до умов повномасштабного збройного конфлікту. Не менш важливим вважаємо дослідження Л. Наливайко [3], де окреслено архітектуру правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок війни. Авторка аналізує сучасні підходи до ідентифікації таких дітей та фіксації порушень їхніх прав. Особливу увагу приділено новим інструментам державної політики, зокрема цифровим платформам, що відображає новітній етап розвитку правової політики.

Водночас, враховуючи значний науковий доробок даної проблематики, вважаємо за потрібне здійснити аналіз і сформувати рекомендації щодо удосконалення відповідності основних елементів правової політики захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів у розрізі актуальних міжнародно-правових стандартів. У даному процесі у нижченаведеній порівняльній таблиці наводимо

результати критеріального аналізу міжнародних стандартів та основних правових елементів політики захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів.

Порівняльна характеристика правової політики захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів: Україна та міжнародні стандарти

<i>Критерій порівняння</i>	<i>Міжнародні стандарти</i>	<i>Україна</i>	<i>Напрями гармонізації</i>
Нормативна база	Конвенція ООН про права дитини [4]; Женевські конвенції [5]; Додаткові протоколи [6]	Конституція України; Закон «Про охорону дитинства»; акти воєнного стану	Кодифікація норм щодо дітей, постраждалих від війни
Статус дитини	CRC [4]; Факультативний протокол [6]; Паризькі принципи [7; 8]	Фрагментарне нормативне визначення	Уніфікація статусів та правових наслідків
Принцип найкращих інтересів	Базовий принцип CRC [4]	Закріплений, але обмежено реалізується	Імперативне застосування у воєнний час

Отже, міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів формують цілісну модель, засновану на принципі найкращих інтересів дитини, системності та превентивності, що відображено у положеннях міжнародних актів. Водночас варто констатувати той факт, що українська правова політика загалом відповідає цим стандартам на нормативному рівні, однак характеризується фрагментарністю регулювання та труднощами практичної реалізації в умовах воєнного стану. Подальший розвиток національної моделі потребує кодифікації правового статусу дітей, постраждалих від війни, посилення інституційної координації та інтеграції міжнародних підходів, напрацьованих за участі таких інституцій, як UNICEF та Рада Європи. Окремою перспективою інституціоналізації захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів є муніципальний рівень, де на мезо- та мікро- рівнях реалізація досліджуваних норм і стандартів буде демонструвати реальну динаміку реалізації даної політики відносно конкретних суб'єктів – дітей, як однієї з найбільш вразливих категорій осіб.

Джерела та література

1. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Юр. науки.* 2023. № 11. С. 89–95.
2. Боднар-Петровська О. Захист прав дитини в умовах війни. *Наукові записки НАВС.* 2023. № 3. С. 55–61.
3. Наливайко Л. Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. *Актуальні проблеми правознавства.* 2024. № 2. С. 112–118.
4. Конвенція ООН про права дитини : міжнародний договір від 20.11.1989 р. Ратифікована Постановою ВР України від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27.02.2026).
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнародний договір від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_154#Text (дата звернення: 27.02.2026).
6. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів : міжнародний договір від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_199#Text (дата звернення: 27.02.2026).
7. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : міжнародний договір від 25.05.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_795#Text (дата звернення: 27.02.2026).
8. Paris principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups URL: <https://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).

Шабалін Андрій,
к. ю. н., старший дослідник,
завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
адвокат
м. Київ

ПРАВО ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ

Як відомо розвиток права відбувається в контексті розвитку суспільства: розвитку політичних відносин, відносин в сфері економіки, досягнень науки та техніки. Історичний досвід, якщо розвиток права відбувається із запізненням розвитку інших суспільних інститутів, то така ситуація призводить до виникнення певних юридичних прогалин в аспекті регулювання відповідних суспільних відносин. Брак регулювання призводить до виникнення конфліктних ситуацій в суспільстві, появи нових видів правопорушення, виникненню певно монополії однієї соціальної групи у суспільній моделі.

Яскравим прикладам вищезазначеного є поява технології штучного інтелекту (AI) як одного із продуктів розвитку сучасних цифрових технологій.

У загальнодоступних джерелах сформульовано ненормативне розуміння штучного інтелекту (ШІ, штучний розум, англ. *artificial intelligence, AI*) як здатність обчислювальних систем виконувати завдання, які зазвичай співмірні з можливостями людського інтелекту (навчання, міркування, розв'язання питань, сприйняття та ухвалення рішень). Ці завдання можуть охоплювати прості дії, як-от розпізнавання мов чи зображень, та більш складні завдання, скажімо гра чи керування автомобілем, а також створення зображень і відтворення звуків, прогнозування погоди, вирішення складних логічних задач, тощо. Це розділ інформатики, який швидко розвивається та зосереджений на розробленні інтелектуальних машин, галузь досліджень яка створює та вивчає методи і програмне забезпечення, які дозволяють машинам сприймати світ і

використовувати самонавчання й інтелект для здійснення дій, які щоразу збільшують їхні спроможності на досягнення визначеної мети [1].

На сьогоднішній день технологія AI знайшла свого широкого розвитку в західному світі, де вона були і розроблена. Генеративний інтелект знайшов свого практичного втілення, практично, у всіх сферах життя, включаючи і юридичну сферу [2].

У діловій літературі (Forbes Україна) зазначається цікава теза: «що після хайпу ШІ-ринок, найімовірніше, фрагментується. Це стандартний процес. З одного боку буде інфраструктура: великі платформи й базові моделі. З іншого – продукти, які цю інфраструктуру використовують. айп на ШІ спаде, як це вже відбувалося з іншими технологіями. Технологія не зникне, але емоційний ажіотаж зменшиться, і ринок стане більш прагматичним. ШІ перестане бути хайпом, а стає інфраструктурним шаром для продуктів і бізнес-процесів. Компанії почнуть отримувати економічний ефект від технології. Компанії, які не прив'яжуть себе до однієї моделі, зможуть швидко перемикатися між платформами (OpenAI, Gemini, Claude, опенсорсні моделі) і будуть отримувати оптимальну продуктивність» [3].

Отже, вищевикладене свідчить, що AI стає технологією доступною для широкого кола споживачів, а значить є необхідність у розробки на рівні українського законодавства комплексної нормативної бази (законів, підзаконних нормативних актів, узагальненої судової практики тощо) спрямованої на регулювання використання штучного інтелекту.

На нашу думку, саме такий підхід дозволить нівелювати правові конфлікти що AI, а також відповідає європейському нормативному треку у галузі (наразі в ЄС прийнятий «Європейський закон про ШІ» (AI Act, Regulation (EU) 2024/1689).

Джерела та література

1. Штучний інтелект. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1

02.02.2026).

2. Шабалін А. В. Щодо правового регулювання ШІ: на прикладі досвіду США. Європейський потенціал розвитку державно-правових і гуманітарних наук : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 червня 2025 р.). ТНУ імені В. І. Вернадського, Навчально-науковий гуманітарний інститут / відп. ред.: С. В. Губарєв. Київ, 2025. С. 32–36
3. Роман Апостол. Від хайпу до інфраструктури. Як та коли від ШІ очікувати реальної продуктивності для бізнесу та економіки? Forbes Україна. URL: https://forbes.ua/columns/vid-khaypu-do-infrastrukturi-yak-ta-koli-vid-shi-ochikuvati-realnoi-produktivnosti-dlya-biznesu-ta-ekonomiki-rozpovidaie-kofaunder-mate-academy-roman-apostol-28012026-35863?utm_source=smm&utm_medium=tg (дата звернення: 02.02.2026).

Шапочка Олександр,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ
Науковий керівник – Федоренко Тетяна, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін,
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТИ ІНКЛЮЗІЇ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Розглянуто сучасну систему інтелектуальної власності та авторського права як механізм забезпечення інклюзії у культурному та освітньому просторі. Особлива увага приділяється проблемам доступу осіб з інвалідністю та інших вразливих груп до творчих і освітніх ресурсів через фізичні, інформаційні та правові бар'єри. Аналізується інклюзивний підхід до авторського права, що передбачає адаптацію матеріалів для людей з порушеннями зору, слуху та когнітивними особливостями, створення гнучких ліцензійних механізмів,

розвиток інклюзивних цифрових платформ та підтримку участі осіб з інвалідністю у творчих процесах. На світовому рівні прикладом такої практики є Міжнародна конвенція «Маркіз» (Marrakesh Treaty, 2013), яка забезпечує доступ осіб з порушеннями зору до опублікованих творів у доступних форматах.

Сучасна система інтелектуальної власності та авторського права виконує не лише функцію захисту творчих здобутків, а й може слугувати механізмом забезпечення інклюзії у культурному та освітньому просторі. Особи з інвалідністю та інші вразливі категорії громадян часто стикаються з обмеженим доступом до культурних, освітніх і творчих ресурсів через фізичні, інформаційні та правові бар'єри [4].

Інклюзивний підхід до авторського права передбачає:

- адаптацію творчих матеріалів (книги, навчальні посібники, аудіовізуальний контент) для осіб з різними типами порушень;
- розробку гнучких ліцензійних механізмів, які дозволяють легально використовувати твори для освітніх і соціальних програм, спрямованих на людей з особливими потребами;
- створення інклюзивних цифрових платформ, що забезпечують легальний доступ до авторських матеріалів, у тому числі онлайн-бібліотек та освітніх ресурсів;
- підтримку участі осіб з інвалідністю у творчих процесах, зокрема через гранти, конкурси та інші форми стимулювання креативної активності.

Інтеграція принципів інклюзії у сферу інтелектуальної власності дозволяє забезпечити рівний доступ до творчості та знань, сприяє розвитку креативного потенціалу всіх громадян та формує більш доступний і демократичний культурно-освітній простір [5].

На світовому рівні одним із прикладів інклюзивного підходу є Міжнародна конвенція «Маркіз» (Marrakesh Treaty, 2013), яка забезпечує доступ осіб з порушеннями зору до опублікованих творів у доступних форматах без порушення авторських прав. Завдяки цій конвенції було створено механізми

легального обміну адаптованими книгами між країнами, що значно розширило доступ до освітніх та культурних ресурсів для осіб з інвалідністю [2].

В Україні впровадження інклюзії у сфері інтелектуальної власності реалізується через [3]:

- адаптацію навчальної та художньої літератури для осіб з порушеннями зору (книги шрифтом Брайля, аудіокниги);

- державні освітні платформи, наприклад «Електронна бібліотека України», які поступово забезпечують доступ до контенту для людей з інвалідністю [1].

- співпрацю з громадськими організаціями, що підтримують осіб з інвалідністю у створенні власних творчих проєктів та цифрового контенту;

- законодавчі ініціативи, спрямовані на адаптацію авторського законодавства до потреб вразливих груп, зокрема механізми дозволеного використання матеріалів у доступних форматах для навчання та соціальної інтеграції.

Практика показує, що інтеграція принципів інклюзії у сферу авторського права не лише розширює доступ до знань та культури, а й стимулює соціальну активність людей з інвалідністю, сприяє розвитку їхніх професійних та творчих здібностей і формує більш відкритий і демократичний культурно-освітній простір.

Таким чином, інклюзивна політика у сфері інтелектуальної власності та авторського права є важливим інструментом соціальної рівності та реалізації прав людини, забезпечуючи одночасно захист творців і доступність їхніх творів для всіх категорій громадян.

Джерела та література

1. Fedorenko T. Sadkovskyi S. Virtual assets and digital content as an object of civil law, *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, vol. 1(37). URL: [10.31435/rsglobal_ijitss/30032023/7963](https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032023/7963) (дата звернення: 27.02.2026).
2. Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled. Marrakesh, 27.06.2013. Ратифіковано

Законом України № 2550-VIII від 18.07.2018. URL: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/marrakesh/trt_marrakesh_001en.pdf (дата звернення: 27.02.2026).

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.02.2026).
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. Ст. 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Національна стратегія у сфері прав людини (затверджена Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

Наукове видання

**ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА
(Полтава, 12 березня 2026 р.)**

Авторська редакція.

Комп'ютерна верстка – Макарець Світлана, Токуєва Наталія, Усанов Ігор

Умовн. друк. аркушів – 16. Гарнітура Times New Roman Cyr.